Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Младен Лесковац

СТАРИЈА СРПСКА ПОЕЗИЈА

„Антологија српске књижевности“ је пројекат дигитализације класичних дела српске књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду и компаније Microsoft®

Није дозвољено комерцијално копирање и дистрибуирање овог издања дела. Носиоци пројекта не преузимају одговорност за могуће грешке.

Ово дигитално издање дозвољава уписивање коментара, додавање или брисање делова текста. Носиоци пројекта не одговарају за преправке и дистрибуцију измењених дела. Оригинално издање дела налази се на Веб сајту www.ask.rs.

2009.

Младен Лесковац

СТАРИЈА СРПСКА ПОЕЗИЈА

Садржај

СТАРИЈА СРПСКА ПОЕЗИЈА ОД М. ЛЕСКОВЦА 1
ЗАХАРИЈА ОРФЕЛИН 22
ПЛАЧ СЕРБИЈИ 23
ТРЕНОДИЈА 29
МЕЛОДИЈА К ПРОЛЕЋУ 34
ЈОВАН РАЈИЋ 43
КАНТ 44
СЕРБЛИЈА 48
ЈОВАН АВАКУМОВИЋ 52
ПАШХАЛИЈА НОВАЈА 53
НЕПОЗНАТИ ПЕСНИЦИ 58
ТИСА СЕ МУТИ... 59
О САВКА, САВКА... 62
ПРОЂЕ МНОГО СВЕТЛИХ НОЋНИХ МЕСЕЦА... 66
ХОЈ ДЕВОЈКО... 68
ВИДИШ, МОЈ ЦВЕТ ЉУБЕЗНИ... 71
ПЈЕСН 73
НАТРАГ, ДРАГИ, НАТРАГ, КУД ХИТАШ ТАМО... 76
ДА ВИДИШ ОВО ДЕТЕ, ДРУЖЕ! 79
ПЈЕСН ВО ВСЈА ДНИ 82
MADAME 86
МОЛБА ДЕВОЈАЧКА 88
ПЈЕСН НА МОРОВУЈУ БОЛЕЗН У 1796-м ЉЕТУ БИВШУЈУ 91

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ **93**
СВЕ ШТО МЕНЕ ОКРУЖАВА 94
ПЈЕСНА НА ИНСУРЕКЦИЈУ СЕРБИЈАНОВ 95
ГЛИГОРИЈЕ ТРЛАЈИЋ **99**
РУСКА ЗИМА 100
ПАВЛЕ СОЛАРИЋ **108**
ЗАВИЧАЈНЕ РАДОСТИ 109
ЈА САМ ХТЕО ЈУГОВИЋЕ 113
МИЛОШ И РАДОВАН 114
МЛАДЕН И МИЛОЈЕ 119
КОВЧЕЖИЋ НЕБОГОГА ПАВЛА 125
ЖЕНИДБА ПО МОДИ 127
ХУДА СРПКИЊА 130
ПОСЛАНИЦА ДРАГУ ТЕОДОРОВИЋУ ТРШЋАНИНУ 132
О ЉУБОВИ ПЈЕСНЕ НИГДА ОСТАРИТИ НЕЋЕ 137
ЛУКА МИЛОВАНОВ **140**
НА КЊИЖИЦУ ЗА НОВОЉЕТНИ ДАР 141
МИЛОВАН ВИДАКОВИЋ **143**
НАДГРОБНИ СТИХОВИ 144
У МЕСТУ ПРИЈАТНОМ, ТИХОЈ ПУСТИЊИ... 148
БАГРЈАНОШАРНА ОТ ВОСТОКА ЗАРЈА 150
ПЈЕСН 152
ЈОВАН БЕРИЋ **154**
ЖЕНИДБА ПО МОДИ 155
ЕУСТАХИЈА АРСИЋ **158**
СЛОВО НАДГРОБНОЈЕ 159
МИХАИЛО ВИТКОВИЋ **160**
ЉУБОВИ 161
СИМА МИЛУТИНОВИЋ САРАЈЛИЈА **163**
МОТО 164
НЕПОЗНАТОЈ 166
РАЗВРАТ 167
ЛУКИЈАН МУШИЦКИ **169**
СЕНИ ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА 170
СОЧИЊЕНИЈА ДЕРЖАВИНА У ШИШАТОВЦУ 173
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ, СЕРБЉИНУ ОД СЕРБЉИНА 176
К САМОМ СЕБИ 182
НА ВИДОВДАН 184
ГРИГОРИЈУ ГЕРШИЋУ 188

ОДА К САМОМ СЕБИ 190
ГЛАС ХАРФЕ ШИШАТОВАЧКЕ 192
КЛЕВЕТНИКУ 200
ЈОВАН ПАЧИЋ 201
ЉУБИ 202
ТИБУЛ СРЕЋНИЈИ 204
ТУЖБА 206
ОЧИ ЛУКАВЕ 208
СНУ 210
ЛАЛИ 212
МУЗИКИ 214
ЈЕЗД КОЊИЧКИ 216
ПРИ КОНЦУ ЛЕТА 1825 218
СУЈЕТНА ЖЕЉА МОЈА У ПРАДЕДОВА КУЋИ ЖИВОТ ЗАКЉУЧИТИ 220
ИСПОВЕД 223
СНИ 225
НЕПОЗНАТИ ПЕСНИК 228
НЕВОЉА 229
САВА МРКАЉ 232
САСТАВЉЕНО КАД У ГОРЊОКАРЛОВАЧКУ БОЛОВАОНИЦУ ДОСПЕДОХ ПОБЕЂЕН И ОСТАВЉЕН ОД СВЕГА СВЕТА 233
ЈЕЛЕНИ ДИЈАКОВИЋ ЗА НОВУ ГОДИНУ 235
СТАРАЦ 237
СТЕФАН СТЕФАНОВИЋ 238
ОДА НА РАТ 239
ЈЕВТИМИЈЕ ЈОВАНОВИЋ 243
ПЈЕСН ПРИ ПОДНЕСЕНИЈУ ЗЛАТНОГА ПЕРСТЕНА 244
ВЛАДИСЛАВ СТОЈАДИНОВИЋ ЧИКОШ 247
КУПАЦ И ПИЉАРИЦЕ 248
МИЛЕНКО И БЛАГОЈЕ 250
ПЕСМА 252
СПИРИДОН ЈОВИЋ 255
СПОМЕН 256
ЈОВАН СТ. ПОПОВИЋ 258
САКРИЈ БЛЕДЕ ТВОЈЕ ЗРАКЕ 259
НА ПРИРОДУ 261
ДАВОРЈЕ НА ПОЉУ КОСОВУ 263
СПОМЕН ВИДОВА ДАНА 267
СПОМЕН ПУТОВАЊА 272

НА СМРТ ЈЕДНОГ С УМА СИШАВШЕГ 277
ГРОБЉЕ 280
МИЛОШ СВЕТИЋ 283
ПРВИ ПРЕЛАЗАК ЦРНОГА ЂОРЂА 284
СТРАДАНИЈЕ СРПСКО ГОДИНЕ 1813. 291
МАТИЈА БАН 294
МОЛБА ПОТОКУ 295
ВУКАШИН РАДИШИЋ 298
ПРИЧА 299
НИКОЛА БОРОЈЕВИЋ 301
СЛАВЕНОСРПСКИ ЈЕЗИК 302
ТВРДИЦА 304
ТЕРПСИХОРИ 307
ЧУДНОВАТИ ЉУДИ 310
ОБИЛНИ 312
НЕМАРНОМ ЧОВЕКУ 320
КАРНЕВАЛ 322
БАЛ 324
РЕЧ У СВОЈЕ ВРЕМЕ 327
ПОКЛАДНИЦА 329
ПИТОМИЦА 333
НИКАНОР ГРУЈИЋ 337
ПРСТЕН 338
ИДЕАЛУ 340
ВАРАЛИЦИ НАДИ 342
СИВА МАГЛО 346
МОЈ ГРОБ 347
ЈОВАН СУБОТИЋ 349
ПЕСМА 350
СРПКИЊА 352
СРБИН 354
САБЉА-МОМЧЕ, ЦВЕТ-ДЕВОЈЧЕ 356
ЕМБРИОНУ 379
ОБЛАЦИ 383
ИЗ „БЕЧКИХ ЕЛЕГИЈА” 385
ВАСА ЖИВКОВИЋ 400
ЉУБОПЕВАЦ 401
ЦВЕТ 403
МЛАДОЈ НЕВЕСТИ 405

У НОЋИ 408
МИЛИЦА СТОЈАДИНОВИЋ СРПКИЊА 411
ПЕВАМ ПЕСМУ 412
НА СМРТ 414
ПАВЛЕ ПОПОВИЋ ШАПЧАНИН 416
ПУТНИЦИ 417
ПОГОВОР 433
ПОГОВОР ПРВОМ ИЗДАЊУ 528
ПОГОВОР ДРУГОМ ИЗДАЊУ 530

СТАРИЈА СРПСКА ПОЕЗИЈА ОД М. ЛЕСКОВЦА

Прилично је јасно шта ваља схватити под појмом старије српске поезије: како се почетак наше новије лирике, а са много основаног разлога, ставља веома позно, у годину појаве Бранка Радичевића, читав ранији, њиме заклоњени период песничког развоја код Срба, а који је трајао безмало такође читаво једно столеће, јесте оно време када се зачела и у правим порођајним мукама, уз врло нагла и немирна смењивања најразноврснијих а оштро различитих утицаја стварала наша старија поезија. Она је, и данас и већ поодавно, по тиранској механици навике, на веома ниској цени, а поред других, оправданијих разлога још и стога што се никако не би могло рећи да је довољно испитана, и што је, уосталом, и није лако ваљано упознати. У нашој и иначе маленој књижевности, где су право свечани тренуци тако проређено усамљени а пустолински размаци међу њима зјапе чамотињом сиротињства, онај који је отворио нову епоху српског песништва и младићком чари свога ведрога генија обасјао њену туробну сивину, родно се прекасно. „Ми смо несрећни по многоме којечему (да не речем у свачему)“, — писао је Вук Караџић баш негде почетком године 1848 — „али смо у књижевности најнесрећнији.“ Ова горка мисао пристаје уз многа наша књижевна размишљања; није неприкладна ни овде, данас. Баш срећни књижевни пролом Бранка Радичевића у години 1847, толико јасно пресудан да су му значај (и када не сав, — а и како би!) сместа осетили и савременици, бар они најбуднији, донео је собом и један крупан негативан резултат, жив и дандањи, као потврду да ни једна победа не иде без губитака, ни једна заиста крупна без заиста тешких. Јер почев од тога тренутка, сва предбранковска поезија била је, more serbico, безмало у потпуности збрисана до те опаке мере да смо се читавога тога у поезији занимљивога столећа одрекли једним махом, великодушно, као да нам се збиља пресипа. На тај начин је читава предбранковска поезија некако грубо, скоро презриво искључена из наших мисли и осећања, као да је, пажње достојне па и знатне, никако није ни било; као да и сама засењујућа појава Бранка Радичевића, колико зачетак нечега битно новога, није истовремено, а бар у толико исто одсудном степену и опсегу, такође и завршни уметнички резултат свега онога што се код нас у поезији дешавало читаво једно

столеће пре њега; као да би било могуће замислити Бранка који би у старо карловачко вино поезије из времена свога ђаковања насуо непента, па одједном заборавио све ове стихове и све што се у овој књизи поезије давнога времена које му је претходило намеће као идеал и канон. Баш због свега тога, састављање *Антологије старије српске поезије* — а то значи антологије српске поезије пре Бранка па, неминовно, и без Бранка — може на први поглед изгледати посао прилично узалудан и непотребан: час као вештачко и насилно оживљавање нечега што је већ давно а заслужено мртво, час као ташта забава са склоностима за бизарно, куриозно и прециозно у овим временима најмање приличним таквим тенденцијама, а час можда баш и као заједљива антитеза и јетка упадица сред свеопштег величања песника Ђачког растанка. Јер, кога би данас могла још оправдано загрејати, и који поетски став или потребу плодно потпомоћи или правдати ова не много привлачна, прашна и сабласно несавремена тема?

Када би у намерама ове *Антологије* била рехабилитација начелних заблуда предбранковске епохе, горњи приговори и сумње били би итекако умесни. Овој *Антологији* међутим задатак је много ужи и скромнији. Чак и када је очевидно да је наша поезија још дуго после године 1847, упорном и поетски неплодном тиранијом највише механичког типа десетерца и свим оним што је из тога баровитог и лепог духа произилазило, у многим правцима заостајала испод резултата већ достигнутих у времену које обухвата ова *Антологија,* њен задатак није да на тој, са књижевноисторијског гледишта одиста крупној чињеници компулсорно инзистира. Ова *Антологија* жели да, у првоме реду, срећено прикупи све оне најузорније текстове које је наша књижевна традиција још могла понудити Бранковој књижевној оријентацији, и првенствено као уметничку насладу и радост, јер такав пример и подстрек, и да овакав приказ непрекинутог песничког развоја уоквири у целину једне слике, колико је то са нашим мршавим данашњим знањем о њему уопште могуће; не допушта дакле ова књига да поплава нашег немара сасвим отплави ову најпоузданије нашу баштину. Других задатака *Антологија* нема: ни овај сам није незамашан...

Најосновније питање у вези са Бранком Радичевићем данас — из којих елемената је он заправо произишао — није, као што је познато, нимало једноставно. Није оно ни пречишћено, и далеко од тога. Јасно је ипак: тај песник се не даје свести на једину, глатку формулу, већ и стога што ако таквих формула и има за тренутно потребне програматске ставове, има их много ређе — или их никако и нема — за дефинитивне уметничке резултате. И Бранко Радичевић је, тако, сложенији него што би наше недовољно знање о њему желело, и више је „наслага“ у њему но што бисмо на први, површан поглед слутили. Сви знамо камо је он избио, докле, и како поуздано и радосно захватао — док је могао. Али, одакле је заправо пошао, и са каквим књижевним наслеђем и оптерећењем, и са колико потребе, свести и снаге да их се било делимично било сасвим ослободи — питање је већ мање јасно а одговори на њега много мање једнодушни, много мање поуздани и много мање убедљиви. Из свих тих разлога ће вероватно будућа размишљања у вези са Бранком Радичевићем морати много подробније и продубљеније, са много више присне сљубљености са предбранковским временом него што је то до данас био случај, ронити по нашој занемареној књижевној прошлости пре Бранка, не пратећи у толикој мери конкретне поетске судбине у њој ради њих самих (света их је неколико које то одиста заслужују), колико општи дух којим су се оплођавале њихове ма и чедне уметничке егзистенције; трагајући пре за њиховим обично до краја неоствареним намерама него испитујући

њихово неретко само чемерно а редовно фрагментарно стихотворство, поново њега самога ради. Јер је несумњиво да није пуки случај што Бранко није први који би у српској лирици опевао био Стражилово и белило (не оно карловачко Белило, него апстрактно белило пасторалне поезије XVIII века), и што је Шулце за српску поезију био откривен већ добрим пре њега: нека дубља узрочна повезаност и уметничка намера стоји иза свега тога. А то је оно што је данас још потпуно нејасно. Баш због тога свега ни оваква, према Бранку Радичевићу наизглед потпуно равнодушна *Антологија* није, јер неизбежно не може ни бити, без његовог некако пређутаног присуства. У позадини свих ових стихова, одиста, чио и ведар, а нестрпљивији и лакомији од свих својих претходника, стоји у нашим замислима непрестано он, бесмртни карловачки ђак, лиричар изнад свега чист и светао, заувек издвојен између свих пре и после њега. Ова књига дакле, и без њега и мимо њега, сва је због њега, ради њега, а у његову част жива и њиме а не само оним што у себи носи: он је, бар делимично, никао и из ње. И баш стога она није анахронизам: у овој *Антологији* диже се читаво једно столеће српских песника да се поклони првом радосном победнику тако дуго невеселе српске песме. Бранко је први савладао вешто што је свима њима остало до краја недокучиво.

Но све то ова књига даје само овлаш и узгред; јер она је ипак оно што јој име казује: антологија старије српске поезије. За свестрано и потпуно разумевање свега онога што се у нашој поезији дешавало пре Бранка Радичевића а са особитим обзиром на њега она, неизбежно и потпуно природно, није и не може бити довољна па чак ни много погодна. Антологије су одувек биле и увек ће остати сасвим особите, у извесном смислу изразито неправедне књиге. Њихова је и чар и недостатак истовремено што своје време редовно упрошћавају и улепшавају јер им пређуткују баш заблуде и слабости, а не само разноврсност непотпуно изражених или и неостварених уметничких тежња: о тим слабостима, заблудама и разноврсности антологије ћуте. Нека специјална хрестоматија састављена са нарочитим обзиром на Бранка не би могла не донети у целини ону папрену песмицу забележену, а вероватно и насталу, у Карловцима, баш у Бранковим Карловцима, тачно у годинама Бранкова ђаковања у њима, а од које овде бележим само њен далеко најчеднији одломак:

Фалиле се карловачке фрајле
Да је лепа у Карашу трава.
Јоште желе карловачке фрајле
Да нарасту у Карашу врбе,
Да б' се могле ладом шпацирати
А по трави младе ваљушкати,
И да су им млади богословци
И гдикоји велики латинци...

Или, сасвим без икакве везе са Бранком али зато у потпуном складу са приказом поезије у времену о коме је реч, како се не задржати на оној симптоматичној, до лудила и лудости изрођеној болести европског барока у песмици некога Стефановића из Сомбора која, у *Драгољубу* за 1845, у целини гласи:

СРПКИЊА СРБЉИНУ

Српски сине, Срб сиви соколе!
Своји својства себи срца српска.
Светска свету слава светом сјаје,
Срб Србљину са српством србује.
Славан сваки свом сабира,
Сади, стани, слади, среће, славе,
Стазу, стабла, стубе, стене, сјајност.
С'тради спомен сребрној седини,
Сврх светлости светила сунчана.

И како одмах не надовезати на те стихове сличне Сарајлијине типографске лудорије из 1839. у *Расплачу:*

Свом је својски својак својевао,
Славно Серба слогу спопјевао,
Силам свежим серца спробуђао—?

Или како мимоићи оне „играчке ума“ Вукашина Радишића, онај *Приказ плеткашу* из године 1839:

Откако те, брате, знам, тво:риш једнако дела добра
Ја; злочинства никад не пре:чињаваш ником; мирни о
Стају; од тебе сви људи; бе:генише те све живо дру
Же; к'о да знају да си ти све:тло огледало свију добро
Та; саблазан, драги мој, ниг:ди ти не сејеш; нит пак,
Да за мир на свету ти не мариш; јест истина! —

уз коју је писац морао дати следеће објашњење: „Смисао овога приказа јест двојак: кад га читаш редом, не сматрајући ништа на оне у среди двоточке, фалиш човека којему је он приказан; а кад се у свакој врсти од они средоточака таки натраг у другу врсту враћаш, то га онда ружиш“—?

Антологије се међутим не смеју обазирати на овакве текстове, ма како иначе они били поучни, забавни, изузетни или било по чему значајни. Антологије упадљиво региструју само несумњиве успехе и истичу само победничке врхунце; неуспехе не

осветљују и не објашњавају. Оне дакле своје време не приказују сасвим истинито. Лажу антологије.

Ни ова овде није без тих недостатака. Зато, ко би само по њој хтео судити о узроцима многих појава у нашој књижевности од пре стотину и двеста година, као и о несумњивој кризи у којој се та књижевност налазила непосредно уочи појаве Бранкових песама; ко само по њој хтео закључивати шта се све у нашој тадашњој књижевности покушавало и којим све правцима немирно кретало, нашао би се пред доста оскудним а сасвим једностраним материјалом: у ту сврху ваљало би састављати књигу сасвим друкчију. Ипак, и без одређене такве намере, надам се да ће се и из овакве *Антологије,* а можда јасније него и из многих Бранкових рођених стихова, видети шта је он све смео а шта морао одгурнути да би могао ићи даље, колики већ знатан резултат мимоићи а којих се све испитаних путева поетских функционисања одрећи. И видеће се, надам се, да његова појава, онаква каква нам се, а увек делимично, час скрива час открива у неким његовим најраније датираним стиховима, ни идејно ни стилски није била сасвим неприпремљена нити потпуно без икакве везе са свим оним што јој је претходило. Наравно да такви подаци, укључујући Бранка чвршће и логичније у развојни ток српске поезије, чине његову личност не само јаснијом и ближом, него и већом.

Најупадљивија ознака у развоју српске уметничке поезије у ово доба зачудо међутим и није у већ споменутој, до ћудљивости изукрштаној и понекад симултаној разноврсности утицаја, који се сустижу и мрсе у најнеочекиванијим преливима баш и у једној те истој личности, — и то утицаји од руског до немачког, преко италијанског до мађарског, од псеудокласичарског хорацијевског култа до веома раног, али због његове исецкане повремености недовољно израженог и неживљеног, као понорница ћудљивог, а уза све још и као некако стидљивог подражавања народној песми, — колико у важној околности да се сва наша поезија тога времена — са изузетним случајем сасвим изузетнога Његоша — зачела, развијала и живела у културној сфери Хабзбуршкога царства. Тиме је већ много шта речено. Материјална култура друштва у којем је та поезија никла била је изразито немачка, заправо аустријска; таква је претежно била и култура духовна. У првој половини XIX века већ су видни отпори овој последњој. Милица Стојадиновић Српкиња, представник новијих тежња, и која у својој нејакој прози има повремених тремолирања јеткости најразноврснијега порекла и узрока, има и песмицу по стилу и тенденцији сасвим змајевску:

Liebe Freundin, ди си синоћ,
Um Gott's Willen, била ти?
А какав ли леп Gesellschaft
Bei Frau von — синоћ би!
Све је било ту beisammen;
Вече беше angenehm;
Играло се — али ја ти
Бијах verstimmt при том свем.
Јербо Sfrauchen имадох ти,
Па од тога и Kopfweh!

А и онај ту је био,
Па знаш да смо ми fâcheux.
„Ја бих дошла, али, Liebe,
Знаш ли за tein neues Kleid?
Како ми је, да ви'ш, шнајдер
Ферфушов'о цели Leib!
Због тога сам јуче ваздан
Била тако desperat,
Па за друштво ја ти gar nicht
Пасовала нисам тад.“

Томе немачком утицају међутим знамо да се још и Змај морао ругати и сузбијати га; јасно је да су националистичке и славенофилске идеје омладинског покрета шесетих година делимично настале и у отпору против њега: борба је била дуга.

Одиста, далеко најпретежнија већина песника предбранковске епохе, а сви њени значајнији представници у овој *Антологији,* или су рођени у границама Монархије, каткада под строгим касарнским заптом Бојне границе, или су се образовали и као писци деловали на територији коју су држали Хабзбурзи. То је имало неколико крупних, трајних и одлучујућих последица. Та поезија се развијала, пре свега, без чврстога свога културнога средишта и свега онога што са тим појмом нужно заједно иде; сред трајне неорганизованости сродних напора и исцепканости намера, у непрестано јаловом, изнова започињаном раду без континуитета, сред сталних импровизација и у брзом замору од таквих прилика, у разложном страху због све изложенијег, подређенијег и неизвеснијег српског положаја у мору туђинства које се увелико или организује или се већ организовало. По својим друштвеним погледима и по своме схватању државнога и националнога живота средина из које је та поезија никла била је дуго сасвим различита од оне плебејске Србије прве половине XIX века. Паун Јанковић, познати првак уставобранитељске странке који је у младости писао и стихове, има у Давидовићеву *забавнику* за год. 1834. песму коју ваља навести у целини, а дабогме не ради њених уметничких врлина. Песма гласи:

СОЧИНИТЕЉ,

као син Отечества, изван којег се онда находио, бојећи се да не би пламен побуне, свирјепствујуће у прилежећим к Србији областима, проникнуо и у њу, и не имајући с начала из Отечества свога извјестија каквог му таквог, и потом, получивши га, восклицава:

Вени, ветре мили,
И на златних крили
Ти довеј ми гласак
И мио и сладак:
Да на моме крају

Мир и слога трају.
Веје ветар, веје
И жељу ми греје
Као сунце мајско.
Биље красно, рајско,
Кад пролеће дија
И цвеће избија.
О вај, ветре сладак!
И, вејући, натраг
Одлети презнатно
У Стиг, поље златно:
Нек' барјак твој само
Трепери онамо.
Нека на Морави
Довека борави,
Као жубор класа,
Звиждитељ твог гласа,
И росом окива
Злато њених њива.
А мене, ах, молим,
Зато што те волим,
Ти по ласти гласкај
И душу ми ласкај:
Да је све на миру
И на љубве пиру!
Да и ја, удаљен,
Не будем придављен
Каменом незнања
Отечества стања,
Већ да знам, мирујем,
Певам и ликујем.

Тако је, брижан, певао Паун Јанковић: знао је које му је Отечество. Већина песника ове *Антологије* међутим отаџбине, онакве за коју се бринуо у туђини млади Паун Јанковић, имали нису. Имали су, па и то не увек, нешто мало оскудног и сумњивог завичаја, при првом буђењу себичних националистичких романтизама таман онолишно колико и у много уздржљивије доба козмополитске просвећености. Њихово очајање и крајњи песимизам опевали су, често принудно дискретно, многи, а Милош Светић га је 1828. изразио довољно снажно у песми *Моме роду:*

Расути свуда, српски смо народ ми,
И горко пиће гаси нам често жеђ
Кад нож неправде љуте коље
Децу и жену, и старце, или

Кад тајна замка веру нам тишти, и
Совјест пристеже. Обрана томе кам'?
Кам' крило слатко, моћни заклон?
Душана давно нам нема, стуба
Од кога силе Стамбол је стрепио!
Ни Марка нема, страшнога душманом,
И снажна копљем, буздованом.
Нема, ах, Ђорђа, високог духа,
Ком' срце зрака подиже небесна,
Да Срба брани, врага му прогони,
И стуб утврди славе роду — — — — —

Па ипак, и поред све своје аморфности, „расутости“ и непоуздане повезаности у лабавим оквирима Митрополије, то друштво је било српска предстража и осматрачница у Европи. Није чудо ако је носило трагове, а и ожиљке, тих европских додира. У тој поезији тако се споро и бојажљиво помаља и оцртава домаћи пејзаж: једва да га, живот, и има. Треба само упоредити песму Никанора Грујића *Постанак Стражилова* из год. 1842. са Бранковом поезијом па сагледати јаз који дели ова два песника и све оно што су њих двојица — и не само њих двојица, дабогме — носили и значили.

И тако, поезија предбранковске епохе била је само наизглед неочекивано, али у суштини врло логично изразито европска, помало безлична и наглашено козмополитска, а по артистичким идејама никада са мање националних и прилагодљивије безбојних тенденција него баш тада. Основа целокупне њене тематике, и онда када је пуна мелнхолије и песимизма, као код Стерије, и онда када је у рококо-безбрижности, као код Пачића, сва је у уравнотежености и мирној енергији европске класике и европског — средњеевропског; аустро-мађарског — псеудокласицизма, у потпуној супротности са артистичким анархизмом романтике, која је са онолико слатким треском разбијала све капије за продор националнога. Из тога свога свечаног, или парадног, става и држања ова поезија се нерадо мицала. Дух спокојне артистичке надмоћи Мушицкога, са оним својим уверењем о неопходности растојања од популарнога, пристајао је да се прилагоди насртљивијим свежијим обрасцима тек у процесу спором а симптомима карактеристично распарчаним. Једном речју: великих потреса у тој поезији није било. Врло је занимљиво и поучно посматрати еволуцију њених родољубивих мотива: постепено, они су се изродили. Полако али поуздано, елегична орфелиновска кукњава над рушевинама српске величине преобразила се у сиви јоанносубботичевски култ хабзбуршког легитимизма (са самуровином украшеном атилом и позлаћеном поджупанском феудалном сабљетином), у торжественом конфесионалном тропарском самоиздовољавању. Непосредно пред Бранкову појаву, усред крупних словенских маштања, јасно је било да такви песници, у процепу између свога аустријскога династијаштва и у њих додуше дубоко усађене, али некако платонски апстрактне и према живим проблемима раскомаданог народа све недораслије вере у Српство нису могли примити на себе ни терет ни сласт одговорности духовног вођства; једино је још омладински део штуровским идејама запојених песника ове епохе могао да неповређено дочека нове

дане омладинског покрета, иако не увек са стиховима у џепу. Сви песници предбранковске епохе били су додуше јединствени и често јединствено надахнути историјским национализмом у даровитом опевању Косова, од Орфелина до Милице Стојадиновић Српкиње — и било би одиста занимљиво изблиза погледати како се код српских песника, од Орфелина преко Његоша до Милана Ракића, развијала поетска идеја о Косову —, али се код свију њих осећа да је то само поетска обрада потресне и поетичне историјске легенде, издвојене од стварних догађаја и већ и невезиве с њима. Однос тих песника према Србији мање је прецизан и пречишћен, из различитих узрока, и као да се култ Србије — после извесног застоја, чини ми се — диже споро, опрезно, са неповерењем. Што је занимљиво, Србија је за Орфелина и Доситеја очевидно судбоноснији доживљај и егзалтација него за Суботића и Бородјевића, иако је Доситеј, у своме бечкоме респекту монархијског ауторитета, потребу борбе против Турака правдао одметништвом дахија од султана, њихова законитог господара:

Дивјег јаничара терај са Врачара
Који свог истога сад не слуша цара —

а Бородјевић 1847. штампао сонет у славу Београда:

Код останака твога златног века,
У зидинама и сад горостасним
И пределима неизмерно красним,
Гди ашикује с' Савом Дунав река, —
Кад чујем какву српски брат и сека
Сад песму пева, грлом милогласним
А лицем ведрим и погледом јасним, —
Тад осећам сласт мајчиног млека.
И верујем да с' само у сто лета
Из пепела свог рађа феникс птица,
Па сама собом да развија крила.
О, правдо божја и истино света!
Дај стаблом да нарасти таква клица,
Да све то лепше пева српска вила!

Већ стари Латини су међутим знали да није довољно ако је песма само лепа: non satis est pulchra esse poemata. Јер није ствар, наравно, у оволикој или оноликој ваљаности самога сонета — углавном, што се тога тиче, са сонетом је све у реду —, него у проклетству што неубедљиво, збуњујуће и неутешно звуче такви сонети крај истовремених и доцнијих хименеја и сваковрсних честитки аустријским надвојводама истога песника, и многих других песника ове епохе. Какву прекретницу садржи у себи оно Бранково насртљиво, одрешито и ђачки чедно:

Београде, мој бели лабуде!

Ту, у томе овако издвојеном стиху, један је прелом, и једна међа, и завет. Песници ове *Антологије,* у своме непосредноме осећању живе вековне аустријске снаге, у своме респекту према трајности и нетакнутости те творевине, условљеношћу свога нимало безбеднога положаја у чврсто грађеном друштвеном склопу још феудалне а силне цесаревине, нису били национални револуционари, то је извесно. (У овој *Антологији* иступају као песници три владике, три аустријска официра, један калуђер, један свештеник, а сви остали, сем неколицине писаца од имена, чиновници су, највиших и сасвим незнатних положаја; само двојица међу њима су ђаци.) Између осталих, и ово је један од узрока што их је време тако немилосрдно прегазило. Можда и има неке психолошке дражи живети у противречности између слављења Аустрије и потајних сањарења о Мишару; има и корелат историјске неминовности који то игнорише: народе освешћују, дижу и буне, у значењу и дословном и пренесеном, само они који говоре јасно, и речи бритке, без два, произвољно схватљива смисла...

Али има и друга ствар, и од ове важнија. Епоха о којој је реч није као ма која друга: то је детињство наше књижевности, нарочито у својим почецима. Одиста, у њој су се наши књижевници превијали у правим мукама: језика нису имали. Заправо, а што је далеко горе, имали су чак два језика којима су, каткада једни те исти писци, писали паралелно, и често исте песме у оба језика, већина од њих подједнако непрецизно и непоуздано на оба. Један од језика, као што је познато, био је народни језик српски — *простосербски*. Њега нико ваљано није познавао, нико се њиме ваљано није умео ни служити, иако је о томе маштао већ Орфелин, иако је Доситеј у томе правцу учинио први заиста озбиљан корак. Што је ствари само осложило, Вук је као узор књижевног језика нудио — наметао — херцеговачко наречје, туђе већини тадашњих писаца. (На свој познати безобзирни начин, Вук је писао: „... а коме се допадне оно шта пишем, онај нек учи мој језик и дијалект. Кад би се ја подавао за читатељима, ја би морао постати луд као и они што су, па би напошљетку виђео да им не могу угодити.“) Гете је, својим познатим неустручавањем, отворено писао да су за њега говорни и писани језик одувек били два неспојива феномена, иако је и он слушао аделунговске савете о томе да треба писати како говориш, а говорити како пишеш. (Премда су, у гетеовским категоријама, говорни и писани немачки наравно нешто сасвим друго но просто- и славеносербски.) Ни већина наших писаца ове епохе није се хтела — није се смела а није ни могла — приклонити новоме захтеву: они су бранили онај други, књижевни језик. Он је био, наравно, скроз хибридан, измишљен и непрестано изнова измишљан и све компликованије замршаван, непостојећи, свеједно да ли се звао рускословенски или славеносербски. Ни тај језик нико није знао, а што је ствар још тежа, нико га живи уопште ни знати није могао, никада. Језик тај се ипак, поред свих апсурдности, изграђивао током читавога столећа и предавао с колена на колено као највећа драгоценост књижевне традиције. И речник, и синтакса, и убиствено схематична техника саопштавања овога језика, крај обилних могућности сваковрсних произвољности, и стварних искоришћавања тих могућности, стицали су током времена још и ону опасну, глатку рутину неживих техничких жаргона (а у китњастом стилу барока) који се обраћају првенствено логичној, никада естетској активности својих читалаца; а тиранијом наметнуте прво туђе метрике, па дикције, па духа,

коначно су се загушили у стилу претрпаном и апструзном, у густом и масивном галиматијасу учености. Наравно да се тако не ствара живо језичко море, ни клима једино погодна за поезију; тако се најпоузданије припрема смрт поезији. Тај наш чудни славеносербски језик, својим структуралним постанком и студеном конвенционалношћу, највише подсећа на оне вештачке језичке творевине какве су волапик, есперанто и слична безлична и бездушна саобраћајна средства — јер, наравно, језици то нису. И њима се вероватно без нарочитих тешкоћа, можда и врло прецизно, могу редиговати разна стручна — рецимо математика, хемијска, астрономска — саопштења и рапорти, али њима још нико ништа човечно потресно и дубоко у поезији рекао није нити може, нити ће рећи или зажелети да може. А наши песници у знатноме делу предбранковске епохе једва да су имали у рукама инструменат поузданији од волапика, и не само Пачић, тако изразит својом рококо-апатијом према српскоме проблему, него и многи други, везани за њега горче и присније. У нашој књижевности никада није било толико зналаца страних језика као у ово доба: никада пентаглотија није у нас цветала тако раскошно као тада. Аврам Бранковић је са осећањем правога поноса писао године 1827: „Нико тако чисто и отрешно стране језике научити не може као Србљин.“ Само један језик ти писци нису знали: свој рођени. Већ пред Бранков долазак, у осећању кајања, ужурбано ће се освешћивати, па ће чак и *сонет* звати својом, тобоже српском речи, час *сагласницом* час *звуковезом*. И Бранково, па и Змајево и Лазе Костића баратање речником завештање је из овога доба: потреба да се пропуштено надокнади.

Занимљива, скоро до потпуне несличности издиференцирана двојност паралелних језика код Срба почетком XIX века и током читавог XVIII ретка је појава у књижевности уопште у ново доба. Познато је како су се хуманисти, на једном критичном културном прелому, одрекли угледног латинског и прихватили националне језике, сваки свој. Нагоном стваралаца (а било је и других узрока), осетили су несмисао оваквих паралелизама. Прередак је одиста случај да би неко — реч је наравно о правим писцима — могао одабрати за свој песнички језик неки други сем матерњи. Случај енглеског писца Конрада тако је усамљен и особит да заправо не казује ништа. Данте, Петрарка, Бокачо и још неки из њихова круга писали су додуше истовремено и италијански и латински, али оним латинским који је за собом имао богата столећа књижевне продукције, дакле песничке употребе и преливне изграђености, и италијанским народним, који су они почели у књижевности стварати и који су и створили. Сви остали случајеви оваквих двојезичких изузетности само су игра, мање или више интелигентна, мање или више шашава. Волтер се није прославио својим енглеским; Монтењ је свој путнички дневник по Италији, баш као и Стендал, писао више шале ради делимично и на италијанском. Такву игру допуштао је себи читав низ других писаца, у разним степенима заинтересованости, све до наших дана, али нико паметан међу њима није хтео овим стварима придавати значај већи но што оваква доколица, или вежба, или скривалица, може имати. Сви прави писци добро знају да се потпуно може завладати само једном једином језичком доменом, — ако се чак ваљано завлада и њоме, — и да је свакоме правом писцу и та једна потпуно довољна, а до те мере да она сама може богато издовољити и најдужи живот, до дна исцрпсти и најрадније стварање, а потпуно заситити и најсуптилније потребе. Пословица добро каже не може се истовремено и скрати и дувати; судбина је свих писаца да се могу користити преимућствима само једног језика (а срећом, сваки од њих има своја, изузетна и особита).

У своме крајње незавидном и тешком положају наши песници предбранковске епохе тешко су се сналазили, још теже одлучивали. Било би неумесно међутим, данас, пребацивати им ту спорост. Погледајте Орфелина, Рајића, Мушицког, Видаковића, толике сиротане ситније од њих: — они паралелно пишу на оба језика, незадовољни са оба, не присвојивши, неки међу њима, ни један од два *коначно*. Шта све то значи? Значи: да су дубоко негде у себи већ поколебани; да не верују заправо више једном од два (а којем то?); да је писање на два језика у неку руку и опрезно обезбеђивање за случај да један од њих потоне... Битно је: већ у овој појави, хтели-нехтели, морамо гледати симптом који казује да се читав двојезички систем у ствари већ љуља, као што ће се ускоро дефинитивно и срушити, до у темеље потресен логиком живог и разумног језика. Јесте, ствари су се развијале споро, а због Вукова присуства и темперамента при температури не баш увек академској; али, захваљујући баш њему увек тако да се главно питање није могло забашуривати ...Ваљаће међутим, ипак, једном већ израдити врло прецизну историју развоја српског књижевног језика од, рецимо, Орфелина до Бранка; и речник тога језика. Тада ће се моћи мирније и сасвим објективно, са подацима о лексиколошкој и синтактичкој структури језика ове епохе, говорити о ипак јасној тенденцији развоја књижевног језика предбранковског времена у правцу народног, као што ће се видети и у коликој мери и обиму је тај продор био условљен, а колико независан од Вукове интервенције (јер наравно да је и тога било). Стари песници наши нису тако лако могли одбацити старе речи: каткада су им тако добродошле, из метричких, музичких разлога, каткада опет као испомоћни елеменат рутине. Јесте, смета код Видаковића (и не само код њега) што стално ваља имати на уму да код њега свет може значити и *светлост,* и *васиону,* и оно што је својство свечево; да је *скори — брзи,* каткада, али не и увек; зло је што је код Чикоша *небо* заправо *непце;* и боље би било да у лепој Бородевићевој песми не стоји оно *мзда*...

Тешко је не сажалити се над мукама ових песника. Како су се интимно осећали на овом послу, о томе би се могло само нагађати. Можда су, многи међу њима добри зналца и када не увек ћаци Хорација, памтили његове чувене стихове о речима које, дабогме, нису вечне: о томе како ће се многе које су данас већ ишчезле једном поново појавити, а друге које су данас још у части ипак ишчезнути, захте ли то само употреба, тај апсолутни и законити господар над животима и смрћу речи:

Multa renascentur quae iam cecidere cadentque
Quae nunc sunt in honore vocabula...

Али нису славне стихове темељно схватили: у суштини, у целини, били су дубоко збуњени. Под опсесијом својих интелектуалистичких предрасуда, криво схваћених славенофилских утопија и невољних руско-православских синодалних правоверстава, тако разумљивих сред католичке помаме прозелитизма, они су се нашли у незавидном положају бранилаца тобожњих литерарних светиња од навале савременог плебејског просташтва, али су им аргументи све фаталније измицали. Треба само пролистати овом *Антологијом* па видети сав безизлазни ужас њихова положаја. Јер већег проклетства за песника нема но што се десило њима: остали су без свога језика, без

главнога, заправо без јединога инструмента песникова. Многи од њих су зато одиста летачи подсечених крила. Од почетка, били су осуђени на смрт. Било би узалудно васкрсавати их данас као живе песничке силе.

Само један, или скоро само један између њих остао је неокрњен у својој величини. Његош — и по други пут се, ево, намеће његов изузетни положај у оквиру овога доба — био је и јесте и данас једини у чијем тексту и архаична, књишка, славенска, црквенска реч живи несмањеном енергијом, са пуно смисла. Он једини имао је снаге да је наметне и стави на хартију без устручавања и колебања, кад му је год затребала (а знамо: није могао без њих). Тачно онако као што је рекао Хорације: да речи могу, деси ли се нешто пресудно, и васкрснути

...si volet usus
Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.

Међутим...

Међутим, несумњиво је и ово. Током столећа, поред свега, и овакав славеносербски испунио се неком садржином, смислом, — животом. Казане су њиме драге, потресне, судбоносне и брижне ствари, не једном само њиме, не једном у име читавог српског народа. Говорили су њиме, писали, крај свега, прави, једини наши тадашњи песници. Наталожило се, прво око осећања и мисли изречених у тим старим текстовима, па онда некако и у речима самим — којима музикалност нико оспорити неће нити може —, много од оних поетичних присећања која су, сама за се, изгледа збиља дорасла да и мртву реч оживе. Зар је тако лако одрећи се свега тога, зар је уопште и могуће? И, најзад, зар је баш потребно? Дах старинске фразеологије и заостатака старинског речника пробија се енергично све до Бранкова такмаца Павла Поповића Шапчанина, све до Бранка самог, у неким његовим недовршеним и тек после његове смрти штампаним рукописима па, право говорећи, и даље, много даље, све до дана данашњег. Код Бранка, у његовим „траљама“, те старинске речи и облици су добродошли још једино као принудни савлађивачи метричких тешкоћа, у српском језику за изузетно сложене уметничке намере заиста великих; онде тада још нису биле убациване са осећањем да би могле добро сносити и задатак неког особито потребног издвајања и наглашености посебне врсте. Од тада међутим функција, тих речи се изменила; измениле су се заправо оне саме, друкчије постављене данас и стога сасвим другачије осветљене сред живог језичког мора савременог језика. Данас, кадикад, и код најбољих наших писаца, усами се таква старинска реч, древна, већ давно присна, потпуно наша. (Тачно онако као и наши турцизми, преостали из једне сасвим друкчије културе.) Њена улога је данас естетска: жив је литерарни елеменат стила, час инвентивно заоштрена доскочица, час јасно и драгоцено средство тонског проширења израза. У таквим случајевима и ове старе и старинске речи, из славеносербског заборава, могу још и данас имати боје, и оправдања, и довољно снаге; могу зазвучати сетно-старински — без плачевне и отужне сентименталности у којој су се зачеле —, иако се све чешће, чини ми се (а што је такође разумљиво), јављају са призвуком неког

полушаљивог ачења или подругљивости свих степени, од разнеженокорбене до хладно кивне...

Као што је познато, ова епоха, а често потпуно независно од сваке штампом неговане књижевности, ори се од песама и напева са дубоким коренима у свакодневном животу најширих народних слојева: у суштини њихових расположења уосталом и није поезија него поетичност. Тих песама има за сваковрсне, најнеочекиваније пролазне потребе и прилике, а несумњиво је да су се ширили обично у сасвим уском кругу и тако се, брзо, и губиле. Отворите ли новине, налазићете по њима чак и предизборних кортешких агитационих песмица као што су оне из године 1843, пред пролећне изборе за пожунску Дијету. У Темишвару се тада певала песма која хвали Саву Вуковића, кандидата банатског:

...Брат-Мађари,
Наши парничари,
Нек' га чују
И нека признаду
Како Срби
По мађарски знаду.

Истовремено, по Бачкој се певала друга, у славу Стевана Заке, кандидата Бачке:

...Када пише,
Добога уздише,
Кад говори,
Педесет умори.

— — — — — — — —

Сваком у инат —
Зака нам је аблегат!

Песмица је, мора се веровати, озбиљна, и без сумње одређено хоће једно: да истакне врлине свога човека. Али ето како ипак, одједном, све у њој пође некако наопако, и биће да клизне у комику на изненађење и самога писца као да се песмица руга, што свакако није желела. Та стилска непоузданост, и изненађење које овакав поступак нехотично доноси, добро су познати већ из грађанске лирике XVIII века. Све то, уосталом, једва да је и занимљиво. Претежна већина оваквих творевина нестала је уосталом без икаква трага, а свакако да није штета што је тако. Опаке политичке ругалице, које ништа не чувају и никога не штеде а све прљају и искривљују, цветају кроз читав XIX век; боље их је и не знати, јер често лажу: једна од њих, срочена у

мрачној редакцији *Српског народа,* овако је, године 1873, кађала једнога од песника ове *Антологије,* Јована Суботића, тада милетићевца:

Црн ђаво, а црн враг —
Пост'о Јован народњак,
Па се сваком фали
Да се добро рани:
Појео је стара слова
— Појешће и нова! —
Платонове штампарије, —
Ej, било па и није!

Било је, изгледа, много више оне нарочите врсте народне поезије која се најпријатније осећа тек преко граница пристојнога. Петар Руњанин прича како су по Срему крајем XVIII века и девојке певале разне *соблазнителне песне,* и како су их ипак, ауторитетом школе и цркве, с успехом истиснуле *песне церковне*. Вероватно само привремено, или само у атару Руњанинова Кузмина: биће да је од свега тога Вук још стигао да забележи што-шта, или и повише.

Још увек некако на самоме прагу књижевности а ретко је се кад сасвим озбиљно домашивши, стоји такозвана грађанска лирика српска XVIII века (залазећи добро и у XIX). Њу ипак не треба потпуно потцењивати, али јој још мање придавати значај који нема. Мислим да је то песништво тачно оно што је о њему већ једном речено: пре ферментација поетичних стања и расположења, сирових и примитивних, него права поезија, оригиналног и чистог стила, — пре импулс за лирско усредсређење него лирика. Оно је тако често неизлечиво вулгарно, а у језику који се просто распада од периферијских дијалекталних унакажења; његова љубавна лирика познаје пре љубавни јед но јад; то песништво је без крупнијих мисаоних и осећајних доживљаја и идеала, приземно и неозвездано, и стилом и темпераментом без унутрашње чврстине и врелине народне песме. Није ни поуздано бележено: до нас допрли текстови тога песништва одвише су изобличени, отприлике као они панађурски музикантски шлагери шабачких цицварића, који познати Бранков стих певају у овако смело примакнутом извитоперењу:

а клеца ми шабачко колено —

док једну другу, познату кафанску песму *Кад сам био млађан ловац ја,* овако отресито локализују:

Кад сам био Младеновац ја...

Или, као што се још и данас може чути од наших кафанских певача:

Ни бриге те, Сиветићу,
Ми смо с тобом,
Светозаре Милетићу...

Уопште, у тој поезији хумор — напрасни, неочекивани па и нежељени, ненамерни хумор — чудан је а веома присан елеменат забуне и замућивања. Он сваки час незгодно улази као изненадна и немила компонента у сваковрсне недоличне спојеве са озбиљним и кобајаги дубокомисленим, а категорије јасне и одсечно хетерогене слива уједно, брка и разобличује...

Па ипак, у томе песништву доста је, последњих година довољно истицаних елемената које не смемо сметати с ума. у овој *Антологији* њему је стога и поклоњена извесна чак изузетна пажња (као што је и иначе, а из разумљивих разлога, критериј при одабирању песама био блажи уколико идемо дубље у прошлост). По нагону а и по своме положају у друштву младом и које се у живој комуникацији са околним културама уздиже, то песништво је било нужни спроводник уметничких тежња често здравијих, па и модернијих, самониклијих и трајније прихатљивијих него понеки бројем и угледом знатнији обрасци владајуће, званичне и учене литературе тога времена. Најзад, још је једна околност у вези са грађанским песништвом важна; она се не сме мимоићи ни у овако збијеном упозоравању пред читање ове *Антологије*. Та околност је у споју музике са поезијом у једно безмало недељиво јединство. И у Ренесанси и у средњем веку музика је била неизбежнији пратилац и органскији састојак поезије него у епоси просветилачкој, а поготово у познијим временима, када је литерарно тржиште већ било засићено штампаном књигом а усмено литерарно предање се почело губити, или је и сасвим ишчезло, као уобичајено саобраћајно средство између творца и публике. Једном речју: поезија и музика су ишли тешње здружени док се књига мање читала. Наш XVIII век, посебице грађанско песништво у њему, а преко њега и добар део читане наше предбранковске поезије, још су чували, и упорно, те раније несумњиво далеко жилавије и разложније везе и трагове у древности нераздељивога а лепога заједништва. Данас је већ питање пуно неизвесности да ли ћемо икада, ако и не у потпуности а оно ма и у фрагментима, обновити слику о начину постанка те симбиозе у нас; читалац ће у одељку *Напомене* наћи само нешто врло оскудних података о карактеру, начину настајања па донекле и о изворима музичке грађе у српској поезији ове епохе, као и о подстицајима за њено оволико трајање. Теорбе, гитаре и мандолине Гетеове младости допрле су биле овде већ и до нас, и изразиле се у меломанији страсној и дуготрајној; чак је и Лукијан Мушицки, године 1817, уздахнуо, сасвим у духу свога доба: „Ej, да знам у гитару ударати!“ А у вези са горњим, веома је битно додати и следеће. По поезију ове епохе тако карактеристични

плачевни малограђански патхос и мистични љубавни сентиментализам црпли су несумњиво богату грађу из савремене барокне музике, из њених најпопуларнијих сладуњавих узорака. Логични продужетак тих музичких пасија у нас јесте у култу хорскога певања из омладинскога доба: оно ту више није интимно камерно музицирање, него средство пропаганде, — националистичке, наравно.

Тек сада би ваљало прећи на прави разговор о песницима ове *Антологије,* ако баш и не о свакоме од њих појединачно, а оно свакако неизбежно о свима њима онако груписанима како их спајају сродности а раздвајају супротности стилова и тежњи. Био би то добар захват у предбранковске проблеме, сумње нема.

Међутим, до данас још није написана ни овлашна, а камоли поуздана и на испитаним појединостима заснована историја развоја српске уметничке поезије од Захарије Орфелина до Бранка Радичевића. Једва да је теже замислити лепшу, али и теже изводљивију жељу од те. Истина је у следећем: Данас је још немогуће ваљано израдити преглед развоја српске поезије у томе периоду. У њему је толико непознатих ствари и сасвим нејасних питања (често ни дотакнутих), а толико сваковрсних и неочекиваних загонетки, да ће требати још доста рада многих ваљаних радника да би се могло прићи томе задатку. Можда би неко могао помислити да је то тако само са малима и непознатима, — а ова *Антологија* је знатним делом одиста и антологија непознатих, арверски сиромашних једном или двема песмама. Ни то се међутим не би могло рећи. Несумњиво је да нам је најјаснији Лукијан Мушицки, па потом Стерија. Изворе грађанској поезији међутим, а њих је морало бити, и има, не знамо, ни изблиза ни издалека. Ту је затим Сима Милутиновић Сарајлија, са оноликом својом славом. Светислав Вуловић га је сасвим озбиљно сматрао највећим српским песником предбранковске епохе, а томе његовом мишљењу, изрицаном са највећим одушевљењем, ја се никада нисам успео довољно начудити. Чини ми се да је то мишљење потпуно неодрживо; и признајем: да Сарајлијину појаву у нашој књижевности, а нарочито дивљење тој појави, нисам у стању разумно објаснити ни себи ни другима. Мени се чини да је Мушицки не само далеко најзначајнија поетска личност тога времена, него и да је поетични. Сарајлија личност малога поете, збуњеног и збуњујућег. Но, без обзира на поетске рангове, узмимо бескрајно занимљиву појаву Јована Пачића. Шта поуздано знамо о њему? Када се остави на страну оно анегдотско у његову животу, а што је тако свеже, и бар у два маха, износио Јаков Игњатовић, његова уметничка физиономија је прилично нејасна. Ко се пробио кроз његову купусару од 380 страница велике осмине, у којој је 364 песме а преко 11.000 стихова, док то ни близу није све што је он објавио? Књига је његова

чворнаста прем и наказна, —

како је карактерише сам песник, али је одиста непроучена, а незаслужено таква. И ђаче ће видети да је Пачић петраркист (још увек!). Ево имена његових драгана — он их је неуморно засипао стиховима: Ружа, Милица, Елиза, Раша, Лина, Терезија, Евица, Милка, Анче, Персида, Роза, Фани, Мими, Јулча, Лула, Анђа, Савка, Злата, Наја,

Стана, Рокса, Илка, Вилхелмина, Маца, Теза, Марта, Жана, Анча, Елка, Сара, Перка, Алка, Соса — и ја овде застајем, сав задуван: ваљда је непотребно да их наведем баш сва? Али, погледајте следеће Пачићеве стихове:

Сви Петрархе, Шулци, Чоконаи
Пјен'јам своје љубе славише,
Спомињају још ји своји краји,
Памјатнике гди њим ставише.
Цецилију Шулце всује милу,
Взајмну Петрарх Лауру љубио,
Безвзајмности к'о что Витез Лилу
Драгу љубит сам се трудио...

(Моја Љубица)

Да је Пачић осим Петраркине Лауре знао и за Шулдеову Цецилију и Чоконаи Витез Михаљеву Лилу, познавао Жуковског и Крупинског, да у његовој поезији треба можда тражити и трагове Шулцеове и Чоконаијеве, и ко зна чије још, то ја ево први спомињем, и само у облику питања. А Пачић није макар ко у нашој старој поезији, и далеко од тога. Иако један Вуков дописник, а без икакве сумње и Вук сам, имају за њега само презрив осмех и подсмех, његових дванаест песама у овој *Антологији* тешко би се одрекла и књижевност богатија и на вишем степену развоја но што је била наша у годинама 1816—25, када су те песме углавном — чак и онда када су овакве какве су, *чворнасте и наказне*... А мени се чини: и данас, били бисмо сиромашнији без тих дванаест Пачићевих песама.

Због свих тих и сличних других разлога данас је још прерано маштати о томе да се напише уверљива, на поузданим чињеницама заснована а специјалним предстудијама олакшана историја развоја српске поезије од Орфелина до Бранка. Важно је ипак да горње празнине у основи ипак нису онемогућавале рад на једној антологији тога времена, и онда када су га очигледно отежавале. Толико је ипак несумњиво урађено да је основна оријентација могућа. Ја сам се трудио да свој главни задатак — избор текстова за ову *Антологију* — обавим колико год је могуће боље, тј. уз најобимније могућу информисаност, са настојањем, да колико год је то човеку изводљиво, пазим да у *Антологији* не остане ни најмањег трага неке моје каприциозности или могуће пристрасности при избору текстова. Предговор пак не може имати други задатак сем један, практичан и сасвим посредан: да читаоца донекле припреми на те старе поетске текстове.

Остаје ми дакле још једино да сасвим укратко објасним начела којих сам се држао приликом одабирања песама за ову *Антологију*.

Предбранковска поезија, онако како сам је ја схватио у овој *Антологији,* затворено је и често до заоштрености континуирано стилско јединство а емоционална и мисаона

јединственост, и онда када је у њој дисонантних акорада. Она је конзервативна, чак са упадљиво наглашеним страхом од прекида континуитета. То је култивисана и културна поезија, са много унутрашње равнотеже и када без много економије, чак са српски безграничним расипањем економичности. Њен тихи говор без много суперлатива — поређење са камерном музиком није, чини ми се, нимало неумесно —, њен прециозна и барокни језик и стил, опрезна поступност њихова напуштања, чине је таквом. То је доба које је веровало у ауторитете и клело се у ауторитете, и зато њему пред очима као идеал лебди *узор*. Велики истраживачки жар и немир неверника то доба неће загревати; експериментисањем, ризичним и дрским, оно се неће одушевљавати. Оно ће се одушевљавати оним чиме су се генерације већ неодушевљавале. Ту стилску и идеолошку херметичност и заптивеност епохе разбиће тек Бранко и Његош: они су били живе снаге наших модернијих поетских могућности и актуелнијих националних потреба, и тек ће они српску поезију извести на шире и слободније видике.

Зато у овој *Антологији* нема ни Његоша. Он је човек сасвим друкчијег доба, он не спада у ово доба. Друкчији су његов ход и говор, друкчији темпераменат, захват, тон, друкчији и његова оштрина, и замишљеност, и јеткост, и носталгија, и очајање. Он би, самим својим присуством, немилосрдно разбио јединство стила ове књиге: говори језиком друкчијим (и у дословном и у пренесеном значењу речи) и тенденцијама оштријим, искључивијим но песници предбранковског времена. Они умиру: треба их, нашто крити, помало дизати из мртвих; он је данас можда живљи но пре сто година: одиста бесмртан.

Битно је да саопштим следеће. При одабирању песама за ову *Антологију,* морао сам водити рачуна о томе да се овде ради о почецима наше поезије, о тешкоћама стварања песничког језика уопште, у нашим посебним приликама посебно тешким. Стога песме, колико год се то иначе није слагало са мојим теоријским уверењем, нисам могао ни смео одабирати искључиво по критерију естетском. Било је то неизбежно. Пре свега, већ језик ове поезије уносио је у онакво гледиште оштар и неумољив коректив: он се није могао избећи. Није ли језик, — добар језик, књижевни језик, — несумњив и неодвојив саставни елеменат добре поезије? Нико о томе не двоуми. Доброг језика, у данашњем смислу, тада још није било, — није било одмах; добре поезије, у данашњем смислу, било је. Ако бисмо дакле захтевали да у *Антологију* уђу само текстови потпуно исправни по данашњим нашим схватањима о језику, најпре је вероватно да овакве *Антологије* не би уопште било. Да ли би се смела саставити антологија старије српске поезије без Пачића? дубоко верујем да би то била неопрезна, неопростива и груба погрешка, уско доктринарска и без респекта према поезији; без респекта према животу, давном к бившем, а пролазном као што је и овај наш данашњи. Нисам, даље, хтео правити ни искључиву антологију лирике. Пре свега, нисам смео не унети у овакву књигу дидактичну поезију Мушицкога: она је најтврђа кичма наше старе поезије. Потом сам основицу поетских текстова проширивао и даље: узео сам у обзир и баладу, и песничку приповетку, тако карактеристичне по то време; унео сам и прегршт сатиричних песама, затим, тако разумљиво по себи, и еклогу. А кад год је критериј при одабирању песама нешто спуштан, он никада није спуштен до попуштања која би ову књигу могла унизити: и мени је, као и свима антологичарима, пре свега било стало да време које обухвата ова *Антологија* сине и лепотом и обиљем разноврсности и хармоничног унутрашњег склада — колико год је то уопште могуће.

Блаже су оцењиване песме из најранијих времена — то сам већ рекао; у неколиким случајевима начињено је овакво одступање још и онда када сам хтео подсетити — са разлогом, мислим — на оне широко популарне песме које су певањем ширили феномен поетичног и ударале жиг животном — естетском, емоционалном, друштвено-политичком — стилу епохе. Ипак, праштано је само оним грешкама којима можемо опростити, а да таквих има, познато је већ одвајкада:

Sunt delicta tamen quibus ignovisse velimus.

Још не тако давно, непосредно до пред Бранков долазак, песме скупљене у овој књизи биле су оно најлепше што су Срби у овој области створили. То није нарочито много; али није нипошто ни за потцењивање. Треба читати те песме са љубављу. Наши стари живели су њима, у њима и од њих. Оне су им заправо помогле да маштају и верују, оне су их често водиле и оне их одржале усправнима. Преко њих, они су исказивали најдубља и наосновнија људска осећања: љубав према жени и задивљеност пред лепотом, чежњу за недостижним и празнину над остварењем, верност према завичају и своме народу као и замишљеност пред страшним законима живота и смрти, у тузи која уздиже и у срећи која гуши. У њима, наш човек се први пут стао обазирати по свемиру и људском немиру. Иако споменик прохујалог живота, оне, „златније од злата“, могу бити још једном, ма и за пролазан тренутак читаочев, и пуни живот и зрела лепота ако им само приђемо онако како се песмама једино прилази: припремљени да их примимо и чаробном моћи осећања поново доживимо и оживимо.

Младен Лесковац

Глуво је доба сад.
Л. Мушицки, 1816.

Но нек, само Српство траје
Макар били ваши дани
Заборавом претрпани,
Ил' песништва смешна брука.

— — — — — — — —

Нека Српство буде славно
Ма се хвала од вас крила, —
Та наша је гордост била
Само рода глас узнети.

Ј. Ст. Поповић, 1854.

ЗАХАРИЈА ОРФЕЛИН

ПЛАЧ СЕРБИЈИ

јејаже сини в различнија государства расјејали сја

Како стаде Сербија, славна и угодна,

са множеством народа бивша преће плодна,

пресилними цареви и храбри солдати,

сад у ропство другима морала се дати.

Плачући, ах, прегорко, плачем се дан и ноћ,

моју терзам утробу, јер ја нејмам помоћ:

који су ми од најпре добри друзи били,

сад су ми се велики врази појавили.

Славни моји цареви и вожди велики,

с моји храбри витези и сини толики,

острим мечем падоша у својој држави.

Ах, на жалост горку ми остах ја без слави!

Морала сам већ поћи ја к различним царем,

горке сузе лијући мећем се у јарем.

Сви се мени ругају и хулу сви кажу:

„Ето наша робиња!“ — а бреме налажу.

Серпске моје границе и земље ридајут

что храбри ми витези туд не пројезжајут.

Разорени градови сви пусти већ стали,

куле бојне српске све и дворови пали.

Ах, несрећа та моја до ада ме сведе,

свако веће зло своје спустив на ме седе.

Уви мени несрећној! Гди су цари моји?

Гди војводе преславне са храбрими вои?

Једна чада у Турској, а посвуда друга

стењут љуто, жалосно, — ах, прегорка туга!

По толикој ја слави и мојој храбрости,

поругана стала сам, — о, моје жалости!

Сав се дух мој у мени прегорко вазмути,

терзајући с', утроба срце ми преврати.

Врази моји проклети мене преварише,

радост моју посљедњу навјек заточише.

Сви веће врази моји руками пљескајут,
хулно звижде на мене, а злобно глас дајут:
„То ли она преславна Сербија у свјету?
Сад слушкиња наша бист, дала с нам под пету.
И сви моји пророци славу возљубили,
с чадми моји у ропству мене оставили;
добро општче презрјевше, преко мене гледе,
само о том пекут се да славу насљеде.

Оружија сва моја враг мој затупио,
перо своје са мојом сабљом заоштрио:
у крв моју умаче, на ме злобу пише,
чада моја ногами газећ, злобом дише.

Потоке већ от суза лијет око моје,
јербо срце жалости испуштана своје:
изнемогла снага сва, пун је свак жалости,
јер сам се ја лишила моје све храбрости.

Добри моји синови ни у што сви стали,
оружија са плећи врагом дат морали;
сисе они змијеве сисати гоне се,
са свих страна вражије напасти боје се.

Восток, запад, полуноћ бојали се мене,
славне, храбре Сербије, бивше тогда једне;
а сад сједим жалосна, у ропству тужећи,
и за мојом храбростју прегорко плачући.
Помрачи се и вид мој, руки ослабили,
згубила сам и снагу, сасвим ме сатрли.
Славна моја сва храброст на Косову паде,
а тко ће ме утјешит, нејма тога саде.

Стреле своје на мене врази напрегоше,
очи моје и срце најпре избодоше;
покрај мене тко ходи слободно ме стреља,
шкрипе зуби на мене, — то је свима жеља.

Косе моје на сабљу врази моји вијут
и ногама тлачу ме, а по лицу бијут;
чада моја прогоне, Марсу љуту дају,
и тим срцу мојему жалости задају.

Зубе су ми избили и одсјевки хране,
отрови поје мене и сине ми јадне;
и дан и ноћ труде се да у јаму своју,
ах, Сербије жалосна, баце душу твоју!

Гди су сад ближњи моји? И сестра остави,
сасвим мене презрјела, помоћи не јави.
Ах, Сербије пребједна! Сви тебе презрјела,
и сосједи и друзи већ те оставили.
Но и сами синови моји веће стали
јогунасти, свирепи, и тугу ми дали;
трзају ми утробу, сами се сви смели,
а не знаду у што се вјековјечно свели.

Шарке пушке и бритке сабље положили
пред ногами врагов си, имати мислили
каквог тиме покоја илити слободе,
но нејмајућ свог вожда, ништа не находе.

Ученија нејмаду, оружје згубили,
и врагами сатрени, себе помрачили;
у поданство пали свуд, у велике беде,
носе бреме велико, а јоштер не виде.

Цркве моје пропале от слободе своје, —
утјесњени левити, жалио срце моје!
Врази чада к трећему обору нагоне,
различними муками к западу догоне.

Старешине све моје клоне се на страну,
сви, по мраку ходећи, мене саму јадну
остављају на муках, ах, жалосте моја!
Ах, Сербије пребједна! Гдје надежда твоја?
Ризи с мене њекоји моји раздераше,
и нагу ме државним на срам објавише;
себи славе тражећи, мене удручајут,
само что државније јешче м' зашчишчајут.

Тко ми може довољно жарких суза дати
ову моју несрећу довјека плакати?
Више нејмам надежде, развје моју жалост
сам ти, вишњи, о Боже, премјени на радост!

1762.
Захарија Орфелин

ТРЕНОДИЈА

в мир человјека вшедшаго а от всјех, и својствених,

презренаго

Знају причину сјетоват бољно,

нес ја грозју еја в мисли довољно,

бо как родил еја,

на свјет јавил еја,

то мње бједа,

то мње бједа.

Ах, сам начаток бил мње нешчастљив,

что ја родил еја, всјак бил завистљив:

вси удручали,

дихат не дали

мње бједному,

мње бједному.

Хромо шчастије моје бивало

и чисто в свјетје оно згибало;

кто мене љубил,

но в том не пребил,

измјењајас,

измјењајас,

Ашче ли кому ја приклоњу еја,

злобној трудит еја да разлучу еја:

нес он завистљив,

да би ја шчастљив

с кого не бил,

с кого не бил.

Радујет еја он когда ја паду,

с чијој клевети попанус в бједу:

да не востану

в шчастија страну

крјепко стрежет,

крјепко стрежет.

И отечество уж, ненавидит,

ибо в њем бољшој тут мње завидит,

жит в том не даја,

всјуду гоњаја

опшчој Зоил,

опшчој Зоил.

Ах, бједа моја, бједа повсјуди!

Њет мјеста нигдје гдје живут људи

да би мње жити

и себе свити

за њекој Ден,

за њекој Ден.

О чем ни начну бједној пешчи еја,

да би с честију чего с дожит еја,

все худо идет,

шчастија не видјет

никако же,

никако же.

Рјекоју шчаст'је једному пливет,

иној в шчастију чрез нес вјек живет,

а ја как приспјел,

Того не имјел,

ах, кромје бјед,

ах, кромје бјед!

Фарисејској дух живет шчастљиво,

а смирен митар ненавистљиво,

что он постојан

и непреломан

в словје живом,

в словје живом.

Јест ли на свјетје такој человјек

как ја, нешчастљив, чрез нес, ах, мој вјек!

Куда ни пој ду,

добра не знајду,

оједу же всјуд,

бједу же всјуд.

Љубов с добрими вси не навидјат,

зломисљат серцем, о том завидјат,

разрушит тшчат еја

и вејем хваљат еја

мене згубит,

мене згубит.

И се печално нужно јест тужит

что свјет великој, а мње нигдје жит;

куда ли појду,

попаду в бједу

у всјех људеј,

у всјех људеј.

Но тамо добрје, там' изрјадној свјет,

там' жити благо, там' гдје мене њет,

куди ж' верну еја,

злоб не мину еја

ја пребједној,

ја пребједној.

1762.
Захарија Орфелин

МЕЛОДИЈА К ПРОЛЕЋУ

Дично време нам приходит,

зима прогоњава се,

что пролеће већ доходит,

љето приближава се.

Небо чисто нам јавља се.

и свјетљеје издаје се.

о златоје пролеће!

Живописци представљају

у садику дјевицу,

накићену нам издају

и прејасну у лицу,

вјенац цвјећа на јој глави,

држи цвјеће к својој слави.

О златоје пролеће!

Сунце јасно от низине

милостиво грејући

течет сада до висине
хладност прогоњајући,
радост љетну показујет,
свјетлост лучшу свим дарујет.
О златоје пролеће!

Месец равно љепше сјаје,
благословен бивајa;
плодам земним расти даје,
зиму већ отпускаја,
у поретку свому бива
и течење направљива.
О златоје пролеће!

Звјезде свјетлост топлу дајут
све увесељавајући,
вјетри јужни прохлаждајут
љето показујући,
и Деница ран' исходит,
сунце топло нам доводит.
О златоје пролеће!

По свем свјету свјетлост красна
свјетло све јављајет еја;

сунца, луне и звјезд јасна
топлота нам дајет сја:
земљу, људе обимајет
и све ствари загрјевајет.
О Златоје пролеће!

Јутром рано воздух красни,
носећи се истиха,
прохлаждава сав свјет јасни
прерадосно излиха.
Животнаја в њем играјут,
тим веселост нами дајут.
О златоје пролеће!

И у земљи твари мале,
осетећи пролеће,
све у радост они стале,
скоро идут у цвеће.
Једним словом: све животно
сказује се бит радосно.
О Златоје пролеће!

Дјејатељи ран' устајут,
имајући охоту

земљу плодну да дјелајут
не сматрајући поту.
Птици из гњезд изљетајут,
на луфт себе тихој дајут.
О златоје пролеће!

Поља красна радујут се
имајућ зелењети,
и све на њим' что насут се
начину с весељети.
Јелен в горах поскакује,
сова хитро возљетује.
О златоје пролеће!

Древа плодна већ цвјетају
и дубраве зелене;
дренки рани повјест дају,
нејма зимног времене.
Гриф си крила раскриљава,
гласом својим восклицава:
О златоје пролеће!

Козе скачут по брдини,
играју се весело;

овци пасут по долини
са јагањци ту смјело.
Пастир свирку надимајет,
при потоках он свирјајет:
О златоје пролеће!

Жабе крече у потоках
осјетећи топлоту,
дајут глас свој до висока
узимајућ охоту.
Рибе в' водах играју се,
сви за весну радују се.
О златоје полеће!

Риболовци ран' устају
не боје се хладности,
мреже своје сакупљају,
полни јесу радости;
на корабљах они плове,
по бистрини рибу лове.
О златоје пролеће!

Земља сјеме већ издава
от доброте небесне,

покритоје израштава,

које бива от весне.

Сви садики плод јављају,

виногради лозу дају.

О златоје пролеће!

На древесах птице појут

сказујући премјену,

међу собом љубов славут

мушко с женским презјелну;

зец у гори поиграва,

славуј дично поцврква:

О златоје пролеће!

Ластавице ран востајут

рани гости будући,

пред пенџери гласе дајут

зору свим сказујући.

Орел горје више летит,

по воздуху весел сљедит.

О златоје пролеће!

Штиглиц малој с жутовољком

по гранчицах скакаја,

а зјаблица так са сојком

пјесничке красне Даја.

Канар птица узвијајет,

с числом всјех птиц воспјевајет:

О златоје пролеће!

Дрозги мали свуд играјут

по гранчицах скачући,

јеродије клокот дајут,

мјеста гњездам тражући.

И кос дивној ран' зљетујет,

гласно в љесах позвиждујет:

О златоје пролеће!

Патка рано *па па* квикчет

и пачиће погледа,

кукук тако *ку ку* вичет:

свима радост без сљеда.

Јастреб ишчет за лов к срећи,

врапци гледе да б' побећи.

О златоје пролеће!

Рајншвалб летит по воздуху

прерадостан до зјела,

голубица гучет к слуху,

с голубом својим смела.

Пјетел рано кукуриче,

громогласно весел виче:

О златоје пролеће!

Квочка с гњезда ран' устаје

поправљајућ постељу,

с пиличићи *кво кво* даје

приводећ их к весељу.

Гуска гачет, гушчад водит,

гусак смјехи *га га* носит.

О златоје пролеће!

Туртур љубит горличицу

веселећи с' за весну,

лабуд бјелој лабудицу

по јестеству тјелесну.

Препелица чува траву,

гласом своју јављa главу:

О Златоје пролеће!

Паун славној себе движет

поносећи с' с красотом,

златној реп свој с крили сришчет,

осматра се с дивотом.

Ждрал при води тихо ровет,

у кавезу цајзел појет:

О златоје пролеће!

Слава Богу јединому

који влада све тако,

в небје њему предивному

благодарност једнако,

а жели се свима срећно

воспјевати многољетно:

О златоје пролеће!

1765.
Захарија Орфелин

ЈОВАН РАЈИЋ

КАНТ

о воспоминанији смерти

Коль жестока, неумитна

смерт, грознаја, неумилна,

всјех равно влечет,

косоју сјечет

земнородних,

лишајет зјениц,

повергајет инц

пресилних.

Не страшит сја она власти,

не борут ју људеј страсти,

цареј, велможеј,

нишчих и књазеј

истребљајет,

јединим взором

В јавлени скором

одводит.

Ни свјашчених шчадит глави,
ниже сједин, ниже слави,
молби не слишит,
даров не смотрит
подајемих,
но спешит на суд
и одложит труд
вес земни.

Вострепешчет пред њој умни
и останет как безумни,
уста умолкнут,
мисли ишчезнут,
високија,
как поведет тјех,
одлучив от всјех,
в мрачни гроб.

Војин, храбри и пресилни
бједен стојит и умилни,
оружје поверг

и на земљу лег

нечувствени,

за смерт'ју ступат,

мир сеј остављат

принужден.

Ниже шчадит јуних цвјета,

ниже малих дјетеј љета,

отроча њежно

ведет приљежно

за собоју,

во всјех људеј дом

погребајет в том

незрел плод.

Никто јеја гроз избјежит,

зане всјем нам смерт предлежит;

савјест чистаја,

права, свјатаја,

не бојит сја,

она једина

јест невредима

от стрел јеја.

1766.
Јован Рајић

СЕРБЛИЈА

исходјашчи в Кесарију појет пјесн сију:

Прискорбна горлице! Камо намјерајеш,

камо л' одлетајеш?

Одвјешчај на сије!

„В ину гору одлетају,

гнездо ново да сплетају, —

тамо намјерају.“

Прискорбна горлице! Кто тја одгоњајет,

здје жит возбрањајет?

Одвјешчај на сије!

„Хишчни копци и јастреби,

сњедајушчи и огреби

тии одгоњајут.“

Прискорбна горлице! Како озлобљајут

и тја утомљајут?

Одвјешчај на сије!

„Гнездо моје расплетајут, —

птенци моја подављајут, —

тако озлобљајут.

Прискорбна горлице! Где будеш пристати,

помошчи искати?

Одвјешчај на сије!

„В гори пojду западнија,

други искати равнија, —

у њих и пристану.

Прискорбна горлице! Кто тја там' зашчитит

от копцов исхитит?

Одвјешчај на сије!

„Орел мој високопарни,

силни, крепки и преславни,

тој мја там зашчитит.“

Прискорбна горлице! Чим тја воспоможет,

от јастреб одторжет?

Одвјешчај на сије!

„В крилех јего гнездо сведу

и отуду птенци звезду, —

тим мја воспоможет.“

Прискорбна горлице! Кија ж' јему дари,

воздаси с утвари?

Одвјешчај на сије!

„Орел крепки на всја страни

да славит сја в мирје и брани,

сија јему дари.“

Прискорбна горлице! Что јешче воздаси

и воскликнеш глоси?

Одвјешчај на сије!

„Верху водах да летејет

и в пустињах разботејет,

сија јешче дају.“

1781.
Јован Рајић

ЈОВАН АВАКУМОВИЋ

ПАШХАЛИЈА НОВАЈА

Хиљада седам сто седамдесет пето

Христова рождества зачињајет лето,
Које вама, драге, сада приветствују
И что по њем следујет здје пророчествују:
Сирјеч, да јест било и после ће бити
Да се свака госпа даде намолити.

Откако је века и начала света,
Пристрастије чудно међ госпама цвета:
Поносе се једне, друге су стидљиве,
Многе преко тога јоште су ћудљиве —
Пак ће опет, верују, овог лета бити
Да ће се и оне дати намолити.

Љубица о љубви неће ни да чује,
Милоснике своје непрестано псује,
Благосиља само свога господара,
Нит се с другим рада она разговара. —
Пак ће опет, верују, овог лета бити

Да ће се и она дати намолити.

Калуђерски живи сасвим сека-Неда,

Нит' хоће у очи коме да погледа;

Затвори се сама к'о дувна у кући,

Кроз пенџер погледи, ником не да ући.

Пак ће опет, веруј, овог лета бити

Да ће се и она дати намолити.

Из саме итике и Свете библије

Разговори јесу госпође Марије;

Нит се она пече о овоме свету,

Нов сваки час чита божствену трисвету.

Пак ће опет, веруј, овог лета бити

Да ће се и она дати намолити.

Лепа Фема не зна још пољубац што је,

Већ уз харфу псалме Давидове поје.

У усти јој дурма о светињи слово,

Срце за чистоту умрети готово, —

Пак ће опет, веруј, овог лета бити

Да ће се и она дати намолити.

„Кога љубов силна [може] одолити,
Кога ли Купидо себи покорити?“
Но то не [— — — —] мора бити Сени,
Јер на таке речи од стида црвени.
Пак ће опет, веруј, овог лета бити
Да ће се и она дати намолити.

Госпа Ружа шета кано пауница,
Често господару не да белог лица
Пољубити. Дакле, уклонт'е се, страни,
Јер коме је дужна, и ономе брани.
Пак ће опет, веруј, овог лета бити
Да ће се и она дати намолити.

Дању-ноћу Савка на небо уздише,
Како звоно чује, таки метанише.
И кад спава, само о молитви снива,
Замазала свеца што често целива, —
Пак ће опет, веруј, овог лета бити
Да ће се и она дати намолити.

О дружеству ко сме слово рећи Тоди?
На сенку се срди што поред ње ходи.
Пре би прстом турску Србију потукао

Него што би Тоду на игру довукао.

Пак ће опет, веруј, овог лета бити

Да ће се и она дати намолити.

Пре би досад вода громови севала,

Славујевим гласом сова пропевала,

Пре би сунце зрака лишило се свога

Досад него Ана обљубила кога.

Пак ће опет, веруј, овог лета бити

Да ће се и она дати намолити.

Сами чест немаду поете код Сове,

Зато што от љубви издају стихове.

Хули, ружи, грди, куне њина дела,

Живе би их пекла, тек када би смела.

Пак ће опет, веруј, овог лета бити

Да ће се и она дати намолити.

Што је годер змија у морској глубини,

И што је год звери у шумској пустињи,

Да су све у једној жени ове ћуди,

Не б' фалило моје пророчество, људи:

Да би то морало овог лета бити

Да би се и ове дале намолити.

1775.
Јован Авакумовић

НЕПОЗНАТИ ПЕСНИЦИ

ТИСА СЕ МУТИ...

Тиса се мути,

Крајина буни,

јунаци циче,

коњици вриште;

пушке се сјају,

сабље блистају,

госпоже туже, —

потиске руже, —

јер се јунаци,

пешци с коњици,

на пут справљају,

помоћ додају

пемској краљици,

славној Немици.

На коња јашу,

тураклију пашу.

Максим Зориче,

добар војниче,

а пред коњици,
добри војници,
Зоринкић Мија,
познан делија.
Него нас стиже
убав витеже
Узбашић Јово,
друштво његово
за њим устопце;
у Суботицу
јунак Радисав
и шерег му сав
сву прате браћу
чак Басевићу,
са Сегединци,
добри војници.
Весело иду
селу и граду,
и на ког ваља
непријатеља.
Боже, им подај
добар час и дан!

XVIII век
Непознати песник

О САВКА, САВКА...

О Савка, Савка,

твог стаса танка

ко ће љубити,

ко ли обвити

рукама?

Срце ми труне,

слез очи пуне,

како сунца глед

так' и мој поглед

за тобом.

И в полуношчи

утроба јечи,

ил' зора стаје,

мој вопљ траје,

уви мње!

Иду без тебе
как' јелен, в себе
имеја целу
смртнују стрелу
глубоко.

В зелених горах,
в кристалних водах
не имам сладост,
но бедну жалост
безмерно.

Како грлица,
друг верни тица,
горко ридају,
на тја помишљају,
љубазна.

Радост велија,
сама Талија
ни сестре њене
не могу мене
тешити.

Адову бездну
Орфеј, љубезну
во јеже спасти,
прешед без страсти
невредим.

Так' ад и море,
огњ и горе,
преиду смело
за твоје тело,
љубезна.

Не мучи бедног,
Савка, љубезног;
скажи што твоје
срце за моје
готово.

Как' древо исдше,
утроба више
писати дуже
не дају сузе
молитву.

Услиши једну,

Венус, последњу

чашу и муку:

на њени руку

скончати!

и при постељи

сице зацвели:

„Уви мње сама,

што без Адама

остају!“

XVIII век
Непознати песник

ПРОЂЕ МНОГО СВЕТЛИХ НОЋНИХ МЕСЕЦА...

Прође много светлих ноћних месеца,

А ја твојег дивног, умилног лица

Пожелићу, срце, љубит, — жалости моје!

А како ћеш и ти време проводит своје?

Као и грлица кад изгуби своје.

Видиш, птица жали, неће да поје

Кад се лиши бедна љубави своје.

Суво дрво тражи она, себе седало,

Да свак види да је њеног драгог нестало,

И кукање бедно зато настало.

Могу ли ја, бедни, то пожелити

Да ћеш, серце, за мном тако жалити?

Пре ће, веруј, сјајних звезда, душо, нестати,

Пре ће солнце от запада свога остати,

Нег' ја љубит, душо, тебе престати.

То ти само, серце, увери мене

Да неће у тебе бити измене;

А мене би лако било, да можно бити,

Трипут, душо, тебе ради себе убити,

Тек да могу, бедни, тебе љубити.

Зато желим, серце, видети време,

Да би скоро сије жалости бреме

Одложити, и видети тебе ја здраву,

Волео бих неже л' римску целу државу,

Или словом рећи, сву земну славу.

XVIII век
Непознати песник

ХОЈ ДЕВОЈКО...

Хој девојко, зумбул плави

Јал' ме љуби, јал' се мани,

Љубезна.

За тобом се ја помамих!

Твоји двори украј пута,

Куд пролазим по сто пута,

Љубезна.

И ти седиш на пенџеру,

На свиленом јастучићу,

Љубезна.

И ти твоју косу гладиш,

И из мене серце вадиш,

Љубезна.

Сад ја видим да ме вараш,

Јер се с другим разговараш,

Љубезна.

„Не варам те, душо моја,

Не варам те, серце моје,

Љубезни.

Кад се с другим разговарам,

Тебе, душо, не остављам,

Љубезни!“

XVIII век
Непознати песник

ВИДИШ, МОЈ ЦВЕТ ЉУБЕЗНИ...

Видиш, мој цвет љубезни, како времја сада:

Завист, гордост царствујет, кротка љубов страда;

Чувај се, не дај се лако преварити,

Храни се, немој ти другом поверити.

Пита л' тебе тко за мње: „Знаш ли оно тко је?“ —

„Досад“ реци, „није г' вид'ло око моје;

Неверно, чула сам, његово је срце.“

Ако л' се кад утрефиш да ме дигод сретнеш,

Чувај да се на мене, душо, не насмејеш,

Учини се канда ме нигдар вид'ла ниси,

Учини се као да ти моја била ниси.

Утрефим ли се с тобом на каквом весељу,

Не показуј нимало к мене добру вољу,

Нит' сести како ћеш до мене ти гледај;

Иштем ли играти, руку твоју не дај.

Хвали л мене тко, невешта се чини,

Узми други разговор, друго што започни;

Куди л' мене тко, и ти ш њиме ходи, —

Тако ћеш злу сумњу извести от људи.

XVIII век
Непознати песник

ПЈЕСН

за похвалу некоторе госпоже новосадске

Срећан, душо, срећан сат

кад си на свет стала,

срећна тебе Нови Сад

земља васпитала:

опхождење, красота,

медне речи, доброта,

предивна младост,

новосадским велика

дамам' јеси прилика,

ти, општа радост.

Метни стакло на астал,

гледни очи своје,

познај да су к'о кристал

без порока што је.

Силни поглед, сам магнет,

памук руке, груди снег,

образ — прилика;

многоцена свила влас,

слаткогласни твој је глас

што је музика.

Ни подобна твом лицу

није кармин боја,

рубин-усна ружицу

превосходи твоја,

бело тело — белило,

обрвице — мастило,

чело — зрачни дан;

дични стас међ женама

к'о што је међ гранама

високи јаблан.

Да с' живила в' времја то

кад су жертвовали,

пред олтарем твојим сто

жертви би су дали.

Дај ми љубов твоју дар,

серце будет ми олтар,

жертва буду сам.

На олтару будет стих

храм поставит медан, тих

твој клијент, мадам.

XVIII век
Непознати песник

НАТРАГ, ДРАГИ, НАТРАГ, КУД ХИТАШ ТАМО...

Натраг, драги, натраг, куд хиташ тамо?

А гди ти је Ченеј, промисли само!

Нема лепше от Новога Сада — земљи рај;

Укорно је куда идеш, близ ченејски крај.

Стан', промисли, постој, драги, не хитај!

Пустиња је тамо, трава и поље,

Гди поете веле, ти знаш боље.

За марву је само поље, бунар, извори,

Где падају с хуком у тавној гори,

Гди птичице поју, ехо говори.

Ено, драги, градска царска палата,

Ено на све стране куле от злата,

Прама граду равни Шанац при самој води,

Славни Град са планином, са долом ходи,

Дунав дели пак мост, бродове своди.

Ах, можеш ли, драги, што зажелити

Што те неће овде развеселити?

Ди ћеш сувим, по камену, драги, ходити,

С друштвом твојим лепе даме под ноћ ловити,

Бал, музику, шпацир препроводити?

Еда љубиш која тело не стеже,

Спред' и састраг једну прегачу веже,

С цванцигери и петаци плетене косе,

Са шљокама измешане кошуље носе,

Што с вретени ходе, играју босе?

Крошто, драги тамо често одходиш,

Ах, и мене овде често остаљаш?

Лићу сузе, ах, жалосна, док ја не видим

Да се с тобом и ја овде кадгод примирим,

Уздисаћу донде докле не видим...

XVIII век
Непознати песник

ДА ВИДИШ ОВО ДЕТЕ, ДРУЖЕ!

Да видиш ово дете, друже!

Чини ми се, нема лепше
Баш у Бечу, царском граду,
а камоли в Новом Саду.
Лице, нами кажу, њено
смертним да није рођено;
Нису њени оци земни, —
бити морају небесни.
У персони Хишпанка,
У речи је Талијанка,
Ход је, њезин а ла гранде:
нећ' са сваким да с познаде.
Дајут многи њој динари,
ал' то она и не мари.
Многи њојзи шешир скида,
ал то она и не гледа.
Фризур носи холандијски,
када шета, игра пољски.

За њом скупа свила шушти,

око грла сва се злати.

Лепо харфу знаде бити,

нуз то лепше још певати:

К'о славујак на гранчици

кад попева милосници;

Ни кумрија не мож' лепше

око малог свог кад лаже.

XVIII век
Непознати песник

ПЈЕСН ВО ВСЈА ДНИ

Каква су времена сад окајана,

Каква ли је љубов сад непостојана!

Драга драгог, ах жалости, јавно продаје,

Ноћне тајне за пољубац један издаје,

Чиста љубов три дни, више не траје.

Игле и кудеље скоро нестало:

Прести, ткати, вести све је престало;

Место витла и преслице сад су шпинети,

Гласне харфе, виолини, танци минети, —

Не може међ људе без тог поднети.

От године от две дечицу уче

Угодити момком — како не муче!

Шопфе, топфе и зулофе, салуп мидере

Право кроје пре нег' једно што се издере,

Сваки минут траже нове шнајдере.

Ципеле од коже или папуче

Неће ни слушкиња сад да обуче,

Већ везене и свилене ћенар и саде;

Српско платно господична која би саде

Понела откако патист настаде!

Јест, нађе се гдигди која послена,

Али мало има зато поштења.

Безазлена саде, вели, код куће седи,

Сад по моди свака ходи, с пенџера гледи,

Ко год прође, с' сваким слатко беседи.

Ил, пред врати седи, подвезе веже,

Да се ноге виде, штримфе натеже.

Баци ногу преко ноге, гледи на стране,

Сад прекрсти, сад извија, сада устане,

Хитрим оком нуди ко год да стане.

Овоме се клања, на оног гледи,

А с овим се љуби, с оним беседи,

Дању-ноћу по шпацири куда не ходи,

Компаније свакојаке к себи доводи,

Безопасно љубов с' сваким проводи.

Пред очима врата једном затвори,

Докле тренеш оком, другом отвори,

Зује врата, шарке шкрипе, пуцају браве,

Овај горе, онај доле иду као мраве,

Ил' фабрику нову гдигод кад праве.

Иглицама игра — токорсе плете,

Три милосника око ње лете;

Трчи, ходи, извирује куд ко пролази,

Распитује који којој, каде долази,

Сад жели, сад љуби, а сад омрази.

Што јој данас, сутра није по вољи,

Што је јучер клела данас довољи;

Не допушта нова мода љубити једно

Ни свршити једно лето с мужем заједно,

Јавно веле: једног љубит јест бедно.

Што год дише скоро све је неверно,

Ко год љуби саде, све лицемерно;

Зло је семе прва мати прво повила,

От првога још горе друга родила,

Најгорим се земља сад наплодила...

XVIII век
Непознати песник

MADAME

Сеци језик, ево, на потиљак вади,

он ме, мадам, с тобом ономад посвади!

Камо срећа да сам, кад сам га подигао

реч ону изрећи, на двоје прегризао!

Ах, проклети језик, вредан јест да страда

који год не уме са с њиме да влада!

Вредно да се зуби избију у усти,

вредно да се обе сокруше чељусти;

Час онај проклети — ви остала пуста! —

крошто допустисте, безакона уста?

Змија ако ује, ватром је сожежу,

вол ако убоде, за рогове вежу;

Узду међу коњу, клипове децама,

звере стежу, бију горко палицама — — —

А мој безопасан још цео језик стоји, —

драга рони сузе, он кармине броји.

Уздај, убиј, сеци, на пепео сожежи,

освети се, молим, клештама истежи!

Волци што ходите по горах, лафови,
што блудите всује једити рисови,
Што ловите овде со страхом курјаци,
што гаврани гачу гладни под облаци:
Ево мене, ево, ја сам наше јело,
давно је смерт моје заслужило тело;
Заслужило да га љуте змије пију
и да се као лоза око њега вију;
Заслужило да га грозна ватра пали,
да га пече тјашко, ал' да га не спали;
Заслужило тело да сад зјело пати
кад није умело језик сачувати.
Није језик на то да мадаме псује,
нег' умно, умилно да штогод казује.
Сам пас на пса режи — на кучку не лаје.
Видиш, скот ког' љуби — поштење му даје.
Ти Венеру твоју, која тебе жели,
како да ју твојим језиком уцвели?
Ах, мој језик, језик, како ћу те клети?
Какву ли си вредан каштигу поднети?
Реци: „Мадам, прости!“ — — — —

XVIII век
Непознати песник

МОЛБА ДЕВОЈАЧКА

... Не трошите новце! Нашто су вам школе?

Кадетенштифт начините боље.

Нашто реторика, нашто ли стихови?

И без тог су били досада топови.

Нашто нам физика? Знамо ми натура

куд вуче. Нам нису от потребе јура.

Ко је крив, нек' трпи, ко дужан, нек' плати,

Ко краде, нек бију, нек главом заплати.

То накратко сама нас учи природа,

Млада лета у тим губити јест шкода.

Видите ли, једва от двадесет лета

Може бити један [...] способан поета,

От двадесет и пет једва реторику,

А кад ће свершити лоџику, физику?

Богослов, јуриста у тим и оседи,

Нема кад, сиромах, на нас да погледи.

Ономе по небу дурма памет ходи,

Овај у процесу цео живот проводи.

Дакле, која полза, раде смо ми знати,

Што ћемо се с људма такима венчати?

Дурма пишу, дурма неке мапе гледу,

Цели дан на једној столици проведу,

Пре зоре устају, у по ноћи лежу,

Свлачили се нису, у постељу бежу.

Падне им на памет штогод: „Пали свећу!“

Читају сву драгу ноћ и књиге премећу

А ми кано дувне тако да лежимо

и вечну невољну греду да држимо?

Кадетенштифт боље начините један,

Откуд ће официр бар изићи вредан.

Који ће, млад, и нас и децу хранити,

Правице и царство крвију бранити,

А није седети, пером умствовати,

Него мужествено, славно војевати.

Нек' научи добро што је инџинирство,

Пак нек купи себи рано официрство.

Ако је сиромах и нема новаца,

Има у народу богатих отаца;

Јер ко је рад своје кћери разудати,

Кауцију сваки за зета ће дати.

Ви гледајте само професора вредног,

Алумнисту свака хранићемо једног.

Ето фундус вечни! Јербо девојака

Бити ће док буде под небом облака.

Смирено просимо, зато во прочим нијe

Остајемо ваше покорне робије.

XVIII век
Непознати песник

ПЈЕСН НА МОРОВУЈУ БОЛЕЗН У 1796-м ЉЕТУ БИВШУЈУ

О, ужасно времја и несносни дневи:

Церкви затворени, народ возмушчени
жалосно вопијет.

Училишчна мјеста всја опустошена,
Учитељи вељат дјетем не приходити
в школе учит еја.

От велика страха моровија јазви
Доми оставиша, в гору побјегоша,
спасти еја хотјашче.

Но и тамо њеких не вижду спасених,
Назад си приходјат, тамо умирајут
горкију смертију.

Ино ничто вљашчше слишит еја в дому
Токмо прошчалнија рјечи жалоснија:

„Простите м', сродство,

Аз нињe отхожду ко Господу Богу,

Ви же молите сја, грехом простити сја

мнојy содејаним.“

Окрестнаја мјеста жалосно ридајут

Гледајући доми всја опустошени,

в њих же њест живушчих.

Торжишчнаја мјеста ни во что же стали,

Њест бо приходјашчих, ни же покупајушчих

потребнаја себје.

Но, о Боже оче и всјех содјетељу,

Грехи нашја вејa прости и јарост укроти

мољашчим еја тебје.

XVIII век
Непознати песник

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ

СВЕ ШТО МЕНЕ ОКРУЖАВА...

Све што мене окружава, све то са мном тужи:

Нити птица птици поје, нит' се с другом дружи.

Одзив мени из горице с плачем одговара,

Зефир ми се међу лишћем на жалост претвара.

И потоци с хладном водом сви са мном уздишу, —

Проливајте, очи моје, горких суза кишу.

1793.
Доситеј Обрадовић

ПЈЕСНА НА ИНСУРЕКЦИЈУ СЕРБИЈАНОВ

Сербији и храбрим јеја витезовом и чадом и богопомагајему их Војеводи Господину Георгију Петровићу посвећена.

Востани, Сербије! Востани, царице!

И дај чадом твојим видет твоје лице!

Обрати серца их и очеса на се,

И дај њима чути слатке твоје гласе.

Востани, Сербије!

Давно си заспала,

У мраку лежала;

Сада се пробуди

и Сербље возбуди!

Ти воздвигни твоју царску главу горе,

Да те опет позна и земља и море,

Покажи Европи твоје красно лице,

Светло и весело како вид Данице.

Востани, Сербије!

Давно си заспала,

У мраку лежала;

Сада се пробуди

И Србље возбуди!

Спомени се, мати наша, твоје перве славе,

Твојих враждебника ти посрами главе!

Дивјег јаничара терај са Врачара,

Који свог истога сад не слуша цара!

Востани, Сербије!

Давно си заспала,

У мраку лежала;

Сада се пробуди

И Србље возбуди!

Теби сам помаже небесна воља,

И сад ти се показује судбина боља,

Сви ближњи твоји теби добра желе

И дальни се народи твом добру веселе.

Востани, Сербије!

Давно си заспала,

У мраку лежала;

Сада се пробуди

И Србље возбуди!

Востани, Сербије! Мати наша мила!

И постани опет што си прије била!

Серпска теби вопију искрена чада,

Која храбро војују за тебе сада.

Востани, Сербије!

Давно си заспала,

У мраку лежала;

Сада се пробуди

И Сербље возбуди!

Босна, сестра твоја, на тебе гледа,

И не жели теби никакова вреда.

Ко тебе ненавиди, не боји се Бога,

Од којега теби иде помоћ многа.

Востани, Сербије!

Давно си заспала,

У мраку лежала;

Сада се пробуди

И Сербље возбуди!

Херцегова земља и Чернаја Гора,

Далеке државе, и острови, мора,

Сви теби помоћ небесну желе

Све добре душе теби се веселе

И согласно веле:

Востани, Сербије!

Давно си заспала,

У мраку лежала;

Сада се пробуди

И Србље возбуди!

1804.
Доситеј Обрадовић

ГЛИГОРИЈЕ ТРЛАЈИЋ

РУСКА ЗИМА

Листопада седмог, навечер, при свећи,

В мојој малој собиције за књигом седећи,

Неки ми се разговор на пенџеру чује,

И мени се учини да се некто псује,

Но разбрати не могох кто и што вељаше,

Ибо ухо на ухо друг другу шапташе.

Ја возведох очи посмотрети напоље,

Но, о тешке туге и велике невоље!

Черна ношч покрила вес град густим мраком

Из којего прети страх ужасним зраком;

Силни вјетр душе и домове нињa

Сипајући у очи крупу хладна иња.

Ја помислих у себи: — Вала, ево зиме!

Благо оном кто имат чекати ју с чиме!

У кога се ваљају гојани по свињцу,

Кто се рујну радује у подруму винцу,

Кто у бечку проколе ред по реду слаже,

У кога се ваљушци по лонцу не траже,

И кто много јама пуних имат жита,

У кога се потпиче с' сиром масна пита;

Кто имат на двору много младе живине

И кому се гуља шета на брег из долине,

У кога по двору играјут сја ждрепци

Или ноћу кукуричу мамузасти пјевци,

У кога се диче јунци на салашу,

Ах!

И тко грли и цјелује своју лепу снашу!

Овако седећи, мислећи о зими,

Сад се, рекох, вије цв'јећа баши Дими,

Кој' у теплој Грецији шиље дим дувана

Мухамеду на небо с ђаурска дивана,

Ружећи веја имена негда славних Греков,

Мрачећи их славу бивших златних вјеков

В којих сја славјаше јунак за јунаком,

Мудростију разума, мужа мишцом јаком;

Онде, велим, није ни зими ни сн'јега,

Ни ледене р'јеке, ни клизава брега,

Онде всегда царствујет всешчедраја цв'јета,

Онде зими и љети слатко воће цвјета...

При сем се споменух ја древњаго Рима

Који бјаше преславен и ужасен свима
Народом вселенија в златно јего времја,
Когда славно бјаше в мирје римско племја,
Гди витјази славни всју трјасоша земљу,
Којих јешче грозному гласу, мнит сја, внемљу,
Којим војеводи с пламенем вливаху
В души своју храброст кад на бран иђаху.
Њест, мишљу, ни тамо, во всеј Италији
Ни јамуре медведу, ни јамице лији,
Вездје цвјетет цвјетије и мириши гроздије
Којих нињe, оле! трет војинско гвоздије.

Здје мене внезапу заста слатки дремеж
И роди еја пред очима мње мрачни метеж.
С тјем ја легох спати, в сладост сна повијен,
На бећарској постељи в своје мисли завијен,
Но не долго ја могох безмјатежно спати,
Моје воображенијe нача здје мечтати,
Мње во снје јавиша еја прекрасни зраци,
Душевна веселија радосно и знаци,
Којих ја вам не скажу, јер би много било,
Но лучше вам преповјем что се сутра збило.

Ја ујутру зјело рано, провозгљанув оком,

Скочи нога за ногојy из постељи скоком,

Когда сњежне ја увидјех превисоке џаме,

Силна бурја душе, сн'јег у очи сипа,

У домове завирује, по тавани ђипа,

Људе за пешч јури, мише под огњиште,

Деца око оца и матере вриште.

Пес не дира мачку, маца мишу глади,

Из серца им звјерство љута зима вади.

Тако једни и други и трећи ден прође,

Когда св'јет на земљу и тишина дође.

Тогда сја чињаше нес град б'јело море,

Домови и тороњи — б'јеле морске горе.

Сад брадати Руси движут своје лопате,

Један другом вичу: „Гледај саде, злопате!“

Сн'јег со двора чисте, на улицу вуку,

Крестом себе по персију и по челу туку.

Посл'је сего сн'јег преста и насташа мрази

Који сут в Росији всјех животних врази.

Спати легох ја в вечер и сон мене краде,

Буве ми се по кожи, и старе и младе,

Шетају и готове себи част из крове,

Бувци притко скачут и бушице лове,

Мене често задиркују, мира ми не дају,

На мисли ми наводе љепотицу своју,

Кад мње нечто силно под пенџером тресну

И некто по зиду грозно шаком пљесну.

Ја се из' сна тергох, серце во мње дахти,

Око не смје на пенџер, кто јест ту да чвахти.

Ја у себи мислих: — Вала, ево беде! —

Чини ми се да на пенџер к мени људи гледе.

Кад, други пут, тресак јешче већма звекну,

И ја ђипих из постељи и от страха јекнух.

Трећи јешче страшњеје груну по дувару,

И сад се ја нађох у зној и жару.

— Ово сут пустахије, — мишљах ја у страху,

Заборавих у невољи чернооку снаху,

И помилих у буџак, да дохватим сабљу,

Главу, кто се помоли кроз пенџер, да зграбљу.

Ја забравих двери, своју сабљу дочепав,

Стрепим сам у мраку, код пенџера став,

Ибо преко двора, от всјех в домје одјељен,

Живих сам у домићу к'о у шуми јелен;

Ал' ето ти опет, ко из грозне туче,

Са свих страна као гром страшни тресак пуче,

Да се чедна пода мном веја земља затресе,

И сва се кров страхом у мени претресе.

— Сад ће кто кроз пенџер промолити главу,

Или с мојих врата обити ми браву, —

Мислим ја у себи и на сабљу гледим,

А от страха и трепета као рита бледим.

Онако стојећи, са сабљом у руци,

Пустахије проклињем: — Изели их вуци!

Али саде пође све тресак за треском,

Мени се на глави диже кика брешком.

Напосљедок видјех да никого нема,

Сон мја зовет спати, и око ми дрема.

Ја, оставив сабљу, у постељу легох,

Видећи да немам бојати се чего...

Тако, моја милаја и прекрасна кумо,

Мене моје варало уплашено уво.

Ви питате мене: — Что јест убо било?

Что јест мени тако знојем главу мило?

Ничто друго него мраз љуте руске зиме,

От које се ујутру сви домови диме.

Љута ноћу цича тако зиде стеже,

Да их стоји тресак, све љутост'ју реже.

Ја сего не знаја, мислих да сут татије,

Грабитељи живота мирне своје братије.

Кад ујутру ја устах, напоље изиђох,

Небо видјех от љутине свуд около риђо.

Цича мени перси тако силно схвати,

Да дахнути не могох ни управо стати.

Ја се о'мах уплаших и вратих се натраг,

Али ево гужве когда стадох на праг

И спопадох браву, да отворим врата,

На нову панде беду серпски брата:

Мени руку за браву љути мраз прилепи,

Да у мени и душа и серце застрепи.

Ја на браву душем, да откинем руку,

Која, примерзнувши, терпи страшну муку;

Но что већма душем, то њу већма вуче

К себи злобно гвожђе, а кум-Глиша хуче.

— Забога, помагај! Ход' те амо, слуге,

Принесите огња, избав'те ме туге! —

С жеравицом прибјегоше к мени моји Руси,

И со смјехом: — Ха, ха, ха, бађушка, та ту си! —

Тако дакле једва Руси откравише руку,

Мене от зла избавише, утишаше хуку.

Сице шест месеци мраз за мразом стеже,

Нос и уши пали, ноге људем веже.

Жалосни се сваки дан чује глас у граду

Да мразови људе живе, здраве краду,

И превозе в царство разјарено смерти;

Који живи остају, оним' она прети

Одгристи им образе, или уши, или нос,

Или да ће код обуће многи кући доћи бос.

1799.
Глигорије Трлајић

ПАВЛЕ СОЛАРИЋ

ЗАВИЧАЈНЕ РАДОСТИ

Ви велите да је умро Пеца, славни свирац?

„И већ одсад од свирила“, рекох браћи, „чистац!“

Дакле шта ће саде рећи моја лепа снаша,

Или њежна Милица, ил' румена Неша?

Неће л' рећи младожењи: „К себи руке, девере,

Ти брадати ињем, руски хладни сјевере!“

Неће л' рећи: „Вала, момче, нећеш ми се ожећи,

Нећеш никад ти постеље ни снашице стећи!

Ти за снашу немилице сасма често питаш,

А сам ми се по б'јеломе вјечно свјету скиташ,

И к твојему нешчастију сад ни свирца није,

А без свирца траљаво се в'јенац љубви вије...“

На ово ја одговарам лепотици дјеви,

Мојој лепој несуђеној и неверној неви:

„Истину ми говориш да се много скитам,

Да ја, јадан, забадава за снашицу питам.

Нашто ми је снаша кад ја веће сједим,

Зашто тако тужим и от туге бледим?

И овој је истина, лепото девојко!

Но кад би ти знала какав ти је Гојко,

Како ти је младостан младожења стари,

Како љубов кипи и сердашце жари,

Вала би ми рекла: — ‚Опрости ми, старче!

Ходи да те загрлим, вукодлаки јарче!

Само ми се добро држи за појасом снаши,

Намигни приљ-Мати или брату Јаши,

Или свирцу Паји, сину Павла Лири,

Који на нас иза плота видиш како вири.' —

Само нека засвирају Молчани јунаци,

Пак ће нам се напунити сви молски сокаци

Девојчица и снашица, кићених момака,

Посрнуће у коло нахерке и бака;

Бациће и попа читуљицу хартију,

Високо ће за појас он задјети мантију,

И коло ће на авлији завести широко,

Сватови ће повикати сви углас високо:

„Држ' се саде, снашо, не шеврдај, Нево,

Помичи се на десно, потресај на лево;

Свирај, Јашо, ватрено, поносити свирче,

Држ'-дер и ти амо, приљ-Романе, стриче!

Живо, браћо, живо, подвикујте хаја-хуј!

Михаљ-бачи хегедуш, серпска кола хегедуј!“

Милош често замиче својим црним брком,
А ножица за ногом поскакује трком;
Перјанице све лете момком око главе,
Момке оком стрељају лепотице плаве;
Гледај како свирац дувајући црвени,
У лепота цвеће на груди се зелени;
Гледај како] с играча зној р'јекама тече,
У момака од љубови серца громко јече!
У попе се замрсила сва от зноја брада,
Како неће, до њега је попадија млада!
У момака из очију св'јетла муња с'јева,
Громом грме свириле, а Нева потпева.
Погледај ми, Љубо, сад на старог момка
Како жустро подиграва и несташно хопка,
Пак ми саде кажи хоћеш за ме поћи,
Хоћеш мојој туги љубов'ју помоћи.
Амо саде твоје очи ти на ме окрени,
И на љубве загонетку оком одгонени!

О, љубови слатка! О, кћери небесна!
Ти си наше среће богиња чудесна.
Ти мене позиваш к моје жизни другу,

Не знајући јешче сву мог серца тугу.

Дакле, ми покажи височајше благо,

Кротко, њежно серце, серце серцу драго,

Да ти кажем како њежно љубе људи

Своју вјерну љубу, како њене груди

Јесу олтар љубови њежноме јунаку

Који уме живити срећно у буџаку,

У буџаку сиромаштва и б'јеломе свјету,

У љубови н дружества маломе совјету.

Ма кад ми јошт невјесте назначила ниси,

Иако ми живот мој на кончићу виси,

То ми дај последње в жизин благоденство,

Највеће на свету, первоје блаженство,

Да ја скоро кући дођем, у моју отчизну

(Ах, овде ми моје серце от жалости бризну!),

Да ја вмјесто невјесте отечество љубим,

Да се слатко о кућици својој срећан трудим,

Да ја род свој љубезни страсно обожавам,

И Мађаром, нашој браћи, серпски да мађарам.

Глигорије Трлајић

ЈА САМ ХТЕО ЈУГОВИЋЕ...

Ја сам хтео Југовиће, хтео пјети Јанка,

Славу српских обновити с' старине јунака,

Али струне, кад се машим до моје самвике,

Востребећу о љубови, њежне звекну лике.

Ја пристројим нове струне, согласим самвику,

Начнем Марка Краљевића, храброг вјека дику,

Душанову величати станем силу рубов,

Но самвика возглашаше опет само — љубов.

Због ом, дакле, витезови! Кад самвика неће,

Ја ћу пјети што је мило, љубве брати цв'јећа.

Павле Соларић

МИЛОШ И РАДОВАН

Ходи, сједи, Радоване, да ти Милош каже

Нови случај кога многи све залуду траже.

Био сам ти украј гаја с оне холма стране

Гди поточић исподмива шумарица гране.

Једно мјесто зелени се усред густог хлада,

Окружено са три стране као сводом града;

Одовуда под заклоном бистра вода шушти,

Ту и онде с грана доле као киша пљушти;

Ништа се ту вид'ло не би — таква је тма мрака —

Да две луче не улазе сунчанога зрака;

Около ти стоји цврка — да несташних птица! —,

К'о на чудо, ил' од страха некаква ту лица.

Довребам се, пронре око, — шта да ти сад кажем?

Како л' да ти, што неможно, словами излажем!

Седи сама — не знам, вила, рода ма вишега —,

Млада, взрачна, к'о Даница, накрај злачног брега;

Одежд' б'јела распуштена немарно по т'јелу,

Горе каже врат и груди, доле — голен б'јелу;

Појас јој се црвен види, раздрежен низ страну,
Низ врат власи, влажни још'те, возвјештују прану;
С једне стране лежи жезал обмотан у цв'јеће,
С друге — с биљем котарица, које љубов креће;
На крилу јој шарени се, она се осмјева,
В'јенац плете, в'јенцу тихо, рек'о бих, припјева;
Сјетивши се изненада, другда се огледа,
На опрезу да побјегне, скупи се, сва бл'једа,
А највише од потока што бризга и шуми
С мјеста мога скривалишта, не чему се глуми.
Убојим се да не спази да јој се [ја] дивим
(Не бих ју рад увредити, колико што живим!) —
Поузмакнем. Одолим се, премда серце жалко
Совјетује да постојим још и још'те малко.
Но ја сам ти намјерио (ко ту да не краде!)
Крадом стазе испитати, — шта ти велиш, Раде?
Крадом дању, кад се може; ноћу на месецу
Обискати свету гушту, с' завјетом мом свецу.
Ако буде угодница, наших страна вила,
Да јој предјел даре носи од свих својих сила;
Ако л' буде, срећом мојом, подгорска пастирка,
Те долази да се купа и ту цв'јеће бирка:
О, ја ћу ју умилити с окладом у пјелу, —
Зла не може душа витат в оном красном тјелу!

Свирјел моју чуће она. Ти знаш ове ц'јену,

И кол'ко сам јагњад им'о ја на силу њену.

Ја ћу заћи издалека, заметнути траге,

Нек' помисли: Весео је, тај није без драге.

Другда ћу се близу чути са тужними звуци,

Другда опет к'о да ми је дјевојка на руци;

И да буду неизвјесни гласи ми и р'јечи,

Кад далеко свирјел буде, хоћу да јој јечи;

Нећу да зна уречене ни часе ни дане, —

Овако се мисли лове, воде нас незване.

Кад усмотрим љубопитство, невешт ћу гди проћи

Брзо, нек' јој серце куцне, да ли ћу још доћи.

Топле часе, кад с' одмара, умива и купа,

Са стадама свуд пландује утомљена жупа,

Ја ћу свирјел угодити на подмукле гласе,

Да се јасно до ње чује, а откуд, не зна се;

Пјеваћу јој другу пјесну кад сједне на траву,

Кад се свлачи, другу пјесну, и развјенча главу;

А кад видим — бићу близу — да у воду ступа,

Даћу мојој ја свирјели ударења тупа,

Да се слажу, нек' осјети, с пљесканијем волна,

И да душа ту нечија љубвом таје болна.

Другу ћу јој пјесну пјети кад надвија гране,

Другу кад ју нагу узрим с те ил' с оне стране;

И кад плива, и кад роне, и кад резно приска,

Ја ћу свирјел угодити стерни мога писка.

Кад изиђе, и на брегу таре се од влага,

Под одежду сокровишта свога ставља блага,

Ја ћу опет, да узнаде к'о да петко страда,

Сад на ово, сад на оно пјети изненада.

В'јенац плете, убира се, или се к сну спрема,

Све уз припјев дал'ко нечиј, страха близу нема.

Нека заспи с пјесном мојом, доста за крат први,

Овако ћу задјети јој мрежа мојих врви;

Те дај данас, те дај сутра, — серце ми се нада,

Неће проћи ни пет дана да се мном облада;

Да питома тако буде, да ју свирјел мами,

И кол'ко год јогунастој узбуде се чами.

Плашити се, ако прођем кад одбира цв'јеће,

Ни срдити, да не прене, она на ме неће;

Више пута нек' се шумом мимогред пробуди, —

То ће дати да о мени све то блаже суди;

Нек' ме свиди и зажели да ме дуже гледи,

Ја ћу проћи, као невјешт, шта се њојзи бреди;

Док внезапу једном зазрим и нога к њој ступи,

Па нека ју од то доба ко може искупи.

Ако буде од потребе — тако т' твоје младе! —

Милошу ти буд' у помоћ, — је л' да хоћеш, Раде?

Павле Соларић

МЛАДЕН И МИЛОЈЕ

Младен

Теб', Милоје, све салеће младеж рад пјесана.

Младеж љуби: умиљат је глас твога гортана.

Запјевај нам слатку пјесан, радост оног брака

Кога простор још раставља једне ноћи мрака,

Све те мисли, све надежде, предвкушене сласти,

Што ће двоје уживати сутра с пуном власти.

Или нам пој задовољство по дугом растанку,

Како негда с љубом бјеше Сибињанин Јанку.

Пој сељанске жизни дољу, љубве древно жиље,

Или како под Родопом дјеве беру смиље.

Скажи шта су спрва биле српских гора виле,

Пој што волиш, само нам пој, — та хоћеш ли,

Миле!

Милоје

Ја милујем всегда пјесне, ја милујем младеж,
Но љубов је штекотљива, свој разбира падеж:
Ту се хоће хитрост Пинда, ту цјевница лепа,
Ту припјева колик' очи паунова репа.
Сваки би рад да се поје жар његове груди,
Овоме су јавор-гусле, том свирјел по ћуди.
Један иште да се пјесна с нравом љубе слаже,
Други — да му ја погодим шта јој серце каже.
Љубве богу, за опкладу, ту би био замор,
Нит' је посла тежег им'о откако је Амор.
Да ти појем о љубови, њој су мизе благе,
Ал' избери од пјесана што су теби драге.

Младен

Пој ми љубов из Призрена потајеног пира,
Лобзанија Љубосаве код свога пастира.
Пој како је омилила Милица Ненаду,
Оставивша везен појас под липом у хладу.
Но не! То је давно било, повјест сада мртва,
А љубови нашој жива подобаје жртва.
Пој која је срећа оног који љубљен љуби,
Јогунасти како дане у пустоши губи;
Како љубов, куд год иде, преобража твари,

Што се љуби, све загрља, за друго не мари;

Пој таинства чијег нибуд завјета љубнога,

Хоћеш мога, сад изабери, или волиш твога.

Милоје

Обећ'о сам, заљубљени, пјесну сам вам дужан, —

Човек ничиј, свога слова ваља да је сужан.

Ја бих пјев'о оно време, искони у свету,

Што возрасту сваком своју разакрива мету;

Ког осећа наитије, и стадо, и древо,

Источници по горами, тамно земље чрево.

Време мило, мог достојни гананија дани,

Да вас пастир у долини, птичица на грани,

Да вас тежак с њиве своје восклицајућ хвали,

Јек одзива славослови по всемирној даљи!

Кад свештени огањ нашу утробу подиђе,

Серце дотле беспристрасно двојно жели биће;

Сва природа измјени се, онемиле људи,

Душа сама — но не дуго! — по пустињи блуди;

И све тражи, и све пита, вјере не имаде,

Све јој смета, све је мало, једно јој се краде.

Но внезапу, кад овако сјетујућ разбира,

Давни суди недвижиме судбине су мира!

Внезапу јој друг предстане у одличној ризи,

Кога истом стазом воде подобни подвизи.

Двоумије све ишчезне, истини су трази:

С овом зором тма нестане, људи нису врази.

Так' у оно свето јутро, јутро нове жизин,

Кад се сресмо, мила Видо, једног духа близни,

Мој је жребиј дивно рјешен среће овог св'јета,

Године ми из весана настале и љета.

Откако су очи твоје мен' серце урекле

И све страсти мог суштаства за тобом потекле,

Мени други воздух дише, друго сунце свјетли,

Други ноћне прозивају слатке часе пјетли.

Свуд се јуност, свуд красота, свуд веселост каже,

Све шчастију моме нову отраду прилаже.

Стадо веће возиграва мени испод гора,

Њива око пастирскога разботјева двора;

Долина ми нову љупкост јутром даје росна,

Нову сладост с хладом својим дрена плодоносна;

Сунце с неба, мјесец, земља и све мира твари

Рекао бих да су дужни чувствам мојим дари.

Куд погледам, сваки холмић ружу прозјабава,

Куд год ступим, с љубичицом меша ми се трава.

Мисли моје, куд с' обрате, сретају блаженство,

Сни на одру заутрашње славе предпразденство.

Пак кад свега тога узрок, што је све зазид'о,

Тебе помним, души мојој возљубљена Видо,

Срећа, велим, у слободи човјека почива,

А слобода у остену разумноме жива.

Присуствија твога на ме сила је толика,

К'о матери свега, земљи, сунце, неба дика.

Како холми у Данице взигравају жару,

Тако у твог ја погледа восијавам дару.

Смјех на лицу и пријазан свега струка твога

Нетљена је, до дна серца, пажит ока мога;

Гледећи те, ја утапам у пламено море,

К'о што трепте када сунце оолистава боре.

Уху моме словеса су оно твојих уста

Без шта б' мени земља била сва глуха и пуста;

Што су небу јасне зв'језде, њиви златни класи,

То бесједе слуху моме љупки твоји гласи.

Духа твога благовоном уханију нема

Ни што гора, ни долина, ни што поље спрема;

Подобни му остров нема уханијем цв'јета,

дивни состав пристрастијам возмужавших љета!

Лобзанија уста твојих превосходе млека,

Превосходе грозда сладост, росу златног в'јека;

Гортану мом мед и саћа нису такве сласти,

Слађи није њежни покој него тихе страсти.

Твоја, Видо, објатија, Видо, твоје лоно,

Твоје благо серцу моме серце кад је склоно,

Ја сам виши од царева, ја презирем в'јенце,

Ја уживам стада мога пасући првенце,

И будући тајно неко чувство мени каже

Као што се Бог с природом у стварању слаже

Тако да је, всељубезна, и у нашој власти

Само суште создатељство чрез љубови сласти;

Ми смо доста једно другом, доста за потомство,

У нами сва сокровишта, ту наше лакомство;

Свако наше внушеније, сваки подвиг т'јела,

Дволична су душе наше једносуштне дјела.

Ми друг друга магновења старамо се бљусти,

Угађати себ' взајмно и серцем и с усти;

Нека тече, нек' протече такве жизин р'јека,

А ми ћемо, гди год буде, живити довјека.

Павле Соларић

КОВЧЕЖИЋ НЕБОГОГА ПАВЛА

У мене је био спретан сандучић од дрена,

Но од дрена кедарскога, што воњу изјева.

Вериге су златне биле, ил' подобне злату,

Кљученица и преручи — све чест своме млату;

Роговље је све китило изрјадно камење,

По странами увајаних образа знамење;

Једним словом, к'о у чем' се свете мошти хране.

Но светиње друге овде бијаху собране:

Што сам пјев'о о љубови, о занату Дида,

Ту је ишло што је тајно, да му није вида.

Јастучић је горе леж'о од голубја перја,

И на њему Дид седио посреди иверја;

Иверија сирјеч својих већ сатрених стр'јела,

Колико је у ковчешцу испјеваних дјела.

Не знам откуд, пронре Молва (за њу нема чавла!),

Не излети, а већ изда небогога Павла:

Дјевојке се договоре (а шта нису кадре!

Овакове светотатце негди зову: Ладре!) —

Договоре да украду пак да хитро врате,

Ако би што покварiле, да сторично плате.

Дођу, узму. Да отворе — но како без кључа?

Зграбе од стрâ цјел' са собом, побјегну без луча.

Кад обију — све се презну од дјетиње стр'јеле —,

Брже-боље да читају, пјесне си подјеле.

Узнаду све, и освету одмах ми закључе:

Да сандучић већ не врате, и дубоко муче.

Но нек' знаду, ако саде већма нег' пре љубе,

Да ја умем и јошт већма наоштрити зубе,

И да неће труда бити дотле мојој груди

Док се која жртвовати за пл'јен не усуди.

Павле Соларић

ЖЕНИДБА ПО МОДИ

Ништа није више смјешно што сви узму људи,

Било срамно, било подло, били скверни блуди,

Они правду и светињу праве или кваре,

Гди закона њина није, за све то не маре.

Кују мисли како хоће — „Завјет с неба!“ кажу, —,

И кумира ком' се моле у бога прелажу.

С овим богом које чудо да природу блазне,

Да по свјету проклијају злобе многоразне?

Само једно запитаћу — ко може, нек' дичи

Што до бога на престолу виспар горко кричи:

Двоје младих заљубе се, предаду си душу,

Ван сојуза ину срећу не могу да внушу;

Посљедују љупком своме природе подвигу,

Да поднесу вију серца благодатном игу.

Сазнаде се. Мати отуд, одунд' баба грунда,

На оцу се од јарости тресе дуга бунда;

Скочи тетка, скочи стрина, ујак и свâк вичу,

Сви небогу несретницом дјевојку наричу.

Оне хоће да се жених родом можно хвали,

Ови — да им вјено мошњом дебелом превали,

Да се пише *високо-, пре-,* и *от* да имаде,

Да слугама валбе даје, — ко је, да се знаде!

Триста ти му мана нађу није л им по ћуди,

Све из љубве к чаду своме, макар да полуди!

Вас ја зовем у мој совјет, заљубљене младе,

Вас, јуноше! Је ли право да то стари раде?

Поимљу ли оци ваши што сте ви из' брали,

Могу л' у том поступати к'о у некој шали?

Кане л' они жизан своју вашем придат другу,

Или серце мње пљенити ваше као слугу?

Зла гордињо и лакомство нечестиво свјета!

Нигда ли вам није доста нит' шта овде света!

Мила чувства продају се — ту већ нема зајма —,

Земља мора сва пропасти с овим обичај'ма.

Слуга би рад бит господар, овај иште власти,

А властелин да до цара пружа своје страсти.

Човек хоће да је ангел, ангел се зло горди, —

Да погибну сви лукави с' својима оскорди!

Да пропадну и да иду сви од нас без трага

Који кћери кад удају мотре само блага,

Којима се права [њина] ни зашто призната,

Својом ћуди коме хоће отварају врата!

Павле Соларић

ХУДА СРПКИЊА

Слушао сам ономадне (да Бог не услиши,

Да услишав клеветницу, језика не лиши!)

Слушао сам, о Српкиње — вами боље мисли! —,

Злорјечиву, која нам се зло у род наш числи.

Казаћу вам — отровници да се име знаде —,

Зове вам се — — — не, нек' чести стиха мог немаде.

Дјевојка је, дјевствовала дабогда довјека!

Ни без оног на што хули не било јој л'јека!

Мрзи Србље и што је год том имену славно,

Одвраћа се серцем од нас и клевеће јавно.

Њој су [наши] обичаји (има злих навада!)

Чак од лутке сви скаредни до поповских брада;

Нејма чина, нејма пола, нејма ни возраста

Коме она згребла не би триста јетких краста.

Начини су наши груби, сурови нам прави,

Крупан језик, ко га збори, хоће да г' удави.

Она воли инородним, рода се свог стиди,

И, да може, свукла би се, сва јој кожа бриди.

Кад пролази, с рамена нас кривоврато гледи
Кад поздравља, само зато да кога увреди.
Сви убори, сва обућа, што је женских риза,
Нејма ц'јене развје туђе, развје из Париза!
Ко би рек'о? Радо чита и из наших књига,
Да пригари, у чем може, знак својега жига;
Тражи навлаш у свачему најружнију страну,
Да је чисто као сунце, нашла би муману.
Све нек' иде! Али ево моје љуте туге:
Што ни пјесне нису с миром од њезине руге!
Да су вкусне као сушти пијемонтски смрчак,
Она б' рекла: Пјевац Србин да је бједни чврчак.
Чврчала јој, да је нема, метла око главе,
Њој и баби, што јој носи очаране траве.
Не слушајте, цјеломудре, клетву српске дјеве,
Куколь ваља из пшенице чисте да се пл'јеве.
Ви које сте без Србина к'о без листа ружа,
И тек Србља шчастљивити све желите мужа,
Ви ћете се радовати, уживати сласти
Имајући свог супруга, будући у власти,
И љубови мили залог, грлити свог сина,
Док жениха она чека још из Недођина!

Павле Соларић

ПОСЛАНИЦА ДРАГУ ТЕОДОРОВИЋУ ТРШЋАНИНУ

Читаћете, кад ме од вас дол' и гора д'јеле,

Овај Павла, мили Драго, листак књиге б'јеле;

Читаћете, нека знаду рода вашег уди

Да за њима и у даљи моје горе груди,

Да за серце све спомиње како му је било

Прикривену под голубље дома вашег крило.

Слатки спомен! Сад најпаче двоумију моме:

Какова је судба опет ниспослана по ме?

Идем — што ћу? (совјест трпи) —, и више сам пута

Изгнан мор'о прах отрести с мојијех опута,

Ићи куда нова срећа прстом сл'јепо каже,

Оставити што м' је тада стало да помаже.

Нису могли пристаниште удобно да нађу,

Гди да спасу безопасно дома нашег лађу:

Гребенска м' је отчуждила, ради своје суше,

Бистра Сава распалила жећу моје душе;

Прво мјесто странствовања блажили Крижовци,

Јазвили ме пет година, треће су Карловци.

Дунав није напојио, није Фрушка смела,
Ни за Загреб паки срећа није ме припела;
Нису могли удржати двојеструки в'јенци,
Писаничке и венетске љубве ми првенци.

Приморије, слатка жељи од мојих днеј јуних,
И из тебе мора нешто да мене узбуни!
Да вкусити духу даде мом твоје прелести,
Пак за кратку сладост да се сад љуће одмести!
У Тријесту вјековати, шта би драже било
Развје Драго, ког' се име диком преузвило?
Вејрујете ми — ја знам да су вами гнусне лажи —,
Врсника вам међу Србљи дангуби ко тражи.
За опкладу: ни у св'јетло серпских цара време,
Гди се страсти благородне рвенијем стреме,
Од вашега веледушње није серце тукло,
Ни за општу већма ползу грло је промукло.
Небо вам је всеподобну (јавни дар промисла!)
Придружило и супругу, добротом без числа;
Удало с' је и то јоште, на излишак блага,
Да је у ње сва имена које носи снага:
Софија је ваша мудрост, што вам домом влада,
О достојном воспитан'ју рачи ваших чада.
И таст, и сваст, и пуница, и свâк су те вреже,

И кол'ко вас род са четом Славујевом спреже;
Браћа ваша к'о и снахе, јужики остали,
Сви су мени на вовјеки памтити се дали.
Нек' Адрија већ не види, заборави Р'јека,
Нит' ме чује већ Истрија, Либурније сека;
Крајнску ваља оставити, крајње серпске неве,
Бодре пјесном испод Истра заснубити дјеве:
Нек се чујем од Булгара докле тече Дрина,
Од Бјелграда до богатих Радоне висина.
Знаће Босна и Велебит, и об-он-пол скупа,
Панонија, коју Сербин из нужде уступа.
Знаће гди је моја најпре пропјевала Муза,
И њој близо убјежиште желити без труса,
Имену ће пјесан мојих разићи се гласи,
Читаћу се од множајих нег' на глави власи...
Овако се, небог, тјешим кад се Срећа м'јења,
К'о, кад зима на њих ступи, безлисна корења:
Кад одлазим с мјеста кога, и страх ми се јежи,
једа л' боље другди наћи камо нога тежи;
Што, премда ми серце трза, немир даје љути,
Ведрије ми небо бива него облак слути...
У отчизну! Може ли што више бити благо?
Ја полазим у отчизну, не већ име наго.
Синови смо, Мати зове, љупке су ње р'јечи,

Подигла се да дом строји, ког' боли да л' јечи.
Сваки отчић то је дужан, ко се на њу нада.
Прочно жели да се спасе и већ не пострада.
Овако се негда, браћо, пуст из Вавилона

У, прадједња поздн' Израиљ ханаанска лона;
Радов'о се Спаситељу, но свом прашт'о труду,
И све чек'о с неба само, пак му све залуду.
Но у нас је друго знаме, нови мира завјет,
На враждебног крволока христијански навјет;
Гди отчизну, чим ко може, процвјетати тражи,
Што је подло ил' свирјепо, гони ка и лажи.
Слаб је занат но весео плетење пјесана,
Славан богу, славан царом, а без жуља длана;
Љубак сваком, а најпаче младом и јунаком,
Мени сказан самоуке Музе прста знаком:
С овом ћу ја, јер јој жетве у Сербији зјело,
Тисјашчу крат обновити свакојако пјело;
Љубов пјети, ка и досад, невиност пастира,
Сеоскога славословит задовољство пира;
Воспарити да велича заслуге мужева,
Чананије моје виспар да витезом с'јева.
Но свагда ће (вјеру дајем!), кад ме ћуд намане,
Мој помисал у те ваше долетати стране:

Вас врлити невидимо, и чету осталу,

Сушту љупкост стиха мога, пјесан мојих хвалу;

Да, док буде памет ваша у роду серпскоме,

Конца није њу претећем ни пјенију моме.

Идем даље! Ов'лико сад с пута мога чујте,

И гди сам год, возљубљени, ви ми ту здравствујте!

Око 1807.
Павле Соларић

О ЉУБОВИ ПЈЕСНЕ НИГДА ОСТАРИТИ НЕЋЕ

Како ново што поникне, немирни су људи,

Ако ли се жена тиче, још' оштрије суди.

Пјесне моје читају се; онај оно каже,

Намрштени знам да вели: „Не лукавнуј, враже!“

Има који горе мисле, и готове зубе,

Но тим чине да ми други пјесне већма љубе.

Заљубљени кад ме чита, све то више тражи,

И кад нађе гди се грли, гди се љубов дражи,

Домишља се је л' то и то, што и није, било,

Криви мене, криви пјесне затегнуто крило.

За то ласно! Но друга се на ме чета спрема:

Жене ишту да дам узрок — испричања нема! —

Да дам узрок зашто свака љубви ми припјева,

Свака пјесан' име носи снаха или дјева.

„Ја бих рекла, он је добар, — не дај му одавле!“

Друга на то у свом серцу: „Заљубљен си, Павле!

Ја сам чек'о до најпосле то слово одавно:

Што сам такав, ево, буди свему св'јету јавно.

И слушати и пјевати свакојаке лике
Мило ми је од сказаљке било и кавике.
Станем и ја пробирати, запну струне прсти,
Начнем прву, љубов нађем већ у другој врсти;
Вратим пјесну, вјештајући да се од ње чува,
Ако ступа с љубвом, глува, ако слуша, сува.
То ми каже да с' пјесана источници разни,
И збитија и сновидно ухиштрене блазни;
Но да љубов, к'о под гором шумарице јела,
Све далеко превосходи, пјело изобрјела.
Возраст пјеснеј наше жизин најлепши су дани,
Младенчество чека љета, старост своје брани.
Сви народи баш у вјеку јуношества свога,
Пуни снаге и љубови, витештва свакога,
Највише су и пјесана оставили красних,
Всегда више умиљатих неголи ужасних.
Сад нек' суди тко му драго и на коју страну,
Љубов мора све побједе одржати грану;
Више има који љубе млада и јунака
Него дјеце с дрјахлих старци и маторих бака;
И веселих чада више у силног Перуна
Нег' угрјумих мудричара и светих моргуна.
Пак ево што серце моје свегда љупко креће:
О љубови пјесне нигда остарити неће.

Павле Соларић

ЛУКА МИЛОВАНОВ

НА КЊИЖИЦУ ЗА НОВОЉЕТНИ ДАР

Дјечици младој

Играт се радој

Рад сам да знадем

Какву да дадем

Лутчицу.

Дјетенце младо

Знам да све радо

Мало што прима,

Тиме да има

Игрицу.

Птичар ја нисам

Дјеци да бих сам

Ловом у пољу

Добио коју

Птичицу.

Воду не гацам,

Мреже не бацам,

Да им ја овим

Малу уловим

Рибицу.

Врт ја не градим,

Цв'јеће не садим,

Нит' је пролећа,

Да им дам цв'јећа

Китицу.

Ха! Знам сад, што ћу:

Писати хоћу

Дјеци малену

Л'јепу, шарену

Књижицу.

1810.
Лука Милованов

МИЛОВАН ВИДАКОВИЋ

НАДГРОБНИ СТИХОВИ

Пожих љета многа

В сјем уједиенији

Упражљајас всегда

Во свјатом писанији,

Всује ум мој возводих

Постигнути тајну,

Расуждаја о многих

Богом сокровену.

Сто тридесјат љета

Аки нека завеса

Покриваше всегда

Духа мојег очеса!

Многократ плаках сја

Слези проливаја,

Богу Творцу молих сја

Руки простираја:

Виновниче созданиј'!

Осветли ми дух мој

При последњем издиханији,
Да узрју пут свој
Камо аз пођу
Из сего тела:
Обрјести ли буду
Добри покој за дјела.
Долги мој живот
Аки сон утрени,
Или скори свјет
Преко неба молни
Прође, ишчезну,
К гробу приближих ся
И сије в минуту
Се бити мнит ми ся —
О, сујето сујетств
Всја земнаја блага!
Всјака сладост богатств
И слава всјака!
Аз старец смирени
Теофан сије,
Раб божиј грешни
Во кратце житије
Моје здје пишу
На мраморнем камени,

Одаваја Богу душу,

Тело же земљи. —

Простите мја вси,

О человјеци!

Простите мја, љубезни

Вси моји потомци!

Се двери вјечности

Отверстија нижу,

Се лики ангелсти

Појушчија слушу! —

О смертни, пеки сја

Души покој снискати,

От порока клони еја,

Добродјетељ љуби;

Добродјетељ нас пратит

Преко гроба мрачна,

И во мјесто уводит

Гдје сут благозрачна.

Кол сладосна нишча

Јеја тиха надежда,

Брагорастворјајушча

Горкост смерти всегда. —

Тјело моје с червми

Истљети будет,

Душа же с ангели

Во вјеки поживјет.

1810.
Милован Видаковић

У МЕСТУ ПРИЈАТНОМ, ТИХОЈ ПУСТИЊИ...

У месту пријатном, тихој пустињи,

Гди славујии поју, шума зелени,

У жалост погружен и света удаљен

Сузе проливам.

Уједињеније пита моју жалост,

Нити серце моје зна за другу радост,

Око мене сад сви предмети весели

Са мном тугују.

Они исти птични гласи умилни

С којима се сваки срећан весели

Нису већ за мене; јер ми серце вене

За мојом љубезном.

На первом степену мога живота

Жалост ме посети, и баш до гроба

Хоће да ме прати, док не преда смерти

У руке хладне.

1811.
Милован Видаковић

БАГРЈАНОШАРНА ОТ ВОСТОКА ЗАРЈА

Багрјаношарна от востока зарја

Се нам вјешчајет дневнаго царја
Иже исходит с великолепијем
на хоризонту.

Како всја звјезди пред њим ишчезајут!
Горди јего зраци тму разгоњајут,
Вежу вселенују он занимајет,
всја от сна движет.

Птици по гори утренујут с пјеснми,
В дубравах звјери с превелики слонми,
Риби и кити в глубинах морских
Ден ошчушчајут.

Сад земљедјелец с одморними члени
Плуг изгоњајет на своја њиви,
После покоја труди пријемља,

Зној с чела тарет.

Всјаки художник в својему дјелу
Занимајет сја, а пастири в фрулу,
Стадо по роснеј травици следују,
звук тихи дајут.

Кол јего лучи сут превиспрени
И досизајут ока в магновениј'
Нашују земљу, јуже творјат плодну
теплотом својом.

1811.
Милован Видаковић

ПЈЕСН

Ах, престан'те, невине

Окол' мене птичице!

Кому ви сад појете?

Еда ли се ругате

мени?

Ја сам бедна Сербија,

Која сам вам страдала.

Где су моји синови,

Храбри они хероји?

Пали!

Погледај те Марсово

Поље оно крвавo!

Погледајте с Авале

Синов' мојих гробове

свуда!

Сестра моја Венгрија

За ме заборавила,

Нит' велика Росија

Чује воздиханија

моја.

Моји младенци невини,

Витлејемским подобни!

Меч Иродов вас коси

И кров мене сву роси

ваша.

1813.
Милован Видаковић

ЈОВАН БЕРИЋ

ЖЕНИДБА ПО МОДИ

Од тешкога плача нестаде ми вида,

У коло пристати не могу од стида.

Сто поклада прође, ево двадес't лета

Како сам познала овог белог света:

Нико не запроси. Мати плаче бедна:

„Тужна, јадна ћерко, ти с' остала једна

К'о тиква за семе. Ах! доцне ће бити,

Нећу, ћерко, зета очима видити.“

А ко ће ме, мајко, јадну запросити?

Знаш, мамо, да немам ни пребијен новац,

Зато мене неће сиромах трговац;

А богати броје куће и дућане,

И колико има земље за орање.

Не гледе лепоту, ни што је прилика,

Већ колико има виноград мотика,

Каца и казана, ракије и вина,

Колико акова у подруму има.

Сребрно, бакарно и покуће гледе,

Или је од оца ил' од старог деде:

Дединство с девојком таки да однесу,

Очинство — кад таста четверо понесу.

А како далеко безумни странствују

Кад мисле да љубов за новце купују!

Не гледе на тајну и брака предели

Како сам у Писму светом Господ вели:

Остави человјек матер и свог оца,

Прилепи се жени до последњег конца.

Ретко се налази да се са мирази

У садашње време жена с мужем пази.

Још није ни зора зачела светлити,

Жена мужу почне јутрењу читати:

„За какву ја голу, јадна, шипку пођох!

И у какву кућу, несрећница, дођох!

(Кукавице сиња! Ти се нађе једна

Да те узме онај кој' те није вредан!)

Код мога мираза и толиког блага,

Узех рђу на врат и великог врага.“

Муж, сиромах, ћути, пак се тек обзире,

Што скорије може навлачи чакшире,

Једва чека, јадан, тек да добро сване,

Лети без обзира, к'о из пушке тане,

Нити иде дома пређе дван'ест сати,

Чека докле почну софру постављати.

А кад време ручку невољноме дође,

Наново га опет друга ватра прође:

Често око главе лете калајлије,

Чудне су то мајко, страшне баталије!

Пуца, грми, јечи, разлеже се соба,

Једва се примири у поноћно доба.

1810.
Јован Берић

ЕУСТАХИЈА АРСИЋ

СЛОВО НАДГРОБНОЈЕ

Надежда и шчастије, сад мње опрошчајте:

доста со мнојy играли јесте,

од сад играјте с другими;

покој души всјех даров јест

најлучши.

1816.
Еустахија Арсић

МИХАИЛО ВИТКОВИЋ

ЉУБОВИ

Пуста љубов шта учини,

По мом серцу шта почини!

Сву тишину изгна, прогна,

И веселост моју попра до дна.

Немам места, немам стана,

Ходим, бродим по свих страна:

Сам сам, нит ме когод дира,

Ал' ја опет не находим мира.

Предмет сваки на ме зјаје,

Једна страст ме другој даје.

Душа клоне, серце пишти,

И ја не смем казат гди ме тишти.

Иштем, просим свуд забави,

Да ми серце заборави

Ону која ме пленила,

Ал' све всује, не да љубве сила.

Што је више смећем с ума,

То ми више дође с пута,

Све се лако заборави,

Љубов себи вечни спомен прави.

Или без ње или с њоме,

Тешко бедном серцу моме!

При састанку тајно стењем,

При растанку плачем, гинем, венем.

Други кој' у љубви страда,

Он се добром концу нада;

Ал' ја љубим без Надежде,

Драгу моју други сојуз веже.

Љуби, терпи, серце моје,

То је јадно стање твоје;

Другом се ружа румени,

Мени с' тавни пелен, ах, зелени.

1817.
Михаило Витковић

СИМА МИЛУТИНОВИЋ САРАЈЛИЈА

МОТО

на серпску перву Пјеснарицу

Серпска мома

Ил' је дома

Или код овацах,

Радећ пјена

Као шева

Милом свога срца.

Он свирањем

Ил' играњем

Одговор јој даје,

Да је тима

Љубве чин'ма

За себе обаје.

1814.
Сима Милутиновић Сарајлија

НЕПОЗНАТОЈ

(У Скели под Видином смишљена)

Ч удна момо, Влахињо!

Твога лица бијелог

И срдашца весела

У свем колу не бјеше.

Ал' ми жао остаде,

И жалићу до гроба,

Ће ти очи не згледах,

Образах ли јаготке.

Трепавице т' дугачке

Прекриле их румене,

Обрвам, си узвила

Кано млада Сарајка.

Вјерој вјери: Боли ме

Што те туђом виђох ја;

Већ ми ходи лијек дај,

С мном ли у гроб лијегај.

1817.
Сима Милутиновић Сарајлија

РАЗВРАТ

Шта је слава и јунаштво,

Шта је образ и поштење,

Шта ли спомен и похвала,

Шта л' по смрти празно име?

Власт и сила мало трају.

Рај нам шта је? Ђе ли вјечност?

Сва ишчезну с нашим тјелом:

Смрт и рака — опште мјесто.

Труд' се, књижни, колик' хоћеш,

Пуни главу (а празнођом!):

Људска знања сва су незнан.

Кости у прах, прах у ништо,

Душа пара, пара вјетар —

Гле на чем је надежда нам

Свег живота основана!

Кам' блаженство у ваздуху?

Бе ли свијет а под земљом?

Себи живи на свијету,

Свету ради, не надај се:

Нема хвале по заслуги

Нит' живота после овог!

Јести, пити — то је наше,

Испод дојких раја тражит,

Докле будеш пак и прођеш.

Та у гробу.. нема добра,

Ни 'ма фајде и од њега:

Све л залуду кад се умре.

1817.
Сима Милутиновић Сарајлија

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ

СЕНИ ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА

Seine Nochachtung soll jedes Volk den Männern wihen durch die es erleuchtet und gebessert ward; ihre Bilder soll es ehren, ihr Gedächtniss soll es feiern; und alle Herzen werden vor Begierde glühen, eben so gross und edelmüthig zu seyn.

Zimmermann

Видевши многе народе, градове,

И школе, нраве, својему народу на

Стократну ползу, сребровласи,

Мили Обрадовић навек усну.

У Белом Граду, новом позоришту

Мишица серпских, куд га нам приведе

Из Треста љубав топла к својим,

Камен га с натписом краснопростим

Покрива дично: *Серпске му његове*

Здје кости леже: род је свој љубио.

Движе се ум и серце добрих,

Сви благодарности свете полни.

Гледамо тако, мекшега чувства сви,

На воћку в јесен, плодов си лишену;

На гране већ безлисне, суве:

На памет долазе сенка, плоди.

Пробуђен рано, срећни Доситеје,

И нас и тебе љубећим Генијем,

Ти виде, мир, и купи мудрост

Немцев, Француз0в, Енглезов, Греков,

За браћу своју (как' Анахарзис за

Нелене Ските), ревношћу, подвиги,

Не златом богат; вкусив нектар

Истине, појити жедне нача.

Минервин кому дом неприступан јест,

Толмач же нуждан в беседи праоцев,

Тај тебе чита, чтома слуша

Буквонеискусан: све им јасно.

Ти света жељним отвори царски пут.

Колики с тобом путују, мудрују!

Куд ум, куд воља, куда серце

Тежити должно јест, радо чују.

Откриваш мудро басном ласкателство,

Клевету, завист; леп благородства штит
На доброј токмо руци славиш;
Казнити умеш надмену гордост.
Свак дрво хвали плоду по доброму;
Чест онда мужу то насадившему.
Астреје спутник, проста, знатна
Славом Аспазије в дружбу водиш.

Престрого каткад он обличавао:
Обаче верни ученик Сократов
(Праштајмо жару добру!), нерад
Видети ум богодани рабом.

Ти себи вечни воздвиже памјатник,
К високој цели влекушч пресилно род.
Почивај тихо, душе чисти,
С крепкима духови храбрих оцев.

24. августа 1811.
Лукијан Мушицки

СОЧИЊЕНИЈА ДЕРЖАВИНА У ШИШАТОВЦУ

Державин, спутник верни Хорацијев

И стрелотечна Пиндара, душе мој,

По среди нас у Шишатовцу!

Бриге некњижне отвергни црне

Које нам власе рано посребрише

И лака крила свезаше мислима,

Под којим' серпски лавр нам вене.

Истини другови наши туже,

За гласом чезну серпскога варвита!

Више се пењи славе на лествицу.

Препона тму тих љутих сеци,

К дверма бесмертија спеши бодро.

Обитељ трудом жељезним цвета већ,

Ближе ју к светој цељи приведосмо.

Не средство рабско другим више,

Бићемо конац високи себи.

Но силам нашим потпора нужна где?
Ах, ту от силних не можеш тражити.
Из себе узми! Знаш што ј' мени
Серце и душа дојако било.

Не лажну хвалит Сербљина заслугу,
И чесност, правду, добру ко општему
Тежење храбро; златну казат
Истину! Дизати серпску лиру: —

На лиру нашу цвећа от сопственог
На пољу браног радосном руком там'
Јунаци гдено бритким мачи
Немање простиру стару славу,

Харите њежне жар чувствованија
Из чиста серца в пјесне преливају,
Потока поред среброзрачних,
Којим' се диве Вијена, Касел.

Небесни огањ то да нам буде сад
Не твојом, душе, дуго унивши ми

Кривицом! Вижд и Феб к нам склонан,

Славу Петропољу давшег певца

К нам даљним посла. Потпора друга он!

Как венусински лабуд, он лети горд,

И хитролетне стреле к мети

Као исполин тивијски баца.

25. марта 1816.
Лукијан Мушицки

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ, СЕРБЉИНУ ОД СЕРБЉИНА

О почетку ополченија Сербаља

против турских дахија (1804)

Die sich selbst verlassen, sind der Rettung nicht werth.

Luden

Да, бодри Вуче! Љуте из нужде су

Премноги добри Сербије синови,

И мирни, њежни серцем, душом,

Туђем незавидни сребру, злату,

Оравши радо својима волови,

По лепим, топлим, плоднима предел'ма,

Оцена својих житне њиве,

Ручак и ужину чекајући, —

Знаш, зготовљену прабапским начином

Од верних љуба, — невине деснице

Хајдуком дали, који зверски
Лесу по густому блуде бедни;

Умисле хишчне всељују в хладну груд;
По земљи најпре матерњој простиру
И смртни страх и трепет; потом
Преходе Саву и Дунав, Тису.

И тиха река странима водама
Увис дигнута, сопствене брегове
Обара, топи туђе њиве.
Гибељ су страсти без ума крепка.

Бескрвне руке онима в чети тој.
А други, рођен с већима силама,
А к добру невешт склонити се
Турчину злобну за одмашчење,

Как' лав разјарен зелени лети в лес,
На распутице, планине, в долине,
За пленом својим, чалмом сјајном;
Напада богате дворе бујно.

Горд, себе вождом смелима представља;

Тај час Марс проспе пламен над Сербијом.
Сазива с Штурца мудра вила
К обрани земље јунаке серпске:

„О храбри, чујте! Глуво је доба сад.
За вас бдим, јадна; с плачнима очима
Под бледосјајном луном гледим
Лево на Дрину, на Тимок десно.

Још браћа, сестре, оцеви, матере
И кротка деца слатко почивају.
Каква ји, бедне, код вас живих
Жалосна судбина сутра чека!

Већ данас серпска падоше светила
Под мачем злобе: Речити Алекса
Ненадовић, и с њиме дрски
Бирчанин Илија, добри Рувим!

А камо, где су племена вашега
Избрани прочи? Кровију њиховом
Кристалне пређе бивше струје
Све порумените сунцу на жал.

Ви мојим речма серца отвористе:

Јуначке хитро скачете на ноге.

Да, тако треба, лозо славних!

Лавови рађају равне себи.

Похвална дела снимају пређашњу

Сву љагу с чела, дају му вечни блеск.

А покривени мраком, стидом

Грбови ленивих наследника.

Истреб' те смест'ју жестоке дахије

Из земље ваше, с њима и њихове

Под скверном платом крвожедне

Самому Стамбулу страшне хорте.

Мишар и Штубек, Сеница, Чучуге

И Свилеува, с њоме Иванковци,

Салаш, сведоци биће вашег

Духа неустрашљива, храбре мишце.

За вас већ расту лаври на Прахову,

На Варварину, там' на Суводолу,

Врачару, дугим и широким

Пониквам, лозничком пољу равном.

Вам крстозрачне вејаће хоругве
На гордим стенам' зиданим' прадеди.
У претходницам' Сербијаде
Уз гусле певаће с' име ваше.“

Тронути њеним искреним гласом, сви
В полк благородни, чесну под заставу,
За име, чест и славу рода,
Земље за слатку свободу лете,

На све, как' муња, стране потекоше,
Чељуст у адску вргоше тиране.
К свободи отворене двери;
Победа ј' правим јунаком скора.

Ти виде, Вуче, међ њима храбрствене
Там' Обилиће, овде Косанчиће
И Топличане, старог Југа
Синове, — мачеве огњесевне.

Ти, срећни, виде красно позориште,
На час где вергше Марса љубимци мач,
Минерви чисту жертву носе,

Њој препоручују чеда своја.

Так' роду храбру скиптром под железним,

Под јармом, бичем, један к варварству шаг,

А с ногу ланац одринувшу,

Враћају с' красоте ума, серца.

25. марта 1816.
Лукијан Мушицки

К САМОМ СЕБИ

Musis amicus, tristitiam et metus

tradam protervis in mare Creticum portare ventis.

Horatius

Пијериде! дајте лек!

Напрегну вражја рука љуту стрелу,

Изненада јазви нас.

Зар мисли да ћу пасти жртва злобе?

Чија носи брољу груд

И дању, ноћу, в дому, пољу, радњи?

Каква војна, око нас?

Полк черни нек' се множи; в срам ће пасти.

Чиста совест нама штит.

Трпење крепко груди нашој оклоп.

Пијериде! лек ваш скор.

Глас лире ваше балзам нежном сердцу;

С песном вашом јачи дух.

При тихој ноћци бриге с ризом свлачим;

Вашом целбом сан ми лак.

На нови подвиг ум већ спремам сутра.

4. новембра 1816.
Лукијан Мушицки

НА ВИДОВДАН

Meminisse iuvabit!

Да грозна серпском духу позоришта!

О мати беде, вечеро кнежева!

Уви, Лазаре, што ти рече!

Подиже неверу поред себе,

А благородну низврже душу, ах,

На вечно Сербом жалосну пагубу!

Он рече. Уста Милош, духа

Храброшћу, душе красотом, дика

Свег серпског рода; прси му с' волнују,

У духу расте намера гигантска.

Јунак не трпи подлу љагу.

Одлази. Ждрал нам га верни чека.

Ноћ испред њега бежи, а зорица

Пред њега спеши, — пут му осветљује.

Вук лажом кује браћи оков.

Њија се дрво свободе Сербом.

Цар Мурат лежи. С мачем у десници,

Назад горд спеши Обилић к својима.

Опет га реч задана врати

К султану. Гњечи му петом шију.

То не зна војска. Ослаби храбри дух.

Кнез силним словом зачас га подигне.

Већ вриште коњи; смртоносни

Севају мачеви; гину врази.

Ал' изневери паклени пород, Вук.

Непоколебим остаје духом кнез,

Па крепком мишцом крвожедне

Османске душе у тартар шиље.

Но силам' људским предел је положен.

Јунаци серпски до тога текоше

За пример свету. Судба чрна

Шатор пред Муратов тешком руком

На смрт нам води кнеза и Милоша.

Сам Геније плаче, гладећи погрешке

Две. Милошеву лепо правда,

Пак је приписује начас кнезу.

С тог снима; меће прси на Вукове,

Доброту кнеза хитро обманувше.

На чело реже печат стида,

Клетви га народној навек даје.

Ви не можете Милоша, ледене,

О, прси, судит! Чувство је судац ту.

Не знате шта је восторг душе.

Обзире с' владетељ, херој лети.

Ум хладни оног води, а овога

Кипеће серце, храбра и десница.

На друштво чекат не зна ова;

Изводи достојна себи чуда.

Божество нам је душа у телу; а

Дубоко чувство чесног и краснога

Чист образ његов. Милошеве

Силе су огњене слуге оног.

Та Милоши би, лаж да не сплете Вук,

Скиптр задржали несрећне Сербије.

Бар позно, Серби, уч'те с' ценит

Нравствене Милоше, лаж дознават.

15. јунија 1817.
Лукијан Мушицки

ГРИГОРИЈУ ГЕРШИЋУ

Друже! ја сам ти већ на среди сиња
Мора. Бурја ми чун колеба страшно.
Ја т' не остављам весла;
Одгони таласе дух.

Морски различан гад све покрај мене
Плива; уздиже врат; чељуст отвара;
Грозно скрежеће зуби!
Ал! ме прогутат не сме.

Зар му не да Нептун; да ил' му с' чини
Да је дух мој сам бог. И слаба мишца
Људска јача у беди:
Сече и препоне дух.

Томе служи сав свет — добија, губи;
Свему причина он. Где јачи живот,
Тамо победа спеши.
Дрема у миру и лав.

11. децембра 1818.
Лукијан Мушицки

ОДА К САМОМ СЕБИ

Тешко мени без мене!

Мисли, о Лукијане, сред злоба, пакости зверских,

Шта би чинио ту Сенека, шта л' Епиктет.

Несреће бездне јоште не бој с': бесплотни те диже!

Заслуга ризом покриј с', ум на бесмртна упри!

Стреле врагова затупиће с', пашће неправедне мишце,

Језик занемиће им: ти ћеш остати ти.

Врази су злобом нападали тако на Рајића крепка,

Живи у слави пак он, — врагове прогута тма.

Храбра Иракла врагова љут полк диже на небо.

Љуто ту гоњеним јест красним примером он.

Ево, и теби је судбина дала задатак не лаки:

Славе узлетит на врх, вечну ил' пасти у тму!

Исто ће рећи то: *данас* са народом живит, па вечно,

Ил' умрети јошт *сад,* па ни по смрти с њим бит,

Горчине чашу, за коју ти не знаде, поднесе Сабор!

Ти си испио тврд. Живићеш оставши жив.

Дан ниједан не заборав' себе у несрећи овој.

Пливајући ако с' на час смете, већ прогутан јест!

Бивши несрећан славе на путу, ти снова се крепи:

Крепкој се намери зар икада отело што?

Имаш у души ти велику силу, у духу пак храброст.

Достићи наравне врх висине, красоте, мож'ш!

Кога су бози узвисити ради, том међу пред ноге

Силних препјатствија тму. Расте победивши ту.

Славе се храм из препона диже. Силе зруживше с,

Тела и душе из тих степене праве ко храму.

3. новембра 1821.
Лукијан Мушицки

ГЛАС ХАРФЕ ШИШАТОВАЧКЕ

Лиро-дидактическа песма,

дар на Ново лето

народној серпској јуности.

I, bone, quo virtus tua te vocat: i pede fausto, Grandio laturus meritorum proemia.

Horatius

О, ако сам ти икада, Музо, ја

Са песмом серпском, земни, угодио

(У самој беди с тобом срећан),

Варвит ми сладошћу обли данас!

Приведи струне победоносно у

Согласје. Данас песму ниспошљи ми,

Која ће живит док је серпска

Племена јарким под сунцем! Младим —

Ви'ш! — готовим се певати Сербљима,

Семена сејат нежна у серца и

Душе, по светој вољи твојој!

Певцима име и славу дајеш.

У теби гледим, серпска о јуности,

Млад народ серпски. Потом си надежда

Оцена. Потом силна брига

Њихова, умом и телом здрава

Да будеш! Потом своја сокровишта

Подашном руком радо отварају,

Да вечну срећу теби, милој,

Створе, и народној чести дигну

Стуб! Ти си мени њива желајема,

На којој желим, док је у телу дух,

Семена чиста доброг, красног,

Истиног сејати теби, Роду,

За златну жетву! Труд је тај једини

На општем пољу свију најслађи, и

Свободан от клевете подле,

Кивна угризања, грозних стрела.

Серца вам стоје нравном зидару на
Свак час отворена. Дух родољубиви,
Рад в храму задужбине зидат.
Не чека времена бољег, к труду с’

Предаје; краси лик добродетељи
По вечном вкусу; слади са трудом труд.
На путу среће младеж даје
Дањ благодарности благодјеју.

Тим јој ти, мене, Народа Геније,
Навек учини: мудрост нам долази
С Олимпа. Дај казуј под перо
Правила полезна; пут ко срећи

Отвори. Чујте! „Народ ће с’ родит из
Вас серпски. Може постати народ млад
Каквим сам хоће кад над њиме
Штедар и праведан скиптар влада,

И поверења к сопственим силама
Оклоп на груди носи. Кој’ оставља
Сам себе, туђе данас није
Помоћи достојан. Много може

Род храбри, зашт’ му с’ чини да може он.

Познајте најпре Србљином Србљин чим

Је, пак свом снагом духа, серца

Слож’те с’, да светињу обдержите.

Чрез мене знате! Та вам је прадедни

Језик и вера; свети и грађански

Оцена стари обичаји:

Стара без основа зла је новост!

Гледајте како царства сограђани

На пољу свога језика ревнивим

Борењем спеше к светој цељи.

Србљин међ первима бити може!

Изображење народу нравствену

Моћ даје, јачу груба исполина.

Води в согласје ум и серце.

Дарове муза присвоји Роду.

Свак себи мету силама својима

Избери сходну рано, и шествуј к њој

Скор. Штеди за њу силе тела:

Взајмном помоћ'ју ум и тело

Свагда су венац славе добијали.

У жару лета храбро Улису дај

Следуј! „Претерпи, уздержи се!“

Те су на мудрости дверма речи.

Позно се кају, Ментора лишени!

Намисли твердо, верно, па свершуј то.

Без посведневне крепке воље

К цели с' не долази! Бежи време!

Премудрост вечна управља вселеном!

Силна јој љубов к тварма диханија;

Ко сваком добру даје време.

Људи су весници, носци тога!

То ако уму ценити, ползоват

Се њим, онда су божије воље, па

И силе снаследници. Тешко

Томе бездејствије ком је слатко!

Зажели, смисли, љубављу внутрени

Зажежи орган к намери полазној.

Без натпетице коњ не лети.

Успећеш, право тек трчи к цељи.

Многи су к слави путови! к блаженом

Животу стазе различне! Размисли

Којим ћеш путем ширим, којом

Стазицом поћи, па иди срећан!

Много препона имаћеш даљном ти

На путу. Храбри с'! Борбом се твори муж.

Над вама штит мој! Много човек

Тајних врагова у себи носи.

На стране с' тужи, несрећним али га

Све чине своји. Најпре победи те,

Лако ћеш стране, били јавни

Или у мраку, победит моћи.

Над самим собом најтежа победа!

Не дај да расту заједно с' силама

Ти тајни врази твоји. Вољу

Најпре под јарам подвергни ума.

Ненаучена служити, владаће

Немудро с тобом. Сили мечтателној
Утесни предел: свет живота
Оставља та, у мними лети.

У недостатку бједственост није ти;
У жеђи к вештма неситој лежи та!
Излишност жеље срежи равно
Силама; биће ти душа мирна.

Затвори твоје битије у перси,
И те огради мудрошћу; нећеш ми
Ти зле бит среће. Зло најтеже
Сад си га привео самим собом!

Лакше је кад ти сувом на путу на
Врат брања силом варварски наметну.
Ах! Аристида, Фокиона,
Сократа, Милоша опомен' се.

У ланцу беде блажен је серце ком'
Порок, злодејство, на брата бачено
Зло нит' на јави нити у сну
Подобно черву не гризе. Памти!

Научи с’ рано дужности званија

Претпочитоват склоностма милима!

Научи с’ сносит судбу: свега

Лишити с’ кад добродетељ иште!

Крик серпског рода звезде домаша већ

Противу злобе, зависти, неслоге!

Дај, Роде, преобуци с’в нову

Ризу доброте и божја света!

На вас погледа младежи цели свет!

Од вас чека то Немање тиха сен!

Доста! На стол вам мећем знаке

Намере путне; избер’те себи.” —

Представи взору, о Теодоровићу,

Те знаке к цељи. Младеж нек’ често њих

Погледа; цељ удуби духу.

Једноме не, ал’ све можно свима!

1821.
Лукијан Мушицки

КЛЕВЕТНИКУ

Клеветај, враже, пакосну сити груд;

Прати ми коња вражјим очима;

Сваки му број ти скок: налево,

Десно, то на брдо, то пак у дол;

То преко струје, страшне и бездне там'!

Противу стрела вражјих сматрај му

Непоколебим взор, пак затим

Несташно по пољу там' течење.

Њега ћеш видит самој у пени, а

Мен', коњаника, још неуморена

Где јако г' држим. Знај, тебе би,

Слабачка, однео у дом лудих!

27. децембра 1833.
Лукијан Мушицки

ЈОВАН ПАЧИЋ

ЉУБИ

Дјево! Чрни твоји

Заплећу ме власи,

Љубов нежна своју

У прејаку мрежу,

А погледи твојим

У очесам лежу,

Којих један скорби

Моје све угаси:

Лице бело твоје

Болесну ми душу,

Болесно и срце

За тобом распали.

Твоји су ми прсти

Ране горке дали,

Љубве ране, живог

Мене да угушу.

Твоје стопе лаке

Брже нег' виловне

Љубичице, руже

За којима ничу,

Гдигод остављају

Плитке мале траге.

Твоје благе речи,

Сластију силовне,

Ватру не угасу

Што у мени стичу:

Ах, да љубве кадгод

Уверу ме, благе!

Јован Пачић

ТИБУЛ СРЕЋНИЈИ

После скорби, туге петолетке,

Давно жељан видих Нови Сад,

И тврдости скоро необретне,

Врагом смрт претјашчи Петров Град;

Славно-српског епископа смерни

Мимоидох и бешумни двор,

Благочест'ја православног верни

Гди је често свјашчеников збор;

Слушах Сербов језик, весма складну,

Слатку мекост буквам Славов дат,

Дунава пих воду бистру, хладну,

Ал' не могох јадан отњуд спат:

Јер не видих возљубљене лице,

Подражности несравними Шар,

И не слушах моје љубимице

Мамин смерног разговора чар.

Венем како што цвет без росе вене,

Ломим пак се како што цветак сув,

Јер нешчастна љубов гони мене,

Чезнем, тајем, молчим нем и глув.

Тибуле, о, срећни! Услишила

Делија ти љубвежељни глас,

Лира са мном већ је умолчила,

Љубица јер и не слуша нас.

Тибул, Дел'ју, Виргил а Кесара,

Прв' за љубву, втори за корист

Похваљив'о, и за мазду цара,

Ког је венцу нови дод'о блист.

Ал' ја певам, хвалим всује благу,

Плачногласни бијем у гитар,

Всује молим Љубицу ми драгу:

Делија ми буди, не Кесар!

Јован Пачић

ТУЖБА

Лиру морам, јадан, оставити,

Смутно-гласне покидати жице,

Пјесна врсте мојих загладити,

Подрет пјеник, бацит ил’ у трице:

Јер ји љуба и не слуша моја.

Што ћу, тужан, Петровом у Граду,

Гибралтару славно-мађарскоме,

Што л’ у лепом искат Новом Саду,

Љубе ради земском рају моме.

Не гледа кад љуба мене моја.

Сва одела отворене боје,

Хаљине и све ћу блистне свући,

Плачно што је к’о и срце моје,

Сав с’ у чрно завит и обући:

Јер ме љуба и не љуби моја.

Зато скорим смрт ја желит, звати,

Прека да ме смакне што скорије;

Знам да љубве жртву оплакати,

Ожалит и неће оно чије:

Сама ни пак возљубљена моја.

Јован Пачић

ОЧИ ЛУКАВЕ

Мамне очи јесу силне

Кад погледом преумилне

Варат, чарат тако знаду

Сваког власти да имаду

Промотрити.

Очи, на ме не мигајте,

Остро нит’ ме погледајте:

Буд гледање љупко тако

Хоће мене сасма лако

Растопити.

Силне искре просипате,

Власт од мене узимате;

Растопим се ја при концу

К’о што снег и лед на солнцу

Презрачноме;

Восак ил’ к’о што с растече

Огња кад га жар пропече.

Вид ћете ми ви узети,

Оку моме плач донети

Помрачноме.

Очи моје, ви бегајте,

Зла толика не гледајте.

Око мамно, чародејно,

Јесте вабјашч полнасмејно,

Преварљиво.

Чувајте се ви таквога

Дакле ока лукавога,

Јер које се увек смије

Простосрдно цело није,

Већ лажљиво.

Јован Пачић

СНУ

Сне! о, мирне, влажне, тавномрачне ноћи,

Болним снагодавни, блажајши сине!

Твоја сласт нам чини све да зло нас мине,

Хоћеш ли ми кадгод јадном ти помоћи?

Живот опор без тебе је у теснoћи;

Срце не мож' тужно ни да одумине

Словом једним, надежда му не просине:

Без тебе сам јадан, скорбан у беснoћи.

Слети, растри тавна сврху мене крила;

Дај ми покој, снит од драге ми поклони:

Сновиђења теб' у руку слатка јесу.

Тек у сну ми љуба наклоњена била.

Сне! Противно теби, молим, све уклони,

Да на сан ми твоје силе Њу донесу.

Јован Пачић

ЛАЛИ

Од рубина и опала

Блистајушча цвета лала.

Завистнице њу не гледу,

Сагнуле су главе, бледу

Покрај лале.

Ружо, крij се ти размазна

И понизи безобразна,

Смерностију холу саму

Љубичицу сад у таму

Међу лале.

Љубичица, ниска, стидна,

Јест у трави једва видна,

Витком и на танком струку

Наша прса, нашу руку

Дичи лала.

Никто ружу мож’ узети

Њу да трње не освети;

„Берите ме безопасно!” —

Вели сваком цвеће красно,

Кротка лала.

Как’ усудит могу себе,

Несравнимо цвеће, тебе,

Руком скврном откинути,

Цвет красоте прекинути

Дивне? Лало!

Време љутим таре краком

Све лепоте под облаком;

Бесмртије бози стекли

Тако лепом кад те рекли

Постат, лало!

Јован Пачић

МУЗИКИ

Благи, слатки и пречисти,

Свјати неба разговор

Ти си, дивни рај к'о исти,

Смеран твој сам пјеснотвор;

У радости красном цвету

Раскоши ја пијем сласт.

Музико! Теб', увек свету,

Хвалит, славит узох власт.

Кад у срцу не мож' чувство

Тесном од весеља стат,

Дај му пјесне, свирке, друштво,

Сласт ће взајмно теби дат;

Али тебе свјату чтити

Ја научих невољом,

Морала је радост бити

Горком прежде жалошћом.

На противност без роптан'ја

Рад си тужит, плачан бит;

Слова можеш ти плакан'ја

Музике у складност лит;

Мож' исказат муке твоје,

Пак испеват срца бол,

Музика ће струне своје

Глас поклонит нежни, хол.

Зуји пјесне глас пресвјати

Дирне л' пјевчик у клавир,

Мир се таки мора сјати,

У соглас'ју лежи мир;

Мир да свагди ми снујемо,

Мир там', овде буде с нам';

Мир у пјен'ју да чујемо,

Мир и гласи одзив сам.

Јован Пачић

ЈЕЗД КОЊИЧКИ

Лепо сабљу тргнут бритку

И у љуту рушит битку,

Кад нас трубе зове глас;

Знамен кад се напред вије,

Бубањ поступ вес'о вије,

На јунаштво храбру нас.

Кад војника пример стари'

Бодрост, храброст у нам' жари,

Вид је лепи, взор је драг

Громом гласних кад пушака

К'о што молном из облака

Побије се многи враг.

Лепо слушат како зуји

Брег, долина у олују

Цевштине кад бљују страх,

Брата нашег за једнога

У сражен'ју уб'јенога

Зрети сто их паст у прах.

Ништ' је равно восхишчен'ју

Видити по разбијен'ју

Разбегати врага свог.

Победу славјашч појемо,

Једногласно и зовемо:

Јако с нами богов бог!

Јован Пачић

ПРИ КОНЦУ ЛЕТА 1825

Скорбно копчам старо доба лето.

Још скорбније ће ми ново бити:

Штогод упов'о сам — ништа, ето,

Не получих, нит ћу прибавити.

Срећа ми се, худом, ах! не смеје,

Љубов увек љубјашчег ме бежи;

Мен' весеље радост и не веје:

Моме скорб и јад на срцу лежи.

Срце ми се увенуто вади

Љубвоболних, тужних из прсију;

Лепом све на миру ми се гади:

Смутио, тавно све ми пред очију.

Мог живота солнце буд запало,

Избегло ме срећно све на свету;

Мени дејат и Јестество стало:

Помоћ убог немам јер ја клету.

Јован Пачић

СУЈЕТНА ЖЕЉА МОЈА У ПРАДЕДОВА КУЋИ ЖИВОТ ЗАКЉУЧИТИ

Крај дунавске ширне баре,

Прадедова куће старе,

Как’ у сену пребит желим!

Прем је мала, ниска, проста,

Била б’ опет мени доста

Да у њој се развеселим.

Мог детињства спомен слатки,

Сна и мечте образ глатки,

Што исказат није словом,

Још у кући тој се баве,

Родитеља памјат славе

Моја чувства тим под кровом.

Прва река, Дунав стари,

Брегове што Баје квари,

Дом подлива баром ширном,

Мени пређе игралиште,

Сад је лађом пристаниште:

Избродију место мирном.

Гди врбњаци пре су расли,

Пак теглећи коњи пасли,

Газио сам поток плитак,

Туд је Дунав излио се,

Врбњак баром створио се,

Рибам дајушч сад ужитак.

Преко баре белило је

Што ми игре видило је

Са детињства милим друштвом;

Дунав оно левом спира,

Острова два десном дира

Са угнутим к југу пруштвом.

Кол'ко пут сам на брег стао,

Желио што нисам знао,

Не знаш за чим уздисао сам:

Ображенња, жеље тајне,

Чувства љубве, дружбе красне

Прво ту тек осећао сам.

Отуд у свет, прост ја, ступих,

Пак искуства скупо купих

За мир срца мог чувственог;

Срећа лија гонила ме

А противност свалила ме

Очајањем угњетеног.

Дед и отац склоп'ли своме

Оцу, морадох ја моме

Оцу мртвом очи склопит;

Жизин ситом ко ће мени

Склопит очи, погођени

Ко ли за мном јао! возопит?

1832.
Јован Пачић

ИСПОВЕД

Да сам убог и сирома’

Био већ од младости,

Скорб за тужну да сам о’ма’

Ретке мењ’о радости, —

То сам пред’о све забвен’ју.

Да противност сад ме гони,

Бреме тишти несреће,

Пода мном да брег се рони,

Тре м’ убоштво највеће, —

Дајем саде немарен’ју.

Убудушче творит шта ћу,

Срећан хоћу л’ постати —

Попечен ја мирска сва ћу

Рад’ будушчег одати

Вечном бога промишљен’ју.

Јован Пачић

СНИ

Сни прелесни! Зашто ме варате,

Зашт’ ми предмет срцу скупоцени
В’ображен’ју живно представљате,
А пробудном одузмете мени?
Пакосно вас каквогод је боштво
Измислило мучит, једити ме,
Откуд инач’ би толико мноштво
Сваку ноћ и могло борити ме?
Сан уморне тек што склопи очи,
Таки, к’о у колу опсеноме,
Окол’ мене с играјушче точи
Најмилије срцу што је моме;
Тад прелесно с’ окол’ мене вију
Лица будном што су невидима,
Тад ја грлим оне млечну шију
Што на ум ме будног не узима;
Тада Љуба седи мом на крилу,
Грли ме и љуби узајмице,

Безмилосну так онежим вилу,

Да ми сама пружа усничице;

Морфеј готов жеље м’ исполнити,

Мило све ми дати пак чини се,

То што не смем будан помислити,

Што и тајно желим, исполни се.

Летим у сну, играм по воздуху,

Свирам, певам, кликћем од весеља,

Чујем Љубе пјесне миле слуху:

Немам, пловјашч, у радости жеља.

Сни! Од свега тога — шта имате?

Сен да грлим, чезне што м’ из руку,

Пакосни ви рад’ ји зар гледате

Несрећног и превареног муку?

Слутног јесте ли ви предчувствија,

Обpажен’ја пророчествујушча,

В’обpажен’ја ил’ сте последствија

Спавајушчег душу прогријушча?

Слут ако сте, зашто сновиђен’ја

Ви на јави сва не исполните,

Ако ли сте душе в’обpажен’ја,

Бедног зашт’ ме всује ви мучите?

Ако, буд сам лишен свег на јави,

Опсенами, сни, ме обрадујте,

Истино ми што се не појави,

Вообразном смислу то дарујте.

Јован Пачић

НЕПОЗНАТИ ПЕСНИК

НЕВОЉА

Немам дувана,

Новаца немам,

Немам сира,

Немам сланине.

Пиво је скупо,

Вино још скупље,

За ракију много ишту,

Воде не могу.

Тур ми се пара,

Чизма ми пукла,

Свила ми се по рукаву

Цепа на фраку.

Шешир се бели,

Марама жути,

А дугмета на пруслуку

Нема ни једног.

Брк ми се црни,

Брада ми расте,

Бритва ми се затупила,

Неће да брије.

Киша ме лема,

Ветар ме праши,

Деца вичу: „Беж', ето га,

Сад ће т' ујести!"

Трогер ме гура,

Маргер ме тура,

Бирташ неће да ме служи,

Сви ме терају.

Слушкиња неће,

Госпоју не смем,

А курве ме обилазе, —

Тешке невоље!

Пре 1822. год.
Непознати песник

САВА МРКАЉ

САСТАВЉЕНО КАД У ГОРЊОКАРЛОВАЧКУ БОЛОВАОНИЦУ ДОСПЕДОХ ПОБЕЂЕН И ОСТАВЉЕН ОД СВЕГА СВЕТА

Јао! Јао! Јао триста пута!

Пала нам је, пала коцка љута;

Море зала ов' је свет!

Леди ватра, зрак, и гром, и вода,

Звери, змије, гад од разна рода,

Често век нам чине клет!

Зло је мучно садашње поднети,

Зло нас бивше пече у памети,

Будуће већ једе пас.

Дневне туге рађају сне худне,

А сни ноћни растуже нас будне.

Јесмо л' без зла који час?

Човек, страва човеку, ах! већа,

Гони правду, што је свију срећа,

Гони мир из света сав.

Вук не ломи реч ни веру своју;

Топи картач не привезу к боју

Анаконда, рис и лав.

1825.
Сава Мркаљ

ЈЕЛЕНИ ДИЈАКОВИЋ ЗА НОВУ ГОДИНУ

Јутрос ми рече вила посестрима:

„Жедниш ли, Сако, сам себека знати,
То немој све код својих брига стати,
Посматрај ход и туђим пословима.

Жедниш ли знати радо л’ госта прима
И што замучи пријан док те прати:
У своја недра озбиљски се хвати,
Ти кључ имадеш груд’ма дволичнима.

Сагревају сва срца исто семе!
Мухамедском смрт стрела моја плећу!
Сад збогом! Гледе слатке сестрице ме.”

То нек’ је тако. Сумљати се нећу
Да Ти, о Умна, све ме жалиш време;
Јер здравље желим Ти, дуг век и срећу.

1829.
Сава Мркаљ

СТАРАЦ

Сва ми тужном крепост оде,

Стар сам, слаб сам, о незгоде!

Једва лозна кап и шала

Би сад мене разиграла.

Оде моја сва милота,

Оде цвеће и красота;

Црвенило и белило

Из мог лица одлетило.

Мора срце да ми грца,

Јер на врати куца смртца,

Које око увек суво,

Које уво сваком глуво.

Пре 1833.
Сава Мркаљ

СТЕФАН СТЕФАНОВИЋ

ОДА НА РАТ

Није га мати на топле и млађане грлила прси,

Тигрица млеком њега је задојила.

Није он, весело дете у колу невиних браћа,

Дане певајући скакао и проиграо.

Затворен гдигод у тавном света буџаку,

Грлио брата није, женску лепоту није:

Да му се огреје срце прекратке младости зором,

Душа да весело лети небу плавоме,

Да се, обогаћена, поврати пузећем брату,

Пали и њега искром небеснога пламена,

И он да осети у себи небо да има,

И он да позна шта ј’ овај лепи живот!

Није видно срећу и није сласт ту уживао,

Сатани само предан Шварц нађе паклени прах...

Бегао веселу зору и црвêн вечера ведрог,

Затворен у ноћи ћелије црне, јадан

Предаде се сатани — сам паде жртва —, ал’ оста

Грабљивом човеку, сатанин оста пород! —

Детиње старине та лако је стреле једовне
Штитом одбити од свог срца јуначка,
Лако и муњевидну избећи мача брзину:
Човек је сковао га, човек ће избећи га;
Ал' ово је сатана сад глабљивом човеку дао,
Паде јунак и нема Ахил', нема Тидида,
Нема Троје поносите више у овом свету, —
Пада горда данас на један миг очију.
Бега мати с јединчетом, косу распустила русу,
Запевка до Бога од срца иде рањена.
Не може бранити веран своју љубимицу пастир,
Јасну врулу има — нестала су времена
У којима је Орфеј зелену мамио шуму,
Рику лавова, бесна тигра давио
Песмом и свирком својом, и потоке жубореће
Онемио, подизао зидине горде града:
Грома у руци има за крвљу грабљиви човек!
Нити би га Пекин задржао зидом својим,
Нит' би га беснујућа Атланта талас задржао,
Нити троглавне хидре отровна чељуст;
Неситој жељи славе он пушта узде помамно
Крвавим рукама; лети с муњом смрти.
Генија народа у мирном сану убија,
Тешке ланце кује и младом и староме;

Тамо богату јесен гази, а онде дичне

Паметнике, славе народа вечне руши.

Не пази свето! Само луде слепе и жеље

Роб крвави, не чује тужеће човечество,

Гази његова права! Нит' пиштећу чује децу,

Мати је са кћерима раскоши худе грабеж — — —

О, видиш ли ти то, Самостворитељу силни?

Ти си један данас штит, ходи и обрани нас!

Да, Самостворитељу! Ти си послушао сузно створење,

Дође и порази нам слободе убицу!

Опет човек сад сме гордо погледати земљу,

Сме своја права вечносвета искати!

Опет ружа у градини цвета! Опет каранфил

Кити девојке кипећа прса љубвом,

Стидљивожељно погледа на млада и лепа јунака,

Да га недрам' грли, у којима весело

Срце куца. Пламту образи сад младом јунаку,

И он верну данас тражи себи љубезну.

Погледај, брате о мили, на све ми погледај стране,

Видећеш ружичноцветајуће лепоте.

Благо не тражи ми, брате: варљиво злато и сребро!

У прсима Српкиња благо неисплаћено

Носи! Не гледај време, јер љубов све ће победит!

Сети се да највећа срећа те овде чека:

Роба родити нећеш, већ човека, образ божества.

То је злато! То је сребро и драги камен!

1826.
Стефан Стефановић

ЈЕВТИМИЈЕ ЈОВАНОВИЋ

ПЈЕСН ПРИ ПОДНЕСЕНИЈУ ЗЛАТНОГА ПЕРСТЕНА

Прими овај златан перстен, Анчице,

С њим ти дајем душу моју и серце,

Које ће ти верно бити

И до гроба теб’ љубити

Мрачнога.

Златан перстен јесте дарак малени,

Ал’ га држи као залог закони

Крепке к теби љубве моје,

Док нас судба обадвоје

Раставља.

Цвет плаветан нек’ те, душо, увери

Да ми серце от љубови све гори;

Нек те силно опомене

Да се сећаш бедног мене

Почесто.

Кол’ко дана у години осване,

Толико је тешких мука за мене

Што не могу с тобом бити,

Чарне твоје и љубити

Очице.

Нека дува хладни ветар северни,

Ја ћу опет свагда бити твој верни,

Ти си мене баш до гроба

Учинила сужног роба

Твог лица.

Желио бих да ти могу сваки дан

Учинити мали дарак бар један,

Јер си сребра, злата вредна,

Серцу моме ти си једна

Утеха.

Великим је царским душам’ природно

Да примају и дар мален усердно;

Љубезно ће твоје лице

Примит прегршт и водице

От мене.

1830.
Јевтимије Јовановић

ВЛАДИСЛАВ СТОЈАДИНОВИЋ ЧИКОШ

КУПАЦ И ПИЉАРИЦЕ

— Ед, шта, пиљарице, имаш у корпи, покажи ми, — воће?

— Воће, да, — гордим рече ми прва погледом, — да, воће.

— Зар су и дивљаке воће? — упитам. Небо ми стружу,

Уста ми купе при јелу, и никакву желудцу храну

Дају. Пиљарице, нећу дивљака! — Плати па кушај,

Новци су мени од нужде, марим за уста ти, небо,

Желудац. — једва уздржим смеј на одговор ми дани.

— А шта, пиљарице друга, држиш у корпи, није ли —

Реч ми присече: — Цвеће. — Лепо је име цвет, само

Свак не мириши цвет, гдикоји даје са мирисом ползу,

Ал' да то божур није? Не разумем се у цвећу, од смрада

Његовог глава боли. — Ја не намећем, — рече ми друга, —

Бирај, па који се допадне; жита без кукоља нигди.

— Бирај, пиљарице, кажеш? Ал' су ми везане очи,

Нос затворен ми је: сама по души избери, поштену

Плату за цвет дајем. — Знаш, једно са другим; на свагда

Пролеће кад би нам трајало, би л' би желили маја?

— Ти си паметнија мало од прве. А снуждена што си,

Сестрице треће? — Наметкиња, — смирено рече ми, — нисам,
Свет па ме сав пролази; ал’ зато ти нужде не трпим,
Моје потхрањујем питомо воће, и тешим се трудом;
Сутра ће, кад га данас није, доћи купац; не труне
Честит еспап. — Забленем се, одговор оста у усти.
— Ево ти — прва ми рече, — мог воћа, добро је, плати.
— Ако си рад да купиш, све сама је ружа код мене, —
Друга ми рече учтивије. — Хоћу од треће; јер ти ми
Цвећа не бираш сама, могу, слеп, божур у име
Ружице избрати. Твоје, пиљарице, дивљаке онда
Носи па продај кад добро угњиле, не квари нит’ цене
Другим побијај.
Једва утекох, ноктима мал’ ми
Очи не изби из главе, — срећа да читав отидох.

1831.
Владислав Стојадиновић Чикош

МИЛЕНКО И БЛАГОЈЕ

— Гле Благоја! Куд ти тежиш? Ваљда на орање?

Дај да ти плуг видим и на њему опрану. Гле! ни
Јарма честита немаш, какве су ти палице! Е, мој
Брајко! Заливено сребром код мене све, да је мило
Сваком ји гледати. Твоје спрам волова палице нису.
Волове добре имаш, нег', штета, плуг ти је скрпљен.
Шта за јело носиш у торби, је л' пшенични хлебац?
О чуда, проја! И јошт с' усиљаваш при сувом комаду
Проје и шаки воде на таквој препеки сунца
Земљу, неорану кадгод, преврћати, — баш си без мозга!
Ја ни слуге не шиљем на поље са мршавим ручком.
— Лако је теби, Миленко! — смејући се Благоје гро'том, —
Плугом се дичити, — рече; је од оца ти ост'о.
Сам да си текао, не би ни голе палице твог за
Века имао. Плуг ми се ако поквари, удешам
Сам; а ти ни оритка држати, ручице нит' знаш.
Хајд' нек' ти ору слуге, — они ти ору за плату.
Туђин никад није радио својски, и жећеш, Миленко,

Кукољ и апту; храни ји само и пој, да не трпе

Глада и жеђи код тебе; ти ћеш скоро поред њих.

Проја ми пада на зној и вода слађа, Миленко,

Нег' твоје теби посластице страним са вином. У срећи

Не понеси се! Наплотак један из блата, у блато други.

Доста је. Дуг да не будем: Све је Миленку

Благоје редом погодио: хлеба проси од слугу.

1831.
Владислав Стојадиновић Чикош

ПЕСМА

Тражиш ти искреног, брате, пријатеља,

Ил’ дволичнога? Тог нађи ћеш свагди на

Путу. Мани се њега —

Реч је сама по себи та

Ружна. Искреног тражи пријатеља.

Тај прави је. Људи гину но слабо за

Њим; поклонима мисле

Права нађи пријатеља.

Ту се варају. — Гле, гле! добродетељ нит’

Мит нит’ тражи поклон. Хоћеш је? — Она је

Ту. Љубиш ли је? — Она

Верни свуд ће ти бити друг.

Ил’ ишао по мору, ил’ ћеш по сувој ти,

Брате, земљи поћи, њој са тобом није

Тешко; она је свагда

С оним кој’ је љуби, лепо

Ил’ га сунце греје, или облаци му
Мутни грозе. Људске благонаклоности
Добродетељ не тражи
Као дволични пријатељ. Он,

Кад се смејеш ти, смеје се; тужиш ли
Ти, и он ће, верност сваку обећава
Уст’ма, серцем не мисли
Тако, нег’ се радује злу

Твом. Наклона види л’ да ти је срећа, у
Ватру скочиће због тебе, за живот свој
Тај дволични не мари
Доброжелатељ: духне ли

Пак откуд ветрић ма најмањи, тражи га,
Вичи, зови тог твог красног пријатеља —
Јест! Доћи ће, мислиш? — „Не
Знам те”, рећи ће. — Редак у

Невољи пријатељ. — Веруј у Творца, и
Добродетељ љуби; она је верни ти

Свуд содруг у несрећи,

Срећи, чести и нуждама.

1835.
Владислав Стојадиновић Чикош

СПИРИДОН ЈОВИЋ

СПОМЕН

Сећаш ли се оног сата

Кад си мени око врата

Беле руке савила,

И кријући твоје лице

Мени поне нехотице

Твоју љубав открила?

Сећаш ли се оног јада

Кад глас дође изненада,

К'о из ведра неба гром,

Да ја морам одлазити,

Тебе, драгу, оставити,

И мој возљубљени дом?

Суза засја у твом оку

И возбуди предубоку

Рану тужну срца мог;

Рећи ништа ти не могох,

Жалост нема речи млого,

Питај само срца твог.

Откад с тобом се опростих,

Одрекох се све радости,

Празан ми је цео свет,

Јер без тебе нема мене,

Ка'но што без росе вене

У ливади млади цвет.

Кад ће опет данак доћи

Да ће моји јади проћи,

Скопнит мога срца лед!

Кад ћу опет сретан бити

С нежношћу те загрлити,

Сркат с твојих уста мед!

1836.
Спиридон Јовић

ЈОВАН СТ. ПОПОВИЋ

САКРИЈ БЛЕДЕ ТВОЈЕ ЗРАКЕ...

Сакриј бледе твоје зраке,

О светило месеца!

Тиха ноћи, прими тајну

Уцвељеног мог серца.

И ти, ветре, носи драги

Горки овај уздисај,

Носи речи и потајно

У серце јој уливај.

Дањом тужим у тајности

Кријућ серца мога страст,

Тежим к ноћи, гди ћу сузе

Слободније ронити.

Да сујетне моје жеље!

Без ње нема живота,

Без ње цео је свет пустиња

И сва земља тамница.

О, врати се, зраче дана,

И хоризонт осветли,

Волим видит моју драгу

И у себи тужити.

1828.
Јован Ст. Поповић

НА ПРИРОДУ

Ти, која с’ тако лепа, совршена

Из руке Творца благога пренула,

Да мати, љуба земљи будеш,

Природо драга, с тим дичним руном;

О, могу л’ тебе оком погледати

Не дивећ с’ твоме чудесном саставу;

Може л’ што год лепше, може л’

Стројније бити од тебе што год?

У тебе нема теретних правила,

Натеге нема трудно положене,

Немарно течеш, лежиш, дишеш,

У игри стваraш висока чуда,

Још наука које није докучила

Ни кључа нашло знојно художество.

Умилну дражест величеством,

Скромну простоту раскоштвом красиш.

О, прими мене, мајко небеснице,
Тебљубног прими сина у наручја,
Кој' с' око мајке нежно вије,
Танка к'о виђага око стабла.

На крилу твоме плодно тек осећам
Обилни живот; с чувствама сладосним
На крилу твоме ток блаженства
Ваља се љупко по грудма м' младим,

И плодно дрво, лака и травчица
На крилу твоме љуби ме весела;
И поток мали, вижљав зефир
С одзивом стварају стројне песме.

О, кад би увек младим у прсима
Овако пламен к лепоме буктио!
Кад бих до гроба твоје сласти,
Мајко, уживао у овој мери!

1830.
Јован Ст. Поповић

ДАВОРЈЕ НА ПОЉУ КОСОВУ

(Одломци)

1.

Гди је Призрен, славни град,

Гди су царски двори?

Гди Душанов златни век

Што чудеса створи?

Све прогута Косово,

Оде српска слава,

Гди су били градови,

Сада расте трава.

Косово, црно поље, ти Срба друже неверни,

Кому цветом цветаш, ком' ли се ресиш тако?

Весном суво твоје промењујеш лице печално,

Ал' прескорбне спомен беде променит не знаш;

Жаром реке твоје засушују образе влажне, —

Потоке суза наших тко ће осушит игда?

— — — — — — — — — — —

9.

Бесна, пуста неслого,

Кћери адске змије,

Гди би знала живити

Да Србина није?

Чедо страсти, несрећо,

Брза у слепоћи,

Кад Србина нестане,

Ком' ћеш онда поћи?

Ходите, сетни потомци, справљајте мајци опело,

Снажна бивша негда, Србија мртва лежи.

Народ без свести стење, јер страсти је трзају мртву,

И слепоћа духа црни јој ископа гроб.

Гди је Србије гроб? Је л' Косово? Марица? Прилип?

Ах, сва бедна земља општи плачевни је гроб.

Српски роде, прекидај

Грозне сузе проливати:

Мртва лежи твоја мати,

Твоја слава, твоја дика.

Црни слови неизгладни

На гробу јој натпис режи:

„Овде Српства мајка лежи,

Од синова убијена.

14.

Питаш гди су градови,

Гди су царства многа,

Куд толике престоле

Судба врже строга?

Питај боље гди је мир,

Гди је срећа стална,

Гди не стиже несрећа,

Бледа и печална.

Беда у пустињи, беда у граду, у стану и веси,

Беда гњави сваки простране предел земље.

Злато и свила покрива прси печалне и болне,

Испод осмеја скорб брижљиво дави срце;

Радости ретке капље у горчини чезну обилној,

Кратке весеља часе стогуба напаст прати.

*

Кад озбиљна смрт наступи,

Зашто плачеш, о човече?

Зар су буде морске пречe

Нег' безбрижан мир у земљи?

Слава, сила и богатство

Променљив је образ мрака.

И гордиња таје свака,

И остаје вечно — ништа.

Јован Ст. Поповић

СПОМЕН ВИДОВА ДАНА

(Одломци)

За вечером Лазар седи,

Сутра иде Видовдан,

Погружена њега гледи

Српске војске смућен стан.

С упаљеном воштаницом

Над Лазаром геније стоји,

Скорбним лицем к трону судбе

Он управља поглед свој.

„О, уклони, свемогућа,

Ово од твог народа;

Није народ, није земља

Гди не цвета слобода.“

Ал’ безгласна стоји судба,

Око ње је ужас, страх;

Дечанскога крв облива
При подножју њеном прах.

У сузама Душан тоне,
Котрља се страсти смет,
С пребијеном воштаницом
Осветљава геније клет.

С тужним срцем сад ишчезне,
Смртни Српству куца час;
У прсима сваки носи
Своје судбе горки клас.

Вражда сеје љуто семе,
Вера с зове невером,
Вук се диже, Милош пада,
Милош, дика роду свом.

Бурно свиће Видов данак,
Да оправда прошлу ноћ,
Ал' је слаба рука људска
Гди с' противи виша моћ.

Није л' Рима древног сила

Полубожна негда била?

Све раздора сруши власт;

Лети Србин, лети вољно

На Косово, поље бојно,

Нагли своју у пропаст.

Сабље звече,

Брда јече;

Крв се лије,

Срце бије.

Коњи вриште,

Мајке пиште,

А јунака ране тиште.

Сложно, браћо,

Србин бије;

Милош гди је?

Мурат лежи,

Турчин бежи,

Србину се срећа смеши.

Но Вук клети

Ропством прети;

Лазар пада,

Све пропада,

Ах, надвлада

Турчин љути, —

Бој ућути.

Српску славу, српску сјајност,

Српско име, српску знатност,

Све прогута Видовдан.

*

Ништ' на земљи постојаног!

Данас весео, сутра тужан,

Данас силан, сутра сужан,

Данас богат, сутра дужан,

Данас славан, сутра ништ.

— — — — — — — — — —

Време иде, време бежи

Бујним стремом, бујном хуком,

Све раздире кивном руком

Куд манито смртни тежи.

Јуче страшан, данас смирен,

Јуче важан, данас презрен,

Јуче славан, данас потрен,

Јуче силан, данас роб.

— — — — — — — — — —

1841.
Јован Ст. Поповић

СПОМЕН ПУТОВАЊА

по дољним пределима Дунава

Промено света, шта је обичније, чешће од тебе!

Непостојанство судбе, шта је од тебе брже!

Силно с’ напреже човек вечностална стварати дела,

Ал’ у прсима свак трулежа усев носи.

Залуд лекова цед против отрова болести разних,

Судба је човека та: земља да земља буде.

Није ли древност свог Ескулапа називала богом?

Па гди је тај Ескулап? Време му разнело гроб...

Гле Мехадије пут! Како болни јатама спеше,

Болести лече с’ једне, друге да жертва буду.

Брда из старих јошт једнако куља целителна вода,

Људе, ах, свака година друге води.

Обвештан камен на Римљане одводи мисли,

Херкула натпис многи дано за здравље слави.

Време је сатрло све, и људе и Херкула самог,

И место њег’ басном слави се Јоргован сад.

Черна и Домоглед, Станчилово, Бела и река

Српско име носе, Србаља кажу славу.

Гди су ти Србљи сад? На њиним гробовма страни
Зидају куће, да сви времена жертва буду.
Тако се природа обрће вечно, сама једнака,
Све на земљи што је мени подлаже скорој...
Даље, душе, даље! Гле како Дунав струји огромно,
Купећ капљице, там' у море сиње носи.
Као богатца живот, час тихо, час спеши буровно,
Да величину своју вечити саспе у гроб.
Љупко чамац броди, зефиром га волна таласа,
Провиди с' бистра вода искреном равно срцу.
Мимо чамца лете смејућа се весела брда,
Брегови грдни лете, дивно позорје оку.
Али каква страхота! Злобно с' испречиле горе,
Пропашћу чамцу грозе, исход препречен сваки.
Опет Дунав с' окреће, горда уступају брда,
И весело врата путника примају свог.
Тако често срећа узмућује човеку живот,
Удари тешки судбе трескају бурно њега;
Док наједанпут му сунце засине, разгали се небо,
Ишчезне беда и страх, надежда сване опет. —
Шта с' оно изгребено види на обали десно?
Пут је то, древних Римљана дивно дело,
Њим' су проходали прости и силни, храбри и слаби,
Другима да стрелом смртну зададу рану.

Гди су сад ови? По крвавим борбама многим
Све ји, немирне, ледени помири гроб.
Спомен Трајана на стени је дивној утврдило писмо,
Ах, но и њега је црн злобљиво смрчио дим.
О Трајане! Твоје све спомене претрпа време,
Једва ко спомиње твојих тријумфа славу.
Један тек споменик, „усрећити твој тобом народ”,
Остаје вечно честит, остаје свима познат.
Златне речи твоје, Сабурану изушћене врлом,
На утеху људства разноси повесница:
„Прими овај мач, ако добро узвладам, за мене,
Ако је влада ми зла, носи га супрот мене.
Шта там’ хучи? Разлеже се камен, и љути се пена,
Гвоздена врата су то, лађама беда и гроб.
Стешњен јечи Дунав, на човека помоћ изгледа,
Ал’ је човека моћ противу природе мрав...
Опет се обала шири, Трајановог моста останци
(Горд Полодорија твор) туже од векова ту.
Умом ствара човек на мислених мостове крили,
Да на истине он сјајни успуже се трон;
Рукама мосте прави, даљну да поздрави браћу,
Свеза људства и леп сродства утврди се сплет,
Трговина цвета, сприопште се мисли узајамно,
И опште-златни свету укаже се век.

Је ли Трајановог моста та цељ? Ах, освета једна,
Декевалу пропаст породи ово дело.
Ужасни рате, тебе су змије одојиле јетке,
С тебе црног Трајан помрачи свој славе зрак.
Залуд вешт Полодорија труд на пропасти воде
И себи и њему вечити дићи спомен:
Време је потрло све, и дело и мајстора самог;
За величином својом растурен тужи камен.
Гле Северина град, у развали лежи сахрањен!
Гди су биле куће, гњизде се гуштери сад.
Није л' то предел Дечанскога негда области,
Гди је Србаља мач крчио владу себи?
Краљево и Чернец приповедају Србије славу,
Саму је пак славу времена изгриз'о црв.
Тако све нагло на овоме протиче свету,
Једна повест и глас разноси с' равно ветру.
О ти, кој' на трошним останцима предака милих
Временом за старим уздишућ тужно стојиш,
Устани, куцнô је час! На народне славе попришту
Дижи име и чест, делима, рода милог.
И на твоме ће стајати гробу потомака нога,
Гроб нек' ти заслужном споменик сјајан буде.
То Велизара, Трајана, Вељка, Доситеја диже;
Кратак је живот к'о сан, дела су вечита тек.

1843.
Јован Ст. Поповић

НА СМРТ ЈЕДНОГ С УМА СИШАВШЕГ

И ти већ сврши, Алекса бедни,

Тешки живота пут!

О, какве мисли при гробу твоме

Болно напрежу груд!

Ти ниси ума познавао силу,

Човека виспрени дар,

Што краси срце, надима прси,

Стран ти би чувства жар.

Сладости брака уживао ниси,

Видно деце радост,

Нит’ лепу с веселом ти си дружбом

Провео летећу младост.

Гологлав, јадан, без крова, без ложа

Блудио с’ по пољу сам.

И твоје речи — одјек ума —

Бјаху замршени сан.

Као сјајно, велико зданије негда,

Што сруши времена злост;

Тако живота твога судба

Подиже нему жалост.

Но ти ни студен осећао ниси,

Препеку сунца, ни зној,

Од сваке светске опроштен буре

Живот је био твој,

Две грозне, пуне године беда,

Што посла људма Бог,

Без страха ти си преспавао тихо

Заблудом ума твог.

Дволични језик пријатељства лажна

За тобом није бацао јед,

Нит љута стрела душмана силних

Нанесе теби вред.

Од црне злобе, зависти јетке

Стрепио ниси нигда,

Нит' жалост, патња, ни болест разна

Потресе дух ти игда.

Лакомост гладна, што туђе вреба,

Није ти крала ноћ,

Нит жеља к слави, немира пуна,

Гризла т' живота моћ.

При скорбном твоје погребу мајке,

Гди сродника тужаше глас,

Ти си без суза, спокојан остао,

Сваком мудрацу образ.

У затвор стеран, осећао ниси

Тавнице тугу и злед,

Све горке, несташне обиде света

Нису ти мутиле јед.

Кад други своје несрећу куће,

Деце оплакује срам,

Ти си без сваке скорби ишао,

од сваке беде стран.

У вечном света немиру ти си

Један уживао мир.

О, срећан ти си! Сад те у гробу

Вечити обима мир.

1852.
Јован Ст. Поповић

ГРОБЉЕ

Сладак је заклон, када ветар љути

Мора тишину пакосно узмути,

И трошна лађа у највећој беди

Гибељ победи.

Сладак је одмор после тешких мука,

Кад злоковарства изгњечи нас рука,

Ил’ судбе игра, пуна горка једа,

Дух изуједа.

Живот је, друже, ово бурно море,

Облаком тешким обастрто горе,

Гди вихор струже, и Харибдис клети

Пропашћу прети.

Там’ злоба, завист и клевета ниска

Зубма отровним добродетељ гриска,

Там’ случај преки ил’ болести разне

Срећу нам празне.

Страсти слепоћа и неситост жеља
Лакомо срце славољубљем стреља;
Краде нам санак, боде нас и мучи,
Дим да докучи.

Често олуја, кад се клониш беда,
У кући мирно почивати не да;
Хита безвољне међ метеж и буну,
Несреће пуну.

Невиност често под неправдом страда,
Врли се газе, злост и порок влада. —
Тако нас живот сваког поји редом
Бедом и једом.

Мирно је гробље; вечита тишина
Уморне кости у објат'ја прима;
Нит' сила злобна, нити отров гњева
Тамо доспева.

Хоћеш слободу? Наћи ћеш у гробу.
Гроб скида ланце дугосужном робу,

Ћути насилник, нит’ оружје звечи

Права да гњечи.

Тражиш једнакост? Та под земљом влада.

Ту свако чина преимућство пада;

Краља ил’ роба, ништетна ил’ славна

Судба је равна.

Тражиш ли братство? У гробу га тражи

Корист ил’ глупост гди на бој не дражи.

Тако је прави покој тек у земљи,

Беда на земљи.

1852.
Јован Ст. Поповић

МИЛОШ СВЕТИЋ

ПРВИ ПРЕЛАЗАК ЦРНОГА ЂОРЂА

из Сербије у Срем, па у Крушедол манастир, пред немачко-турски рат, около године 1787.

Caelo Musa beat Sic Iouis interest optatis epulis impiger Hercules

Horatius

Доста се крви проливало српске у окови турски,

Страдала невина деца у мајчиној утроби грозно,

Гнусним и блудом чистота оскверњена девице, брака;

Образ и закон, и црква и свеци погажени јавно:

Све је пропиштало ливајућ сузе у невољи горке.

Онда се подиже силна и храбра јуначина мишцом,

Петра и Марице врсни син Ђорђе, а потоњи Црни,

Ког је невидимо божија десница водила крепко,

Народу смућеном почев говорити небесним гласом:

„Докле ће српске нам падати жертва под јарости мачем?

Докле и светиња наша се газити ногама турским?

Докле јунаштво, поштење под кивним пропадати ножем,

Сваке без обране, освете праведне, накнаде, казни?

Драга, о жалосна браћо! Ја већ трпити нећу.

Врату ми с’ неће у гвоздени јарам свирепа врага.

Ако је драго вам, чујте ми светлу и велику тајну,

Која дубоко у прсима мојима скрива се давно:

Дететом кад сам Новкове чувајућ пасао свиње,

Гором и долином тамо и амо ја ходио много,

Једном седећи изнад Кубршнице умором свладан,

Хладом и дебелим гранатих дрва покривен ја онде

Према жубору сладосном, знате ви, воде текуће,

Тврдо сам засп'о, а свиње су ањале долом и гором.

У сну чудесним околне ми планине синуше зраком;

Лишће с' узвијаше дувањем с истока сунца на запад;

Нада мном два се указаше трептећа сјајношћу лица.

Кожа ми с' јежи, и сад ми се споменом подижу власи,

Како сам светог упазио краља Студеничке лавре,

И с њим Архангела Гаврила, весника божеске тајне.

Око ми није схватало небесне красоте лика,

Срце и душа, сва природа внутрења тресла се од стрâ;

Кад ал' благе и силне им речи зазвонише озгор:

„ „С нама је Бог, чуј, храбри се! Беде и туге је доста!

Бог хоће, небо и свеци, турска да престане сила.

Ти ако верујеш тврдо у Бога, сакрушићеш врага.

Све може храброст вољом са божијом здружена крепко.

Данашњи дан ће одсудити снагу ти мишце и духа.

Даље ће т' Мајка Анђелија тамо упутити млада,

Гдино вам браћа под праведним скиптром уживају срећу." "

С тим је ишчезнуо сан, и света и небесна лица.

Још ми се срце и чувства од страве повратила нису,

Ал два велика хрта сад прогоне хучно ми стадо;

Погледам: Турчина спазим бесна на великом хату

Како силовито нагони керове, бије пиштољем.

Два ми се прасца већ гушише крвљу, пенушише с' други.

Срамно ми с' учини трпит без освете силу и љагу.

Бога се сетим и свеца, и живо сад к мосту похитим.

Кленом заштићен десној на обали потока брза,

Премда ми с' груди стешњавале, страшнога Турчина свалим.

Црном са крвљу он избљува погану зверску му душу;

Трупина лежа у праху, и једва у кршје је свучем,

Светла скинувши јој ватрена ножа и удесне пушке.

Крв су заметнуле свиње, а коња сам пратио натраг,

Кријућ оружје у шупљем деблу, а тајну у грудма.

Тако се воља испунила свеца и божија прва,

Срца и мишце ми удесне снага се јавила скоро.

Ићи ми стоји сад тамо где кажу да живе још Србљи,

Свете остатке и поштују Мајке Анђелије верно,

Фрушка где гора се, чувајућ светиње, кулама блиста.

Који вас верује Бога и свеца, нека је са мном,

Свирепост коме је драга, нек' остаје турском у јарму!"

Сви сад повикаше гласно: „Ми за тобом хоћемо, Ђорђе!

Кад те је вишња снагом укрепила десница божја;

Тебе кој’ остави, онога Бог ће оставит и светац!”

Тајно се спремише људи, и жене, и деца и старци.

Дрвена веће зашкрипаше кола кроз шуму и гору;

Рикање, блејање с мекањем смешане даваху гласе.

Мила Загорица с местима краснима остаде пуста,

Скровито село Жабаре у кориту ливаде тучне,

С брзом Јасеницом, кићеном ваљаоницама многим,

Ђорђе где слатка детињства му забавне проведе дане,

Крадом избегоше, турска клонивши се страшнога хана.

Остаде црква Стефанова, Опленац зађе с Тополом;

Већ и Космаја с Неменикућама прођоше срећно;

Авала с Порчином кулом са истока јављала с’ горда;

К Дубоком више Оструженице дођоше здраво и мирно,

Где су починули умором свладани, прелазу спремни.

Брзо им Сава са Сремом с указала очима жељним,

Где ће поумљену достићи мету и дахнути душом.

Али зложељна је Судбина ту се испречила кивно:

Или је Сатана старцу уселио пагубне мисли,

Или се срце потрзало слашћу прадедске му земље,

Ил’ му се дугим зар ропством к слободи затупило чувство,

Петар, кајући се, Ђорђеви бабо, жељаше се вратит;

Озбиљом стаде одвраћати сина и гомилу света:

„Ми ли смо људи под седима власима? Камо нам разум?

Када се варати дајемо једном неискусном дечку,

Коме у жилама крв ври, душа с’ у пламену вије,

Те му је тесна постојбина, тражећи широка света.

Гди сам се родио, младе проживио с другови дане,

Ту нек’ ме, стара, са старима љубима покрије земља;

Сербије унуци да се по гробној ми играју трави!

С ове ја земље ни крочити нећу за Ђорђевим трагом.

Он ако слушати неће, не било му никада трага!

Ви ћете турског нештедећег жертва постанути мача

Пре него ногом на обалу ступит узможете Саве.

Идем ја јавити Турком шта сте наумили саде

Скорошћу муње похитаће јаросни к плену и крви.”

Трепет и страх по народу прође, и жубор се диже:

Жене су, прси бијући, проливале потоке суза,

Деца завришташе, уздишу старци, у бризи су људи,

Зло јер је вратити с’ натраг, горе не вратити с’ бедним.

Ђорђе пак, стегнув од жалости срце, поче:

„Мили родитељу! Шта ти рече, да од Бога нађеш?

Мало ли зар нам је страдања, туге и невоље тешке?

Мало л’ од векова с неслоге крви с’ српске?

Побуне, претње се прођи, и врати с’, о врати се амо.

Гди нам је божије сунце осветлило путове довде,

Ту ћеш зар ти се упињати црни навлачити облак?

Сироте пиште, ах, небесна страши се гнева и стрепи!

Вечите правде, знај, око је будно. О, врати се натраг!”

Не слуша родитељ молбе ни совјета млађана сина;

К планини већ је окренуо лице и Турцима спеши.

Смутња у народу расте, и брига се диже и јаук.

Моле и заклињу, помоћи траже од Ђорђа и мајке.

Онда и Марица, руке небесима ширећи, врисну:

„Оде ах, оде, и сад ће се невине ваљати жертве,

Љутих кад вукова севати очи са мачима почну.

Ја ако погинем с мојега супруга поступка ружног,

Нека бих: правда би небесна рајем насладила м' душу;

С нас ал' кад страдају људи, вечно нам пропада душа.

Ено, да, ено га, одлази, неће, ах, неће се вратит!

Жалосна мајка ти, Ђорђе, која те родила сина!

Оца ти устави силом лепе кад не слуша речи.

Десница гди ти је бодра, с оружјем удесно око?

Тамо га шиљи гди Турци му неће саслушати гласа!

Проста не била ти утроба моја и мајчино млеко!

Оде, ах! Оде! И сад ће се невине ваљати жертве."

Огњеном Ђорђу је веће ускипила жестока крвца:

Трипут је подиг'о, спустио десницу снажну недвижим,

Тешко јер срцу је слатку раскинути природе свезу.

Нужда ал' гвоздена свагда и свагди је мењала закон:

Плачем сиротиње многе му с' срце растрзало силно,

Оца и матере клетва раздвајала душу и чувства;

Сва се потресала природа: к небу сад севнуше очи,

Верном па другу је пружио цев смртоносну са речма:

„Биј! да не страда толики нам народ. Боље он један.

Ако је правда и божија воља, погодити хоћеш!”

Плану и састави нишан, и згоди удаљена старца.

Паде, и с душом се растаде; црна га покрила земља.

Опојан он је у спроводу цркве и закона српска.

Жена и син му још залише гробницу сузама топлим;

Јаре и овцу за душу му заклаше; делише бедним’.

У то и тамна се спустила ноћца са звездама сјајним;

Сава је путнике примила, Срему с’ прикупише срећно,

Леже где свети остаци Кнеза и деспота српских.

Тек што је с јутра од истока стазе осветлило сунце,

Ђорђе Крушедолу цркви, к Мајки Анђелији дође,

Вољу да испуни божју, Архангела, светог и краља.

1838.
Милош Светић

СТРАДАНИЈЕ СРПСКО ГОДИНЕ 1813.

Од Босне се турска војска силна љута диже,

Сабља сева, пушка пуца, чета чету стиже,

А Дрина се плачем гуши, Мачва тешко дише,

Јадар са њом и Поцерје и Шабац уздише.

Облак се вије,

Сунце се крије

Сербији.

С Делиграда, Неготина и Кладова тутњи,

А Морава предаје се горке судбе слутњи;

Већ и Петки јављају се силна грома гласи,

Београду ударају грозна рока часи.

Сузе, ах, лије

И прси бије

Сербија.

Срб Србина довикује, к обрани позива,

Диже гласе до небеса и Бога призива;

Руса виче и нариче, сињи пуца камен,

Али Москве више нема, сву прогута пламен.

Помоћи није,

Жалост, ах, пије

Сербија.

Болан Ђорђе у Тополи у постељи лежи,

Десна рука клонула му, Турчин већма с' јежи.

Већ погибе храбри Вељко, десно паде крило,

Устава се провалила, бурја продре силно.

Јаук се чује,

Враг ланце кује

Сербији.

Залуд Вила са планина биљем Ђорђе диже,

Притиснута сад Сербија веће слабо дише;

Нит' се грудма устављају громовни ударци:

Ђорђе броди преко Саве, и деца и старци.

Главе кад није,

Ни срца није

Сербији.

Остављена скорбна мајка неутешна гледи,

Прекосавским царским Србма плачевно беседи:

„Примите ми у загрље моју децу драгу,

Хлебом, вином и љубављу дижите им снагу.

Брат вам се вије,

Нек’ срце бије

Србину.

Ах, хоће ли божје око Срба озарити,

Хоће ли се кадгод сунце опет нам родити,

Љубвом, слогом и јунаштвом крст и образ белит,

И кроз силне ове муке вечном славом светлит?

Где срце бије,

Ту с’ светлост вије

Сербији.

1839.
Милош Светић

МАТИЈА БАН

МОЛБА ПОТОКУ

Поточићу, сребрну

Који ваљаш водицу,

Камичкима клопочућ

Кроз нијему шумицу,

Као да јој шапућеш

Неку слатку тајницу,

Колико се у теби

Б'јелих лица опрало!

Колико се над тобом

Љупких р'јечи казало!

Колико ли крај тебе

Усана целивало!

И ја с' надах срећи тој,

Дуго овдје чезнећи;

Ну сни моји љубави

Већ с' одмичу бл'једећи,

Већ весела пјесма ми

Зан'јеми у несрећи.

Ну молим те, поточе, —

Так' ти било водице,

И расле ти вјечито

Наколо ружице,

И у теби љубавно

Одс'јевале зв'јездице! —

Када моју дјевојку

Амо жеље довију,

Да у теби огледа

Пламак својих очију,

Или да жеђ угаси

Својих врелих прсију, —

Ти задржи, поточе,

Њену слику љубљену,

Да бар када дошетам

На воду ти студену,

На том глатком зрцалу

Угледам је снимљену.

1839.
Матија Бан

ВУКАШИН РАДИШИЋ

ПРИЧА

Ил’ у мојој градини,

Ил’ у туђој садини,

Вишњичица вићана

Љуљушка се кићана,

Кора јој је танана,

Кошуљица лагана;

Листак зелен листао,

За вишњицом пристао:

Меће на њу одећу,

Ткану још о пролећу;

Цветак бељан цватио,

А чега се латио?

Одећу јој шарује,

Очи људске чарује;

Плод јој поч’о рудити,

С њега јесте судити

Куд се вишња дигнула, —

Да је сретно стигнула!

Ил’ у мојој градини,

Ил’ у туђој садини,

Мома шеће стасаста,

У облику красаста;

Бела, мека кожица

Мајчина јој кошица;

Место лишћа зелена

На њој леја селена,

Млађаност га садила

Те лепојку младила,

Њим се она огрће,

Срца на се обрће; —

Место цвећа бељана

Њој невиност пељана

Селендиву красује,

Дичјем доду пасује;

Плод је лепшин миљавост,

Душе л’ срце смиљавост!

1839.
Вукашин Радишић

НИКОЛА БОРОЈЕВИЋ

СЛАВЕНОСРПСКИ ЈЕЗИК

О премили језик, одавно се слави

Твој слатки и глатки и виспрени глас,

Из дубоког чувства и смирене прави

Ти стројиш и гојиш свог суштества крас;

И зато све веће

Јест торжество среће

Што разгониш мрак,

Јер звезде ти сјају

И утеху дају

Да јеси нам слоге и поноса знак.

Твог народа песме свак жељно већ поје,

И Немац к'о Сремац, и Енглез и Гал,

Јер дивна красота бесмртне ироје

Ту пева к'о шева и разгони жал;

Нит' нужда ти јечи

Чрез туђе да речи

Изражаваш жар,

Кад сопственог врела

Јест сладост ти зрела

К’о качество духа и природе дар.

Но цену му познај и очи отвори,

О друже, јер руже је твоје то цвет:

Све језике учи, ал’ својим говори,

То жели и вели сав паметни свет.

К’о сваки да своје,

И ти се за твоје

Не штеди, но дај:

Све више сведочи

Да благослов точи

Твог имена језик к’о небесни мај.

1841.
Никола Боројевић

ТВРДИЦА

Разболи се ћифто (големе невоље!),

Без лекара тешко да ће бити боље;

Нападе га огањ и грозница љута,

Кажу: — Међи оцат с квасом више пута,

Ал, он вели: — Волим од стопе умрети

Нег' толики трошак на себе нанети;

Треба мало јести, да се при тој беди

И невољи тешкој барем што заштеди.

Зовите ми баке које бајат знаду,

Оздравићу мукте кад се предам гладу...

Јест, ал' болест не зна што је таква шала,

Не толећи једно, носи триста зала

Који га шчепаше, не може се јаче,

Да већ јадном ћифти душа на нос скаче.

Деца му се, премда у потаји, смеју,

А супругу слатка мечтанија греју:

Она — да присвоје плесниве дукате,

Ову младожења — кој’ већ купи свате.

Суседи и знанци с’ удовицом’ куну:

— Лочи, веле, ћифто, греха чашу пуну,

Ти зададе многим сиротицам, бригу’

Зато нечастиви твоју вуну стригу...

Да што брже липса и да се закопа,

Нестрпљива чељад чине звати попа.

Овај када спази смртну му тегобу,

Мисли: Зар ћу саде окренут га Богу?

Па му тихо каже: — То знаду бар страјнски

Да си ти живио људски и христјански;

Зато расположи све имање твоје,

Да ти се по смрти споменици строје:

Школе, ошпитале, цркве, манастире,

Удове, сироте, духовне пастире,

Све лепо обдари, да свак рећи може:

Бјаше поштен човек, помилуј га, Боже!

Ћифто на те речи једва одговара:

— Прођи ме се, оче, није ми до квара,

Како сам живио, тако ћу умрети.

С таквим несретником није што почети!

1842.
Никола Боројевић

ТЕРПСИХОРИ

О богињо лепа, за којом све лепе

Девојке и снаше тако жељно хлепе,

Твоје царство наста: музика се чује,

Балови почињу, фаршанг торжествује.

Код његовог шума сваком срце туче,

Многог, па и мене, лудост за нос вуче

Да, богиње красна, принесем ти хвалу

Најбржим галопом на првоме балу.

Није бриге за то ни да се задужим,

Само када теби велељепно служим;

Жена, ћер и син ми, по најлепшој моди,

Треба само теби у свем' да угоди,

А за господарство кућно није стало, —

Ком' би покрај тебе то још на ум пало!

До сто рифи блонде (не питам шта кошта!)

И толико свиле, знам, биће ми доста;

Ципела, шешира, цвећа сваке феле,

И за тоалету неке багателе,

Воде од колоње, само да је фина,

Париске помаде, плајвајса, кармина,

Шпиода, игала и чешљића криви',

Да се сваки кицош тој красоти диви.

Није вредно спомен да о томе бива

Кад човек промисли што се ту ужива!

Ланер, Штраус, Морели, знаменити људи,

Када ваш инштрумент на валцер загуди,

Знаде произвести на свакоме балу

Опште чародејство, и јеглен, и шалу.

Тад не мисли питко што ће сутра бити,

Ту се мора ликер, пунч, токајер пити,

Ту се деле карте, расипљу се новци,

Ту постају банкрот млади ветроловци;

Ту се игра, пева, окреће и скаче

Што ко игда може и не може јаче;

Ноћ се у дан створи, дан у ноћ окрене,

Да невина младеж не види гди вене,

Премда доста пута пријатељ јој јавља

Да ће, ах! наскоро пожелити здравља;

Али она за то онда слабо мари

Кад с мозак заврти, врућа крв зажари,

Но игра и скаче к'о мува без главе

Дотле док нестане сваке за лек траве,

Док ју не нападне несвест и хектика,

Да, балу за атар, буде смртна слика;

Мало време за тим, мајке сузам' росе

Кад ћерку једину хладном гробу носе.

1842.
Никола Боројевић

ЧУДНОВАТИ ЉУДИ

— Неradину у великом граду

(Петсто миља од нас је далеко!)

Видно сам — каже старац Пеко —

Све господу, и стару и младу,

Гди заједно за асталом седе,

И по дану и у зимној ноћи,

Рекао бих да немају моћи

(Нит, тко збори, нит' пије, нит' једе),

Већ ти тако непрестано чаме

Замишљени, намрђени, ружни,

Укочени, заслепљени, тужни,

Као да су све авети саме.

— Ваљада су то учени људи —

Пита један овог казивала —,

Па умствују како је постала

Сад комета што по небу блуди;

Ил’ су какви други оштроуми,

Те се тако и дан и ноћ труде

Да душевно сваку правду суде,

Ил’ поете, ил’ управ’ безумни?

— Да вам кажем шта им пос’о значи,

Без да о том ви мислите дуго:

Нису они ни једно ни друго,

Већ дангубе и хазард-картачи...

1843.
Никола Боројевић

ОБИЛНИ

Нек’ непријатељ свега што је добро

У чисто жито црни кукољ сеје,
Нек’ сваки држи оно што је добро,
Нек мрзост режи а лудост се смеје, —
Ја и ти ћемо, мили српски побро,
Да опевамо што нам срце греје,
Да опевамо славнога јунака,
У мишци крепка, срцем, духом јака.

Нестрпљиво, знам, желиш чути тко је
Тај ретки јунак ког’ ми песма слави,
Разбери само све српске хероје,
Ах’ тко ће брати све цвеће по трави
Од којег венце глас народа поје
На Дунаву, Тимоку, Сави, Драви,
Тко створит сласти нектарскога пића,
Тко л’ стићи славу Милош’ Обилића?

О, слатко име од ког’ срце стрепи
У српској груди, кад му спомен чује,
О, примеру величествено лепи,
Ког’ иста слава славно одликује
Кад виспрености седмом небу лети
Бесмертија да празник торжествује,
Гди Клио шири златне листе своје,
А Орфеј пева дивно славе твоје!

У Лазаревог царства бурном стању,
Где разуздане страсти многих зала,
У личној борби и худом незнању,
Слободу руше, а ланце вазала
И ропства кују, да на трулом пању
Свог лицемерства гоје рој кабала,
Догодила се ј’ на дан Видовдана
На Косову та битка очајана.

Но прије него што ће све то бити,
Цар господу на вечеру сву зове,
Па златном чашом узе винце пити
И напија пред свима речи ове:
„О Боже! Твоја милост да нас штити
И уклони неверства тајне рове,

А у здравље Милоша, зета мога,

Кој’ мисли издат мене, цара свога.”

К’о гром да пуче, тако се од чуда

Узнемире сва војничка господа

Кад смотре да је обличен к’о Јуда

Љубимац, цвет и понос српског рода.

„О! Тај је укор слаб к’о снега груда”,

Југ Богдан смело цару сад придода,

„Кој’, кад га врући свет истине склопи,

Из ништа поста, у ништа се стопи.

Та прије ће нам сунце, месец, звезде

И црна земља наопако поћи,

Атоми створа что у вечност језде

У прах и пеп’о претворит се моћи,

И фурије, кад страшном слутњом дрежде,

К’о грације за срећу света дођи,

Нег’ што ће Милош, витезова дика,

Називати се авет одметника!”

„То може бити, — али лаж кад стече

Вид истине, о! која онда беда”,

Цар Лазар тако Југ Богдану рече,

„Јер срце кад је ладније од леда,
Не чувствује што опште добро пече,
Већ само своју подлу корист гледа,
К'о кртина кад испод земље рије,
Да сваки не зна куда траг свој крије.

Кој' змију љуту у недрима гоји
Па од ње помоћ у невољи чека,
О, тешко њему, и сене се боји,
Јер смрт му грози ненадна и прека,
А рођено кад мајка чедо дои,
Тад праву љубав ужива довека;
Тко уши има, ово нека слуша,
У осталом пак сваком бог а душа."

То рече, па Милоша мрко гледа,
Ког' оцрни притворством Вук неверни,
А Милош када смотри која беда
И стид му грози, за тај укор скверни
Одговори: „До колена ти седа
Тај издајица злобни и чемерни,
А сјутра ће се знати правде мера,
И тко је вера, тко ли је невера!"

Па затим у свој свилни шатор оде,
Куд Топлица и Косанчић га прати,
И њима рече: „Ево, браћо, згоде,
Смертју се само може смерт отерати,
А дух пун жара, чести и слободе
Не трпи ьаге, нит ће врагу дати
Да скорпионским једом оно трује
Што човека од звери одликује.

Па кад већ света дужност, крепка воља
И витешка нас рука вечно дружи,
Да и потомства нашег судба боља
Под тешким бичем варварства не тужи,
Претворимо у гробник хулна поља
Гди горди Осман човечество ружи,
Покажимо: да слава српског рода
Јест храброст, верност, љубав и слобода!

О, свете речи, кад вас разум влада
И строга правда кад вам скиптер носи,
Кад поштен човек невино не страда
Нит’ паклена му завист вредност коси,
Ал’ добродетељ кад се мзди нада,
Па уцвиљена горке сузе роси, —

Ах’ онда! — то ју теши, то је знато
Да ковано још лепше сјаје злато.

Но празним речма сујета се сласти,
Без дела љубав само име наго,
А јунак мора све силе и страсти,
Све ползе своје, и живот, и благо,
Да жертвује кад види да ће спасти
Кроз самог себе отечество драго;
И личне борбе морају да ћуте
Кад хидре општу пропаст нагло слуте.

Баш зато нећу да крвавим руку
У пожељној али подлој страсти,
Да с’ осветим за грдну пакост Вуку,
Премда то стоји сад у мојој власти,
Но ономе ћу задат смртну муку
Кој’ њега учи да све упропасти,
А кад већ змија остане без главе,
Тад не треба нам за лек боље траве.

Но божју помоћ молити и звати,
То христјанским јунаком најпре треба,
Кад зора сване, сав ће свет већ знати

Тко милост жели, тко л’ проклетство неба,

Јер Мурату ногом ћу за врат стати

Да не ждере насилством српског хлеба,

И срце му распорит са ханџаром,

То заклињем се пред светим олтаром!”

Бадава Милан и Иван га моли

Да с’ окани тог опаснога дела,

Он благородној страсти не одоли,

Високо јер му тежи душа смела,

И жертвовати сама себе воли

Нег’ клеветања сносит тако зела;

А надеждом га крепи анђел раја:

Сав народ спасти кад прободе змаја.

Па оде с оба своја верна друга

У турски табор, како зора свану,

На мамном дару Мурату се руга

И зададе му одмах смртну рану.

Кад султан паде, грозни страх и туга

Обузе Турке у царскоме стану,

Па забуњени скачу, беже, јече,

А српски мач ји немилице сече.

Ал’ најпосле, кад доби триста рана,

Кад хиљаде већ турских глава сруши,

Кад Топлица и Косанчић с мејдана

У вечној слави нађе место души,

Ах, и он паде, к’о стабло без грана,

У крвне руке, живот обездуши...

И тако, што је обећао јавно,

То све, к’о јунак, осведочи славно.

1843.
Никола Боројевић

НЕМАРНОМ ЧОВЕКУ

Нека гаче или пева

Врана, славуј или шева,
Нека куди или хвали
Дух велики или мали,
Што је боље, што је горе,
Хлебац свој ил’ туђе коре,
Зелен гај од мало рали
Ил’ да стадо сунце пали,
Без пландишта гладно, жедно —
Њему је свеједно.

Било касно, било рано,
Горко, слатко или слано,
Црно, плаво или бело,
Окрпано или цело,
Много, више или мање,
Све да курјак тера јање
Од кога му драго стада,

Да од муке на нос пада,

На хиљаде или једно —

Њему је свеједно.

Отац, мати, род и племе,

Кукољ или чисто семе,

Љубве, пријатељства сласти,

Худе или нежне страсти,

Људски понос, лепо својство,

Женска дражест и достојнство,

Участије општег блага,

Мада оде све бестрага

Што је богзна како вредно —

Њему је свеједно.

1844.
Никола Боројевић

КАРНЕВАЛ

Што је дош'о тај заванда,

Јер се кући већ не вуче?

Чујете ли како банда

По сокаку лепо туче,

Да навести карневал

И весели ноћас бал?

Дајте брже корпу цвећа

И четири огледала,

И воштаних девет свећа,

Нови мидер од перкала,

И париски рококо,

И пантлика барем сто.

Прем ме неки ђаво боде

Да већ једва дисат могу,

Дајте кацу хладне воде,

Да од главе све до ногу

Употребим бадекур, —

То је а ла трубадур!

Донесите три железа

И кутију туђих власи,

Газа, тока, вуне, беза

И остало с чим се краси, —

Да се дичи сав мој род

Како блистам а ла мод.

Тако сада због ом, папа,

Због ом, мама и памети,

Нек преда мном слуга клапа,

Да ми тавну ноћ просвети,

А ви ћете, хер фон Круг,

Бит ми ноћас верни друг.

1844.
Никола Боројевић

БАЛ

Ала опет, дођавола,

Ето опет банда свира,

К'о упркос красног пола

Хуком, буком гратулира,

Да настаје карневал

И почиње свуда бал.

Аратос га и то било,

И онога ком' је мило,

Али, знате, човек мора,

Из атора и декора,

Ићи тамо сваки пут,

Ма трошио дукат жут.

Дукат — ни то није благо!

Само папи није драго

Што рад' тога једну више

Чивутину векслу пише,

И то све на хипотеку,

Док се игром новци стеку;

Ал’ шта ћете — човек прост,

Не зна што је кући дост’!

Но мамица — Бог јој дао! —

Тко би то к’о она знао,

Папу све кроз слатке речи

Приволети да не пречи

Нигда кад је воља нас

Уживати вес’о час!

Једни мисле да то кошта

И да здрављу често уди,

Паметније о том Коста,

Мој старији драган, суди:

— У покладе нема поста

Од забаве сваке ћуди!

Зато лустиг, тралала,

Баш да бих се кајала!

А што другда по навади

На балу се тко нахлади,

Том је лако наћи лека:

Два-три кабла козјег млека,

Два-три лонца пијавица,

Две-три кесе двопетица,

Две-три вреће крампељ-те,

Два-три лета топлице,

Па се не бој грознице!

1845.
Никола Боројевић

РЕЧ У СВОЈЕ ВРЕМЕ

Да многи који се пером рита
Сам себе, и то строго, пита
Је л’ оно што он жаром брани
И за свој род написат кани
Не само њему духосродно,
Нег’ општем вкусу тако сходно
Да читат буде сваком мило —
Знам да би књига мање било.

Да — (остаде ми *што* у перу!)
Да сваки, велим, своју веру
К’о оца свог аманет чува
Кад не знам како ветар дува
И макар која птица поје,
Да увек буде оно што је,
За земљу небо да не прода —
Знам да би било више рода.

Да сваки своју дужност чини

Кој' ужива и кој' се кини,

У сваком чину, гди му драго,

Да поред свога опште благо

Пред очима у души има,

И да се свога својски прима

Олакшати му свако бреме —

Знам да би дошло златно време.

1846.
Никола Боројевић

ПОКЛАДНИЦА

Госпоја Персида

Носи штехер леп,
Краткога је вида
Кад огледа џеп;
У цркву оклева
И на пети звон,
У глави јој сева
Да је то бонтон.

Муж је боје мрке
Носи палето,
Радо суче брке
Кад пун види сто,
О лутрији снева,
Сваку игру зна,
А код посла зева
Од тешкога сна.

Она к њему дошла,

И каже: — Шармант,

Окани се посла,

Буди шпекулант;

Тек онда ћеш бити

Прави певидруг,

Добро јести, пити

И — стећи на дуг.

Пет-шест сјајних соба,

Ложу и батар,

И што гардероба

Захтева к'о чар;

Од књига је кохбух

Најзнатнији лист,

Кад постане трбух

Обер-моралист.

А то све без новца

Може лако бит

Откако и бокца

Надимље кредит;

Вексла му је кума,

Мода компањон, —

То ти је сва сума

Садашњег бонтон...

Dictum factum! — Скочи

У куварски стан,

Да му и предочи

Тај живота план;

Сваку зделу нову

Пуни нова сласт,

А гости се зову

Из крчме на част.

Затиме се села

На свој канапе,

А десетак јела

Већ је дошло пре;

Ту ноздрве шкакље

Разних јела нук,

Ту су руке чакље,

Гортан гладни вук.

Уз конфект се једе

Из Земуна сир,

А флаше се реде

Баш к’о да је пир;

Ту се скаче, море,

Чардаш, котиљон,

И урла до зоре:

— Живио наш бонтон!

Њој похвале зује

К’о ловачки рог,

Она радо чује

Такав епилог;

Њега гроза стреса,

Али — шта ће он

Кад је већ до беса

Дош’о тај бонтон!

1858.

Никола Боројевић

ПИТОМИЦА

Дочекавши мајка с пута

Питомицу института,

Своју милу Фему,

Кликну срцем нежног жара:

„Има ли јој, Боже, пара

У читавом Срему?”

Да је лепа, рећ се мора,

И сличнија красу двора

Нег’ обичног стана,

А притом је научена

Шта ће радит као жена

Сходно воспитана.

Зато пева, декламира,

Чита, пише, клавир свира

А игра балете,

И представља комедије

Баш к’о да је Италије

Ког театра дете.

Истинабог, ту је мила

Језик свој заборавила,

Ал’ јој то не шкоди

Кад већ и онако није

Код гдекоје фамилије

Свој језик у моди,

И кад ју је та

Већ у туђих пет језика

Сањат научила

Како ће без хипокрена,

Са опсеном надувена,

Бит салонска вила.

Из свачије повеснице

Зна казати до ижице

Све старо и ново,

Само о свог листа гори

Не зна, кад се о том збори,

Ма ни једно слово.

Рачун сваки вешто пише
На хиљаде, и још више,
Само не зна бројит;
Сувенир зна лепше вести
Нег' чарапе своје плести
И кошуље кројит.

Ине цркве још посети,
Но своје се онда сети
Кад и турска була;
У свему к'о перце лака,
У вери је тако јака
К'о земљана лула.

За свој род и нема срца,
Само што се другда врца
Око родитеља,
Те је козја милост снађе
Кад товари димом лађе
До обесних жеља.

Како не би нашло свога
Друга, себи сподобнога,
Таке цене благо,

Кад и мушка ћуд захтева

Да сујетом жена сева,

Било шта му драго!

1858.
Никола Боројевић

НИКАНОР ГРУЈИЋ

ПРСТЕН

Иди к драгој, међ високе, ој прстене, стене,

Дар си мали, ал’ срдечан, вредан руке њене.

Ил’ се чешља на зрцалу, ил’ на свили спава,

Ил’ доброту срна песме гласом изражава.

Ако спава, поглед тихи на лице јој баци,

И примети јављају л’ се на том љубве знаци.

Мудро гледај, и причекај док се не пробуди,

Кад се прене, уклони се — стидљиве је ћуди.

Нађеш ли ју код прозора, поклон витким стасом

Учини јој, — проговори к њојзи тихим гласом,

Тихим гласом, да не чују ни камене стене

(Ах, бојим се и сав стрепим!) ове тајне њене.

Ишти руку да целујеш; кад ти ову пружи,

Придржи ју, нежно само, пак јој се потужи:

Најпре кажи да си сведок моје љубве жарке,

А потом јој све ишчисли моје муке јарке;

Хоће л’ јој се ражалити, пази пак ми кажи,

А међутим себи место на руку јој тражи.

Дај јој повод десном руком лепо што нек’ ради,
На леву се брзо, верни прстене, поткради!
Стегни себе око прста, да т’ други не збаце,
Та је рука близу срца, чућеш јој ударце.
Ако нежно, кад т’ осети, на тебе погледи,
Распусти се, да ју круг твој мали не увреди,
Јер је она нежна, саме од нежности ружа,
Коју вређа и обара и најмања стужа.
На челу ти спомен стоји, ал’ јој ти објави
Да ћеш њојзи верне љубве сведок бити прави.
Дигде л’ руку да т’ упита шта желиш од груди
Њених, кажи: Верност коју чесни хране људи.
У смеју јој на уснама вољу ти примети,
Буде л’ добра, тад помисли да си већ на мети.
Кад ја дођем и упитам, казаћеш ми стање,
Тај ће вопрос бит мом серцу најслађе питање.

1838.
Никанор Грујић

ИДЕАЛУ

Полету мисли виспрених, танког из

Облачка дивно, сјајна к'о зеница,

Трепћеш одозгор, пут блистањем

Зрачка светлаш му кроз магле мутне!

Дижу се жара из чистијег силе

Земника умног тамо куд ји мило

Позива поглед твој; дижу се,

Ал' бадава! Све више летиш ти.

Земном се руком ником додирнути

Не даш. И сам дух ретко те домаше.

Бежиш од руке, ума бежиш

Од хитленог; к себи мисли мамиш.

Каткад им светлиш к'о вишег живота

Светилник; јављаш стазе к бесмертију;

Пружаш на славе вековечне

Храмове сјајности твоје зрачак.

Ближе ли ступе к теби, у висоту

Узлећеш од њих навише; но опет

Блеском се твојим рад осменеш

Натраг, да за тобом жељно блуде.

Бајној то често траже по пустињи,

Траже по чувства широком простору, —

Ни сенке твоје без изумљења

Свести земне не могу да нађу.

Вара ји каткад дивна Поезија,

Да твој у недру светиње своје лик

Носи; — поврви к њој све живо, —

Зраке ти нађу, — не тебе самог.

1842.
Никанор Грујић

ВАРАЛИЦИ НАДИ

Куд нас мамиш с умиљатим лицем,

Завараваш очи од намера

Са тобожње љубави погледом,

Што нам ласкаш с подмуклим осмејом

И шапућеш којекакве тајне,

Кад си празна к'о месечна сенка

Претворена у утвору часком?

Свака празност: била па и није!

Ал' твоја је к'о громовна стрела

Која душу и срце потреса,

Па и силу живота из груди;

Кано вијор у олују страшној

Из корена што изваља дрвље

И све што је снагом малаксало.

Беж' с очију, варалицо клета,

Да за оним више не гинемо

Што на твоме гледасмо облику!

Није шала за опсеном поћи

И са врлом сиграти се главом,

У свету се заборавит на се,
А све дубље тонут у пропасти:
Није шала, мада ми тко каже,
Што пролетном обећаш у цветку
Слатка воћа за јесено доба,
А кад тамо — оно ни црвењка:
Ветар му је плодотворни прашак
Распирио широм по воздуху;
Што тежаку место триест зрна
Једним класом једва десет плаћаш:
Киша га је убила у цвету;
Што семена плугом заорана
И чокоће челиком скресано
Ни до нежног не подижеш влатна, —
То је ништа, макар да је тужно, —
Кривица се на другог обара.
Ал' што племе у људству јуначко,
И даров'ма од старине славно,
Покрај духа, па и срца снаге,
С опсењивим чин'ма,
Да на јави, к'о кад смртно спава,
Са очију дремежа не стреса,
Већ да жмире чами у немару
Чекајући шта ћеш му да пружиш:

Пред очима стог си ми крвава.

Тим си ране позледила љуте

Од којих ће многа лепа душа

Падајући у вртлог несвести

Од јадања доћи до скапања,

У помисли што се варат дала.

Смртна ј’ рана преваром задана.

Беж’ с очију, и опет ти кажем,

Беж’ с очију, не видила света,

Ласкање нам твоје додијало!

Љути отров једовите гује

На несташног мишицу просути,

Колико га заплеће у беду,

Па опет му виче: „Тражи лека!”

А ти с твојим варљивим ласкањем

у вечној нас задржаваш чами,

Да озбиљски корачит не смемо:

Њиве су нам зарасле у трње,

Дивјакиње расту без калема,

По ливада чкаљ с дикицом влада,

Виногради гину од шевара.

Ми чекамо — али шта? — не знамо.

Да на врби ваљда роди грожђе!

1842.
Никанор Грујић

СИВА МАГЛО...

Сива магло, ти не падај на ме!

Крај мене су развалине саме,

С којих туга најчешће полеће,

Ту ни теби добро бити неће.

Склониште је овде цигло за ме —

Сива магло, ти не падај на ме!

Већ се дижи небу у висине,

Пусти сунце нек' ми једном сине!

Душа жуди мира који чара,

Жели да се с небом разговара,

За тобом ће кад је терет мине

— Па се дижи небу у висине!

Никанор Грујић

МОЈ ГРОБ

Биће па ће проћи све то кано сан,

И суђени једном освануће дан.

Биће па ће проћи и жалост и вај,

Побледиће звезде — спомену је крај.

И на гробу моме, вечном дому мом,

Дићи ће се дрвце у расцвату свом.

Раширће гране, осенчиће ’лад,

А њему ће прићи путник неки млад.

Оставиће терет, с лица отрт зној,

У мислима тражећ он завичај свој.

Запеваће песму, одјекнуће гај:

„Завичају мили, одмора ми дај!”

Узабраће, можда, још и који цвет,

Па одморан ићи све даље у свет.

А кад падне вече и вечерњи мир,

Зашумиће јаблан, протећи ће вир.

Причаће ми тугу у путника тог

Што му душу тишта са удеса злог.

Причаће ми млоге радости и јаде.

Саломљену веру, покошене наде.

Тешко ће ми бити слушат причу ту,

у тренућу једном сносећ судбу сву.

Ја сам давно путник тај што носи јад,

Ја сам онај који жићу бејах рад.

И крај гроба свога, берућ стручак цветка,

Певам песму своју немилог свршетка.

Никанор Грујић

ЈОВАН СУБОТИЋ

ПЕСМА

Зашто да се ја бринем,

Зашт' да се печалим,

Зашт' овај свет рђави

Још већма да кварим?

Та нисам ја дошао

На овај свет бели

Да у туги несносној

Век проведем цели!

На радост је човека

Створила судбина,

Зато му је сладости

Поклонила вина;

Зато му је веселе

Песме дала гласе,

Да разведри облачне

Овог света часе.

Нека плаче ко воле,

Ја ћу да попевам,

И са старим матејцем

Ведре прси згревам.

Куцнућу се с комшијом

И с десна и с лева,

Ја ћу њему певати,

Он нек' ми отпева.

1837.
Јован Суботић

СРПКИЊА

Ја сам млада Српкиња,

Милком ме зову,

Имам другу Српкињу,

Анку кумову,

Имам драгог Војина,

Српског сина, Србина,

Лепог, красног Србина,

Правог Србина,

Мати ми је Српкиња,

Српског оца кћи,

Оца си ми дојила,

Српска мајко, ти:

Срб Србина родити,

Српска сиса дојити

Мора новог Србина,

Правог Србина.

Ја ћу младом Србину

Српче родити,

Српским ћу га, Србина,

Млеком дојити,

Нека и он Српству да

Новог опет Србина

Лепог, красног Србина,

Правог Србина.

Волем једног Србина

Нег' туђ цео свет,

Макар да га одева

Злато и скерлет,

И кад будем умрети,

Кћер ћу моју заклети

Нека љуби Србина,

Слатког Србина.

1837.
Јован Суботић

СРБИН

Ја сам Србин, српски син,

Име м’ Радивој;

Први ми је завет тај:

„С’ Српством падај, стој!“

И тог’ ћу се држати

Док год будем дисати,

Српског оца прави син,

Прави српски син.

От оца ми остала

Лепа дара три:

Име Срба, мач и крв

Што м’ у срцу ври;

От матере свети дар —

Српски језик н олтар —

Има сваки српски син,

Прави српски син.

Турчин има Цариград,

Француз Париз свој:

Мени све је Србину

Име, језик мој!

Прави српски син.

Зато сваки нека мре

Који м’ име, језик тре, —

Вели српског оца син,

Прави српски син.

На част Немцу Немица

И те плава влас.

А Енглезу Британка

И њен горди стас:

Мени дајте Српкињу,

За њу сејем, жњем за њу, —

Вели српског оца син,

Прави српски син.

1840.
Јован Суботић

САБЉА-МОМЧЕ, ЦВЕТ-ДЕВОЈЧЕ

Љубило се двоје младих,

Сабља-момче, Цвет-девојче,

За годину и за другу,

И за трећу до ускрса.

Кад свануле беле Цвети,

Разболе се Сабља-момче,

Двори њега Цвет-девојче,

Залаже га понудама,

Са неранџом и лимуном,

Морским грожђем и смоквама

Преко мора узабраним.

Ал' беседи Сабља-момче:

„Залуд мука, Цвет-девојче,

Залуд нега и понуде,

Ја ти нећу преболети.

Ето иде страсни петак

И велика суботица;

У петак ћу умријети,

Субота ће огласит ме

А недеља сахранити.

Само да ми прије смрти

Једно дâ се узазнати:

Ко ће тебе заискати,

Ком' ли ћеш ти руку дати."

Беседи му Цвет-девојче:

„Јао јадна, Сабља-момче,

Не говори, не плаши ме:

Нит' је теби сад умрети,

Нит за другог мен' с' удати.

А сувише, ево ти се

Ја заклињем вишњим богом,

И причешћем самртнијем,

и очиним благословом —"

Проговара Сабља-момче:

„Не куни се, Цвет-девојче,

Заклећеш се, удаћеш се

Па ћеш душу огрешити.

Него чуј ме, Цвет-девојче:

Ево тврду реч ти дајем

Да ћу ти се јунак јавит

Оног дана кад се венчаш

У по прве твоје ноћи.

Кад престану петли певат

И лајати будни паси,

На по пута месец буде,

Крсна сенка равна крсту,

Подунуће вихор ветар,

Прозор ће ти отворити,

Жижак ће ти угасити,

А ја ћу ти јавити се.”

Одговара Цвет-девојче:

„Слушај мене, Сабља-момче:

Ја с’ не мислим удавати,

Па се могу и заклети.

И заклетву одржати;

Ал’ ако се ипак згоди

Те се како избезумим,

Ил’ се удам преко воље,

И ти ми се онда јавиш

У по прве моје ноћи,

Ево тврду реч ти дајем

Да ћ’ оставит младожењу

И куд хоћеш с тобом поћи,

А нека бих и не хтела,

Сад за онда власт ти дајем

Не слушати изговоре

И на жељу не пазити,

На сузе се не осврtат,

Више силе не плашит се.”

Кад је чуло Сабља-момче

Ове речи од девојке,

Не узмогло реч изрећи,

Већ узело руком руку,

На девојку погледало

Па на сунце седајуће,

Главом мало замахало

И на смртне с’ муке дало.

Осванuо страсни петак,

Умрло је Сабља-момче:

Субота га огласила

А недеља сахранила.

Цвет-девојче сузе рони

И у петак и суботу

И у свету недељицу.

У водени понедељник

Дошли су јој поливачи,

С њима Момче голобрадо,

С црним оком, црњом косом

И руменим образима,

Руменијим усницама,

Танког стаса поноситог,
У везеној стајачици.
Појас му је бела свила
Сувим златом извезена
А бисером искићена,
Стакле му се танке местве
Да с' у њима огледати
Као сунце у потоку.
Младо Момче голобрадо
Несташно је и одвише,
Као јагње умиљато,
Ал' тим мање милостиво.
Свака мома која хоће
Да не буде поливена
Мора да се откупује;
Свака мома поливена
Мора за то да му плати.
Која хоће да с' откупи
Мора с' дати пољубити,
Која треба да му плати
Мора њега пољубити.
Другим путем мира није.
Мислило се Цвет-девојче
Да ли ће се дат полити

Ил’ се воле откупити:

Ако му се да полити,

Мораће га пољубити,

Ако с воле откупити,

Само ће се дат пољубит;

Што се узме, то се не да:

Пољуби је младо момче,

Младо Момче голобрадо.

У вторник се на ледина

Младо, старо сакупило,

Ту је сваке игре било,

Витка кола и кетуше,

И паргара помодарца,

И весела јастучића.

Момчад млада разиграна

Да покида лаке ноге,

А девојке подскакују

Да ји мило погледати.

Све играју за ремеке,

Ал’ ји једно надиграло

Момче младо голобрадо.

Која мајка то видила

Момче младо голобрадо,

У себи је помислила:

— Да ми хоће зетом бити!

Која вид'ла поличарка

Момче младо голобрадо,

У себи је помислила:

— Да ме хоће заискати!

Млади људи ожењени

И момчићи за женидбу

Који данас ту видише

Младо момче голобрадо,

У себи су помислили:

— Да се хоће оженити!

А лијепо Цвет-девојче

У себи је помислило:

— Младо момче, сасма лепо,

Слатко љуби, добро игра,

Још ако зна бити веран,

Срећна она коју узме!

Момче младо голобрадо

Умиљато и несташно,

Али притом и паметно.

Кад се коло би хватало,

Свака мати њега гледи

Хоће ли јој ћер узети

Да поред ње коло игра:

Момче младо голобрадо

На све редом лепо гледа,

Ал’ узима Цвет-девојче.

Кад је дошло до кетуше,

Опет мајке бога моле

Не би ли им ћер узео,

Удаваче бога моле

Да не иште коју другу.

Момче младо голобрадо

На све редом лепо гледа,

А узима Цвет-девојче.

Кад се сташе окретати,

Проговара младо момче:

„Чујеш мене, Цвет-девојче!

Ти погледај с једног краја

Овог поља до другога,

Лепшег од мен’ нађи нећеш;

А погледај с једног краја

Овог поља до другога

Удаваче све до једне,

Од свију си ти најлепша.

Ја налазим да је право

И пред богом и пред људма

Да се млади милујемо.”

Погледа га Цвет-девојче,
На лицу јој ватра плану,
Ил’ од једа ил’ од стида,
Ил’ од мисли ухваћене, —
Ко ће моћи погодити!
Кад је дошло да се игра
Шаљивога јастучића,
Бацила се мала коцка
Да у руке јастук даде
Или момку ил’ девојци.
Коцка пала, коцка злобна,
На печално Цвет-девојче.
У момцима срце бије
На кога ће срећа пасти
Да г’ пољуби Цвет-девојче.
Она млада мислила се:
— Пољубити, то се мора,
Ма једнога ма другога,
Најбоље је најлепшега,
Најслађе је најмилијег.
У то доба пред њом било
Момче младо голобрадо
Са уснама руменијем
Од црвених јагодица.

Кад су клекли на јастучић,

Уста устма приближили,

Помислило Цвет-девојче

На пољубац јучерашњи

И на речи тога дана,

Помислило, задрктало,

Те потраја и подуже

Тај пољубац издајица.

А кад дошла тамна ноћца

И заспало Цвет-девојче,

У сну јој се приказало

Сабља-момче, сахрањено

У мртвачком огрталу,

Па је њојзи говорило

Гласом шупљим и потмулим:

„Заклетве се твоје сети,

Заклетва је погажена

Срцу немир, души пак'о,

А у часу умирања

Ко с' обрече под заклетвом,

До другог је везан гроба.

Знај пак и то да мртваци

Боље држе речи дане

Него људи, лаке ћуди."

Страшно људма мртца видит,
А сан страшан стеже прси
И на чело зној наводи.
Тргло с’ од сна Цвет-девојче,
У њој срце силно бије,
С чела капље зној ледени,
Прекрсти се Цвет-девојче
И очита молитвицу
Па овако проговара:
„Нит’ је право ни љубовно
Да м’ овако сад уплаши
Страшним саном Сабља-момче.
Ако ме је пољубило
Момче младо голобрадо
На водени понедељник,
Што ј’ узето, није дато;
Ако сам ја пољубила
Момче младо голобрадо
Уз ту игру јастучића,
Обичајем то је било.
А што мене љуби оно
Момче младо голобрадо,
Зло ако је, његово је.
Да покојно Сабља-момче

Тако само мене љуби

К’о то Момче голобрадо,

Не би могло ни у сану

Мене тако уплашити

Да ми срце пући хоће

И смртни ме зној спопадне.”

Ово рекло Цвет-девојче

Па с’ побожно прекрстило

И на другу страну легло,

И тек што је очи свело,

У сну јој се приказало

Момче младо голобрадо

у оделу јучерашњем,

Па је њојзи говорило:

„Чу ли мене, Цвет-девојче,

Ти погледај младе момке

Све од једног до другога,

Од свију сам ја најлепши;

А погледај удаваче

Ти од прве до последње,

Од свију си ти најлепша:

Ја налазим да је право

И пред богом и пред људма

Да се млади милујемо.

А ја ти се, ево, кунем
И заклињем вишњим богом,
И причешћем самртнијем,
И млијеком материним,
И очиним благословом,
Да ћу тебе саму љубит
И до гроба и у гробу
И ако је што за гробом,
И да с' нећу ни женити
Ако моја ти не будеш.
Мило људма чут и видит
Да су другим мили, драги,
А сан мио шири прси,
Смеј и румен лицу даје.
Тргло с' од сна Цвет-девојче,
У њој срце игра, скаче,
А уста се сама смеју.
Кад је дошло Ружичало,
Изишло је Цвет-девојче
На гроб оца и матере.
На све стране свет запева
За милима у земљици,
А најближе Цвет-девојки
Седи Момче голобрадо,

Крст рукама загрлило,
Главу на те наслонило,
Нити јеца нит' запева,
Већ уздише из свег срца,
Крадом сузе с ока таре.
Кад спазило Цвет-девојче,
Момче главу подигнуло
И на њу се осмехнуло.
Није лако погодити
Чега више у осмејку,
Ил' жалости ил' весеља.
Лице му је тако мутно
Као небо кад је киша,
А око му тако светло
Као сунце после кише.
Цвет-девојче прије било
Као сунце усред дана,
А сада се указало
Као месец у поноћи.
Плакало се, запевало
И читале молитвице
Док не било дану пола,
А кад сенка од крстова
Била дана тог најмања,

Изложе се разна јела,

Савијача и гужвача

И пребеле погачице,

Шеширићи за пекмезом,

Лукумићи и мај виши

И печења сваке струке,

И црвена јаја ту су,

Радост деце о ускрсу.

Па се скупе мале дружбе

Да се мало опораве,

Покојним' за покој душе,

Живим' за повољно здравље.

Око једне софре село

Момче младо голобрадо,

А до њега Цвет-девојче.

Други једу, они гледе

То на ово, то на оно,

Понајвише једно друго.

А кад дође до туцања,

Узе јаје младо момче,

Друго даше Цвет-девојци.

Проговара младо момче:

„Да с' туцамо, Цвет-девојче!

Ако мене ти натуцаш,

Да ја теби руку дадем;

Ако тебе ја натуцам,

Да ти мени руку дадеш.”

Погледа га Цвет-девојче,

Па се тихо поднасмеја,

А још тише проговори:

„Може бити да с’ ниједно

Од обадва не разбије.

Кажи, боже, шта је право,

Која ли је воља твоја.”

Натуцало младо момче

Са натуцком изабраним.

Па говори младо момче:

„Дај ми руку, Цвет-девојче,

И право је и праведно

Да ти мени руку дадеш.”

Одговара Цвет-девојче:

„Послушај ме, младо момче,

Још ти имам једну рећи:

Ја сам рекла Сабља-момку

Под заклетвом на самрти

Да се нећу удавати,

А ако се кад и удам,

Да ћу за њим свуда поћи

Кад се мени он пријави
К’о што ми је обрекао.
Видиш, дакле, младо момче,
Да т’ не могу руку дати
Ако срце и не иштеш.”
Насмеја се младо момче,
Младо момче голобрадо,
Па говори Цвет-девојки:
„Чујеш мене, Цвет-девојче,
Ја сам чит’о старе књиге
И слушао мудре људе,
Књиге пишу, људи веле:
Што се жени и удаје,
То се жени и удаје
На овоме белом свету,
Кад се легне у гроб црни,
Не мисли се на сватове.
Осим тога, ево судбе
Праведне је јасна воља
Показала шта да буде.”
Док је ово говорило
Момче младо голобрадо,
Лице му се зажарило
Као небо на заходу

Кад се јарко сунце смири,

А кад речи крају дошле,

Погледало на девојку

Као јагње на клаоца.

Старе књиге истините,

Мудри људи паметни су,

Воља судбе сасвим јасна,

Момче младо одвећ љупко,

А и дружба навалила.

Спусти очи Цвет-девојче

К белој руци на колена,

За оком се момче дало,

Десном својом десну њену

Са крила јој подигнуло,

Леву своју на крст мет'ло,

На крст гроба миле мајке,

Очи небу подигнуло,

Девојци се заклијело.

Кад су дошли светли Д'ови,

Подигли се бели свати,

Кум с невестом и девером,

Младожења с старим сватом,

А пред њима тај војвода

Са чутуром накићеном;

За њима су енђебуле
Са везеним рукавима,
И сватова ред дугачак;
Подигли се бели свати
Светој цркви насред села,
Гди венчаше младо момче
Са лијепом Цвет-девојком.
А кад су се дома нашли,
Наконче су снаши дали,
Житом младенце посули,
Па се село за трпезу,
Да се почне гостовање
Од три цела бела дана
И три ноћи измеђице.
А на двору почишћеном
Сватило се хитро коло,
Хитро коло превелико.
Њему свира три свирача,
Један другог надсвирује
Да с' распадну кожне гајде,
А момчићи да поломе
Од играња лаке ноге.
Светло сунце похитало,
Брже дошло на заходак,

Још се брже мрак расуо,

И месец се указао.

А кад било пола ноћи,

Кум намигне на војводу

А војвода на младенце,

Одведе ји до вајата,

Па забрави овом врата.

Село Момче голобрадо,

А до њега Цвет-девојче,

Обоје се загрлили

И нагнули да с' пољубе.

у то доба на седалу

У сну пет'о промешка се,

А домашњни гаров цикне,

Јер му љут сан срце стеже;

Месец стане на по пута;

Сенка равна крсту поста.

Подунуо вихор ветар,

Отворио стаклен прозор,

Угасио огањ жишка,

И у среди собе мале

Стоји оно Сабља-момче

У мртвачком огрталу.

Двоје младих загрљених

У камен се претворило.

Сабља-момче проговара:

„Заклетве се твоје сети!

Ко с’ у часу умирања

Ком’ обрече под заклетвом,

До другог је везан гроба.

И то сам ти напред рек’о

Да ми боље реч држимо

Нег’ ви људи, лаке ћуди.

Ти си онда завештала

Да ћеш свуда за мном поћи

Кад се теби данас јавим,

Ија сам ти реч примио:

Сад сам дош’о, хајде за мном!”

Кад је ове речи рекло,

Око му се засијало

Као угљен под мехови,

А глас му се задрктао

К’о од звона глас последњи

Кад је кога огласило.

Пак приступи к Цвет-девојци,

Опаше је левом руком,

Десном тури младо момче

Па повика шупљим гласом:

„Отварај се, неми гробе,
Ево иде младожења
Са лијепом невестицом.
Душо моја, Цвет-девојче,
Буди само добре воље,
Светла софра на нас чека:
За софром је цар-Стефане
Са Роксандом из Лећана,
То су, душо, кумови нам;
До њих седи јунак крилат,
То је Реља од Пазара, —
Он је, душо, стари свате;
Девер нам је дете Грујо, —
И њега ћеш тамо наћи:
Војвода је Богдан јунак,
Љутица му име даше, —
И он ће нас дочекати;
А Маргита Сланкаменка,
И лијепа Иконија, —
Лепо су се накитиле, —
То су т', душо, енђебуле.
Других свата небројено
На нас тамо чека мноштво, —
О том' сам се постарао

Да те светло друштво прими,

А тамо је обилије

Сваке струке од господе

И од друге славе светске.

Буди само добре воље.

За прву је ноћ најбоља

Која траје ноћ најдуже,

А у мојој домовини

Нигда није зоре видит.”

Сад се пет’о промешкољи

Да да људма прве гласе,

Кућни гаров ланцем тресне

И заоштри оба ува,

Као да је нешто чуо,

дигне њушку да залаје:

Ал’ подуну вихор ветар,

Младо момче к себи дође,

Младе нигди не налази!

1841.
Јован Суботић

ЕМБРИОНУ

Откуда тако, ти мили путниче,

У живот овај посла л’ живот тебе?

Је ли то живот, је л’ то право биће?

Кад свет не видиш, видиш ли сам себе?

Отац у теби себе не познаје,

Кћер мати тражи, ту јој вид не даје!

Зашто си боље оставио дане,

Да пут нов овај ти свршиш у ноћи?

Знала је судба да зора да сване

Нећеш ти, нећеш дочекати моћи,

Па зашто даде да се кренеш к цели,

За коју нужно дан ти треба бели?

Ил’ је и мрачно матере ти крило

Пристојно жељи која живот тражи?

Да л’ што се овде зачне није било?

Да л’ је где човек прије дана наших?

Је л’ биће које само сате броји,

Равно животу кој’ сто лета броји?

Којем је од вас двојице неправда:

Теби што уста немаш да с’ насмејеш,

Ни ока, сузом образ да опереш,

Ил’ старцу који мучи се и страда,

Међу тим пева, весео зановета,

И тако за сто, мање, више, лета?

Мора л’ то бити да се човек роди

Овде, и време своје да пробави?

Има л’ пут земља који кроз гроб води?

Може л’ се преко да с’ овде не јави.

Ил’ је баш нуждан живот од сто лета

Да се отворе врата другог света?

Еда л’, — но иди, ти мисли недрага! —

Еда л’, што овде не угледа дана

Навек пропада из света саздана?

Нит’ му је игде у животу трага,

Нити надежде, моћи бар постати

Коју имају сами незачети?

О не, не да се то ни помислити!

Што је постало, то навеки траје.

Тајна је зашто баш то мора бити

Да земља живот и постанак даје;

Колико време, где л’ се ко ту скита,

То се за писмо на тај пут не пита.

Шта може цветак који шчупа рука

Тек што га роса освежила прва!

Зашто да навек она душа кука

Која пропаде ни дужна ни крива.

Нит’ може светлог угледати данка

Јер јој с њом рано мила умре мајка!

Заслуга дели по правди награду:

Чим’ онај старац доби дане своје?

Бич има само над кривицом владу:

Зар мој да страда син за грехе моје?

Да је сав живот један пут за тамо,

Сви би столетни умирали само!

Због ом, о због ом, ти мили путниче!

Нађи ће тебе и отац и мати;

Они ће тебе, ти ћеш њих познати,

И кад ум ћути, срце јасно виче.

А ти да јеси, да ћеш тамо бити,

Душа нам каже, и не да се крити.

1841.
Јован Суботић

ОБЛАЦИ

Зачудо ти волим лаке

У зраку облаке,

Кад бих мог’о, сместа б’ к њима

Окрен’о кораке.

Све бих рек’о да облаци

Дивна чуда крију,

Да с’ у њима беле виле

Сиграју и смију.

Чисто видим девојчице

Са криоци мали

Како с’ тамо лепршају

У песми и шали.

А лепе су, не било их,

И миле су, младе,

Свака ће ти, чим је спазиш,

Срце да украде.

Ох, да су ми витка крила

Од птичице лаке,

Прхнуо бих с овог места

Небу у облаке.

1856.
Јован Суботић

ИЗ „БЕЧКИХ ЕЛЕГИЈА”

IV

ГРИНЦИНГ

Даше ми само два проводат девојчета млада:

Ил’ је ту срећа већа, или је мука тежа!

Влас се таласа једној к’о златне повесмо свиле,

У друге гори око, сунца електарска зрак!

Рек’о б’ да гледиш два тек развита пупољка,

Ружице беле један, румене руже други.

Има људи којим’ у души ружа је бела;

За румену ћу ти ја сваки пут душу дати.

Том је душа и срце с плавом сиграт се косом;

Мени је годет и сласт гледат у црно око.

Обе хитре к’о срне, а као ласица лаке,

Чикови нису тако извит се руци вешти.

Сад к’о пчелице лете од једног цветића к другом;

Сад к’о на крили птице с дола одлећу на брег.

Сад се скрију у луг и беру јагоде росне:

Сваки им прати корак шала, несташлук и смех.

Није баш свагда добро ни добра сувише имат;

Сваки не подноси сат више од четир' ока.

Кад се ударе сунце и месец, једно помрча:

Стане л' земља међ њих, једно с' увија у мрак;

Два девојчета млада једном су беда јунаку

Кад кроз гору и луг саме их проводи пут.

А кад још два срца нејављена жеља привлачи,

Онда су треће очи отров за добру вољу.

Док су Адам и Ева по рају ходали сами,

Рај им био је рај, нису ни знали за зло.

А кад трећи дође у друштво и међ њих стаде,

Неста у рају раја, стиже их огњени мач.

Згодније б' било и мени са самом шетат се црнком,

Гледат у црно око, држати белу руку;

Али нити је ноћ баш свака у години црна,

Нити је баш сваки дан васцео јасан и чист.

Човек је ту да трпи, и мање трпи ко трпи:

Пола теготе под власт човека подложи Бог.

Ако т' ружу не даду мирисат, оком уживај;

Ако говорит не смеш, мисли што с' мислити сме.

Што желиш, држ' да ће т' тек даљна зора донети;

Знај да час ти сваки може и лепше што дат. —

Кад на раскршће једно стигнемо, к мени с’ окрену,

И сад не знам ти која мудру искаже ми реч:

„Сад ћемо једна на десно, а друга отрчат на лево,

Да видимо куд ће ваша се кренут нога.”

А, тако л’ је, мале мајсторице? Туд ли шибате?

Стари се не хвата миш том мишоловком, децо!

Добро! Трчите кад имате и вољу и ноге.

Младе ноге могу млада куд зовне памет.

Ја ћу да седнем ту и чекам докле не дође

Амо по мене која, па ма и омрк’о ту.

Рекнем, седнем. Оне несташно прхну куд која.

Боже! Да л’ ће се сад неука издати груд?

С плавом она косом отрчи брзо к’о вила

И за тили је час око изгуби за жбун.

С црним оком она потрчи, па се окрене.

О, не вараш се, срце, ако с’ и вара око!

Као земља за сунцем и као јагње за мајком,

Нога моја би тако жељно за тобом ишла.

Ал’ ко хоће до веће да дође сласти, тај мора

Готов бит и пелен горки загристи каткад.

Још потрчи мало, па стане, и врати се натраг.

О, зар може и ход слатко говорит тако?

Хоће л’ -неће л’ иде; на страну очице гледе;

Цена је права у том што се без воље хоће.

О, ти неуко срце, о срце драже од злата,

Крај тебе цену губи најлепши алем камен.

Развиј, дични попуљче, красоту и рајску милину,

Проспи небесни мирис, излиј сунчану светлост!

Топла тебе недра очекују, чисто седиште,

Да те од сваке собом заклоне беде и зла.

Ту ће се твом сваком удару гласи одзиват,

Као кад златно перо златне се косне жице.

Небесна луча нек' ти чисте боје разгара,

Нек ти рајском росом сокови бује бистри;

Анђео љубови нек' распири т' огањ живота,

А земаљска тебе рука се коснут не сме.

Сад под руку узмем то красно дете, и кући

Дођемо мајци, ал' већ плава другарица ту!

1856.
Јован Суботић

V

ДОРИБАХ

Бечје пун сваке красоте и сваке милине,

И сам мора Париз капу пред њиме скинут,

Али крвна има два душмана, ветар и кишу,

Ти су му сели за врат, па му не даду дахнут.

Престане л’ певат ветар, то почне плакати киша:

Еол и Плувије ту кнезују редом навек.

Ваљда су овог лета на Олимпу ренови љути

Кад о ручку скоро Плувије плаче свак’ дан.

Бечлије иду радо на села у зелену гору:

Цела се кућа дигне, газде, и слуге, и мопсл.

Младо пржено пиле и мартско из Лизинга пиво,

И к том млади Штраус: то је за Бечлије сласт.

Ал’ тек што замириши прекрасно носу пиленце,

Тек што прва ока отвори к пиву вољу,

И тек што преко жице превуче цичуће Штраус

Гудало шимширово: удари, ето, киша.

Бежи под кров куд које, свилене скидај шешире,

Нове штифлетне изуј, сукњу на главу савиј,

Па хајд’ госпа боса, а газда упрти децу,

Мопслу наметни амрел: цеди с’, пресвлачи, и псуј!

Али нема зле среће да среће нема у себи,

Стог’ се и зове срећа, мада је худа и зла:

Колико лепих ножица, и каквих једрих листића

Жељно ту око види — зналцу и туга и сласт! —,

Што би без тог насвагда у незаслуженој тами

Остале, судби вечни прекор, и жалост и срам!

1856.
Јован Суботић

VI

ХЕКСАМЕТЕР

Дивни хексаметру, дико Хомерова, римска челенко!

Дирнуо сам ти у част, али се љуто кајем.

Сад ти клањам се до земље, признајем ти дивну красоту,

И пред светом, ево, скидам ти, бане, капу.

Истина, воље своје си, и по свом ћефу корачаш,

Сад си дужи, а сад с’ шаке се јављаш краћи;

Сад размахнеш ногом к’о родски т’ побратим колос,

Сад уситниш опет као на леду гуска,

Ал’ ти све то ништа не смета; баш стога и можеш

Свакоме чувству дати боју и силу своју.

И како те пазим, и какву веру у теби

Имам, из тог видиш шта ти предајем, и где.

Овде, у Бечу, где толико има стихова

Колико Фрушка има птичјих песама гора,

Све, и дуже и краће, и наше одбијам и туђе,

И тек само теби отворам врата своја.

Пак што ми баш из срца иде и у срце смера,

Дајем га теби, да га чуваш и носиш у свет;

И што сачувано видит желим и унуку дати,

Дајем га теби, да га унуку моме предаш,

Теби и твом равно изврсном пентаметру брату;

Што понесете вас два, до неба то се диже.

1857.
Јован Суботић

XV

БАДЕН

Бело к’о зора, и свеже к’о зора, и нежно к’о зора

Пође у Баден јутрос младо девојче са мном.

Кад је погледиш, кап од бистре росице видиш,

Саму т’ чистоту око, саму милину пије.

Разговор пут нам скрати, и сам сам чудио с’ себи

Откуд ми речи сила, мисли множина откуд.

Струје речи к’о река, а мисли с’ роје к’о пчеле.

Сину сад, прсну затим, огањ и тресак носе.

Ништа т’ не може тако присвојит брзо,

Не може ништ’ му тако улити вољу твоју

Као повољан говор и новост угодна мисли:

Разговор често један цео пресуди живот.

Она слуша и гледи, а како слуша и гледи,

Љубов са целе сија, љубов незнана себи.

Није могуће гледат да т' љубов ломи девојче,

Па да т' руку сила к њој не понесе моћна.

Руку и ја пружим, и витког стаса коснем се,

Ал' на зло ти моје послуша рука памет.

Гледну ме мрко, па скочи к'о срна, и утече к друштву,

Ама бар један поглед да ми бежећи даде.

Но при ручку се срећно некако до ње дотурам,

И прекинуту жицу наставим лепо опет.

Пуно срце никад не тражи речи, ове се

Реком лију, кад груд чувства одгати своја.

Тако и мени срце уснама улије живот,

Нико не може други доћи до речи лако.

Све ми шала слана, и лак несташлук весели,

Ал' на зло ти моје послуша усна срце.

Што ми је живља шала, и што су веселији други,

То све лице у ње гушћи увија облак.

Ништа не хтеде рећи, и ништа учинити млада,

Разма да мене боли, разма упркос мени.

Веза киту од цвећа и даде, намењену мени,

На очи моје другој, само да мене пече.

И кад ова цвеће у шали мени уступи,

Цвеће од мене узме, искида, изгази све.

Нећу, баш никад нећу ниједно гледат девојче,

Све су једнаке, сунце у марту све су;

Нећу ни ово моје да видим, нећу да чујем

Ни да живи; знаће, кад ме не буде, ко сам.

Сад ми се мирис и светлост по соби проспе,

Пјесне укаже се лик, чудесно мио и леп.

Тихо се осмехне, и гласом почне умилним,

Нема на свету песме слађе од гласа тога:

Немој да ти туга залуду раздире срце;

Рану коју ти даде стрела, донеће јој лек.

Чудо, ал' истина; младо не да се љубови срце:

Прва љубов увек мора да скрха младост.

Али и нема ништа ни слађе ни милије него

Гледати како младост љубови к себи не да.

Што се јаче баца, со тим ће брже да падне,

Снагом сама својом служи противнику свом.

Ал и што више губи, то више кроз то добија,

Љубови победа њој свака слава је нова.

И кад прекине борбу, и себе савладану призна,

Онда с' у пуној слави победе сама блиста.

1857.
Јован Суботић

XVII

ЛАКСЕМБУРГ

Никад нећу се више зарицат да нећу што могу,

Покај'о сам се увек кад сам учинио то!

Кћер ми даде мати да је по лугу проведем;

Из тог види се да свет вере у мене има.

Лаксембург је башта прекрасна, и нема јој пара:

Свако милином место засипа очи новом.

Трава мека к'о свила, а лузи тамни к'о поноћ:

Која не трпи ока, тајна долеће тамо.

Дрва ко гора, девојче к'о јагње, а ја ти баш ноћ пре

Снивах о слатком чеду да ми с' пољубит даде.

Одмах сетим се мог сна, и у недри ми срце

Штрецне, и сва ми умах крв у жилама стане.
Ал’ ми у исто доба и мајке вера и кћери
Света чистота вољу несташну тесно сапну.
Неће усна моја са лица т’ росу сатрести,
Сам у себи рекнем. Мајке је вера света! —
Никад се ваљда није у таквој Лаксембург слави
Блистао. Никад она тако не бјаше мила.
Никад није моја том снагом буктила жеља.
Никад не бјаше тако лишена воље она.
Кад погледи око у око, срце топи се;
Око врата сместа пали би једно другом.
Кад ли рука руку додирне, све стреса се тело,
Свака задршће жила, ноге с’ одсеку таки.
Стегло с’ грло, па не мо’ш за живу главу говорит,
А у тишини жеља само све већма бубри.
Гору усне набрекле, и чисто дахћу за уст’ма,
К’о усијана земља штоно за росом пуца...
То ти је зарицање донело; себи захвал’ се
Што и себе и то слатко девојче мучиш.
Шта би било да росни ту суху ватру угаси
Пољубац? Само живљом цвет би засин’о бојом.
Твоје сад је; твоје ће да буде: ком да га чуваш?
Сам без разлога сласт ту сад укидаш себи!
...Кад сам рекао, што ћу! Ма саме стало ме главе,

Српска ни данас вера неће код мене слагат.

Ал’ се нећу више зарицат да нећу што могу,

Кајао сам се увек, па се и данас кајем.

1857.
Јован Суботић

XVIII

ПРАТЕР

Хајд’ у Пратер, у крило зелене природе, тамо

Влада лепота и мир, струји ведрина и хлад.

Ту ће с’ тиха у бурну уселит душу ведрина,

Ту ће уморно срце мекано наћи недро.

Ал’ ко у поље неће да трави име разбира,

Ко л’ на асталу памет дома не оставља млад,

Нек не иде у Пратер да врелу душу расхлади,

Јербо ће тамо на труд искра да падне нова.

Онде с’ пружају дивни од грдних редови дрва,

А у сенки њиној красна девојка иде.

Само хода, и чита, и каткад заклопи књигу,

Стане, за се гледне, неког изгледа, видиш.

Мало даље лежи чистина ограђена шумом,

Трава — кадифа мека, шума — непровидан зид.

Туд се шетају двоје, са момком само девојче,

Младе усне зове само на пос'о место.

Даље идеш, у лугу кроз грање бели се нешто;

Несташно ту се момче с младом девојком сигра.

Сигра кивна на недра, а копче недру неверне,

Победу руке мушке каже згужвана чипка.

Нема ту мира за крв, ни благе за главу ведрине

Кад те од куће тера бљутка самоћа у луг.

Ил' не носи очи, ил' води са собом чедо,

Сам, са очима, млад, не ид' у Пратер по мир.

1857.
Јован Суботић

ВАСА ЖИВКОВИЋ

ЉУБОПЕВАЦ

Ти плавиш, зоро златна,

Твој сјајни блиста зрак,

Сви срећни тебе славе, —

Ја љубим гроба мрак.

Ти плавиш. „Ето красне!” —

Чује се света клик.

Ја, певац, сузе лијућ,

Твој рујни кунем лик,

И бежим — кула? Не знам!

Усамљен тражим луг,

Покоја нигде немам,

Плач ми је верни друг.

Од првога огранка

Тих боравићу сан

Док тамна ноћ не сагна

У море кивни дан.

Чим Влашићи затрепте,

Поноћи груне час,

Моја ће пренут дума

И харфе јекнут глас.

Појав' се, блед месече,

Са пратњом звездица,

У сузи ока мога

Огледајте лица.

Певати млађан нећу

Пријатну лозе сласт,

Варљиво злато нека

Сујетнима на част,

Пријатељ свагда веран

Ребра Адамова,

Том' певат и служити

Биће ми радост сва.

1839.
Васа Живковић

ЦВЕТ

Ничи, ничи, крине бели,

Дивни цвете мој,

Над тобом се суза блиста

Љубавника, ој!

Ничи, цвете, чело главе

Ладног гроба, ах,

Где почива драге моје

Осве̏ћени прах.

Чиста љубав нек’ те снажи

И сунашца зрак,

Зора нек’ те росом пои,

Ноћце крепи мрак.

Ти си залог од љубави,

Моје драге дар,

Ах, у теби тужан гледим

Њеног лика чар.

Ничи, ничи, рад’ утехе,

Бели крине мој,

Разливај ми љупкост рајску

И вечито стој!

Октобра 1842.
Васа Живковић

МЛАДОЈ НЕВЕСТИ

Радуј се, млада нево!

Већ чарне твоје власи
Од мирте венац краси,
Зелене мирте сплет.

Кићени свати вичу:
Одби се вита грана
Од плавог јоргована,
Одби се с граном цвет.

О, враг' се, нево, врат' се!
Зар нису сеје миле
Доста ти нежне биле?
Куда ћеш? Врат' се, ој!

Из света зар је момче
Од мајке слађе старе,
Што сузе с вриском таре

И живот куне свој?

Зар тамо, куд си пошла,
Зар сунце лепше сија?
Ил' цвеће лепше клија?
О врат се, снахице!

Гле, друге дар ти носе:
Од ружа гнездо красно,
У гнезду гучу јасно
Две сиве грлице!

Не слуша лепа Фемка,
Већ белом руком маше,
За њоме вес'о јаше
Тај женик невера.

О, иди, дивна нево,
Где срећа за те цвати,
И песма нек' те прати
Твог ручног девера.

У нове идеш дворе,
Где заова цвеће бере,

И нова мајка стере

Од сади-платна пут.

Ој збогом, красна душо,

Па срећна довек буди,

И одјек сродних груди

Још прими: Срећан пут!

1845.
Васа Живковић

У НОЋИ

Куд ме вуку чудне сласти

Кроз улица тамне краје,

Зашт' ми маме силне стасти

Тешке срцу уздисаје?

Беспокојан идем тамо

Где борави моја мила,

Да сам ближе оној само

Која ме је опчинила.

С надеждом се мисли боре:

„Ваљда мила још не спава!"

До поноћи и до зоре

Не мирује љубав права.

Прозори су прешкринути,

А ја нагло ходам туда.

Видићу је — срце слути,

Ал’ ње нигде ниоткуда.

Кроз прозоре разређене
К’о да неко провирује:
Јесу л’ очи драге жене,
Ил’ ме сумрак заварује?

Неко тихо зашапута —
Зове ли ме... ах, шта ли је?
Опет прођем два-три пута,
Ал’ залуду — она није.

Ено где се нешто бели —
Ја протрнух: „Биће Ленка!”
Но што пусто срце жели
Оно није — већ је сенка.

Сад канда се промешкољи —
Пренем, слушам... све бадава!
Нема лека мојој бољи:
Она мирно — мирно спава.

А ја блудим тамо-амо
И звездама јављам јаде...

О! да знаде она само

Да је љубим... ах, да знаде!

1857.
Васа Живковић

МИЛИЦА СТОЈАДИНОВИЋ СРПКИЊА

ПЕВАМ ПЕСМУ

на коју ме ово тамно облачито вече побуђује:

3 везде се крију

Небо је мутно,
Облаци с' вију
По небу журно.

Облаци страшни,
Ах, куда, куда?
Немојте небо
Наткрити свуда!

У једном крају
Белога света
С надеждом блиста
Сад једна звезда.

О, даље, даље

Од звезде оне,

Да ни облачак

На њу не клоне.

Да њени зраци

У ноћи овој

Просипљу наду

Мајци тужећој.

Која ј' то мајка

Сви је ми знамо,

Јер њену тугу

Давно слушамо.

14. августа 1854.
Милица Стојадиновић Српкиња

НА СМРТ

једној лепој сеоској девојци умрлој 2. марта 1855.

Твоје се друге купе,

Оj, лепа дево ти,

Рузмарин цвеће сваку

Кити зелени.

Под венцем и ти, млада,

Дочека данас све,

Али не као нева

Свате кићене.

А сваки сузе рони.

На какав идеш пут

Кад с’ звона гласи роје

И мајка бије груд?

Свенуо то је цветак

У мају века свог,

Смрти га ладна рука

Са света скиде тог.

Сузе га свију прате

Јер лепа душа би,

Пак се и богу самом

На небу омили.

1855.
Милица Стојадиновић Српкиња

ПАВЛЕ ПОПОВИЋ ШАПЧАНИН

ПУТНИЦИ

„Мајко јадна, мајко драга!

Изнеможе наша снага —

На камењу голом спати,

С оштрим трињем, мекињама

Гладна грла продирати;

Радним рукам', свим мукама

Не моћи ти помоћ дати —

То сносити, мајко драга,

Изнеможе наша снага!

Што имамо још, самељи,

Па колаче справи беле,

И сваком по штап одељи.

Ми смо чули, људи веле,

Да имаде тамо, тамо

На истоку доста злата,

И ко тамо стигне само,

Имаће га као блата;

Кâ у нашој, у проклетој,

Није у тој земљи светој!

А ко тице, зверад храни,

Он ће с’ бринут да сахрани

И теб’, баку остарелу:

Ми добисмо вољу смелу,

Мила мајко, тамо пођи;

Могнемо ли натраг доћи,

Биће свима дост’ помоћи.”

То рекоше сина оба,

Млад Радомир, млад Радивој

Својој мајци остарелој

У пролећа цветно доба.

Сунце сину на истоку,

Пред колебом два јунака,

С њима мајка, стара бака,

У њеном је суза оку.

Преко брега издалека

Јутрења се зачу јека

Са црквене куле звона.

По три крста, три поклона

Све три душе учинише.

У молитви тијој стоје

Њих побожних душа троје,

Сада сниже, сада више
Јутра песму звоно поје;
Горски ветрић час доноси
Јасног звона јасне гласе,
Час далеко њих односи
На сахрану у таласе
Сињег мора далекога,
Ил' у дворе вишњег Бога.
Кано песме даљног звона
Непостојан глас је баке,
Јеца она, збори она
Старим гласом речи 'ваке:

„Мој породе, сав мој роде,
Рано слатка, горка муко,
Незгодо и десна руко,
Моји боли, мој мелеме,
Ви премили синци моји!
Мисли бујне и големе
Зелен мозак у вам' роји,
Вас штапићи воде слепи
У спасења стан тај лепи,
Путем пуним црне јаме,
Пуним вечне шумске таме,

Путем глатким и клизавим,

Пуним цвећем мирисавим!

Ти ћеш, епико, там' заиђи,

А ти овде, можд', остати,

Па ни један к мети стићи,

Мајци помоћ нико дати.

Мајка ваша сад вас моли

Више себе које воли:

Памет вашу наоштрите,

Срца ваша оружајте,

Главом срцу помоћ дајте

Ак' желите да видите

Свету гору дивне моћи,

Из ње донет нам' помоћи."

Там' на кули звоно стаде.

С истока се сунце крену

Путем неба големога

Младог јутра у пламену.

И синова стална нога

Сад се лати пута свога,

Тужна мајка, ах, остаде

И на голу стену паде...

Иза брега кад су стали,

Синци к мајци повикали:

„Ој премила мајко, због ом!”

Одзив мајке, ког’ чекаше,

Мртве горе им послаше —

Одзив: Због ом, због ом, због ом!...

Међ горама у долини,

Покрај пута нетрвена,

У лиснатих дрва тмини

Уздигла се сива стена

Дворца мала, чудновата.

У шушњакма окол’ њега

Од славуја густа јата

Песама им слатка нега

Пролазеће редом зове,

Да под дрвам, међ ружама,

На мирисним постељама

Тешком телу покој лове.

Између гора од запада

Два с’ путника виде млада.

Они путем иду скоро.

Кад згледаше дворац бели,

Протрну им корак смели —

Они иду — иду споро...

„Радомире, драги брате,”

— Млад Радивој брату збори —,

„Сад у камен срце створи,

Немој брате, виле да те

Са нашега пута сврате!

Онај дворац пун је вила,

Чаролија, њиних сила,

Пленителне песме кличу,

Пролазећег сваког вичу,

Кад будемо покрај двора,

Не сећај се ти одмора,

Идућ’ спавај — ал’ не сањај,

Нит’ с’ ком’ јављај нит’ поклањај,

Ватру тела мозгом мори,

Нит’ шта мисли нит’ говори!

Иза двора између гора

Биће доста нам’ одмора.”

Покрај двора кад су стигла

Два рођена млада брата,

Капци златни двора с’ дигли,

Отворила сва се врата

Од бисера, сува злата.

Излећеше вила јата.

Отворена сва је тајна:

Чаролија силом бају,

Удесиле грла бајна,

Плена песме извијају

Красне виле златокосе.

Од облака руно носе

И од звезда пас имају,

Груди наге, ноге босе,

Путницима вак' певају:

ПРЕДЊА ПЕСМА ВИЛА

Ој, путниче,

Самртниче!

Кад мудрујеш,

Тад лудујеш!

Од нас бежиш!

Куда тежиш?

Мети тавној,

Ником јавној,

Коју сматра

Мисли ватра,

Која лаже,

Не помаже.

Сестре виле
Там’ су биле,
И теб’ кажу
А не лажу:
Код нас ишта,
Тамо ништа —
Голе стене
Без промене;
А шећера
И бисера,
Сребра, злата
Као блата
У нас доста,
Кâ там’ поста.
Мани с’ пута,
Од тог труда
Није вајде —
У двор хајде
Вила дева,
Да ти пева
Сила земска
И небеска;
Деви вили,
Брате мили,

Руку пружи,

Да ти служи

Грдна сила

Свију вила!

Љуби лице

Од краљице

Вила свију!

А волију

Виле тебе

Него себе.

Ој, та стани,

Ту остани,

Види лице

У краљице

Как' се смеје!

Гле је, гле је!

Ој, путниче,

Самртниче!

Млад Радомир занесе се

и на виле обазре се,

Краљица се на њег' смеши

Кано сунце свет кад крепи.

Он не види, он ослепи,

На беле јој груди спеши.

Брат га зове, виче, моли,

Сећа г’ мајке, себе, мете, —

Него свима слепо дете

Мамитељки вили воли!...

Ој! Краљица грли њега,

Прси — вреле грудве снега,

Звезде — очи, коса — злато,

Све је њему, све је дато,

У његовој све је власти —

Куд ћеш веће, боље сласти?!

Брат још зове, — он презре га

И с вилама у двор бега...

У светлости и у тами

Радивој пред двором чами.

Болови му груди стисли,

На спасење брата мисли.

Заман чека три дна бела,

И три заман ноћи

Он проведе — без помоћи,

Виловскога с’ плашећ тела;

Кад четврта зора рујна

Свану откад брат му тамо,

Вика, хука чу се бујна:

„Да из двора њега дамо!”

И спадоше дворска врата,

Покуљаше из њих виле,

Оне пољу песме гњиле,

Оне носе младог брата

У хлад младе трешње ране,

Да га под њом — ах! — сахране.

На носилам’ сува злата

Дванајст вила њега носе.

За носилам’ ко је оно?

Вила којој сузе теку!

Ах, у њених груди млеку

Цвет је овај свеж утон’о —

Краљица је вила оно!...

У гроб њега положише,

На гроб руже пресадише,

И краљица сузе трише:

Није њега, није више!...

Око гроба виле сташе,

Смртну песму запеваше,

А краљица над свим’ виче.

СТРАЖЊА ПЕСМА ВИЛА

Ој, путниче,
Самртниче!
Има више
Ту гробова
Од робова
Љубве наше,
Којим' даше
Слатке чаше
Виле беле,
Да с' веселе!
Душе лоше
Не могоше
Сласт поднети,
Па умрети
Морадоше.
Кајње ложе,
Вечно ложе
Гроб је сваком
Так' нејаком!
Људски сине
Од прашине,

Знај, путниче,

Самртниче!...

Грозна песма њиних грла

У двору је тек умрла. —

А Радивој на гроб гледи,

Реч с усана тече бледих:

„Авај, брате! Бише л’ вредне

Те тридневне твоје сласти

У чаробној там’ области

Да с’ не сетиш мајке бедне!

Шта ти сада сласти вреде?

Што си мени зад’о беде?”

Зацену се: „Због ом! — ‚Због ом!’

од гроба се одзва њему...

Млад Радивој, вичан свему,

Даље пође сталном ногом, —

Својим путем даље дође

И ишчезе у горама.

Много трудна пута прође,

Сачува се много јама,

Кроз много се проби тама.

Труди пута, слаба храна

И даљина сродног стана,

Сећај мајке, муке њене,

Пропаст брата — све га једе,

Удваја му пута беде,

Ал’ он иде, ал’ и вене!...

Сјајна мета на истоку

У земљама бољег света

Радивоја тавном оку

Већ једанпут већ затрепта, —

Он радости сузе проли.

Ал’ још само брдо једно

Мора прећи момче бедно!

Надвладаше њега боли,

Ах, па прећи не би вредно!...

Там’ под чарном оном под последњом гором

Под цветнатом липом, пред бистрим извором,

За духове напој свети који лева,

Млади песник тамо сне вечности снева.

Око свог обраслог са невеном гроба,

Око славе вије с’ дух му свако доба.

Равне коцке дуси ту с његовим брује;

Венце славе њине све земске олује

Нигда спирит неће, нигда кадре бити,
И подлуни дуси свеже ће им вити
Док последње траје на небеси звезде,
Дух не пада нигда у прошлости безде!...

Там' под чарном оном под последњом гором,
Које круна, сунце, вечном блиста зором,
Млад Радивој лежи под нагнутим крстом.
На сребрној стени горе вечним прстом
Дух вечности златна начичкао слова,
И ко донде доспе, слова чита ова:
„Кад се смрче телу, тада духу свану:
Дух младића овог сад је у мом стану.
Црна тешка земља духове не гњечи:
И тљенени човек само под њом јечи.
Ој, путниче сваки, пред споменом клечи!
Обожавај сталне Радивоја труде:
Он раскрчи тешке довде теби путе!"

Браће стопам, многи путник следи
И гробове браће редом гледи.
На првог, што на по пута оста,
Вила руже давно увенуле,
По гробу му пелена је доста, —

Другог брата по гробу просуле

Невен-семе вишњег духа руке,

Златни невен вечно на њем' траје, —

Тамо путник пушта уздисаје:

Овде пута заборавља муке,

Духом младше срце своје крепи

И одлакша пута тешка бреме.

Путник један, када буде време,

Попеће се на врх мете лепе,

И тај ће, за труде Радивоја млада,

Утешит му мајку од њенога јада.

1847.
Павле Поповић Шапчанин

ПОГОВОР

ЛАЧ СЕРБИЈИ (стр. 37). Потпун наслов песме гласи *Плач Сербији јејаже сини в различнија государства расјејали сја. Објављени от С.С.С.* Овај криптоним *(С.С.С.),* по наметљивој аналогији са псеудонимом у *Горестном плачу* (онде стоји да је овај објављен „чрез *сопственаго сина јеја"),* сматрало се да такође треба да значи *сопствени син Сербији,* тј. прави, несумњиви Србин; мени међутим изгледа логичније домишљање др Стевана Јосифовића (в. његову студију *Орфелиново Житије Петра Великога, Зборник МС за књижевност и језик* II, 1954, 19) да овај псеудограм ваља читати као *„славнија Сербији син,* тј. син славне Србије. Песма је штампана у штампарији Димитрија Теодосија у Млецима, у засебној књижици, у малој осмини (16, 5X11 см), на 7 страна. Обично се узимало да је штампана год. 1761, али се то никада није смело тврдити са потпуном поузданошћу; Л. Мушицки је чак у својој нештампаној библиографији записао да је књига штампана год. 1764, што свакако није тачно. Др Георгије Михаиловић је писао (в. његов рад *Два прилога проучавању Орфелинових песама, Прилози за књижевност* XX, 1954, посебно стр. 290) да „би *Плач Сербији* морао бити штампан најраније 1763. године". Тешко је међутим оборити закључивања последњих изучавања др Мирослава Пантића (в. његову студију *Штампар старих српских књига Димитрије Теодосије, Прилози за књижевност* XXVI, 1960, посебно стр. 222), који сматра да је *Плач Сербији* штампан у пролеће 1762. год. Та књижица је данас веома ретка, и зато јој је Матица српска 1950. год. издала фототипски у 200 примерака. Пре ње, новембра 1761, Орфелин је у истој штампарији штампао још једну песму у посебној књижици, у шеснаестини (12X8,5 см), а на 16 страница; њен наслов гласи: *Горестни плач славнија иногда Сербији, својих цареј, књазеј, вождов, градов же и земељ лишенија, и на чужих предјелех в жалосном поданстве сјадјашчија. Чрез сопственаго сина јеја објављени.* В новој типографији грекоправославној. В Венецији 1761-го љета. Мјесјаца ноемврија. Тај *Горестни плач* уствари је словенска обрада српске песме Орфелинове *Плач Сербији,* или, тачније, *Плач* је српска верзија словенског и ранијег *Горестног плача:* „Имамо, дакле, два Плача, који су у садржини једнаки али су у различној, верзификацији и у различитим језицима", као што каже Тихомир Остојић *(Захарија Орфелин, живот и рад му,* Бгд 1923, 85). *Горестни плач* је, по свему изгледа, већ од првога дана био веома ретка књижица, много ређа но *Плач:* Павле Јулинац, као што је то забележио већ Остојић (нав. дело, 84), а пре њега и Ст. Новаковић *(Српска библиографија,* Бгд 1869, 4—5), још је знао за њу јер говори о њој у своме делу *Краткоје в'веденије в историју происхожденија славеносерпскаго народа итд.* (у примедби под цртом, на стр. 157—9; најважније место је следеће: „...списал наконец стихами росијскими и серпскими двје... книшки, под наименованијем *Плач Сербији"),* али ни Шафарик ни, још чудније, П. Соларић (у познатом Каталогу књиг славеносерпских свога *Поминка књижеског,* Млеци 1810, 69—84) не спомињу је никако; Л. Мушицки јој је ипак забележио у својој нештампаној библиографији (Саопштење др Г. Михаиловића). Ст. Новаковић јој је имао у рукама и забележио уз *Плач* (нав. дело, 5, под бр. 12), а то је очевидно онај исти примерак *Горестног плача* који је, заведен под бр. 4518, био својина београдске

Народне библиотеке и који је 6. априла 1941. изгорео. Може бити — добро би било ако се варам — да данас у нашој земљи, а можда и нигде на свету, не постоји више ни један једини примерак ове Орфелинове књижице. Срећом, ја сам имао њен препис: Васа Стајић ми је крајем 1940. год. поклонио текст *Горестног плача* који је, на трн листа канцеларијског формата коцкасте хартије, преписао Тих. Остојић. Остојић је заправо, а очевидно са београдског примерка, преписао првих 18 строфа и прва четири стиха 19-те строфе, дакле првих 130 стихова *Горестног плача* (последњи стих: Мње она не јави), па је онда због нечега преписивање прекинуто; претпостављам да је свој недовршени препис оставио Ј. Скерлићу, са молбом да неки Скерлићев ученик преписивање доврши. Када је оно било готово, Скерлић га је послао Остојићу у Нови Сад, са следећом поруком писаном оловком на чистој полеђини трећега листа преписа: „Драги Тихомире, Ево ти преписа. Да ли би ми могао написати за *Гласник* један преглед о вашем позоришту? Много поздрава твој Ј. Скерлић.” Скерлићев ученик који је довршио препис *Горестног плача* — препознајем то по рукопису — био је Урош Џонић, дугогодишњи управник Универзитетске библиотеке у Београду. По томе Остојић-Џонићеву препису, који сам поклонио Матици српској и који се сада чува у Рукописном одељењу Матичином, прештампавам овде тако тешко приступачни текст *Горестног плача* (текст транскрибујем; ни веома лошу интерпункцију, а ради лакшег разумевања песме, нисам могао оставити недирнуту; мењао сам, иако свега на неколико места, Орфелинов или, боље, штампарев нелогични начин употребе великих и малих слова; и сл.). Песма гласи:

ГОРЕСТНИ ПЛАЧ СЛАВНИЈА ИНОГДА СЕРБИЈИ

Сербије преславна,

Људми бивши плодна,

Стала еја бесхвална,

Как в’ дона негодна:

В јазиках књаз бивши

И вожд в земљах сливши,

Уж порабошчена.

Плачушчи плаках еја

По веја дин и ношчи,

Прегорције терзах еја

Лишена помошчи;

Друзи оставиша,

Вси мње врази биша.

Сама остах в жалост.

Вожди моји пали,

Царије и књази,

Бен в друг возридали,

Скончали сја блази:

Преселих еја в страни

С чадми разогнани.

Лишена покоја

Појдох во јазики,

Проливаја слези;

В чуждаго владики

Дах сја в власт и стези:

Иго возложиша

На мја, и вопиша:

Стан' в работу нашу!

Предјели ридајут

Серпскији преславни

Что не прожежајут

Воини всехвални:

Гради разорени

Вси опустошени, —

Како да не плачу!

Нешчастије моје
До ада мја сведе,
Зло, ах, на мја своје
Спустив на вјек сједе:
Уви мње пребједној,
Злополучњеј једној!
Гдје сут крјепки моји?
Дух мој возмути еја.
Утробу терзају,
Серце преврати еја,
Сама с' угризају:
Германи прелстиша,
Навјек заточиша
Посљедњују радост.
В Турској стењут чада,
А в Венгерској ина,
Њест уже отрада,
В жалост бих једина:
По славје толикој,
Храбрости великој
Стах еја поругана.
Руками в' сплескаша
Врази моји сушче,
Хулио позвиздаше

В злобје вопијушче:

То ли она славна

Сербије прехвална,

Работница наша!

Моји вси пророци

Славу возљубиша,

Мене со отроци

В пљени оставиша:

Дом општчи презрјевше,

Возненавидјевше,

О себје пекут еја.

Оружија моја

Злобње притупљајет,

А окови своја

На мја возлагајет:

Чада удручаја

Ногами топтаја

Враг мој злоковарни.

Исходишча водна

Лијет око моје;

Туга непогодна

Дајет жало своје;

Потемњело злато,

Брошено во блато,

Храбрости мојеја.

Добри сини моји

Нивочто же стали.

А оружја своји

С плешчми иним дали

Сосци змијев с’ сушче,

Смерт себје влекушче,

Ах, на жалост моју!

Прежде веја веселена

Во ужасје бјаше,

Аз бјех силна једна,

А враг трепеташе:

Нињe же бе силна

В пљењени једина

Сјежу плачја горко.

Вид мој потемни еја,

Руки ослабјеша;

Крјепост измјени еја,

Рани мње задјеша:

Славна моја храброст

Обрати еја в жалост,

И њест утјешајај.

Луки напрјагоша,

И на стрјељаније

Мене приведоша
Јако знаменије;
Всјак кто мимоходит,
То сја јему годит.
В серце мја стрјељати.
По ланитје бијут,
Скрежешчут зубами,
Власи на меч вијут,
Топтајут ногами:
Чада расхишчајут,
Марсу љуту дајут
На жалост мње горку.
Зуби мње побивше
Одсјевки питајут,
И в понос в'мјенивше
Јадом напајајут:
Ишчут душу моју
В'кинути в ров своју,
Ах, Сербије бједна!
Гдје сут ближњи моји?
И сестра остави!
В помошч сили своји
Мње она не јави.
Ах, Сербије бједна,

Помошчи лишена
От других и сосјед!
И сопствена чада
Уж расвирјепјели
(Каја мње отрада),
В упорност приспјели;
Утробу терзајут
Моју, раскидајут,
Сами уж смјатени.
Оружија своја
Врагом полагајут
Ишчушче покоја,
Но не обрјетајут:
Завист, мерзост, злоба
Меж ими до гроба,
Вожда не имушче.
Науки лишени
Оружје згубили,
Венграми сотрени
Себе помрачили:
В поданство вси стали,
От свободи пали,
И јешче не видјат.
Ах, љубезна чада,

Сини первородни!

Гдје пастир от стада,

Гдје вожди угодни?

Гдје же љубов вјерна,

Општча, неизмјена,

В мојем сушчем родје?

Пророци с левити

Гоњат сја от стана,

Он же ишчет бити

Високаго сана:

Забивши општество,

Своје отечество,

Њест уже надежди.

Храми раскопани,

Ни во что олтари

От врагов мње брани

(Всјак бо зрит на дари):

Школи испраздњајут,

Глави отрицајут

Науки полезни.

Кто мње воздаст слези

В прежалосно серце,

Во веја моја стези

Обливати лице,

Да плачу, ах, тоје

Нешчастије моје

Донеље пребуду!

За правилно читање и разумевање *Горестног плача* ваља знати још и ово: 1) Испод четврте и пете строфе, у дну листа, испод црте („у доњем дому примедаба", како је писао Б. Рајковић), одштампано је као упозорење следеће: *Плач Јер.* 5. 13. *16. Гл. 5. 17.* — „али није означено на што се што односи", као што је Остојић забележио на своме препису; 2) код последњег стиха пете строфе (Како да не плачу) има звездица а у дну под њом примедба: *Зри при концу књижици,* док при „концу књижици" стоји следеће, несумњиво јасно упућивање: „Обладајушчи просивше серпскаго кнеза (деспота) Государја Георгија Бранковаца извести народ свој, и в помошч им бити против Турков, јегоже так сотворша, прелшченијем и обманоју похитили и в заточеније поставили јего, идјеже боље... љет пребив живот сиј скончал. Плач Јер. Гл. 5. ст. 2. 20. 50. 70."; и најзад, 3) код последњега стиха десете строфе (О себје пекут сја) опет има звездица а под њом у дну белешка: *Плач Јер. 2. 14. Јез. 34. 3. 5. 8.* Полазећи најпре од ових песникових примедаба које тако јасно упућују на могуће поетске изворе *Горестног плача,* па проширујући потом своја истраживања и на друге могуће књижевне обрасце, Бернард Џонсон је у своме раду *Горестни плач и Плач Сербији Захарија Орфелина. Расправа о њиховим књижевним изворима. Дело,* март 1963, 379—402, дао врло занимљив и користан прилог овоме сложеном питању; Џонсон је (стр. 381—6) дао и дословни текст горепоменутога Остојић-Џонићева преписа *Горестнога плача*..

У поглављу *Стихови* своје књиге о Орфелину Остојић је (стр. 96—9) опширно говорио о обема редакцијама *Плача* (очевидно је штампарска погрешка када се на стр. 97-ој казује како „обе песме имају 25 строфа", када их имају 26). Остојићев суд о тој песми збијен је у следећем: *„Плач* је без сумње... (Орфелинова) најбоља песма... У инспирацији може се поредити с њом само Доситејева *Востани, Сербије,* а у коректности форме и од његове је боља, тако да је то најбоља песма што је дао XVIII век код православних Срба. Његове друге ствари, иза Плача, очевидно су слабије." Још је важан следећи резултат Остојићевих анализа: „...добива (се) утисак да је словенски текст оригинал, а српски његов превод." — Академик Никола Радојчић у расправи *Захарије Орфелин као историчар, Гласник Историјског друштва у Новом Саду,* 1933, VI, 253—80, а в. нарочито стр. 253—8, забележио је неколике трагове веома убедљивих књижевних утицаја које је Плач вршио и код Срба и код Хрвата. Што је занимљиво, преопрезни Радојчић не сматра доказаним, и наравно не без разлога, да је *Плач* дело Орфелиново; он пише: „Садржина ове песме не даје сасвим сигуран одговор на питање — ко ју је написао? Могла би бити и Орфелинова", закључује он. Н. Радојчић је доцније написао још два мала а лепа рада у којима изучава могуће књижевне узоре н подстицаје — „корен", како он каже — Плачу; ти радови су: 1) *Плач Србије, Летопис Матице српске,* март 1952, књ. 369, стр. 224—5; 2) *Плач Србије у кругу њему сличних песама, Летопис Матице српске,* мај 1953, књ. 371, стр. 387—8. — Плач је несумњиво била популарна песма и радо се читала; узроке томе Радојчић је тачно формулисао овако: „Народу је било тешко. Тражио је кривца, и налазио га у

свом поглавици. Јаз између народа и јерархије већ је пуцао, и... демагошки заједљиве строфе *(Плача)* јамачно га нису затрпавале. Ако их је Орфелин саставио, онда су оне сасвим у духу његових схватања, јер је он у јерархији гледао свуда сметњу просветном напредовању." Зато није чудо ако је *Плач* преписиван, и у обема редакцијама. Тако Ћоровић у Предговору *Српској грађанској лирици XVIII века,* XXII, пише да је у песмарици Матије Ивковића преписан *Горестни плач,* а потом и *Плач* (в. о томе и Остојић, *Захарија Орфелин,* 100). Др Димитрије Кириловић је у чланку *Популарност Орфелинове песме Плач Србије, Летопис Матице српске,* децембар 1951, књ. 368, стр. 474—6, описао Нестора Петровића, ђакона у Парабуђу, рукописну *Књигу совокупљених разних вешчеј* итд. (која је потом постала својина Аврама Максимовића, прво „учитеља камералног села Парабуђа" а. потом проте сомборског и професора сомборске Препарандије, сарадника *Летописа* и аутора познатог *Новог пчелара* из год. 1810; данас је ркс у Библиотеци Матице српске), у којој је сачуван препис прве 23 строфе Орфелинова *Плача,* можда из год. 1770. По Светозара Матића *Опису рукописа Народне библиотеке,* Бгд 1952, бр. 198, стр. 140, види се да је у *Зборнику* студеничког ђака Веселина од год. 1787. био преписиван и *Горестни плач*. Но не само у то давнашње доба, *Плач* је преписиван и много доцније. В. Боровић је у чланку *Орфелинов Плач Србије у Босни, Прилози за књижевност* VI, 1926. 101—2, забележио како је Коста Х. Ристић преписао, ваљда у Сарајеву, делове Орфелинове песме чак око год. 1867, пропративши је и својим коментарима и указујући на тада још увек актуелне а згодно формулисане Орфелинове оцене и закључке, нарочито пак оне о односима великих и моћних према малима и нејакима. — Тих. Остојић сматра да су се Орфелинови *Плачеви* „ваљда" и певали; не налази за то других потврда осим у једној околности што се они налазе забележени и по рукописним песмарицама. Сам за се, аргуменат је непоуздан, мислим. Јер сасвим је извесно да су у наше песмарице, поред песама које су се одиста певале, бар с времена на време уношене не само песме искључиво по певачким критеријима и потребама него, осим најразноврснијих прозних састава, и сваковрсни други песнички текстови, стиховани и прозни (ритмички), али било како иначе особити и занимљиви, или другачије привлачни, или значајни неким својим исто тако важним естетским особинама или друштвеним тенденцијама актуелно-историјским, националним, верским, политичким, морално-етичким, васпитним или, просто, практичним. Тако је онда у песмарице и зборнике могао доспети и *Плач:* није се певала *свака* песма преписана и сачувана у њима. (У томе правцу Тих. Остојић је можда само први, али не и једини који је грешио: поведени свакако њиме, чинили су то и други, на пример Драгутин Костић у своме чланку *Три песме о „паденију Сербије год. 1814" у песмарици војвођанских ђака, Гласник Историјског друштва у Новом Саду,* X, 1937, 459). Иако је све ово несумњиво овако, па иако данас можда и не бисмо баш тако лако могли замислити певача који би отпевао *Плач,* један или други, цео или у одломцима, као ни друштвену атмосферу у којој би се он певао, славна Орфелинова песма ипак се и несумњиво певала. Има Алексије Везилић у Прибављенију своје књиге *Краткоје написаније о спокојној жизин,* Беч 1788, 50, следећу преважну примедбу: „Песме официров пјети могут сја јако *Сербије преславна* или јако *Integer vitae*". Овако олако и као узгред стилизовано објашњење Везилићево у први мах може изгледати, а са извесним разлогом, двоструко непрецизно. Пре свега, из његових речи се не види поуздано да ли су се песме *Сербије преславна* и *Integer vitae* певале по једној истој мелодији (Везилићева стилизација може то да значи, али не мора), или су се пак Везилићева „песме официров" могле истовремено певати по свакој од ове две, ма оне биле међу

собом и различите; и даље, опрезан читалац Везилићеве напомене несумњиво ће се морати запитати није ли Везилић код песме *Сербије преславна* могао можда мислити не на Орфелинов *Горестни плач* који почиње тим двема речима, него баш на познату химну Козачинскога, која такође почиње тим истим двема речима, само обрнутим њиховим редом (тј.: Преславна Сербије; текст Козачинскога песме в. у напоменама уз Рајићеву песму *Серблија исходјашчи в Кесарију појет пјесн сију)*. Што се пак песме *Integer vitae* тиче, то је несумњиво веома позната Хорацијева ода, I, 22, која почиње стиховима:

Integer vitae scelerisque purus
non eget Mauris iaculis neque arcu
nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra…

Ода је једна од Хорацијевих најпопуларнијих песама, а у доба хорацијевског култа код нас преведена је неколико пута. Најранији превод ове Хорацијеве оде вероватно је онај који је, као додатак к ч. 15. *Новина серпских* за 1821, штампао неки А. О. М., а који почиње овако:

Цјелија жизни и чист злаго слуха
Не ишчет Мауров копји, ни же лука
Ни тулов, Фусче, иже наполњених
стрјел отрављених…

а песма има у наслову укратко збијену своју поуку: *Непорочност Жизин всјуду безбједна*. Стефан Лазић, тај наш најфанатичнији хорацијевац, превео ју је, по своме обичају, до нечитљивости верно:

Живећ без мане и чист од порока,
Не треба копља маурски' ни лука,
Стрелама нити теретна с отровним,
Фуску мој, тула…

Много нам је ближи данас Стерија, својим слободним и надахнутим начином препевавања, најближим ономе којим данас латинске лиричаре преводи Никола Шоп,

иако је Стерија овде изоставио љубавни мотив оде а задржао од ње само оно што је химна мужевној ваљаности:

Спокојна совест и жизан нескверна
Копља не тражи ни топуза перна,
Нит', мили друже, стрела јадородних,
Отровом шкодних...

Орфелинов *Горестни плач* дакле ваљало би да се певао као ова Хорацијева ода.

Срећом, бар на нека од горњих питања, искрсла поводом Везилићеве примедбе, можемо већ данас одговорити, а неке недоумице одлучно одбацити. Нашао сам, на пример, да је Хорацијеву оду *Integer vitae* компоновао за мушки хор „пре 1811" године неки берлински очни лекар Фридрих Фердинанд Флеминг (Flemming; в. Meyers Lexikon Leipzig 1927, VI Band, S. 490b). Код Флеминга међутим збуњује на први поглед околност што је живео између 1780—1815, имао дакле једва 8 година када се Орфелинов *Горестни плач* већ певао по тобожњој његовој композицији. Две се могућности намећу за правилно решење овога питања: или је Флеминг само хармонизовао за мушки хор неку међу студентима већ давно популарну мелодију по којој се Хорацијева ода, а можда и нека друга песма, у тим круговима певала (а по извесним знацима судећи пева још и данас), или је било и ранијих других композиција

Nedostaje slika sa notama iz pogovora

ове Хорацијеве песме. Бошко Петровић, књижевник, приликом свога боравка у Бечу у јуну 1953. године дао је да се за мене фотографише у тамошњој Музичкој академији Флемингова композиција, и ја је овде доносим (в. стр. 302). Из те композиције се види: да се по њој одлично може певати Орфелинов Горестни плач, а да се по њој не може певати ни Плач Сербији ни споменута песма Козачинскога. Стога мислим да смо на правом трагу мелодији Горестнога плача када је тражимо у Флеминговој композицији: њена свечана, химничка узнесеност даје веома прикладну музичку интерпретацију узбудљиве патриотске песме Орфелинове. Било би веома корисно када би наши музиколози подробно испитали, уколико је то данас уопште могуће, да ли је Флемингова композиција Хорацијеве песме његов оригинални рад или је само хармонизација старинског студентског напева, као што се са разлогом мора слутити; сама ствар је занимљива, јер, ако добро знам, ради се о првој познатој мелодији српске световне песме, — мелодији прихваћеној и усвојеној, што је тако разумљиво. Како се вероватно певала Орфелинова песма може читалац видети из следећих нота:

ГОРЕСТНИ ПЛАЧ

— Захарија Орфелина —

Ф. Ф. Флеминг

Nedostaje slika sa notama iz pogovora

у 200 примерака). Може бити да она није привлачила нарочиту пажњу испитивача већ и стога што је у њеном самом наслову речено да је преведена. Питање међутим да ли је песма заиста превод, или се можда и ту крије нека мистификација, нимало изненађујућа у књижевним поступцима Орфелиновим, ваљаће тек решити пажљивим проучавањем руске књижевности XVIII века а са становишта Орфелинових веза с њом; јер у *Сјетованију* има нешто података и алузија (или би оне то могле бити) које би се могле објашњавати и Орфелиновим личним приликама и осећањима. Г. Михаиловић у свом наведеном раду (стр. 284) сматра да је Орфелин писац и *Сјетованија,* а то мишљење прихвата и др М. Пантић *(Прилози за књижевност* XXVI, 1960, 229), иако са извесном резервом. У сваком случају, међутим, *Сјетованије* има тесне уметничке везе са *Тренодијом:* те две песме се не могу са успехом проучавати одвојено и независно једна од друге. Зато *Сјетованије* и доносим овде у целини:

Младије љета скоро проходе,
у мени бједном жалости плоде
што бесполезно
жизн своју слезно
прекрађавам,
прекрађавам.

Никакву службу, ето, ја нејмам
и срцем падам к жалосним бједам,
ако учих се,
али лиших се

све надежде.
све надежде.

Јербо је сада наука пала,
а на мјесто ње богатства стала.
пропало злато,
згажено в блато
људеј умних.
људеј умних.

Но ја богатства не хоћу знати
баш да без мјеста будем згибати.
здјелал би тако
а не инако
как ћу јавит,
как ћу јавит.

Но могуће је и нешто друго. Из Јосипа Андреиса Historije muzike, Zagreb 1951, I, 166, 171, види се да композиција на Хорацијеве текстове Имамо и у XVI веку, и да их је тада компоновао Claude Goudimel и Ludwig Senfl; да ли је који од њих компоновао баш *Integer vitae,* и у какој су вези, ако јесу, евентуалне овакве њихове композиције са мелодијом Флеминговом, ваљало би испитати. — Везилићево упозорење, као и све оно што се на њега компулсорно надовезује, веома је поучно стога што се одатле несумњиво јасно види да је, како сам ја већ раније слутио (в. моју књигу *Чланци и есеји,* Нови Сад 1949, 49), подстицајна грађа музичких мотива бар понеких наших грађанских песама могла, па и морала притицати из богате интернационалне, наравно западњачке студентске и уопште сталешке кантоманије XVIII века, чије уметничко порекло је такође морало бити веома старо, ренесансно и средњовековно, достижући можда и до неиспитаних зачетака дражесних *carmina burana*. А не треба се много изненађивати што се чак и Горестни плач могао певати: у томе поступку певача XVIII века ина оштро наглашена црта још необјашњене древности у нашој грађанској поезији, дакле и култури грађана и градског живота. Није ли уосталом Павле Поповић нашао да се у Дубровнику XVI века певала и *Јеђупка?* (В. О *певању Јеђупка у Дубровнику. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin* 1908, 262—6). П. Поповић се оправдано питао „да ли се цела *Јеђупка* певала", јер, заиста, „сувише је дуга". „Можда су се" — надовезује П. Поповић — „само извесни делови певали, на пр. песма ‚шестој госпођи' која и јесте главно у *Јеђупци* и која је уствари права љубавна песма; можда су се певали и само делови шесте песме", који се лако могу замислити као згодан текст серенаде. Слично је могло, или морало, бити и са Орфелиновим *Горестним плачем:* у њему такође не би било тешко извршити редакцију скраћивања — редукцију — сличне врсте а заоштрене тенденције, иако на први поглед *Горестни плач* изгледа одвише горка, тврда и затворена целина да би се олако дао самовољно кидати на логично самосталне одељке, иако ни својом садржином не изгледа баш нимало погодан текст за певање — нама, данас.

ТРЕНОДИЈА В МИР ЧЕЛОВЈЕКА ВШЕДШАГО (стр. 41). Песма је штампана у Млецима, без потписа аутора и без ознаке места штампања, у засебној књижици, на осам пагинованих страна, у малој шеснаестини; потпун наслов јој је: *Тренодија в мир человјека вшедшаго а от всјех, и својствених, презренаго*. 1762. Само толико рекао је о њој н Павле Соларић, јер је тако и бележи у своме делу *Поминак књижески,* Млеци 1810, у одељку Каталог книг славено-серпских, 83; тако ју је забележио и Шафарик у својој *Geschite der serbischen Literatur,* Праг 1865, 380, додавши једино да је штампана „в. тип. Дим. Теодосија"; податке о њој Ст. Новаковић уноси у своју *Српску библијографију,* Бгд 1869, 5, позивајући се на Шафарика, што истовремено значи да књижицу већ није имао у рукама. Одиста, овој песми се, изгледа већ од Шафарика, у потпуности изгубио сваки траг; Тих. Остојић, писац до данас најпотпуније монографије о Орфелину, чак је и не спомиње никако. Дело је у дословном значењу те речи открио тек заслужни библиофил и библиограф др Георгије Михаиловић, у јесен 1948. године, нашавши срећом два његова затурена примерка у Шибенику (в. Михаиловићев први, сумарни извештај о *Тренодији* у Институту за проучавање књижевности, *Гласник САН,* Бгд 1949, I. 181, а потом његов опширни рад *Два прилога проучавању Орфелинових песама, Прилози за књижевност* XX, 1954, а специјално стр. 280—5); због реткости и важности ове књижице, Матица српска ју је год. 1950. издала фототипски у 200 примерака. Да је дело Орфелиново, први је изрекао Г. Михаиловић; то тврђење је несумњиво тачно, па га, у једном од својих последњих радова, прихвата и др М. Пантић *(Штампар старих српских књига Димитрије Теодосије, Прилози за књижевност* XXVI, 1960, 232). Поред *Тренодије,* али у нераздвојној вези с њом, Орфелин је, у истој млетачкој штампарији, истим словима, у истоме облику а безмало и у истој величини, такође и у истој метричкој схеми, штампао год. 1764. и другу једну песму, *Сјетованије*. И ту књижицу су забележили сви библиографи и исцрпнији историчари књижевности, али је Тих. Остојић није имао у рукама: књижица је такође преретка (и њу је пронашао Г. Михаиловић; потпун наслов дела је: *Сјетованије наученаго младаго человјека,* из руског на серпски јазик преведено от З. О. в Новом Садје 1764; и ову књижицу је Матица српска год. 1950. издала фототипски

Оженил би се, да женат будем.
но мислим: зашто да ланац узмем
на моју главу?
Јер хоће с' нраву
њену свагдар,
њену свагдар.

Био б' монахом, отрекши с' свјета,
али бојим се что млада љета
лажљиве сирене,
љепотне жене,
преварiће,
превериће.

Празно у свјету живит опако,

свак скажет лудо за мене тако:
ето, учил се,
к чему годил се
с науком он,
с науком он.

Ето наука: богатим бити,
свак мудар таков, и мож јавити
да новцов плоди
дајут с природи
науку свим,
науку свим.

Јавил би с' двору, но има замку,
која чест ловит а не науку
богата добрим
кажет и умним
без Палади,
без Палади.

Пошел би к простим, но и там бједа,
не знајућ скотов, згибну без сљеда,
Палади мјесто
јест тамо пусто
до конца,
До конца.

Ја само жалост буду имати,
јер нејмам свјета полак гледати,
без служби дому
гдјегод мојему
с науком ја,
с науком ја.

МЕЛОДИЈА К ПРОЛЕЋУ (стр. 44). Песма је штампана у засебној књижици, у Млецима, 1765. године; њен пуни наслов је: *Мелодија к Пролећу коју за 1765. љето сочинивши при желању многољетства всјем представљајет З. О. в Новом Садје.* Књижица је данас веома ретка па ју је Матица српска 1950. год. издала фототипски у 200 примерака. Мора да је она некада била тражена и радо читана када ју је год. 1818. у Будиму, поново у засебној књижици, прештампао „нежнија јуности наставник и учитељ" Михаил Владисављевић, „с придатком неколико нових стихова", „обојег пола серпској дечици за невину забаву и утеху". Одиста, после Орфелинове осме строфе Владисављевић је дописао следеће две потпуно нове, сасвим орфелиновске:

И пчелице из кошница
сада излећу,
и падају по травица
и раном цвећу.
Мед и восак сабирају,
дивно саће сочињају.
о златоје пролеће!

Сав круг земни обнови се
дивно украшен,
в ново тело обуче се,
весма накићен.
Вечну жизи образава,
ако књигом уверава.
о златоје пролеће!

Владисављевићев текст се иначе само у неким ситницама разликује од Орфелинова оригинала. Тако на пример ст. 6. строфе IX, који код Орфелина гласи: на луфт себе тихој дајут — Владисављевић је (ст. 6. строфа XI његова издања) преиначио у: в воздух себе тихи дајут. Остале измене су безначајне и ограничавају се у претежној већини на замену Орфелинових русизама. Ипак нам Владисављевићево издање помаже да два места Орфелинове песме, где се очевидно ради о штампарским грешкама, читамо поузданије. Та два места су следећа: 1) ст. 5 строфе II код Орфелина гласи: венац з цвећа на јеј глави; Владисављевић је изоставио оно *з;* 2) ст. 6 строфе XXII код Орфелина гласи: гусак смехи га га носит, а код Владисављевића: гусак *смешни*. Само на та два места ја сам усвојио разложне Владисављевићеве исправке. — О овој Орфелиновој песми ја сам написао посебан чланак: *Око једне песме Орфелинове, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду,* I, Нови Сад 1956, 174—92. Ка свему што сам онде рекао додајем сада и следеће.

У спором развоју српске поезије XVIII века Орфелинова *Мелодија,* и оваква каква је, остала је још дуго невољни а идеални и скоро недостижни поетски домет и наивни узор; појава је то уосталом нимало необична ни ретка ни у нас, ни само за оно време. Г. Трлајић, који није био без извесног поетског, ако не дара а оно духа (умео је пријатно и доброћудно ћаскати у стиху о приватним ништаријама, што сведоче и две његове песме унесене у ову *Антологију),* написао је једну песму под очигледним и јаким утиском Орфелинове *Мелодије*. Он ју је, по своме обичају брбљивог писмописца, уклопио у своје кијевско писмо од 28. јуна 1796, а та његова песма — сада већ без оног непосредног и хумористичног пријатног тона који је једина чиста драж његових стихова, сва упарађена као и Орфелинова и више него Орфелинова, гласи овако (она је штампана у *Летопису Матице српске* за 1842. год., књ. 59, стр. 141—2):

ВЕСНОПЈЕНИЈЕ

Все и всја в пространом свјетје
Весељат сја в својем цвјетје
И цвјетајут веја изнова;
Солнце лучи простирајет
И всја твари оживљајет,
Жизни тварej јест основа.

Птици појут разногласно,
Величајут всја согласно
Невидимаго всјех творца;
Овци блејат своју радост,
Восхваљајут божју благост,
Славјат тварej животдавца.

Со всјех стран радостеј глас
В јутрени и во вечерњи час
Велегласно ликовствујут;
Овде пастири свирјајут,
Онде дјелци воспјевајут,
Всјаже земља торжествујет.

Да би радост вјаштша била,

То природа устројила
Каждој твари с другом бити;
Љубве страст в серца влила,
Жизи јеју осладила,
Повељела в љубви жити.

Зато голуб голубицу,
Своју милују женицу,
Покрај хладна источника
На травиције провождајет,
К сласти љубве воспаљајет.
Славит љубве виновника.

Сице всјуду все что живјет
Љуби, љубовију дишет,
И что љубит, то његујет,
Что његујет, то цјелујет,
Њежним оком намигујет,
Љубовију блаженствујет.

В средје тварej неишчислених
Љубве сластију тољ блажених!
Један аз сам пребивају
С полним серцем тјашкој туги,

Цвјетним путем унивају,

В живој жељи сам остају,

Један аз не имам други!

Уз песму је (као мото, а што је свакако погрешка) штампано следеће обавештење: *По гласу: Alles lebt und freut sich wieder, коју на немецком јазиције имат Госпожица Јелисавета Ивановна Мушкатировичева.* Та примедба можда и не мора значити да се песма певала по мелодији неке тада познате немачке песме, него можда и само толико да је писана по њеноме метру; да ју је пак имала Јелисавета, ћерка Јована Мушкатировића, открива нам се јасније друштвени круг у којем се та музичко-лирска култура неговала и чувала.

КАНТ О ВОСПОМИНАНИЈИ СМЕРТИ (стр. 50). Песма је први пут штампана у књизи *Пјесни различнија на господскија праздники,* Беч, Каулици 1790, d3 друга страна —d5 друга страна, у чијем једном примерку ју је још митрополит Стефан Стратимировић означио као Рајићеву (в. Дим. Руварац, *Архимандрит Јован Рајић,* Срем. Карловци 1901—2, 114—5). Између текста из год. 1790. и овога који се овде објављује има извесних ситних разлика: у тексту из год. 1790. ст. 2. строфе II има борјут м. борут; ст. 1. строфе IV: нејy м. нej; ст. 7. строфе IV: отведет м. отлучив; ст.1. строфе V: преславни м. пресилни. Песма је без измена прештампана у Каулицијевом будимском издању *Пјесни различнија* из год. 1804, 38-41, а у оба издања рђаве Каулицијеве штампе стихови су отиснути тако рђаво да се заправо и не види да су стихови, још мање какав им је типографски облик Рајић — на то иначе осетљив, као што барок и тражи — желео лати. Овде се песма прештампава из књижице: *Стихи о воспоминанији смерти ко утјешенију својего пријатеља: сочињени у Новом Саду у години 1766. Господином Јоаном Раичем, потом бившем архимандритом монастира Ковиља: на свјет же сада издани, из сопственог јего рукописа, иждивенијем Господара Стефана Гавриловића, живописца у Сремски Карловци,* Будим 1814. У тој књижици, у којој је штампана ова једина песма уза сваку од седам строфа има са леве стране у некако барокно каприциозном и компликованом, особито наглашеном поретку од горе надоле постранце положеним словима изложен кратак као садржај, или основни мотив, сваке поједине строфе, и ту се казује уза строфу I: Општче всјем; уз II: Цар. и власти; III: Духовенство все; IV: Учени вси; V: Војинство все; VI: Јуност и дјети; а уза строфу VII, као врховна животна мудрост и утешна моралистичка поука и охрабрење: Совјест не бојит еја. На крају песме, на 4-ој и последњој страни књижице при дну, издавач је ставио следећу занимљиву примедбу: Стихи ови јошт у предреченом љету Г. Раич архимандрит, биви тогда у Новом Саду учитељ, једному својему пријатељу ко утјешенију о смерти сочини. И к овим приложи му у њеколико рјечи на њега писмо, сљедујушчаго седержанија: „Дражајши! И старост и бједноје моје состојаније понудил јеси подат тебје кант сеј от лири мојеја давно уже пропјети. Пјеј и ти, и по њем, јест ли чувство смерти имјети хоштеши, управљај жизн твоју. Ти увидиш што все сујета, ти усмотриш што и тебје в скорости настојит мрачни гроб. Бљуди совјест, то цјел и невредим остајеши, и не будет ти мрачни гроб но светлаја палата. Ранч, с. р.” — На дну песме стоји где и када је написана: В Новом Садје 1766. л. X. писано. (Дакле: октобра

месеца.) — Око ове песме било је доста неспоразума. Стојан Новаковић је једно време, зачудо, мислио да се овде ради о неком Кантовом спису о смрти коју би Рајић превео био (в. Новаковићеву *Историју српске књижевности,* Бгд 1867, 151): знак да песму тада још није читао; у другом издању своје *Историје* међутим (1871, 205) Новаковић није поновио своју чудну брзоплетост. Не много лојално јер са великим закашњењем, Ђорђе Рајковић је у своме чланку *Из моје књижевне записнице,* Јавор од 14. септембра 1880, 1169—72, изложио Новаковићеву погрешку из год. 1867, Ни речју не споменувши да ју је сам Новаковић већ год. 1871, иако прећутно, у ствари ипак исправио; ни Рајковићево иронично питање о Кантовим стиховима — „кад ли је Кант још правио стихове?", добацује он — није много умесно: човек XVIII века, правио је Кант покашто и стихове, а било би чудно да није. Рајковићева злурада јер највероватније свесна погрешка имала је и свој нелеп наставак. У својој непоштедној борби против напредњака, а нарочито против Стојана Новаковића који је тада био министар просвете, Змајев *Стармали* је у броју од 20. октобра 1881. год. (стр. 233б) заједљиво спомињао ону Новаковићеву омашку из год. 1867, обавештен о њој вероватно од Рајковића. Сасвим слично је поступно и Л. Костић када је 1883, полемишући са напредњачким *Виделом* и једним очевидно Новаковићевим чланком у њему, писао како Новаковић „о цркви и држави има онолико исто појма колико има о Канту и Раиђу, те познати Рајићев „кант", песму, трпа у рад философа Канта." (В. бр. 8. *Српске независности* од уторка, 18. јануара 1883, 32а, у чланку *Домаће вести;* чланак је непотписан, али га је без икакве сумње писао Л. Костић.) — По свему судећи, Рајићева песма је била и преписивана: преписао ју је, свакако негде већ крајем XVIII века, Василије Крстић, парох румски и оснивач српске гимназије у Руми у XVIII веку; препис се није очувао, али је у породици Крстића остало сећање као да је песма имала наслов *На смерт Кантову* (што је очевидно немогуће), па је тако цитира и др Димитрије Кириловић (в. *Српска гимназија у Руми у XVIII веку и њени наставници, Гласник Историјског друштва у Новом Саду,* III, 1930, 115). И наслов књижице из 1814. год., међутим, у поређењу са насловом саме песме, као и Рајићево писмо штампано у књижици, јасно казују да су за њега *стихи,* дакле *песма* и *кант* (а према латинском *cantus),* као што је то још Ђ. Рајковић писао, истоветни појмови. — О Стевану Гавриловићу в.: Вељко Петровић, *Српска уметност у Војводини,* Нови Сад 1927, 72; Вељко Петровић, Станојевићева *Народна енциклопедија* I, 451; др Милан Кашанин, *Два века српске уметности,* Бгд 1942, 17.

СЕРБЛИЈА ИСХОДЈАШЧИ В КЕСАРИЈУ ПОЈЕТ ПЈЕСН СИЈУ (стр. 52). Рајић је ову песму штампао год. 1798, на стр. 61—3. своје познате прераде Козачинскога трагедије о Урошу. Прерађујући трагедију Козачинскога Рајић је, како је у Предувједомленију нагласио, посебном ознаком обележио првобитни а и у преради задржани текст Козачинскога, за разликовање од другачије обележених својих уметака и измена: „да не би смешана, или аки украдена кому возмњела сја", вели он, „в различије обојих при којемждо сочинениј первоје писмја прозванија сочинителеј, јако *К.* и *Р.* положено ест, јеже первим взором увједану бити које чије сочинение јест." Тако је уз ову песму ставио почетно слово свога презимена, *Р,* сматрајући је очевидно својом. Она је међутим грађена на чврстој зависности од Козачинскога песме *Преславна Сербије,* која се налазила већ у првобитноме склопу оне 1736. год. игране Козачинскога трагедије. (Рајић тврди да је драма играна 1733, па су по њему тако писали и многи други; тако сам писао и ја, у првом издању своје *Антологије,* на стр. 192. Међутим, Рад. М. Грујић, у својој књизи *Српске школе од 1718—1739,* Прилог културној историји

српскога народа, Бгд 1908, 152—3, пише ово: „Рајић је погрешно — по сећању — навео да је Козачински ову драму још 1733. г. сачинио и да су је те године, јуна месеца, ђаци карловачке гимназије приказали. То не стоји. Пре свега немогуће је да је та драма јуна 1733. г. приказивана кад је Козачински са друговима тек августа или септембра те године дошао из Русије. Друго, да напише такову драму њему је ваљало дуже времена пробавити међу Србима, да сазна не само прошлост њихову, него да упозна и све оне политичке, религиозно-моралне и социјалне одношаје тадашњих наших предака које је он, нарочито у 9, 10, 11, 12, 13. појави, по неким местима, онако живо приказао." Грујић даље закључује, уз убедљив низ доказа, да је Козачинскога драма сачињена „почетком 1736. г. и сигурно су је ученици V-ог гнмназ. разреда (пиите) приликом испита свог 15. августа, на Успеније Пресв. Богородице, јавно приказали „на развлеченије назидателноје" карловачких ученика и грађана. Моменат тај остао је дубоко у памети Рајићевој, који је тада био око 10 година и већ 3-ћу годину полазио славенску школу у Карловцима; али сигурно о датуму те претставе није имао никакова записа, па није чудо кад је после неких 60 година о томе писао да је хронолошки погрешио...”). Казачинскога драма „кулминује у том, да су школа и просвета она средства која могу јадним Србима помоћи, а да за школе има највише заслуга митрополит Вићентије". (Тих. Остојић, *Српска књижевност од Велике сеобе до Доситеја Обрадовића,* Срем. Карловци 1905, 80). Тако је ова песма Козачинскога заправо химна Вићентију Јовановићу: у Козачинскога драми „долазе са Србијом свих шест школа: Анадолија, Ифими, Граматика, Синтакса, Поезис и Реторика; свака пева песму у којој казује шта се у њој учи, слави архиепископа и митрополита Вићентија и захваљује му." (Тих. Остојић, нан. дело, 76) Остојић, који је првобитни (и важни), од Рајића недирнути текст Козачинскога трагедије имао у препису из год. 1780 (а коме данас нема трага), штампао је, срећом, и ову песму Козачинскога, чији изразито барокни стил је у толикој мери годио Рајићу да га се није могао, а још вероватније никако није ни хтео, ослободити. (Светозар Матић је у *Опису рукописа Народне библиотеке,* Бгд 1952. под бр. 321, забележио и једну трагедију о Стефану Урошу III од непознатог писца, не види се из којег доба: да ли је она имала икакве везе са делом Козачинскога, односно Рајића, то је данас немогуће утврдити; о постојању оригинала Рајићеве песме, па можда и његова аутографа читаве трагедије, имамо сведочанство у *Серпском народном листу* од 4. априла 1837, стр. 107, где, уз прештампану ову и још једну другу Рајићеву песму, читамо следеће Примјечаније Теодора Павловића: „Обадве ове песме преписане су из једног правог оригинала нашег славног арх(имандрита), незаборављеног Јоана Раича", али је судбина и тога рукописа данас сасвим неизвесна; Дим. Руварац је уосталом у својој књизи *Архимандрит Јован Рајић,* Срем. Карловци 1901—2, 94, писао: „Рукопис исте Рајићеве трагедије... пропао је код владике Петровића ‚из нерјаденија јего'".) Та песма гласи:

Преславна Сербије, кто тја здје смушчајет,

зјело оскорбљајет,

отвјешчај на сије?

„Сији мене оскорбиша,

иже млада цара убиша,

Уроша прекрасна.“

Преславна Сербије, кто јешче смушчајет,

зјело оскорбљајет,

отвјешчај на сије?

„Сији мене зло смушчајут,

иже царства не вручајут,

сији оскорбљајут.“

Преславна Сербије, кто тја прослављајет,

зјело величајет,

отвјешчај на сије?

„Викентиј, муж преизбрани,

вожд от Бога мње послани,

митрополит славни.“

Преславна Сербије, како прослављајет,

он тја величајет

отвјешчај на сије?

„Ученије утверждаја.

царја милост претворјаја.

тјем мја прослављајет.“

Преславна Сербије, каја ж' јему дари

воздаси с бољари,

отвјешчај на сије?

„Викентиј Јоанович,

за толики твоја труди

многа љета буди!“

„Затим школе и Србија заједно” — завршава Остојић своја излагања — „отпевају још једну строфу захвалницу која се завршује: ‚Викентиј Јоанович, за толики твоја груди / многа љета буди'.”

Као што се из Рајићеве песме види, он је Козачинскога песму, једну искључиво за одређену личност везану врсту химне, и још неизбежно уско пригодне јер замишљене у оквиру школске драме за нарочит тренутак школскога живота, вешто окренуо и уздигао до много значајније јадиковке над тешким положајем Срба у тек досељеној новој постојбини, па је ова Рајићева а не Казачинскога песма, свакако због своје патетичније и трагичније а актуелније политичке идеје, као и због свога згоднијег литерарног облика, постала веома популарна. Није дакле ништа чудновато што је преписивана у рукописним песмарицама XVIII века, и живела независно од драме у којој је поникла, и знатно дуже од ње. По ономе што је В. Ћоровић рекао о њој (в. стр. XXIII предговора књизи *Српска грађанска лирика XVIII века*. За штампу приредили Тих. Остојић и В. Ћоровић. Београд—Срем. Карловци, 1926), не види се да он зна да је тој песми аутор Рајић: напротив, Ћоровић сматра да је то само у калфенским песмама курзирајућа „занимљива варијанта”, и можда једна од многобројних, Козачинскога песме, а која се, по Ћоровићу, због своје популарности даље развијала и разрађивала. Да је којом срећом Остојић сам доспео приредити за штампу своју драгоцену збирку, поуздано би дао друкчији коментар оној на стр. 25—7. његове посмртне књиге штампаној *Песни славнија Сербији,* која није проста варијанта Козачинскога химне Викентију Јовановићу, пего безмало (тек у неким безначајним појединостима, и свега на неколико равнодушних места измењен) дослован препис Рајићеве. А она сама онаква је каква је могла бити у оно доба и под Рајићевом руком: уметнички убога, а више од свега зависна и изведена из туђе; али са језгром здравог националног инстинкта у себи, па ваљда баш стога и нечим дирљивим, крај све наивности, без које није.

Хронологију и овој песми и Рајићевој преради Козачинскога драме одредио је Тих. Остојић: песма је написана бар 1781. год., ако не и раније (в. наведену Остојићеву књигу, 81. белешку бр. 92, и стр. 72. белешку бр. 85).

Занимљиво је да је Рајићева песма *Прискорбна горлице* доживела позну апотеозу чак и на пригодној свечаности поводом стогодишњице смрти пишчеве, 11. децембра 1901,

када ју је, на свечаној седници у сремско-карловачкој гимназији, отпевао хор богословског друштва „Слога”, у композицији Исе Бајића (в. дим. Руварац, *Архимандрит Јован Рајић,* 232—3).

ПАШХАЛИЈА НОВАЈА (стр. 54). Текст је узет из књиге *Српска грађанска лирика XVIII века*. Из старих песмарица. За штампу приредили Тих. Остојић и В. Ћоровић. Београд—Срем. Карловци 1926, где је песма штампана под бр. 88, стр. 103—5. Стих 3. строфе VII је непотпун у јединoм сачуваном рукопису, пошто је први лист Аврама Милетића песмарице (на којем је песма забележена) веома оштећен и делимично нечитљив.

ТИСА СЕ МУТИ... (стр. 57). Текст је узет из Остојић— Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* бр. 28, стр. 30—1.

О САВКА, САВКА... (стр. 59). Текст је узет из Остојић— Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* бр. 53, стр. 68—9. — Нашао ју је Павле Поповић у *Серпском славују,* ч. II Будим 1827, 21 (бр. 9; в. *Прилози за књижевност* VII, 1927, 280, где су забележене и разлике према тексту у Остојић—Ћоровићевој збирци); такође је П. Поповић приметио да су „друга и седма песма (у *Опиту* Луке Георгијевића) писане... у стиховима од по пет слогова с тросложним припевком на крају строфе”, као и песма *О Савка, Савка* (в. *Прилози за књижевност* VII, 1927, 284).

ПРОБЕ МНОГО СВЕТЛИХ НОЋНИХ МЕСЕЦА... (стр. 62). Узето из Остојић— Ћоровићеве збирке, бр. 75, стр. 90—1.

ХОЈ ДЕВОЈКО... (стр. 63). Узето из Остојић—Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* бр. 63, стр. 77.

ВИДИШ, МОЈ ЦВЕТ ЉУБЕЗНИ... (стр. 64). Узето из Остојић—Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* бр. 93, стр. 112. — У књизи *Uspomene na stari Brod,* zabilježio oko godine 1838. I. A. Brlić, bivši građanin i odvjetnik u Brodu. Đakovo 1888, knjiga IV, 13—4, И. Брлић је, између осталих песама нађених у рукописним песмарицама свога оца са поч. XIX века, штампао и следећу:

OPOMINJANJE

Vidiš, cvietu ljubljeni,

Како ј’ vreme sada,

Sa viš grdno carstvo je,

Kratka ljubav stara.

Čuvaj se, ne daj se
Lasno prevariti,
Nevjerno, nestalno
Jeste vrieme sada.

Ако l' tkogod upita,
Dušo moja, za me,
A ti reci: „Nije ga
Vid'lo moje око."
Cuvaj se. ne daj se
Lasno prevariti.
Nevjerno, nestalno
Jeste vrieme sada.

Ако tebe tko zovne
Da ti s njime igraš,
Рак ti ruku zaišće,
A ti ruke ne daj!
Čuvaj se, ne daj se
Lasno prevariti,
Nevjerno, nestalno
Jeste vrieme sada.

Ак' uzmoraš pjevati

I vesela biti,
Buď' vesela i pjevaj,
Al' na mene misli!
Čuvaj se, ne daj se
Lasno prevariti,
Nevjerno, nestalno
Jeste vrieme sada.

Ljubit ако pojde se
I red na te dojde,
Ljubit možeš slobodno,
Samo misli na me.
Čuvaj se, ne daj se
Lasno prevariti,
Nevjerno, nestalno
Jeste vrieme sada.

Dakle, drago srdašce,
Sa mnom ti uživaj,
Рак u zdravlju u vieke
Vazda mi pribivaj.
Čuvaj se, ne daj se
Lasno prevariti,
Nevjerno, nestalno

Jeste vrieme sada.

Брлићева песма је веома рђаво сачувана и забележена, са потпуно искваренim, чак бесмисленим местима; али и оваква каква је она пружа драгоцене податке, још више слутње, о томе како су се познати или драги мотиви мењали и у прилагођавању новим поетским намерама и потребама изопачавали.

ПЈЕСН ЗА ПОХВАЛУ НЕКОТОРЕ ГОСПОЖЕ НОВОСАДСКЕ (стр. 65). Узето из Остојић—Ћоровићеве Српске грађанске лирике XVIII века, бр. 72, стр. 87—8.

НАТРАГ, ДРАГИ, НАТРАГ, КУД ХИТАШ ТАМО... (стр. 67). Узето из Остојић—Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* бр. 47, стр. 60.

ДА ВИДИШ ОВО ДЕТЕ, ДРУЖЕ! (стр. 69). Узето из Остојић—Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* бр. 57, стр. 73—4.

ПЈЕСН ВО ВСЈА ДНИ (стр. 70). Узето из Остојић—Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* бр. 91, стр. 109—110. — Добро знам да недоказане слутње ништа не вреде, али ја ћу се ипак усудити да изрекнем своју: мени се одувек чинило да би аутор ове песме могао бити само Јован Авакумовић; можда није случајно да се и ова песма као и *Пашхалија новаја,* за коју поуздано знамо да је Авакумовићева, сачувала у истим двама зборницима (у Остојићевим песмарицама А и Б, тј. онима Аврама Милетића и Матије Ивковића); још више него ове можда и случајне спољне подударности, на овакво домишљање упућују и структурална, сложена метричка чврстина, као и идејна блискост, по јеткости скоро истоветност, ових двеју песама. (У вези са занимљивом личношћу Ј. Авакумовића в. мој чланак у *Енциклопедији Југославије* I, Загреб 1955, 248б—249а и онде наведену литературу, затим следеће радове Боривоја Маринковића: *О песмама Јована Авакумовића, Зборник МС за књижевност и језик,* VI— VII, 1958/9, 265—8; *Јован Авакумовић у светлости нових података, Књижевност,* фебруар 1963, 156—70; *О српском грађанском песништву, Савременик, март* 1963, 229—40. В. и полемику Б. Маринковића око Ј. Авакумовића са др Војиславом Илићем Илијашевићем: *Књижевне новине* XIV, бр. 171. од 18. маја и бр. 173. од 15. јуна 1962).

MADAME (стр. 72). Песма је узета из Остојић—Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* бр. 85, стр. 100—1.

МОЛБА ДЕВОЈАЧКА (стр. 74). Прештампано из Остојић—Ћоровићеве збирке *Српска грађанска лирика XVIII века,* 136—7. Песма се онде зове *Сатир;* овде је прештампан одломак, почев од 34-ог стиха па до краја, а наслов песми сам дао ја. У једном рђавом стиху је једна реч изостављена, и то је означено угластом заградом. — Уз песму, Остојић је донео савремену белешку која објашњава постанак ових стихова; у белешци се каже: „В некој компанији в Новом Садје некоторе девице јавиле что би оне раде за официре удати се; на которо слово сказао стихотворац да би лучше, по их желанију, било и полезније кадетенштифт поставити него школе, о којих тогда на Синоду трактирало с', и да би нужно било инштанцију предложити Синоду о том; на которо одговориле: *Добро би било*. И тако по њином желанију сеј сатир произведем..."

ПЈЕСН НА МОРОВУЈУ БОЛЕЗН (стр. 76). Песма је узета из Остојић—Ћоровићеве *Српске грађанске лирике XVIII века,* Бгд 1926, 49—50; уз песму је онде штампано, из једне рукописне песмарице преузето овакво објашњење о њој: „Састављена стихами на подобен ‚О востани, душе моја, грехми помрачена', или на подобен ‚Органи, играјте!'"; да ли то у исти мах значи да се песма и певала, тешко је са извесношћу тврдити, али ће пре бити да ипак јесте. — један савременик ево шта казује о познатој иришкој куги: „Љета 1795. у месецу јунију у месту Керњешевци Петроварадинске регименте појавила се куга, отровала су се многа провинцијална места. У Иригу, у Карловци, Вуковару и многи други по среди лежећи места падале су немилостиво жертве между народом. За сачувати милитарска места, да се болест далше не распростре, покрај Границе свуда постављен је кордон. От Дунава по верху карловачкога грунта до Бродске регименте жестоке страже постављене су, сто фати стража от страже, на свакој 4 наоружана човека, са жестоким налогом, ако би тко от једне или друге стране кордонску линију прећи усудио се, без сваког призренија да се убије. К тому на 4-ој или 5-ој стражи вешала подигнута су за преступника који би жестоке налоге хранити не хотео. Свуда по овој између милиције и провинцијала повученој граници ископани су јендеци, и от терња један фат висока ограда подигнута је. Свако село милитарско на својем хатару морало је страже обдержавати. И будући куга из Турске пренешена, и тамо покрај Саве страже усугубљене су, зато сав у милицији народ мужеска пола, је ли само пушку носити могло, скоро без измене на стражи стојати моро је, следовательно ово страже на две стране стојеће, овоже царска и општинска робија, коју је народ обвершивати моро, људе от дома и послова домовини одвело је, и саме жене послове кућевне колико су могле обдержавале су, докле није болест несретна мјесјаца јунија 1796. љета сасвим престала." (Петра Руњанина *Историја села Кузмина*. Увод написао и издао Никола Радојчић. Сремски Карловци 1936, 26—7.) Исти занимљиви писац у својој аутобиографији *(Автобиографија Петра Руњанина,* 1775—1839. Спремио за штампу др Никола Радојчић. Сремски Карловци 1914, 18—9) пише о иришкој куги и следеће: „...какав је страх и ужас народ трпио, довољно изјаснити се не може. Сама помисл на кугу страшна је, а кад још около нас видимо несретне жертве, које от ове страшне болести падају, здрава човека, при самом помислу, смертна грозница обузме. А може ли што ужасније бити него кад родитељи милу децу своју у страшној смртној муки беспомоштну оставе, кад деца от родитеља бегају, да избаве се јавне погибели; може ли жалосније бити миле сроднике своје гледати како мртвеукопатељи са клештама и чакљама из куће, собе или које друге стаје немило, као скота гола нага извлаче, на кола товаре и у гробнице опште между многе мерtваце бацају. Притом како је несносно гледати кад се оставша сермија на ватри спаљује: тко то није сопственим искуством познао, не може себи совершено представити. Ја сам то кужно време препатио, хотја да между кужници нисам живио. Кад је куга престала, тко је у Ириг доходио, или покрај тог места пролазио, кожа човеку јежила се кад погледа на опустошене, разваљене, попаљене куће; кад види около цела Ирига један клафтар дубок и толико широк јендек, исто таковим јендеком опкопано гробје и шпитаље гди су болни исцјеленије или последњу судбу своју ожидавати морали, све опкопано, терњем високо заграђено, као војени шанци, из који војници от непријатеља бране се." — Подробније о иришкој куги в. и Радивој Симоновић, *Куга у Срему 1795. и 1796*. Опис помора са особитим обзиром на културно стање ондашњега народа. Панчево 1898; страна литература наведена је код Н. Радојчића, *Историја села Кузмина,* 26, бел. бр. 4.

СВЕ ШТО МЕНЕ ОКРУЖАВА... (стр. 78). Песма је први пут штампана у Доситејевој књизи *Собраније* итд., Беч 1793, 295, у тексту *Аделаиде, пастирке алпијске, повести моралне из Г. Мармонтела;* још за живота Доситејева праштампана је у два издања истога Собранија (Будим 1807, 378; Будим 1808, 378; ако су то одиста два различита издања.) Била је веома популарна, много пута преписивана и прештампавана; тешко је, можда и излишно, пратити судбину тих честих прештампавања. Изгледа да ју је ван *Собранија* први прештампао Дим. П. Тирол у делцу *Привјетсвователнаја књижица за премилу и прељубазну серпску јуност,* Будим 1818, 139. Тирол је наравно знао да је песма Доситејева, иако ју је, као и још неке друге песме, узео не из Доситејеве књиге него из савремених рукописних песмарица (поуздано сведочанство о њеној раширености већ у то доба; сама околност да је нађена у оваквим песмарицама не мора, мислим, већ значити да је песма и певана: јер у песмарице су уношене песме и по другом — естетском, националном, васпитно-моралном итд. — а не искључиво певачком критеријуму), па у свом Предисловију, 7—8, то и каже: „При концу оваго дјелца, увеселителне забаве ради, ставио сам и неке пјесне из разних рукописних пјеснех собране, које по изложенију мојему судио сам да ће сходно и добро бити." (В. о томе и Боривоја Маринковића *Јован Авакумовић у светлости нових података, Књижевност,* фебруар 1963, 166—7.) Песму је у своме *Опиту... сличноречности)* Беч 1833, навео и Лука Милованов, и то двапут (стр. 41, 49), као „прекрасан приклад" да „јесу врло угодни" „сличноредци" (тј. сликови) „од седам дугократака" (тј. трохеја) „ако су с раставком" (тј. са цезуром.) Доцније, као на пример у новосадској *Песмарици* за 1862, 63, где су такође песме „које су се у то доба највише у народу пјевале", знање о њој је непоузданије, па је код ове песме као писац потписан већ Милован Видаковић. Каткада је кварење ишло и даље, па су у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, Бгд 1854, 218 додате песми три нове строфе, следеће и у оваквом измењеном облику (у којем је штампана и читава песма):

И дубраве све околне,
И долине тамне,
Послушајте жалост моју
И све уздисање.

Сва древеса и камење
И зелене траве,
Све дубраве и све стене
И пећине старе,

Сви ви мени помозите
Овде туговати,
И до жељне смрти моје
Са мном друговати.

Павле Поповић је забележио *(Прилози за књижевност* VII, 1927, 283) да је песма штампана и у *Серпском славују* 1836, ч. III, бр. 10(в. такође и: *Глас* 176, 1938, 63,

белешка бр. 8), да је онде назначена као Доситејева, али „у држ. издању Доситејевих дела (1911) нема" је; песма се међутим налази и у томе издању на стр. 355а. В. Ћоровић, а изгледа и В. Стајић, нису знали да је песма Доситејева: в. Ћоровићев предговор *Српској грађанској лирици XVIII века,* Бгд 1926, XXIII, примедба друга. — Иако се песмица налази у тексту превода Мармонтелове приче, па би се са разлогом могло претпоставити да је и сама превод, ње у оригиналу нема. То је лепо показао Павле Поповић, *О „Собранију" Доситеја Обрадовића, Глас* 176, 1938, 63—4: „Мармонтелова приповетка... нема (песама); она је сва у прози." Уместо Доситејеве песме, код Мармонтела има, само оволико: „Il semble, disait la chanson, que tout ce qui m'environne partage mes ennuis." „Мармонтел је, додуше", — пише П. Поповић — „указао да су те речи (наиме, у Мармонтеловој причи Доситеј има укупно три песмице сличног постања. — М. Л.) песме, а Доситије је од њих одиста саставио песме." Битно је следеће: песма је Доситејева, не Мармонтелова. — Колико је она била позната још и средином прошлога столећа најбоље показује случај Николе Боројевића, који је у песми *Огледало садашњости, Серпски народни лист* од 22. децембра 1846, 385аб, једној од својих честих сатиричних песама поводом савремених прилика којима је био дубоко незадовољан, као основ поставио Доситејеву, и поновио је читаву у онолико строфа колико Доситејева има стихова. Поднаслов Боројевићеве песме и гласи: *Глосе на песму Доситеја Обрадовића: Све што мене окружава, све то са мном тужи,* а Боројевић је певао:

Шта ли ћемо без новаца код трулог кромпира,

Жито скупо, снег на прагу, пакост не да мира,

Музе чаме, ревност спава, народност се тужи,

Све што мене окружава, све то са мном тужи.

Има газда и господе који, кад то гледе,

Поноситим хоћу-нећу сведоче шта вреде.

Неслога нас поткопава, раставља и ружи,

Нити птица птици поје нит' се с другом дружи.

Је ли тако и у Срему и равном Банату?

Исти ђаво који се леже у подлом занату,

У ком бака срећу баје, а Циганка чара,

Одзив мени из горице плачем одговара.

Па ако је што и знатно, то се једва терпи,

Осуђује, укорава, растеже и керпи,

Код такова зла еспапа а горег пазара

Зефир ми се међу лишћем на жалост претвара.

Но бореас неумитни свуда оштро прети,

Сећајте се — ето зиме, деца ће вас клети,

Без топлине течност мерзне, овде ко у Нишу,

И потоци хладном водом сви са мном уздишу.

Дерва има, али букве, сирове и старе,

Много с' диме док успире до пламена жаре,

Тако нови календари наше време пишу, —

Проливајте, очи моје, горких суза кишу.

Доситејева песма била је популарна и у Србији средином XIX века: њу пева једна личност у непотписаном кратком драмском тексту *Домаћи театр* (који је вероватно писао сам Љуб. П. Ненадовић) у *Шумадинци* IV, 25. фебруара 1855, бр. 17, стр. 66а. Стога не зачуђује нимало што Ј. Суботић у чланку *Неке черге из повестнице сербског књижества, Летопис,* књ. 75, 1846, 119, пише да ову Доситејеву „песмицу и данас многи и многи певају".

ПЈЕСНА НА ИНСУРЕКЦИЈУ СЕРБИЈАНОВ (стр. 79). Песма је изашла у посебној књижици коју је Ст. Новаковић, по Шафарику (код кога је, уосталом: Сербианов), забележио овако: *Пјесна на инсуррекцију Сербианом, Сербии и храбрим јеја витезовом и чадом и богопомагаемому их воеводи Г. Георгију Петровичу посвећена.* У Венеции 1804, 8-на. Књижицу нисам имао у рукама, јер се ниједан примерак њен није сачувао; овде се доноси текст из Доситејевих *Дела,* Бгд 1911, 364. О њој в. белешку: Доситеј Обрадовић, *Сабрана дела,* III, Бгд, Просвета 1961, 395. — Ако се прво издање

Доситејеве песме и није сачувало, на жалост, има вест, не знам колико поуздана, као да је аутограф ове Доситејеве песме постојао још год. 1883, у збирци проф. Гаврила Витковића, који га је био и изложио, на посебној изложби у Београду, заједно са другим документима и хартијама које је имао (в. *Застава,* бр. 100. од 1 (13) јула 1883, стр. 2в).

РУСКА ЗИМА (стр. 82) Ова песничка посланица заправо је саставни део пишчева приватног писма писаног из Москве, 7. маја 1799, његовој куми, супрузи тадашњег сегединског протопрезвитера, а штампана је у *Летопису* МС за 1827, ч. 11, стр. 144—50; наслов сам јој стога морао дати ја, истргавши две речи једнога њенога стиха. Само писмо, врста коментара постанку и сврси песме, гласи: „Високопочитајемаја госпоже Кумо! Јего пречестност, господин Протопресвитер, љубезни Ваш супруг, дражајшаја госпоже Кумо, посилајет ко мње сладосноје Ваше поздравленије и цјелованије всјаки крат когда он заступајет мјесто мојеја матере, и ко мње во имја јеја писати благоволит. По причинје свјашченаго нашего сродства и прекраснија Вашеја души поздравленије Ваше јест мње всегда тако благопријатно и трогајет чувство мојеја к Вам благодарности толь чувствително, јако да желаније в мојем серце роди сја писмено засвидјетелствовати. Вам моју благодарност. В следствије сего опишу Вам в кратце, јелико лучше могу, строгост росијскија зими, уповаја доставити Вам сим описанијем, хотја једини час удоволствија за онија пријатности јаже аз јешче чувствују от дјејствија Вашеја милости, којеју Ви извољајете воспомјанути сја иногда мене живушчаго от Вас за треми стами миљ. Се сљедујет описаније здјешњија зими." После описа зиме у стиховима (а то је заправо ова Трлајићева песма), писмо се завршава овако: „Се что Вам могу между тјем сказати, драгаја госпоже Кумо, о росијској зимје, која в сравненији с нашеју зимоју јест љути рис спрођу кротке овце. Примите мој сердечни поклон к Вам и ко всјем домашњим Вашим с поздравленијем дражајшеја мојеја матере, дондеже сам успјеју прији, процјеловати Вам Вашја прекраснија руки, јеже будет, јако же надјеју сја, в октоври мјесјаце. Прошчајте — Терлаич." — У *Летопису* (стр. 144. и 145), уза ст. 1. ст. 11, има овакав Трлајићев коментар: I (ка ст. 1): *„Листопадом* у славјанских праоцев наших називаше сја мјесјац ноемврij, јакоже и прочи мјесјаци називаху сја у њих славјанскими именами"; II (ка ст. 11): *„Нињa*. Часто в Росији, когда силни не истовствујет вјетер, домове забљут сја, ибо у њих јешче и во градјех древених домов јест, каков би тој в нем же аз в Москвје жих." — Сасвим неуједначен и ћудљиво недоследан правопис ове песме, чије се последице нису могле избећи ни при најсавеснијој транскрипцији (а баш при таквој најмање), можда су само верна слика рђавог издања Трлајићевих стихова, учињеног очевидно по туђем препису а не са оригинала, али можда и резултат песникових сталних колебања, уосталом врло логичних, због његовог наизменичног служења језиком час српским час руским, па и правописом час традиционалним час фонетским. Вероватно је баш у барокно и разметљиво несрпском језику Трлајићева писма, којим пропраћа своју песму, најбољи доказ да је њу, изузетно, ипак замислио и хтео написати друкчије но све остало своје, на српском. Уредник се, при њеној транскрипцији, није међутим повео за додуше привлачним али ипак насилним усклађивањем оних онако изразитих али вероватно и сасвим механички прихватаних савремених писарских и књишких традиција са језиком упадљиво и дражесно народним. Тако је песма, и правописно и језички, остала оно што јесте: до крајности шарена, али баш тиме верно одражавајући збуњеност Трлајићеву пред несвиклим, ризичним и несавладљивим задатком који је њоме себи наметнуо.

ЗАВИЧАЈНЕ РАДОСТИ (стр. 87). Песма је први пут објављена у *Летопису МС* за 1834, ч. 36, стр. 47—50, са следећим, очевидно не Трлајићевим насловом *Пјесма Трлаичева посвећена премилом својем отечеству*. Уз овакав наслов има и следеће објашњење: „Преписана из једног правог оригинала, налазећег се у библиотеки господина епископа Мушицког у Карлштату." Песма није датирана; може се претпоставити да је написана негде између 1799—1805, а упућена можда ономе истоме сегединскоме проти којем и Трлајићево писмо из С. Петербурга од 25. марта 1805 (в. *Летопис* МС, 1827, ч. 10. стр. 122—4), чијој је жени, својој куми, Трлајић послао песму *Руска зима*. — Биће да је Трлајић у писмима пријатељима у завичај послао више песама сличних овим двема, што се види и по неким штампаним одломцима његових стихова које је Г. Магарашевић објавио у *Летопису* (1830, ч. 21, стр. 117—21); рукописи неких нештампаних његових песама, а неизвесно је да ли одиста само превода, као да су пропали („Што се његових стихотворних дјела каса, има јешче у рукописи, која се хране у Мохолу код матере његове, која су, по слишанију, преводи", каже Лазар Бојић, *Памјатник мужем,* 1815, 73—4). Једна од тих песама могла би бити она врло карактеристична *Терлаич Мушицком (Летопис МС,* 1834, ч. 36, стр. 29—32; њени одломци, под насловом *Отривци пјесне „Уповајушчих Сербов и храбрих витјазеј",* штампани већ раније у *Летопису МС,* 1825, ч. 3, стр. 84—6), у којој Трлајић велича Карађорђев устанак; поводећи се за њеним насловом у *Летопису* за 1834, не би, мислим, било пресмело закључивати да је послата Мушицком у приватном писму, или и као писмо. — „Славни свирац" Пеца, који се помиње у првом стиху Трлајићеве песме, одиста је постојао. Н. Радонић, преносећи у своме чланку *Нешто о Глиши Трлајићу Молчанину, Даница* 1863. (прештампано у Радонићевој књизи *Молска мудровања* I, Нови Сад 1878, 150—3) сећања Ђорђа Поповића, сликара из Мола, забележио је ово: „За време свога [тј. Трлајићева] бављења у Русији оно је дваред код своје матере у Молу, јер отац му није већ био у животу. Први пут не памтим, но кад је други ред у својој 37-ој години долазио, знам да је на школском испиту са Мразовићем и протом Поповићем био, ди је ондашњем молском учитељу приговорио зашто носи мамузе. Онда му се сестра од стрица, по имену Наника, удавала, и у њени сватови врло је весео био, свирао је у колу у Пеце свирца гајде, а после је тако играо и подвикивао, да га је милина била гледати н слушати. Памтим као данас, носио је рајтшпорне, имао је на себи зелену бунду постављену астраганом, с јаком од самура; по бунди неке свилене пегице као мушице, а ми деца све идемо око кола, пак рукама његову бунду пипамо, љубопитни да дознамо каква је материја." А „поносити свирац" Јаша, који се спомиње у овој песми, Трлајићев је брат од стрица; у поменутом писму од 25. марта 1805. Трлајић поручује сегединскоме проти и ово: „Наручите моме Јаши Терлајићу, сину стрица Лазарја, славному свирцу, да ми наручи зготовити лепе и темељне, поуздане свирале, с јаким јарачким мехуром и прдаљком от чиста сливова дрена, и да ји накити оловом лепо, и рог такожде да буде сливов, а что будет коштовати, то ја за плаћу, како свириле получим, стараћу се." И сам добар свирац у гајде, Трлајић у истоме писму инсистира да их добије, овако: „Ви ћете се удивити на ово наложеније и рећи: начто ће професору бачванске свариле? Но да не заборавим казати: Свириле да буду управо бачванске, крупнога и дебелога гласа, а не мацарске танкогласне. — Мени су свириле нужне зато да не заборавим да сам бачванске, тј. право чисте српске лозе, као и моји прадједи. А друго, нас има овде неколико Сербаља који туже са мном заједно за гласом наших свирала, кетеуша, кола, момачке игре, коледа, сватовца, и кумовске н невјестине пратње. Дакле ако исполните наше прошеније, хоћете учинити себи вјечни спомен, и ми ћемо често пити рујно руско вино за Ваше здравље." У већ споменутоме

свом чланку Н. Радонић је о Трлајићу забележио још и ово: „Знао је као дете лепо у двојнице свирати, које је обично при свирању у капу метао, да боље хује.” Затим, говорећи већ о Трлајићеву бављењу у Русији, још и ово: „Од туда [дакле, из Русије] је писао на проту Николу Поповића, да му се пошљу гајде, и кад ји је добио, то о своме крсном имену, светом Јовану, кад је највеће весеље код њега било, оде у другу собу, удеси ји, и онако с мешином под пазувом и прдаљком на рамену уђе међу руску господу, своје узванице, и почне им свирати, ди је све ђутуре изненадио и задовољио, и тако му Руси прозову гајде: *Терлаичевна музика.*” — Има више доказа да се Трлајић хтео из Русије вратити у завичај (в. и коментар уз његову песму *Руска зима):* Л. Бојић наводи у својој књизи (стр. 75—6) једно Трлајићево писмо од 1. априла 1805, где овај пише: „Ја сам привезан овде нерјешимими узами должностеј и не могу се прибрати кући јешче за две године. — — — Ја би’ пошао к мојој слаткој мајки (отечество подразумевајући, — коментарише Л. Бојић), да ју браним от напасти туђе, да ју ’раним плодом мога труда, и да позна радоснаја мајка: да је синак за њу рад умрети, баш да има хиљаду живота. Но зла судба не да ми се маћи, не да ми се возвратити мајки, да јој кажем что је чеду мајка, и како је више всего љубим, више всего на овоме свјету! — Ако мене јешче Бог поживи, ја ћу доћи мојој слаткој мајки и сејаћу сам себи колаче, и у плуга искати шчастија.” Да ли ово значи да се Трлајић заносио мишљу да дође у Карађорђеву Србију, не знам, али је лако могуће да ово то значи. — Трлајићева песма је штампана (у *Летопису)* са неколико очевидних штампарских погрешака, које су у овоме препису исправљене; један непотпун стих је овде попуњен, вероватно сасвим добро, али је исправка стављена у угласте заграде. Све што речено о језику и правопису Трлајићеве песме *Руска зима* односи се у истој мери и на ову Трлајићеву песму.

ЈА САМ ХТЕО ЈУГОВИЋЕ... (стр. 90). Објављено у *Летопису Матице српске* 1827, ч. 9, стр. 38, у низу Соларићевих посмртно објављених стихова; фрагменту сам наслов дао ја.

МИЛОШ И РАДОВАН (стр. 91). Објављено у *Летопису Матице српске* 1827, ч. 8, стр. 46—51. У очевидно рђаво штампаном стиху 29-ом уметнута реч (ја) стављена је у угласту заграду.

МЛАДЕН И МИЛОЈЕ (стр. 94). Објављено у *Летопису Матице српске* 1827, ч. 9, стр. 45—52.

КОВЧЕЖИЋ НЕБОГОГА ПАВЛА (стр. 98). Штампано у *Летопису Матице српске* 1833, ч. 35, стр. 58—9. Наслов песми морао сам дати ја стога што су Соларићеви стихови (и не само ови) штампани уопште веома аљкаво: ову песму на пример Теодор Павловић је штампао под збирним насловом *Поетическа сочиненија Павла Соларича,* са ближом ознаком: *(Парче),* тј. одломак, а у непрекинутом низу од неких стотинак стихова и неколико песама (или одломака од неколико песама), тако да се у први мах и не види јасно да су овде издвојених тридесет стихова заправо чврста целина. — Стих трећи, штампан у *Летопису* очевидно погрешно, гласи онде: *Версе су златне биле, ил’ подобне злату,* па сам га ја морао исправити, а онако како сам умео. — Бога славенског Дида објаснио је Г. Трлајић (у коментару своје песме *Плач, Летопис Матице српске* 1830, ч. 21, стр. 74—5, фуснота) овако: „У наших праоцев, во времја језичества бјаху многи бози; первоначални из њих бје *Бјелбог,* начало добра,

творац и податељ всјех благ; јего противник бје *Чернобог,* начало зла, творец всјех кознеј и зол, љубовавши сја мученијем рода человјеческаго и пораженијем јего всјаческими нешчастијами; такожде бје и *Лелио,* бог љубве, јего брат *Полелио,* бог брака, и трети, *Дидо,* их противник: Лелио зажигаше пламен Љубове нија страсти в серцах људеј. Полелио внушаше им желаније к сочетанију, устројаја брачноје их шчастије; а Дидо, јако ненавистник љубве и брака, уничтожаше веја их дјејствија, превращчаја их во зло и љубују сја нешчастними браками. *Ладо,* богиња љубве, бје их мати." Изгледа, међутим, да би у Соларићевој поезији Дидо могао бити и бог љубави.

ЖЕНИДБА ПО МОДИ (стр. 100). Штампано у *Летопису Матице српске* 1828, ч. 13, стр. 30—1. Реч уметнута у претпоследњи стих стављена је у угласту заграду.

ХУДА СРПКИЊА (стр. 102). Штампано у *Летопису Матице српске* 1827, ч. 9, стр. 56—8. Реч уметнута у ст. 11-и стављена је у угласту заграду.

ПОСЛАНИЦА ДРАГУ ТЕОДОРОВИЋУ ТРШЋАНИНУ (стр. 104). Штампано у *Летопису Матице српске* 1834, ч. 36. стр. 32—6, у низу других стихова, без наслова; наслов песми сам дао ја. — Драго Теодоровић (заправо Јован) и његова жена Софија су познати пријатељи и мецене Доситеја Обрадовића, Павла Соларића, Атанасија Стојковића и других савремених српских писаца. — Соларићеве песме нису датиране; мислим да би се ова посланица Теодоровићу смела датирати годином 1807, када се Соларић заиста заносио мишљу да, за Доситејем, пређе у Србију.

О ЉУБОВИ ПЈЕСНЕ НИГДА ОСТАРИТИ НЕЋЕ (стр. 107). Штампано у *Летопису Матице српске* 1833, ч. 33, стр. 55—7. и ова песма је штампана у низу других стихова, без наслова; наслов сам јој дао ја.

НА КЊИЖИЦУ ЗА НОВОЉЕТНИ ДАР (стр. 109). Штампано у књизи Луке Милованова Опит наставлења к србској сличноречности и слогомјерју или просодии. По новом правописања начину сматрајући на повод к новој весма нуждној Сербској Писменици или Језиконауку списан 1810. А издао га Вук Стеф. Караџић. Беч 1833, 85—6. А ево каквом оценом песникова положаја у савременој српској књижевности, и каквом оценом његова талента завршава Вук свој Предговор горњој књизи: „Но Лука се... врло мало (или управо рећи, није ни мало) обзирао на наше народне песме (којије истина онда још није ни било наштампани); а може бити да би најбоље и најприличније било, да се оне поставе за темељ н за углед учене наше поезије. — — — Но поред свију поменути (а и други сваки, које би ко нашао) погрешака може се слободно казати, да је Лука био прави естетически мајстор начинити стихове; и са самом овом, овако после смрти његове издатом књижицом, заслужује место међу првим нашим списатељима дојакошњега и данашњега времена, а да је којом срећом, од како је почео писати, једнако писао и књиге издавао, могао би бити први српски класически списатељ." (Вукови Скупљени граматички и полемички списи, Бгд II, 1894—1895, 383). О песникову таленту било је и доцније повољних мишљења. Тако је Б. Рајковић писао како је Милованов „још год. 1810. певао тако вешто, и тако чистим српским језиком, да би то и години 1880-ој на дику служило"; па даље, хвалећи непрестано језик Лукин: „Овако певати године 1810, кад наши неродни песама није било штампани, показује заиста необичан дар поезије" (а овде Рајковић говори баш о песми На књижицу за новољетни дар; в. Глас истине 1884, 131б, 132а). И Љуб. П.

Ненадовић запазио је Луку Милованова: „Лука Милованов” — писао је он Светиславу Вуловићу — „показао је песнички таленат, али после неколико лепих песама умукнуо је занавек”: в. Прилози за књижевност XXII, 1956, 98. — Да је песма На књижицу за новољетни дар оригинална а не преведена, имамо сведочанство Марије Поповић-Пунктаторке: в. Вукову Преписку VI, Бгд 1912, 12, које ми се чини веома поуздано. Ово је важно утврдити већ и стога што су се кадикад Луки Милованову приписивали и стихови, често лепи, који нису његови: тако је Андра Гавриловић (в. његов рад Први српски лиричари и естетичари, Глас САН, 60, 241—2), зато што је међу хартијама Милованова нашао једну песмицу о сиромашном фратру, сматрао да је она његова; песма је међутим позната сатирична ругалица о фратру Звекану од Антуна Иваношића (в. књ. XXVI Stari pisci hrvatski: Pjesme Antuna Kanižlića, Antuna Ivanošića i Matije Petra Katančića. Priredio za štampu i uvod napisao T. Matić. Zgb 1940, LIV—LVII, 167—178).

НАДГРОБНИ СТИХОВИ (стр. 111). Песма је штампана у Видаковићеву роману *Усамљени јуноша,* Будим 1810, 15—8. Овде усвојени наслов песми дао је Милош Црњански када ју је објавио у часопису *Мисао,* 1. јануара 1923, књ. XI, ср. 1, стр. 23—4. При дну песме, без икаква друга објашњења, Црњански је написао: „Из књиге Милована Видаковића, печатане 1810. год., преписао радосно год. 1922. М. Црњански.” Црњански није прештампао читаву песму: свакако не случајно, он је изоставио баш стихове 37—44 (Аз старац смирени... Тело же земљи); на тај начин песма је добила карактер интимно-исповедни и наглашено лирски, и баш као да ту Видаковић пише *слово надгробноје* себи самоме, док у роману међутим стихове говори старац Теофан. До сада нико, па ни Павле Поповић који је Видаковића подробно изучавао, није оспоравао изворност овој песми.

У МЕСТУ ПРИЈАТНОМ, ТИХОЈ ПУСТИЊИ... (стр. 113). Текст је узет из Видаковићева романа *Благовони крин целомудренија љубве либо страдателнаја повест Велимира и Босиљки,* Будим 1811, 126. Песма се чешће сусреће у рукописним песмарицама прве половине и средине XIX века; П. Поповић ју је нашао у *Серпском славују* II, 1827, бр. 22: „то је Велимирова песма у Св. Гори”, каже он: *Прилози за књижевност* VII, 1927, 283; а прештампана је и у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, Бгд 1854, 219. Она се певала. — Колико је морала бити раширена и далеко ван свога првобитнога круга најбоље сведочи околност да се, са испретураним строфама и ситнијим изменама, налази и у књижици *Slavonske varoške pesme,* Zagreb, sv. IV, 1847, 36—7, у оваквој Славончевићевој редакцији:

VAPAJ

U mestu prijatnom, tihoj pustinji,

Gde slavuji poju, šuma zeleni,

U žalost pogružen, od sveta odaljen

Suze prolivam.

Na pervom stepenu moga života

Žalost me pobedi; i baš do groba

Hoće da me prati, dok me preda smerti

U ruke hladne.

Ujedinjen š njom, hranim moju žalost,

Jer serce već ne zna drugu radost...

Okol mene sav svet uživa veselje,

Dok ja vapijem.

Onih istih pticah žombori mili,

S kojima se svaki srećan veseli,

Nisu već za mene, jer mi serce vene

Za mom ljuveznom.

Извињавајући се због могућих погрешака у објављеним текстовима, опрезни Славончевић вели у предговору: „... ако koji sačinitelj pesmu vidi prorešetanu morebit na redko sito, mene neka ne krivi, nego slavonsko obćinstvo, које si u pevanju ne da granice metati; ili mnogom prepisivanju, gde se lahko što i nehotice promeniti more." Исти овај Славончићев а не Видаковићев текст прештампан је и у Дежелићевој *Pjesmarici,* Zagreb 1865. стр. 485—6, бр. 370, под истим насловом без имена писца наравно, као и код Славончевића; једно код Дежелића у последњој строфи ст. 1. м. žombori стоји: žumbori.

БАГРЈАНОШАРНА ОТ ВОСТОКА ЗАРЈА... (стр. 114). Узета је из Видаковићева романа *Благовони крин целомудреница љубве либо страдателнаја повест Велимира и Босиљки,* Будим 1811, 175—6; онде је једино у ст. 2. строфе V одштампано флуру, што не мора бити погрешка штампарска, јер је тако и у Доситејевим *Баснама*. Песма се налази и по многим рукописним песмарицама из прве половине XIX века; била је

веома позната и певала се: тако се налази и у *Забавној песмарици* Јер. О. Карацића, Бгд 1854, 30—1, без имена писца, наравно. Али је и њена слава прохујала доста брзо, најпре ће бити због језика којим је писана: већ је *Седмица* (1858, 4а), желећи да у једној причи прикаже најуочљивији тип савременог српског стихотворца, овако иронично говорила о некада, и још до недавна, славној песми: „Уверен сам" — пише приповедач — „да бих од наших Славеносерба добио оду од дванаест пречага да сам у приповедању употребио на сваки начин бегрјаношарну от востока зарју, да своје златне зраке на наше заљубљене просипа кад они, чаром љубве опојени, по красном пределу најпростије природе шетати еја будут и блажени час својега првога састанка уживајући, поред жуборећих тихих поточића, цвркутања птиц и других селних природних красот, до изумљења доведени песму певају." Ту је, на прилично вешто згомиланим примерима, одједном исмејана читава поетика Видаковићева, и песничка и романсјерска; јасно је међутим да се овако можемо изругивати само нечем веома познатом, чак нечем раније веома драгом и блиском, „пленителном".

ПЈЕСН (стр. 115). Објављена у *Смесицама новим,* Пешта 1841, 27—8. Пред песмом, Видаковић даје овакво објашњење о њеном постанку: „Следујушчу песницу овим поводом... сочиним. Полазећи ја из Тителa 1813. г. у Кесмарк, замолим мојега пријатеља да ми пише што о Србији и о њеном после Георгија паденију. Примим ја убо от њега писмо, које ме весма опечали, да сирјеч за Србију никаква још добра изгледа нејма, ражали ми се тако, да сам се и исплакао пак от туге моје пјесн ову сочиним." Песма је одиста „једна од најсимпатичнијих ствари нашега песника", „сва изванредно мирна, смерна, кротка, безазлена, као нека божићна песма", вели за њу Павле Поповић (опширније о њој в. Павле Поповић, *Милован Видаковић,* Бгд 1934, 89—91). Песма је била веома позната у првој половини XIX века па и доцније; да ли ју је, када и где, Видаковић објавио и пре 1841, нисам могао утврдити, али је извесно да је она и пре тога датума (1841) била добро позната, док ју је П. Поповић нашао у *Српском славују* II, 1827, 4—6 (в. *Прилози за књижевност* VII, 1927, 282). Међутим текст из *СС* не слаже се у потпуности са текстом из *Смесица:* у редакцији из 1827. год. прва два стиха треће строфе гласе: Погледајте кроваво / Поље оно Косово; оно што је 1841. год. последња, у тексту из 1827. год. је четврта строфа (ситније разлике не бележим); у тексту из 1827. год. има једна строфа више, пета, која гласи:

Ах, ја мати жалостна,
у темни луг прибегла!
Помоћи се лишавам,
Грозне сузе проливам
овде.

Строфа четврта из 1841. год. постала је последња, шеста, у редакцији из год. 1827, и гласи:

Сестра моја Венгрија
Мене помоћ не могла,
Нит' велика Европа
Чујет воздиханија
моја.

У једној рукописној песмарици из 1847. год., где је без већих измена забележена и ова Видаковићева песма, ова нова строфа уметнута је између треће н четврте строфе редакције из год. 1841. Тако проширена песма штампана је и у *Забавној песмарици* Јер. О. Карацића Бгд 1854, 211—2 (са испретураним последњим строфама) као и у двема новосадским *Песмарицама* (1862, 1868) на стр. 2, скоро без икакве измене (у ст. 2. м. у тамни луг, стоји: у пустињу), а без сумње и још другде. Строфа је вероватно познијег порекла, а немам никаква доказа да је Видаковићева. Песма се и певала, као и многе друге „грађанске", па се свакако тиме може објаснити што се налази у већини рукописних песмарица и штампаних лира у другој половини XIX века, обично без ознаке писца. Ево како се певала:

АХ, ПРЕСТАН'ТЕ, НЕВИНЕ...

— Милован Видаковић —

Andante con moto Композитор непознат

Nedostaje slika sa notama iz pogovora

Описујући у Додатку ч. 32. од 23. априла 1844. год. пештанских *Серпских народних новина* „торжество дана рождења" Фердинанда I, које је приредило „српско општество у Панчеву", дописник казује како се на тој свечаности пре приказа Стеријине трагедије *Бајазит или Светислав и Милева* певала ова Видаковићева песма, а ево какав утисак је оставила: „Но тко би описати могао" — казује дописник — „оно усхићеније које се на лицу сваког присуствујућег Србина и Српкиње читати дало кад се именована трагедија почела! Велика тишина бијаше, и наједанпут у соби испод спода *(Podium),* као издалека, зачуше се тужни гласи песме *Ах, престан'те, невине,* певана од Српског хармоничког хора, са пратњом од четири шуморога *(Waldhorn),* четири трубље *(Posaune)* и малим добошем, чотом обвученим. Художествено сложена песма ова, коју је по познатој народној арији вешто у четири гласа ставио искусни наш Србин и једини управ у овом кругу делајући гласослагатељ *(Tonsetzer)* Господ. Н. С. Ђурковић, млогу је сузу из очију тронути Србаља и Српкиња измамила, а како не би, кад су ови елегијски, танин и у срце продирући звуци све нерве наше задрмали, и нас у необична очарана чувства уљуљали. Песма се ова још тихо орила, а замишљени Стефан Гребљановић (Александар Влаховић), који је донде у мислима изгубљен за столом седио, тихо се пренуо из мисленог сањања на ове даљне, жалосне гласове, и неописано

истинито и драстички изговорио је монолог први: *Тако је морало бити!”* Песма је морала бити добро позната још и око год. 1880, пошто је тада цитира Змајев *Стармали* (10. маја, стр. 98б), у ироничној алузији на савремене политичке прилике.

Што је занимљиво, ова песма је допрла, певањем или књижевним путем, чак до Бугарске, и онде, на сасвим другом терену и у друкчијим приликама, само понеке алузије изменила, казујући друкчију, бугарску тугу жалостивим ритмом Видаковићеве тужаљке. Ту бугарску „верзију” Видаковићеве песме ја сам објавио у чланку *Милован Видаковић и бугарска „народна” песма, Прилози за књижевност* XVI, 1936, 313—5.

Свакако са реминисценцијама на *Пјесн,* испевао је Видаковић још једну сличну а мање успелу песму штампану у *Љубомиру у Елисијуму* I, Будим 1814, 214, која гласи:

Појте, миле и љубезне

окол’ мене све птичице,

Торжествујте и славите

света обновленије.

Не завидим, уживајте

пријатности јестествене,

Које срце у печали

уживати не може.

Цветај, дични пољски цвете,

и украси пролетије,

Да се с тобом срећни ките.

ако за ме и није.

Ја се тешим с поточићи

у које ми сузе капљу,

Вас дан с њима уздишући,

много крати и ноћу.

и ова песмица се често сусреће но рукописним песмарицама из средине XIX века, а круг њенога ширења је такође знатан. Она се такође певала, а као таква мора да је била веома позната када је Сава Мркаљ једну своју песму (в. напомену поводом његове песме *Старац)* писао тако да би се могла певати као ова Видаковићева. Песма је одиста праштампана у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, 1854, 44, а врло искварена, заправо потпуно измењена, штампана је у књижици *Slavonske varoške pesme*. Sabrane po Slavoljubu Slavončeviću, Zagreb, sv. III, 1852, 47—8, где је Славончевић (у ствари, Лука Илић), у четири књижице (од 1847—52), штампао множину *калфинских* песама, како их он добро назива, за разлику од народних песама н „песничких производа учених људи". Славончевић-Илић-Ораовчанинова верзија Видаковеђеве песме гласи овако:

AKO ZA ME I NIJE!

Pojte, mile i ljuvezne

Oko mene ptičice.

Toržestvujte i slavite

Druge sretne divice.

Ne zavidim uživanje

U naručju ljubimca,

Ja sam, tužna, ostavljena

Ko što bez druga ptica.

Cvetaj, dični poljski cvete,

I ukrasi proleće,

Da se sretni s tobom kite,

Ако za me i nije.

Ja se tešim s potočići

Ki mi suze primaju,

Vavek s njima uzdišući,

Koji brege haraju.

Тако isto i mene će

Ljubav, posle il' prije,

U grob tavni sahraniti, —

Valjda za me i nije.

Не мање је искварена и измењена Видаковићева песма и у књизи *Pjesmarica*. Sbirka rado pjevanih pjesamah. Sabrao Đuro Stj. Deželić, Zagreb 1865; ту је, на стр. 473—4, под бр. 359, штампана и Видаковићева песма, пре по Славончевићевој верзији него по оригиналу.

ЖЕНИДБА ПО МОДИ (стр. 116). Штампао ју је Вук у својој *Народној српској пјеснарици,* част втора, Беч 1815, у одељку Неколико нових пјесана које су учени људи састављали, под бр. 11, стр. 248—9, а без ознаке аутора (са очевидним погрешкама у ст. 21. и ст. 30, које су овде, можда и добро, исправљене; ја мислим да би и стих трећи требало, логичније, читати овако: Шта (тј. колико) поклада прође...). В. Стајић је, додуше са резервом (в. *Јован Авакумовић,* ГИД *у Новом Саду* 1937, X, 339; *Великокикиндски диштрикт,* Нови Сад, 1950, 94), претпостављао да би ова песма могла можда бити и Јована Авакумовића (в. о томе и: Боривоје Маринковић, *О песмама Јована Авакумовића, Зборник МС за књижевност и језик* 1959, VI—VII, 265), „пошто стихом и тоном [...] јако подсећа на Авакумовићеву песму *Пахшалија новаја"*. Вук је међутим објаснио ко је аутор песме: Ђорђе Рајковић је (в. његов чланак *Успомена на Јована Берића, Вечерњача,* 1881, стр. 33, 49; прештампано у књизи: Ђорђе Рајковић, *Изабрани списи* I, Нови Сад, Матица српска 1950, стр. 136—42) то „дознао из уста неумрлог Вука", као и то да је песма написана 1810. год. „Нечувено је и рећи: 1810!", узвикује одушевљени Рајковић; „та ни 1880. не пева се у нас лепше! да је ту песму, не велим какав Абердар или иначе који стиходеља, но да ју је баш и сам од главе до пете поета, Змај-Јован Јовановић отпевао, смем слободно рећи да му не би

славе окрњила ни образа оцрнила”. О Ј. Берићу Рајковић каже још да „му је најјача страна *сатирска поезија*. Ту се огледа велико Бериħево оштроумље и, што у оно доба беше нечувено у књижевника, таква чистота језика да није боља ни данас”. Позната је, међутим, Вукова критика из 1820. год. баш на језик (и правопис) Бериħев у његовом преводу Шрекове *Историје* (в. Вукове *Скупљене граматичке и полемичке списе* II, Београд, 1894—5, стр. 107—11), на коју се Берић, уосталом, није нимало срдио (в. Вукову *Преписку* I, 178—9). По казивању Ј. Копитара *(Новыя письма Добровскаго, Копитара и др.,* СП, 1897, стр. 249) знамо да је Берић год. 1812. радио на једном српском речнику. Ј. Берић је писао против моде и у своме (проведеном) спису *Месечна и тримесечна сочиненија за воздјеланије ума и облагорожденије сердца премиле јуности сербске,* Будим, 1815, стр. 43—4, јер онде једанаестогодишња мала Љубица, пошто је једнога дана била у друштву извесне господичне С. и вратила се оданде огорчена, бележи у свој дневник следећа размишљања: „Мамица ових господични била је на један дан пред тим у неки сватови. Почне ми дакле приповедати како је невеста од главе до пете одевена била, кака је који сват био накићен и каква су јела при обеду имали, све редом од супе до ораха, с којима је ручак окончан био. Ја почнем о другим предметма говорити, но она ни о чему него опет о новим пантљикама, капама, о новом крају хаљина, најновијем обичају косе плести, и другим оваковим ситницама блебетати започне. Једва сам дочекала да је се једанпут опростим и кући дођем.” — Можда је најумесније да баш овде саопштим податак који међутим пристаје уз коментар многих сатиричних песама о жени у нашим песмама с краја XVIII и почетка XIX в. један од најранијих портрета зле (па и модом опијене) жене дао је код нас А. Везилић у књизи *Краткоје сочиненије о приватних и публичних дјелах,* Беч 1785, стр. 335—9, у посебном морализаторском чланчићу *О злој женје,* где ју је описао овако: „Бог благочестиваго мужа сохранит да не возмет жену каја себе всегда украшајет и лепаја, кладкаја словеса давати и с својими рјечми ласкати знајет. Она јест вожда или цјеломудрије својеја младости оставила и завјет својего бога заборавила, зане дом јеја наклоњајетсја к смерти и јеја хожденија к погибели. Вси који к јеј преходјат не возврашчајутсја на пут живота. Она сама не ходит право путем живота, тако непостојана сут јеја поступанија, да она сама не знајет камо ходит. — Глупаја и звјерообразнаја жена полна јест пустословија, а совсјем ничтоже знајет. Она сједит пред дверми дому својего на столице, или показујетсја на прозорје, да би младим људем угодила, украшајетсја да би их љубовију пљенила. Она јест тако звјерообразна и неукротима, да јеја ноги у дому својем заостати не могут. — Сад јест на пољу, сад на сокаку, и на нејаком шетању (шпациру) находитсја, јест на видимих мјестах и улицах града. Побуждавајет и призивајет равно веја мимоходјашчија, и онија которија пут порјадочниј мимоводит. Лепаја жена без наказанија јест јакоже свиња со златноју пантликоју, трудољубива жена јест чест мужа својего, но љенива јест чир в кости јего. Чрез разумнија жени дом устројајетсја, но безумна својим дјеланијем разорит сеј. — Глупаја жена всегда јест готова смјејатисја, охотно проводит времја своје с мужескими лицами. Бестиднија к себје собирајет, и кто безумен јест, тој тамо приходит. — Који злују жену обрјетет, тој обрјетет скорпију. Пијанствујушчаја жена јест велико мученије, понеже она не знајет своју срамоту покрити. — Боље јест во пустој земли или у рогљу крова живити нежели с прекословноју и гњевливујој женоју купио у дому. Јеја муж принужден јест чрез ју стидитисја, и когда кто јему о нај представит, тогда јего весма опечаљајет. Злаја жена содјелајет печалноје серце, и прискорбноје лице. — Тогда муж не имјејет увеселенија о нај, и тако всјако дјело јему досадно бивајет. Она

јест вејy срамоту и страх изгубила, и јавно говорит: Ја не пекусја о том что људије о мње глагољут.”

СЛОВО НАДГРОБНОЈЕ (стр. 118). Штампано у књизи Полезнаја размишленија о четирех годишњих временех, с особеним прибавленијем о трудољубији человјека, и отуду происходјашчеј всеопшчеј ползе, сочињена и на свјет издана Еустахијеју от Арсич. Будим 1816, 156. — Ја сам нашао (в. мој чланчић Ка познавању Еустрахије Арсић, Зборник МС за књижевност и језик VI—VII, 1959, 270) епиграф којем је аутор Луције Аније, а чија се два стиха налазе данас у Латеранском музеју, на саркофагу некога Октавија Валеријана; ти стихови гласе:

Euasi effugi. Spes et fortuna ualete,
Nil mihi uouiscum est, ludificate ailos.

у тим стиховима (који имају свој узор у једном грчком епитафу) ја видим узор песмици Еустахије Арсић. У наведеном раду писао сам: „ да је Еустахија Арсић имала пред собом превод грчког епитафа (што је скоро невероватно); било овај латински епитаф на латинском (у шта је такође тешко веровати, јер мени није познато да би она знала била латински); било пак неку његову, свеједно да ли вернију или слободнију, немачку верзију, — чини ми се да би прави узор њеној песмици заиста могао бити у малочас цитираној. Крај свега, ипак би било лепо када бисмо могли имати и ону највероватније баш немачку песмицу коју је Еустахија Арсић превела: да видимо како је тај посао обавила, и да ли је у њега унела бар нешто свога. Јер би било лепо знати да је, године 1816, једна Српкиња то умела и смела.”

ЉУБОВИ (стр. 119). Објављена у Давидовићеву *Забавнику* 1819, 204—5; потпис је онде: В. у П. 1718, што свакако треба да значи: Витковић у Пешти, а година је погрешна, м. 1817. У истоме *Забавнику* штампане су још две Витковићеве песме, *Надежди* и *Мог Александра песма;* прва од њих је са пуним именом писца, а друга је превод познате Витковићеве првобитно на мађарском написане песме. Ова друга је била, изгледа, веома популарна, јер је прештампана — однекуд међу „веселим песмама” — у београдској збирци *Тамбурица,* 1854, стр. 38—9. Прештампавајући пак у *Забавнику* три Витковићеве песме и још три оде, Давидовић је (стр. 200) донео овакву белешку: „Будући да *Забавник* у више руку долази нег’ *Новине,* то сам за добро судио песме ове и оде у њега такође ставити.” О томе опширније в. Младен Лесковац, *Михаило Витковић. Његов живот и рад у српској и мађарској књижевности. Гласник Историјског друштва у Новом Саду* VIII, 1935, 233.

МОТО НА СЕРПСКУ ПЕРВУ ПЈЕСНАРИЦУ (стр. 121). Песма је први пут штампана у целини на другој страни насловног листа Вукове књиге *Мала простонародња славеносерпска песнарица,* Беч 1814, без потписа аутора; о томе подробније в. Љуб. Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића,* Бгд 1924, 53—4. Потом ју је Милутиновић прештампао у својој књижици *Неколике пјеснице старе, нове, преведене и сочињене С. М. Сарајлијом,* Лајпциг 1826, 24, додавши на истој страни

следеће објашњење: „Истога года у Бечу, кад је извјесни собратељ пјесана серпскије' хотио печатат перву књижицу своју, предложио ми је, или паче наложио као пријатељу, да му што сверху изресца књиге сочиним; послужим, допадне му се, и приложи га — но и ја као чоек... рад сам га видјет и представит у реду својије' играљки, иако је малешно." Песма је доцније још једном штампана, ваљда да бисмо сазнали тачан датум њенога постанка, а на основу једнога Милутиновићева рукописа, у *Летопису Матице српске* за год. 1864, књ. 109, стр. 96; њен наслов је онде: *На молбу Вука Стеф. у Бечу смишљена 1814. јануар. 11. за његов купферштих у првој пјеснарици*.

НЕПОЗНАТОЈ (стр. 122). Песма је први пут штампана у *Летопису Матице српске* за год. 1863, књ. 108, стр. 48, из рукописног дневника Милутиновићева вођеног у Видину почев од 25. априла 1817. год., а који је дневник у доба објављивања песме био својина др Јована Андрејевића (в. непотписани рад *Из дневника Симе Милутиновића, Летопис Матице српске* 1863, књ. 108, стр. 39—40; песме су у продужењу, на стр. 40—50, као и на стр. 93—105, наредне књиге *Летописа)*.

РАЗВРАТ (стр. 123). Први пут штампана у *Летопису Матице српске* за год. 1864, књ. 109, стр. 97; у истоме часопису, књ. 108, стр. 40, забележен је и други наслов песми: *Соблазн* (може бити да јој он боље одговара).

СЕНИ ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА (стр. 124). Текст је узет из Мушицкога *Стихотворенија,* Пешта 1838, I, 15—8; Мушицки је означио да је песму написао у манастиру Раковцу, пет месеци после Доситејеве смрти. До сада најподробније и најпоузданије коментаре уза стихове Мушицкога в. у књизи *Одабрани стихови Лукијана Мушицког*. Приредио Васа Стајић, Бгд 1938, стр. 1—136.

СОЧИЊЕНИЈА ДЕРЖАВИНА У ШИШАТОВЦУ (стр. 126). Текст је узет из Мушицкога *Стихотворенија,* Пешта 1838, I, 26—8. Прочитавши ову оду, Вук је писао Мушицкоме из Беча 14. октобра 1816: „Мислим да сте чули одавно да је Державин умро" *(Преписка* II, 107); одговарајући Вуку 10. новембра 1816. из Шишатовца, Мушицки је писао: „Препоручите г-дну Гагичу да ми, ако узможе, добави оде (које знам да ће бити) на смерт Державина. Бог да му душу прости! Живиће док је славенског рода." *(Преписка* II, 111).

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ, СЕРБЉИНУ ОТ СЕРБЉИНА (стр. 128). Текст је узет из Мушицкога *Стихотворенија,* Пешта 1838, I, 29—34, а песма је написана у манастиру *Шишатовцу*. Прочитавши је, Вук је 24. новембра 1816. из Беча овако захваљивао Мушицком: „Пребогато писмо ваше од 3/15. новембра примио сам с онаковом радости с каком сте га ми ви послали. Копитар ми га је из града донио и цело смо вече оде читали. Мени је познанство и пријатељство ваше, и вјечни спомени у одама вашим, довољна награда за сав труд мој о Српском рјечнику и о народним пјеснама, и за све остале недоскутице." *(Преписка* II, 118) О самом настанку ове песме Вук је, доцније (в. *Скупљене граматичке и полемичке списе,* Бгд 1896, III, 118—9, у своме одговору на Светићев Утук, године 1843), писао овако: „А ода она Мушицкога постала је овако: у манастиру Шишатовцу једанпут (1816) за ручком Мушицки је викао на наше хајдуке говорећи, не само да хајдукују по Турској, него и да прелазе преко Саве у Сријем, да срамоте народ свој итд.; ја сам пак хајдуке бранио доказујући да је највише криво

турско правитељство што ми хајдука толико имамо; да многи отиде у хајдуке за невољу; да у нас у хајдуке иду понајвише најзнатнији људи и да међу њима има добријех и поштенијех људи, који тек у друштву мало помало стану зло чинити; да су хајдуци у почетку буне на дахије (1804. г.) били народу од велике помоћи и користи итд. Овако бранећи сваки своје мисли дође готово до свађе, и Мушицки се тако расрди да престане говорити са мном. Послије ручка отидемо с гостима, који су се ондје десили, у Петковицу (мали манастирић на шишатовачкој земљи), вратимо се пред вече натраг, вечерамо и отидемо сваки у своју собу спавати не проговоривши један с другијем ни једне ријечи. Сјутрадан испред подне ја изиђем пред манастир и ондје станем с њеким, у томе он отворивши прозор промоли главу из собе и смијешећи се запита ме шта оно ја кажем да чине хајдуци кад чују кукавицу гдје кука. На то му ја одговорим, као што сам му и прије казивао, да се за хајдуке зло прориче у оној години кад кукавица изиђе рано те кука по црној шуми, а да их њезин глас по зеленој шуми врло весели, и да је то знак да се одмеђу и скупљају. Кад се послије ручка састанемо у његовој соби, он ми прочита *почетак* оне оде. Видећи ја тако да смо се помирили и да је он попустио и мени дао за право, станем му наново казивати од какове су помоћи били хајдуци у почетку буне на дахије, потом српске бојеве с Турцима итд. Њешто је од овога мога казивања он биљежио, а њешто је одмах преда мном у стихове намјештао: и тако за њеколико дана постане она ода.

К САМОМ СЕБИ (стр. 132). Текст је узет из Мушицкога *Стихотворенија,* Пешта 1838, I, 54. Песму је Мушицки написао у једном тренутку када „чрезвичајне беде нападоше на мене", како је писао: „дођу ми примјечанија 4. сент. от апелаторијума на рачуне моје", и тада почињу његове познате неприлике око манастирских рачуна. Ову песму, заједно са још једном другом, послао је М. Вуку из Шишатовца у Беч, 10. новембра 1816. и писао му:" „Ево вам опет две оде от 4. и 5. ноемвр. Оне ми таки после оног пакета својевољно истекоше из персију, и у другом новом метруму. То ми допустите за извинение што их шиљем. Већ не знам што је доста! Људи требају у великој вароши пренумеранте и новаца, а ја им шиљем пјесне!" Па даље, у наставку: „От ових ода — ону к мени самом, другом не показујте кромје Копитара. Ја ју само и вама због пробе новог метрума и српског језика ради шиљем." *(Вукова преписка* II, 1908, 110—11) Вук му је одговорио (24. нов. 1816) између осталога: „Ја би желио да вас јошт која бједа нападне као она 4га септембра: Истина да су нама пријатељи мили и драги, али су нам непријатељи много пута полезнији од њих. — Само треба се њима (непријатељима) ползовати." *(Преписка* II, 118) — О језику ода Мушицкога Вук је више пута писао и у писмима Мушицкоме (са доста замерака, као што је познато), а иначе га је, баш у ово доба, храбрио, гонио на рад и песме му хвалио. „Ове се оде ваше све нама допадају неисказано; само ћу вам ја пријатељски то казати" — писао му је 28. нов. 1816 — „да се чувате славенских речи као живе ватре: само славенске рјечи и ова смјеса српскога н славенског језика могу учинити да ваше оде и у језику не остану вјечне и класическе, као што су у мислима, у духу поетическом и неродољубивом и у мајсторији." У истом писму пише му још и ово: „Бог зна какови јошт лаври и вјенци нас очекују. — Пјевајте дан и ноћ." *(Преписка* II, 120, 122) Мушицки је добро осећао шта значе оне Вукове речи о потреби ползовања непријатељима, па му је доцније (7. маја 1817) писао овако: „Чисто је каткад нужно духу человјеческом увреждение са стране. Оживи на подобије тио горећа огња, кад се јелеј на њега поспе." *(Преписка* II, 174).

НА ВИДОВДАН (стр. 133). Текст је узет из Мушицкога *Стихотворенија,* Пешта 1838. I, 70—3. Шаљући ову оду Вуку 12. јуна 1817, Мушицки му пише, између осталог: „Шиљем вам нову оду на Видовдан с немачким преводом. Соопштите г-дну Копитару. Прочитајте му ви сами патриотическим духом и тоном. Представите себи да гледите пред собом картину живописну, представљајућу последњу вечеру кнеза Лазара, и све збитије сутрашњег дана. — — Ја сам тако себи представио кад намери' (бивши у расположенију поетическом, in humore poëtico) певати онај плачни дан. Зато сам овако почео. — Кад нисам тако срећан да сам Косово поље, Ситницу реку, Крушевац и пр. видио, морам се помагати воображенијем и сопственом његовом живописију. О, колико би' ја Арси платио кад би ми он по овој оди удовлетворителни образ живонаписао! Видите колико су нужни чертежи и образи са знаменити' предмета Сербије поети патриотическом. Прва три стиха читајте тихим ал' дубоким тоном, као у трагедији." *(Преписка* II, 185—6). Вук му је на то одговорио (на Петровдан 1817): „Оду на *Видовдан* читали смо ја и Копитар с особитим чувствованијем, мени се особито допада"; па му потом даје неколико „примјечанија" (предлаже да место *вранац* стави *ждрао* тј. *ждрал,* „зашто Србљи приповедају да се тако звао коњ Милошев; итд.) на језик и акценат (в. *Преписку* II, 189). — Занимљиво је и лепо, а умногом и прихватљиво објашњење Теодоре Петровић Мушицкога става према романтичном патриотизму Срба у њеној студији *Лукијан Мушицки и наша народна песма. Прилози проучавању народне поезије* V, 1938, а нарочито стр. 37—9.

ГРИГОРИЈУ ГЕРШИЋУ (стр. 135). Текст је узет из Мушицкога *Стихотворенија,* Пешта 1838, I, 75—6, а песма је написана у манастиру Шишатовцу. Григорије Гершић (око 1775-1835) „био је најбољи пријатељ Лукијанов, саветник његов и у књижевним питањима и иначе" (В. Стајић), учитељ у Карловцима и директор српских основних школа у Срему и Славонији.

ОДА К САМОМ СЕБИ (стр. 136). То је заправо јена од славенских ода Мушицкога, штампана у *Стихотворенијама,* Будим 1840, II, 135—6, а на српски ју је превео Милош Светић; тај превод је штампан у *Стихотворенијама,* Нови Сад 1844, III, 202—3 (а штампао га је и Светић у својим делима), и овде оданде унесен.

ГЛАС ХАРФЕ ШИШАТОВАЧКЕ (стр. 137). Текст је узет из Мушицкога *Стихотворенија,* Пешта 1838, I, 114—21, а песма је написана у Шишатовцу; једна је од најпопуларнијих песама епохе међу школованим светом и ђачком омладином, а изазвала је читав низ песничких одзива и свечаних зарицања да ће се поћи путем њених савета. И Мушицки је био горд на њу; осећајући добро да њоме даје свој поетски и родољубиви тестамент, писао је Вуку 29. децембра 1821: „Младеж је српска моја дијецеза. Ову ми не оте ни СС. [тј. митрополит Стефан Стратимировић] ни каква сила кромје смрти! Још више, та је дијецеза највећа, најславнија, састављена из свију други' дијецеза. У тој дијецези не завидим ни митрополитској митри. Моја дијецеза мене милује, почитује, има повјереније к мени, и моја је сва радост, утјеха и дика у њој! С њом ћу ја и мени и народу паметник учинити." (В. *Преписку* II, 283).

КЛЕВЕТНИКУ (стр. 142). Текст је узет из Мушицкога *Стихотворенија,* Пешта 1838, I, 142.

ЉУБИ (стр. 143). Прештампано из Пачићеве збирке *Сочињенија пјеснословска,* Будим 1827, стр. 354. Као и већини Пачићевих песама, тако је и овој тешко одредити време постанка: његова збирка је додуше штампана 1827, али је предговор датиран из Новог Сада, децембра 1825, цензорска сигнатура у Будиму, 3. маја 1826, а Пачић је још 1816. год. писао Вуку да има разних песама, тада још додуше махом преведених (в. Вукову *Преписку* II, 456—65); мислим да се већина Пачићевих песама може ставити између год. 1816—1825. Песма *Љуби,* а свакако омашком, штампана је у Пачићевој збирци још једном, на стр. 227—8, а под насловом *Елизи*. — Можда је најзгодније да на овоме месту саопштим и следеће. Имао сам у рукама једно *Објављеније предчисленија* на *Сочињенија пјеснословска Јоана Пачича,* датирано у Новом Саду, 1. августа 1826, са потписом Павла Јосифа Шафарика. *Објављеније* је штампано на једном листу величине 40X24 см, а није забележено ни у једној досадашњој библиографији или штампаном попису књига; по стилу судећи, пре ће бити да га је писао сам Пачић (он је у ово време живео у Новом Саду) а не Шафарик; овај га је вероватно само потписао. Међу совокупитељима већ у овом *Објављенију* има 32 имена; али ту још нема Теодора Радичевића, „практиканта у сол. и арм." бродској: његово име биће штампано тек у *Сочињенијама пјесновловским,* о којима је био обавештен вероватно тек из овога *Објављенија*. Оно је пак занимљиво не само по ономе што казује о српској народној поезији, него још више стога што, у неку руку, даје прву оцену Пачићеве поезије, — по свој прилици од аутора самог. После похвале поезији уопште и истицања њенога значаја у животу народâ, *Објављеније* казује следеће: „Серби су, као и братија њихова Славјани свих језика, красног овог жребија учасници, да у истином народном пјеснословију ни једном, ни најпросвештенијем народу не уступају, многим најсретнијим и претходу. Његове Омиридов и Осијанидов пјесне, у домовини као бесловна чада домашњих поља само у тихом чувству познате и возљубљене, бивају већ и от сосједов чуждестраних предјел с восхиштенијем удивљене и с восторгом препрослављене. Но јестество пјеснословија само правилном у художеству своје постизана совершенство. Серби обаче ни у овом не оскудјевају, и њихов Омир има своје Анакреоне и Пиндаре, и имати ће своје Софокле и Аристофане. Мени служи на особиту радост чрез пријатељска отношенија то у стање постављеним бити, серпско општество на изданије таковог дјела внимателним учинити, које у полној мјери његовог участија заслужно јест. Под гореназначеним заглавијем изити ће у теченију овог љета као избор из већег предуготовленија собраније мјерених стихова разног содержанија, које напред истинитим обогаштенијем процвјетајуште пјеснословија словесности Сербов взирати и сматрати се може. — Као што је негда Тиртеј между Греци на присужденије делфијског прорицанија вожд Спартана с лиром у руци от једноплемених соборников својих огњеним својим пјеснама бесмертна дјела испјевао, као што је малопре Жуковски между Росијани с мечем за отчизну опојасан около кровокапајуштег Ариша (Марса) копља неувјањајеме лоборе Аполону свио, као што је скоро равновремено Крупински между Пољаци покривен ранами и славом с поља сраженија у службу муза возвратио се и, витез у војни, пјевац саде голубодушниј, нежним пјеснама серца благомислених земљакиња својих восхиштава, исто тако је и сочинитељ ових стихова, посреди шума оружија Музом одушевљен, после славноизвершеног службе своје времене, сугуби лоборни вјенац, на жртвеник отечествене чести положио, вјенац сирјеч меча и пјесне. Свирјепа сила непријатељских начала, која храброму борцу у отечественој служби перса разби, не разби дух персију творца ових пјесама у којим је онај свагда јуношествено-бодри обитавао. — Многоразличност содержанија ових стихова, живост предмета, богатство

и раскош красодаванија и окончениje многогубо пренебреженог досад стихосочињенија заjемљују да ћеју свим просвјештеним, род и језик свој истино љубјашчим Сербом, Серпкињама, да и свим Славјаном и Славјанкињама, источник чистог духовног увеселенија бити.” Ако је ово одиста писао Пачић, самоуверенији и заноснији пледоаје својој лирици тешко да је дао икоји наш песник.

ТИБУЛ СРЕЋНИЈИ (стр. 144). Прештампано из Пачићеве збирке, стр. 76—7.

ТУЖБА (стр. 146). Текст је прештампан из Пачићеве збирке, стр. 69—70. — Има више трагова у нашој књижевности да се Петроварадин звао Гибралтар, час сремски, час мађарски, час славонски. Тако је Јован Суботић, описујући у песми *Писмо учреднику Српског народног листа* своје путовање лађом од Пеште до Фрушке горе, певао године 1839:

Па кад се крај Каменице спустимо, ето Славонског,
Којим се Срем поноси, Гибралтара,
Петроварадина, гди, као што соко са стене
На ловца изван домашаја гледи,
Гледи на Дунав и шајке по њему, и топу се руга.

(в. *Босиље,* 71)

Јаков Игњатовић је писао у роману *Трпен спасен* (Одабрана дела Јакова Игњатовића, Матица српска, Нови Сад 1949, IV, 141): „Нови Сад — српски Париз. Ту имаш пространу Бачку, која ти све за живот доноси; тамо преко Дунава убави Срем, који ти шилер и нектар, малвасију и шљивовицу даје; пред тобом Петроварадин, капија Сремска, сремски Гибралтар...” Осамдесетих година XIX века, у доба великих политичких борби између Срба и Мађара, Змај се у своме *Стармаломе* ругао претензијама Мађара на „мађарски” Гибралтар, тј. Петроварадин. — Уосталом, називање мање познатог а драгог свога именима славнијим и угледнијим али туђим, ја мислим да смо ми преузели од Мађара и њихове шовинистичке експанзије XIX века; тако смо Осек звали Франкфуртом на Драви *(Матица* III, 1868, 114), Земун — српском Венецијом на Дунаву *(Матица* III, 1868, 209), Сремске Карловце — српским Хајделбергом (Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини* III, Нови Сад 1963) или српским Споном, Фрушку гору — српском Светом гором, Нови Сад — Српском Атином, итд.; има и песма: *Београде, мали Цариграде!*

ОЧИ ЛУКАВЕ (стр. 147). Прештампано из Пачићеве збирке стр. 242—3.

СНУ (стр. 149). Прештампано из Пачићеве збирке стр. 113—4.

ЛАЛИ (стр. 150). Прештампано из Пачићеве збирке стр. 231—2.

МУЗИКИ (стр. 152). Прештампано из Пачићеве збирке стр. 234—5.

ЈЕЗД КОЊИЧКИ (стр. 154). Прештампано из Пачићеве збирке стр. 304—5.

ПРИ КОНЦУ ЛЕТА 1825 (стр. 155). Прештампано из Пачићеве збирке стр. 283.

СУЈЕТНА ЖЕЉА МОЈА У ПРАДЕДОВА КУЋИ ЖИВОТ ЗАКЉУЧИТИ (стр. 156). Прештампано из Летописа Матице српске 1832, ч. 31, стр. 53—4.

ИСПОВЕД (стр. 158). Прештампано из Пачићеве збирке стр. 161.

СНИ (стр. 159). Прештампано из Пачићеве збирке стр. 48—9; иста песма је, погрешком, још једном одштампана у Пачићевој збирци, на стр. 338—9.

НЕВОЉА (стр. 161). Ову по своме свежем и слободном реализму а у нас у то рано доба иначе неуобичајеном хумору и мирној подругљивости занимљиву јадиковку објавио сам ја год. 1937. у чланку *Један прилог изучавању наше „грађанске" лирике, Гласник Историјског друштва у Новом Саду,* X, 350—2. Песму сам имао у два подједнако непоуздана преписа рђавог рукописа који потиче из времена „никако после 1822" године. У рукопису, као што је то честа навика писара нарочито старијих песмарица, строфе нису биле означаване, него сам их начинио ја: што је овде сада строфа, то је у рукопису написано као један стих, заправо ред, па је само због дужине, и пошто није могао стати у један, својим завршним делом преношен и у други ред; то међутим не значи да се песма не би могла написати и у друкчијем облику: што је овде сада строфа, могла би лепо бити и само два стиха који би имали облик 5+5/4+5 слогова, дакле трохеј+дактил+дактил-+ +трохеј/трохеј+трохеј+трохеј+дактил. — О аутору ове песме ни данас не умем са поузданошћу рећи ништа, као што о њему нисам ништа знао год. 1937. и 1953. Подаци које у вези са тим питањем имам, уместо да ствар расветле, још више збуњују. Први пут је ова песма штампана, изгледа, у књижици *Нови забавни календар у којем се свашта налази али само онога нема што се тражи*. С особитим приљежанијем по хоризонту зли жена израдио Винко Лозић, астрогољ (тако!), Будим 1830, 28—30, под насловом *Љута невоља;* последња строфа ту гласи:

Млада ме неће,
Госпоји не смем,
Девојке ме обилазе,
Љуте невоље.

Остало је све исто; потписа аутора нема. Затим, ова иста, песма штампана је, у нешто друкчијем облику, на 92-ој стр. *Песмарице* I, Нови Сад 1862, а под песмом је потпис J. Раића: требало би то да буде ваљда син књижевника Стефана Рајића, такође књижевник и познати преводилац Гетеова *Вертера* код нас, за кога иначе знамо да је писао и стихове. (И ко зна какве све, јер „писао је једнаком лакоћом српски, немачки, латински и мађарски", а Б. Рајковић је у *Вечерњачи* 1881, 139—40, објавио и једну његову на немачком писану песму из год. 1836. коју му је из Беча послао Змај, у то доба још страстан читач старих немачких часописа и антикварско цуњало; Рајић је

написао и неки сатирични спев, *Војвода Шиподер,* и штампао га у календару *Ружици* за 1834. год., који је као неки „српски Дон-Кихот": „Кад би се та песма нашла" — пише М. Б. Милићевић у *Поменику* 1888, 610 — „вредно би било прештампати је." Н. Радонић је очевидно добро знао песму о војводи Шиподеру, јер говорећи о томе шта је „сирома' човек", он је у своме чланку *О сиротињи — Јавор* 1875; прештампано у Радонићевој књизи *Молска мудровања* II, Нови Сад 1878, 114— 32 — забележио ово: „Дороц му је од сами' закрпа и конаца, као год у Шиподера, војводе, умрљао се, забуђавио, рогозом се препасао, изгледа као заврзан, не би га ни кер оњушкао! Можеш ти имати урокљиве очи какве ћеш и избечити их колико ћеш, не бој се нимало да ћеш га урећи, јер од њега отпадају уроци као год што блато отпада од салитравог зида; ништа друго него да га уместо страшила на сламу метеш, да вране растерује, али и ту не би био од велике користи, јер се каже: да сиромаку ни врана не сврће с пута!") Међутим, иста та новосадска *Песмарица* (о којој је у *Јавору* 1862, 192в писао, изгледа, сам Змај) дословце је прештампана у Новом Саду год. 1868, и на стр. 94-ој новога издања поново је прештампана ова иста песма, само са том разликом што јој је као писац сада означен А. Бранковић, а то би ваљда могао бити Аврам Бранковић, опскурни преводилац неколиких географских уџбеника и једнога кукавнога *Боја код Наварина,* за кога иначе знамо да је писао и стихове. (О Авраму Бранковићу в. *Магазин за художество, књижество и моду* 1838, 135б, 143аб, —144а, 139б; ту је дата кратка биографија овога писца рођеног 1802. у Врањеву, умрлог убрзо после 1830. у Србији. „Бранкович је чисто, лепо и слатко писао. Био је подражатељ, али не servum pecus", вели се ту.) Песма, потпуно једнака у оба издања новосадске *Песмарице,* без наслова па, по обичају многих рукописних песмарица, штампана као прозни текст, без икаквих строфа, а које ја овде покушавам реконструисати, гласи:

Немам дувана,

Новаца немам,

Немам леба, немам сира,

Немам сланине.

Пиво је скупо,

Вино још скупље,

За ракију много ишту,

Воде не могу.

Таљиге су скупе,

Кола су још скупља,

За каруце много ишту,

Пешке не могу.

Шешир ми се бели,

Марама жути,

А дугмета на прслуку

Нема ни једног.

Чизма ми је пукла,

Тур ми се пара,

А чоја ми фина

На фраку се цепа.

Госпоје немам,

Фрајле ме неће,

Којекакве дроље нећу, —

Моје невоље!

Мајстор ме гура,

Хаускнехт ме тура,

Бирташ неће да ме слуша, —

Јао невоље!

Од две верзије очевидно је боља она коју сам ја објавио год. 1937; но питање ауторства ове занимљиве песме остаје још увек отворено. Да је песма превод с мађарског, тврдио је већ А. Арнот; у вези с овим питањем в. чланак Лазара Чурчића, *Око ауторства једне песме из грађанске лирике, Прилози за књижевност* XXV, 1959, 107—9. За Арнотово тврђење ја сам знао и пре Чурчићева чланка; узалуд сам покушавао да уђем у траг мађарској песми која би била узор — или оригинал — нашој. Пок. Милан Токин писао ми је, поводом мога распитивања о овој песми, 22. децембра 1953. из Вршца, да његова жена зна лепу мелодију мађарске песме *Nincsen pénzem se dohánzom* — — —, али јој никако не зна речи. У исто време отприлике, 23. фебруара 1954, и мађарски књижевник Јанош Херцет послао ми је текст једне мађарске песме чије би прве речи могле заварати као да би могле бити истоветне са нашом песмом; оне то међутим нису. Само први стих те песме подсећа на нашу (Nincsen pénzem se dohánzom, баш као код Токина), али се ништа даље с њом нимало не слаже: то је једна од познијих куруцких мистификација мађарских (не из познате Талијеве збирке); Херцег ми је послао и ноте уз ову песму: компоновао ју је Thurzó Nagz László, али се наша песма по тој мелодији певати не може. Да додам још и следеће: Дим. Давидовић у писму Вуку од 17. фебруара 1829. (*Преписка* II, 84) за аутора ове песме сматра Бранковића и Матића (о томе Петру Матићу Вук 1845. говори веома позитивно: в. *Писма о српском правопису и језику, Граматички и полемички списи* III, 157—8); о истој песми в. још и Вукову *Преписку* Ш, 709.

Песма је и прештампавана; налази се у *Забавној песмарици* Јер. О. Карацића, Бгд 1854, 166, као и у Дежелићевој *Pjesmarici,* Zagreb 1865, стр. 701—2, бр. 561, под насловом *Napitnica,* без ознаке аутора и у следећем скраћеном облику:

Pivo je skupo,

Vino je još skuplje,

Za rakiju novac nemam,

Vode ne mogu.

Kola su skupa,

Karuce su još skuplje,

A za hintov mnogo ištu,

Pješke ne mogu.

Tur mi se para,

Čizme imam stare,

Na kaputu ni dugmeta

Nemam nikakvog.

Marker me gura,

Kelner me tura,

Sokačica čorbe ne da, —

Teške nevolje!

У вези са претпоследњом строфом ове песме (в. моју редакцију из год. 1937), за сада само упозоравам на стих 468. у следећој строфи *Безимене* Бранка Радичевића (ст. 464—9):

Онда узе чедо дично,
Па је кући он отпрати,
Те се онда, ка обично,
у кавану малко сврати;
Па с маргера на келнера —
Оде право да вечера.

А како су изгледале канапе (па и новосадске) у ово доба, писао је најпоузданије Ј. Игњатовић. На једном месту у својим мемоарима (*Рапсодије из прошлог српског живота,* Нови Сад 1953, 95) он пише и ово: „Тек што се преобучем, а звони на подне. Са првог ката сиђем у канапу, ручак већ готов, официри седају за трпезу; један сув, висок и црн Талијанац, уједно и маркер и келнер, остави билијар...” итд.

У новосадској *Песмарици* (1862, 83; 1868, 85) штампана је, међу шаљивим песмама, једна такође без наслова и без помена аутора, која по мотиву и стилу има извесних сродности са песмом *Невоља:*

Докле ћемо с’,

побратиме,

’вако скитати,

од кафане
до кафане
карте играти,

од механе
до механе
вино пробати,

а у зору
без парице
кући бегати?

Издрт лакат,
трбух празан, —
моје невоље!

Гуњац стари
и фес продрт,
коса пропала!

Отац стари,
мајка пита:

„Шта си радио?“

Деца плачу,

Жена куне:

„Гром те убио!“

У новосадске песмарице је ова песма ушла може бити из књижице *Тамбурица,* или најодабраније и најновије српске љубовне, јуначке и веселе песме. Скупио и издао Цић. Бгд 1854, 39—40. Наравно, и ова песма би се могла написати у друкчијем облику: што је овде строфа, могао би бити стих, са схемом 4+4+5, тј. трохеј+трохеј+трохеј+трохеј+трохеј+дактил. Ову песму нисам нашао до сада ни у једној рукописној песмарици, што је мало необично, јер новосадске песмарице (из год. 1862. и 1868) доносе махом најпопуларније грађанске песме из средине XIX века.

САСТАВЉЕНО КАД У ГОРЊОКАРЛОВАЧКУ БОЛОВАОНИЦУ ДОСПЕДОХ ПОБЕЂЕН И ОСТАВЉЕН ОД СВЕГА СВЕТА (стр. 163). Први пут објавио др Владан Недић у чланку Необјављене песме Саве Мркаља, Зборник Филозофског факултета, Београдски Универзитет, Бгд 1959, IV—2, 415—24 (в. стр. 421). О песми В. Недић казује ово: „Знамо њену најближу предисторију. Ранивши у тренутку мрачне свести некога учитеља цртања, Мркаљ је био затворен. Тукли су га ‚за непокорност његову’, оковали ‚у тешко гвожђе’ и затим стрпали у болницу. Знамо и даљу предисторију песме. То је цео несрећников живот — батргање једног изузетног духа у нискоj средини која му је усадила и немир и раздраженост и манију гоњења. Песма није само потресно људско сведочанство: Мркаљ је овде достигао и свој уметнички врхунац. Кроз необично гипке стихове, претежно десетерце, саопштио је он своје последње искуство. Живот не чини клетим стихије и звери у природи — човек је човеку већа страва. То је закључак Мркаљев.”

ЈЕЛЕНИ ДИЈАКОВИЋ ЗА НОВУ ГОДИНУ (стр. 164). И ову песму је први објавио др В. Недић у чланку *Необјављене песме Саве Мркаља, Зборник Филозофског факултета,* Београдски Универзитет, Бгд 1959, IV—2, 422—3; овде је наслов песме нешто скраћен. Поводом ове песме В. Недић вели да је она „сонет жени горњокарловачког пароха која је жалила... удес” песников. У вези са неким не сасвим јасним стиховима ове и још неких других, последњих песама С. Мркаља В. Недић пише: „На гдекоји неразговетни стих... последњих песама пала је тренутна тама Мркаљеве свести.” — Да је *Сако* хипокористикон песникова имена љубазно ме је обавестио др В. Недић; Вук је то забележио у своме *Рјечнику* већ 1818. год

СТАРАЦ (стр. 165). Песма је штампана у *Серпском народном листу* од 23. децембра 1837, ч. 52, стр. 415; убрзо потом, прештампана је у *Голубици* 1841, III, 160, са следећом занимљивом примедбом: „Пева се као: Пођте, миле и љубезне; или као: Где си, моја драга младост?” Саме по себи, примедбе као ова у *Голубици* доста су честе код наших

песника овога доба, али је посебна занимљивост ове Мркаљеве још и у томе, што је њен аутор чак и једну овакву песму писао вођен мишљу да ће се она можда моћи певати. (У епоси занесеном општом меломанијом можда се томе ипак не треба одвише чудити. Јер, на пример, пре 1848. певале су се чак и песме Мушицкога: Полит у *Покојницима* 1899, 16—7, прича како је тада новосадски адвокат Аца Костић, који је имао изванредно леп глас, „особито лепо певао тада знамениту песму Мушицкога Днеј радосних печалних". Чак је и сам Мушицки једном, у писму Вуку — в. *Преписку* II, 192 —, уздахнуо: „Ej, да знам у гитару ударити!" А већ Б. Атанацковић сав одише својим заносом за мелосом, првенствено нашим, па пише — в. *Путовање Богобоја Атанацковића,* Нови Сад, 1918, 38—9 — о оваквим својим плановима: „Више пута помислих да би добро било отићи код Кунце, директора од музике, и позвати га да пише српске арије и да их издаје. Ту би било хасне и за њега и за нас. Ја бих му саопштио више наших песама, тим би се он упознао са гласовима који су красни и њему незнани. После би ове дао штампати, Немци би куповали ради реткости а ја бих се трудио да и код нас купују. После, он би те песме посветио ком српском великану, који би га може бити (како је обазрив!) зато наградио. Ето ти материјалне хасне за њега и за нас моралне, јер би се тако наше песме и наши народни гласови по страном свету распростирали и у салонима и појединим приватним дружбама места нашли." Нема сумње: утире се, овде, пут Корнелију Станковићу.) Да ли се песма одиста и певала, међутим, не знам; ипак, штампана је у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, Бгд 1854, 166—7, као и у књижици *Тамбурица,* или најодабраније и најновије српске љубовне, јуначке и веселе песме. Скупио и издао Цињ. Бгд 1854, 40, што би, додуше само донекле, могло упућивати на овакву њену судбину. А доста је чест обичај наших песника у XVIII и почетку XIX века, па и нешто доцније, да својој песми унапред обезбеђују могућност певања, а тиме и популарност, на тај начин што је пишу по мелодијској, па дакле и метричкој схеми неке већ популарне и радо певане туђе песме — како је то већ озакоњени обичај у меличкој поезији (в. о томе: Младен Лесковац, *Поезија Михаила Витковића, Гласник Историјског друштва у Новом Саду,* 1935, VIII, 230—1; исти, Чланци и есеји, Нови Сад 1949, 48—51; о музиколошкој страни питања в. у чланку Павла Стефановића, *Концертни живот, Књижевност,* мај—јун 1951, стр. 628. Ванредно леп пример како, скоро спонтано, настају нове песме по старој мелодији изнео је фра Грга Мартић, на основу својих књижевних искустава, у *Zapatćenjima,* Zagreb 1906, 75—6). Тако су уосталом радили не само наши песници; и радили су баш по узору на друге, често највеће. Млади Гете је, на пример, за свога стразбуршкога боравка писао „многе песме" својој несрећној сезенхајмској пријатељици „по познатим мелодијама" (Ich legte für Friedriken manche Lieder bekannten Melodieen uniter, пише Гете: *Dichtung und Wahrheit* III/IV, Bearbeitet von Ewald Boucke. Bibliographisches Institut, Leipzig, s. a., S. 22), као што је неколико година доцније имао особито ауторско задовољство да, у сасвим другачијем расположењу, прислушкује како Лили Schönemann пева њој написану Гетеову песму (Bald hörte ich sie zum Klaviere singen; es war das Lied: „Ach wie ziehst du mich unwiderstehlich!" das nicht ganz vor einem Jahr an sie gedichtet ward, — пише Гете у наведеном делу, стр. 315). Дабогме да је веома слично било и код Француза. Пишући о данас већ заборављеној француској књижевници Sophie Gay и њеној некада популарној песми *Moeris,* за коју је и речи и мелодију саставила она сама, Sainte-Beuve вели: „Demandez à quelqu'une de vos tantes ou de vos mères de vous chanter cela" (Causeries du Lundi VI, 69): сасвим слично као и код нас, — као свугде у тадашњој Европи, уосталом. Ради се ту дакле о од вајкада раширеној, традиционалној и интернационалној, дугој и респектуозној

поетској пракси, из древних времена када је поезија била много приснија и природније везана са мелосом него данас, као и о посебном стилском маниру, вероватно старијем него што би се о њему смело закључивати на основу овде наведених само неколико примера.

ОДА НА РАТ (166). Штампано у *Летопису МС* за год. 1826, част 5, стр. 71—4 (потпис: С. Стеф.). Уза стих 14. уредник је (Магарашевић) дао овакво објашњење (стр. 72, испод црте): *„Шварц* (Бертолд) држи се обично за изобрејетатеља пушчаног пра или барута. Он се родио око половине 13. века у Фрајбургу и био калуђер францишкан, који је због своји хемически вјежества у тавницу дошао и ту свога заточенија време употребио на ово изобрјетеније. Но пре Шварца знао је и Бако Рогериј (1295. умр.) како се барут прави, које се из његовог дјела *Opus maius* видити може. Шварц је први тако барут начинити знао како се могао за рат и лов употребити."

ПЈЕСН ПРИ ПОДНЕСЕНИЈУ ЗЛАТНОГА ПЕРСТЕНА (стр. 168). Штампана у *Летопису Матице српске* за год. 1830, ч. 22, стр. 63—4; потпис: *Јоаннович*.

КУПАЦ И ПИЉАРИЦЕ (стр. 170). Штампано у *Летопису Матице српске* за год. 1831, ч. 25, стр. 77—9.

МИЛЕНКО И БЛАГОЈЕ (стр. 172). Штампано у *Летопису Матице српске* за год. 1831, ч. 26, стр. 74—5.

ПЕСМА (стр. 173). Штампана у Давидовићевом *Забавнику* за год. 1835. Крагујевац, стр. 218—20; песник је у Србији променио име, тј. изоставио Чикош а узео, по наредби кнеза Милоша, презиме Стојадиновић.

СПОМЕН (стр. 175). Први пут објављена у забавнику *Српска зора* Беч 1836, 174—5, чији је уредник био сам Спиридон Јовић. Одмах идуће године прештампана је у Гајевој *Danici* (у броју 34-ом), па је и доцније, са небитним ситнијим изменама, често прештампавана: у I св. *Slavonskih varoških pesama* Slavoljuba Slavončevića, Zgb 1847, 16—7; у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, Бгд 1854, 213—4; у књизи *Banater Liederbuch* Темишвар 1863, 70—1; у Дежелићевој *Pjesmarici,* Zagreb 1865, стр. 393—4. бр. 311, а вероватно и по другим сличним популарним збиркама. Морала је бити позната још и око год. 1880, док је те године Змајев *Стармали* (10. маја, стр. 98б) наводи у једној савременој политичкој алузији. Она се и певала, а о томе има више доказа. Ево неколико. У Сремчевом *Поп-Ђири и поп-Спири* поп-Спира, уза срамежљиво забашуривање гђе Сиде, подсећа како су у младости певали и ову песму, па скоро читаву прву строфу и отпева; а Ст. Сремац, изврстан познавалац ове врсте поезије, поуздан је сведок. У Б. Атанацковића роману *Два идола* песма се такође пева (Аганацковић је, год. 1851, зове „нова песма"): кроз читав Атанацковићев роман наизменце је певају и отпевају Ружа и Младен: он у афричкој пустињи, кроз вејавицу на Св. Готхарду и у морској бури, а она, после свирања на фортепијану и певања те песме, јеца у својој несрећној усамљености; чак, ту исту песму у сну пева и двогодишње одојче Ружино, мали Младен: научила га је томе мати, ради успомене на њенога „љубезника". Атанацковићу је ова песма била, чини се, посебно драга, јер се он ње сећа и у своме дневнику из год. 1849: „Валцер! Са тог валцера се опомињем оних арија и звукова које је она на свом фортепијану извијала:

Сећаш ли се оног сата...

Мени је ова песма и сад мила и остаће ми мила навеки. Та моје је срце сад тихо, мирно и спокојно. Изгинула је из њега она необуздана, прекомерна љубав која је још пре неколико недеља у њему беснила. Али песма ми је и сад мила, знак да ће бити навеки." (В. *Путовање Богобоја Атанацковића,* Нови Сад 1918, 36). Песма се певала и у Србији (заправо, у београдској кафани „Код петла"), за младости Милована Б. Глишића: в. његову приповетку *Глава шећера* (СКЗ, књ. 184, стр. 56). Ту песму свира на клавиру и Мара Шницерка на захтев своје мајке Перке Угледићке у Игњатовићеву роману *Стари и нови мајстори* (стр. 137. Матичина издања).

Најзад, Јовићева песма је преведена и на немачки: др Страхиња Костић, професор Универзитета, дао ми је податак да се тај превод налази у књизи *Serbische Dichtungen.* Ausgewählt und übersetzt von Svetozar Manojlović. (Zweite, bedeutend vermehrte Ausgabe der „Serbischen Frauenlieder.") Eisenstadt. Im Selbstverlage des Verfassers. 1885, 45—6, и да гласи овако:

SEHNSUCHT

Nach S. Jović

Denkst du noch an jene Stunde

Als du mir, mit süssem Munde:

Deine Lieb' gestanden hast;

Und als du mit scheuen Blicken,

Mir die Arme — voll Entzücken,

Um den HaIs gewunden hast?

Denkst du auch an jene Stunde,

Als die schmerzlichtrübe Kunde

Uns'rer Trennung plötzlich kam?

Als ich habe ziehen мüssen,
Und als ich, mit tausend Küssen,
Meinen Abschied von dir nahm?

Deine Thränen schlugen Wunden —
Die ich nie vorher empfunden —
Von unsaglich herbem Schmerz;

Weinend bist du, — hold verlegen, —
Mir im treuen Arm gelegen,
Und es sprach allein das Herz

Seit ich, Liebchen! dich verlassen,
Lernt' ich alle Freuden hassen,
Öde ist's, wohin ich schau!

O! ich werde hier verderben
Ohne dich, und kläglich sterben
Wie die Blume ohne Thau!

Wann wird wohl die Stunde kommen,
Wann der Kummer mir genommen,

Wann das Herz vom Eis beireit?

Dass ich, Liebchen! dich umschliessen,

Und so wonnig könnte küssen:

Wie vor längst vergang'ner Zeit!

САКРИЈ БЛЕДЕ ТВОЈЕ ЗРАКЕ... (стр. 177). Песма је штампана у Стеријином роману *Бој на Косову или Милан Топлица и Зораида,* Будим 1828, 76—7. Песму онде, баш као тако често код Видаковића, пева једна личност у роману: „Особито је Љубивој", — вели Стерија — „млади Југовић, за љубвом дисао, често је он у самоћи своју Милку оплакивао, којој је серце посветио, често је у лиру ударао и од уздисаја пресецајућим речма следујућу певао песму: Сакриј бледе твоје зраке..." Песма је постала веома популарна; преписивана је по рукописним песмарицама током XIX века и штампана по разним лирама, а и певала се. Тако је штампана у *Забавној песмарици* Јеремије О. Карацића, Бгд 1854, 72—3; са незнатним изменама, под насловом *Slobodno roniti* а без имена песника, штампана је и у Дежелићевој *Pjesmarici,* Zagreb 1865, стр. 474—5, бр. 360; у књизи *Banater Liederbuch in bunter Reihe.* Sammlung deutscher, ungarischer, serbischer, romanischer, kroatischer, slavonischer und bömischer Voiks- und Gesellschafts-Lieder, wie zusammengetragen von Treufest Peregrin. Temesvar 1863, pp. VI + 216, где су српске песме веома рђаво забележене, увек без потписа аутора (као и све остале на другим језицима уосталом), а најважније и најлепше грађанске и остале истога рода нису међу њима, налази се на стр. 193-oj и ова Стеријина, без последње строфе. Један случај лепо показује како су се ове песме преписивањем и прештампавањем из разних рукописних песмарица самовољно мењале и лако кариле: Теодор Павловић, који је у своме *Серпском народном листу,* поводећи се свакако за укусом и потребама најшире читалачке публике, кадикад прештампавао и старинске песме овога рода, прештампао је и ову Стеријину (20. јула 1847, ч. 28, стр. 224б); али је очевидно није преузео непосредно из Стеријина романа — можда већ није ни знао да је Стеријина, пошто је песма у њега непотписана —, па је тако од пет строфа штампао само четири, и то овим испретураним редом: IV, III, I, II. — Милан Токин, књижевник и некадашњи библиотекар Филозофског факултета у Новом Саду, још је знао како се песма певала; тако ми је, године 1953, уз Токинову помоћ, Мирјана Михалек, наставница Музичке школе у Вршцу, забележила њену мелодију. Ево како ју је Токин запамтио:

Nedostaje slika sa notama iz pogovora

НА ПРИРОДУ (стр. 178). Песма је први пут штампана у *Летопису Матице српске* за 1834. год., књ. 39, стр. 52—3, са ознаком да је написана год. 1830. у Вршцу; оданде је,

нешто измењена, прештампана у збирци *Даворје,* Нови Сад 1854, 113—4, одакле је овде прештампана.

ДАВОРЈЕ НА ПОЉУ КОСОВУ (стр. 180). Цела је песма штампана у *Даворју,* Нови Сад 1854, 90—102; песма у свему има 14 једнаких одељака, сваки са по 22 стиха, дакле укупно 308 стихова.

СПОМЕН ВИДОВА ДАНА (стр. 182). Песма је први пут штампана у *Голубици* за 1841, III, 174—9, наредне године прештампана је у *Серпском народном листу,* а са извесним ситнијим изменама (забележио их је Љуб. Стојановић у своме издању *Даворја,* СКЗ, 1893, 19) прештампана је у збирци *Даворје,* Нови Сад 1854, 22—7; песма у целини има 140 стихова.

СПОМЕН ПУТОВАЊА ПО ДОЉНИМ ПРЕДЕЛИМА (стр. 185). Текст преузет из *Даворја,* 1854, 13—7. — Песми је Стерија дао ове коментаре: 1) уза ст. 16: Србљи и Власи баснослове о чудесама која је Јоргован у Мехадијским топлицама починио; 2) ст. 18: Око Мехадије како с ове, тако и с оне стране, у Влашкој, брда, реке и села имају највише српска имена; и 3) ст. 56: Демир-капија.

НА СМРТ ЈЕДНОГ С УМА СИШАВШЕГ (стр. 188). Песма је први пут штампана у *књижевном додатку Јужне пчеле* од 15. марта 1852, бр. 11, стр. 81аб; овде се прештампава из збирке *Даворје,* Нови Сад 1854, 18—9.

ГРОБЉЕ (стр. 190). Песма је први пут штампана у Књижевном додатку Јужне пчеле од 15. фебруара 1852, бр. 7, стр. 49аб—50а; овде се прештампава из збирке Даворје, Нови Сад 1854, 20—1.

ПРВИ ПРЕЛАЗАК ЦРНОГА ЂОРЂА ИЗ СЕРБИЈЕ У СРЕМ (стр. 192). Прештампано из *Дела Јована Хаџића у књижеству названога Милоша Светића.* Књига I. Пјесне изворне. Нови Сад 1855, стр. 108—13. Као поднаслов стоји да је „пјесна епијска". Стихови из Хорације наведени као мото узети су из *Ода* IV, 8, 29—30.

СТРАДАНИЈЕ СРПСКО ГОДИНЕ 1813 (стр. 197). Први пут објављено у *Голубици* II, 1840, стр. 124—6; без измене прештампано у књизи *Дела Јована Хаџића у књижеству названога Милоша Светића.* Књига I. Пјесне изворне. Нови Сад, 1885, стр. 121—2, са ознаком да је песма написана „у Београду 1839".

МОЛБА ПОТОКУ (стр. 199). Прештампано из збирке Матије Бана Дубровчанина *Различне пјесне I,* Бгд, 1853, 17—8; ту је означено да је песма написана 1839. год. Божидар Ковачевић унео ју је у своју антологију *Парнас.* Зборник лирике српске и хрватске, Нови Сад 1955.

ПРИЧА (стр. 201). Песма је штампана у *Голубици* 1839, I, 271—2. На стр. 272. Радишић је, у белешци испод црте, дао следећа објашњења уз кованице у последњих пет стихова *Приче: пељана* — од рватског упиљана, урађена, очишћена, дакле чиста; *селендиву* — од селена справљену диву, тј. дивну одећу; *доду* — девојку; *лепшин* — лепојка или лепша јест лепа девојка, а лепојчин и лепшин јест то што и девојчин; *миљавост* — милина, драгоценост; *душе л' срце смиљавост* — душе и срца мирисање, тј. мудрост и

поштење. Против оваквих неологизама одлучно је устао Ђорђе Малетић у своме чланку *Критически преглед стихотворни' производа г. Вукашина Радишића, Подунавка* 1844, 5б—7б, 11а—12б 15б—16б, 19а—20б, 26б—28а, 30б— 32а, 35б—36б, 40аб, 42б—43б. Иако Малетић не спомиње изричито ову песму, може се веровати да се бар неке његове речи односе и на Радишићеве стихове као што су ови завршни у *Причи:* „Муза је његова" — пише Малетић — „више размаженом, самовољном детету него богињи каквој подобна. Научена јединствено у пределима фантазије и празни" санова боравити, никако ил' врло ретко разумом руковођена бива; деца њена, изроди магле и мрака, чезну пред светом ума." На другоме месту Малетић се љути на Радишића што овај мисли „да је њему као стихотворцу слободно ковањем по својој вољи речи језик нагрдити и од правила општи' у мишљењу у чувствовању одступати"; суд му је сасвим негативан: „Гди је срце ладно, ту је само вештина помоћу силе уображења, но и то једва, у стању празнину срца допунити; гди пак поред ладног срца ни нештине нема, ту се лира у дромбуљу претвара." Павле Поповић ни изблиза није о Радишићу мислио тако негативно: он за њега каже да је „симпатичан и као личност и као књижевна појава" (в. његову књигу *Милован Видаковић,* Бгд 1934, 323); в. такође и шта др Драгиша Живковић пише о Малетићу као књижевном критичару (у књизи *Почеци српске књижевне кри*тике, Бгд 1957, 178 идд.). — На Радишићеву песму *Прича* први је скренуо пажњу Борислав Михајловић у својој књизи *Огледи,* Бгд 1951, 163—4.

СЛАВЕНОСРПСКИ ЈЕЗИК (стр. 203). Песма је штампана у *Летопису МС* за 1841. год., књ. 54, стр. 93—4. Мање књижевно-идеолошка а више национално-политичка позадина постанка ове виртуозне химне језику, бар делимично, у следећем је. Н. Бороје вић је у год. 1839. и 1840. објавио неколико песама у *Danici ilirskoj,* од којих две у потпуно илирским идејама, са додатком уз име *Илир из Лике* (данас знамо да му је тај предикат дописала редакција Гајеве *Danice:* в. доленаведену студију И. Мамузића), тада још очевидно необавештен о правоме ставу групе око Теодора Павловића према овоме покрету. То изгледа нису били први Бороје вићеви штампани радови (по једном његовом аутографу, где има аутобиографских података а који сам, под насловом *Документи о Николи Бороје вићу,* објавио у *Зборнику МС за књижевност и језик* I, 1954, 181—4, излази да се он први пут јавио 1837. године; о тим питањима, као и иначе о Бороје вићу, в. рад Теодоре Петровић *Одломци из аутобиографије Николе Бороје вића, Зборник МС за књижевност и језик,* IX—X, 1962, 182—5, нарочито белешку бр. 14. на стр. 184), али су били први који су обратили пажњу на овога по годинама не већ младога писца. Нарочито је била запажена његова песма *Odziv na pesmu Sveta odluka,* штампана у 25. бр. *Danice ilirske* од 20. јуна 1840, стр. 97аб, написана као врста песничког одговора, у оно доба тако омиљеног, на песму Андрије Немчића *Sveta odluka,* штампану у *Danici* 17. августа 1839, стр. 129аб—130а. Немчићева песма почиње:

Hajda, sinci, hajd' sestrice!
Nuz ilirske pevat žice, —
Hajd'mo i mi, bratjo mila!
Kud nas vodi rajska vila — — —,

а Бороjевић је у *Odzivu* прихватио тај мотив слоге и акције:

Napred, bratjo! napredujmo
I odluke svete čujmo,
Umiljeni svima glas,
Ljubožarno како zove
Strasti nježne, sile noce,
Da razvije svaki nas.

Da žertvuje na oltaru
Domovine ljubav staru,
Gdi s' uživa uma plod;
Već i divjak vervi tamo,
Zar peslednji da je samo
Naš ilirski mili rod?

Neima ruga nama toga
Dok je ljubav, dok je sloga,
Dok je vera, dok je Bog;
Dok nam carska milost daje
Da Danice rumen sjaje,
Da se ilirski diže rod.

Реакција на овакву песму морала је бити оштра, и брза; јер већ у броју *Серпског народног листа* од 27. јуна 1840, ч. 26. стр. 201а, Бороjевић је објавио песму

Сванутак, који је у ствари у српским идејама, антиилирски измењени *Одзив;* ево две његове строфе, прва и трећа:

Напред, браћо! напредујмо,
Мушицкога дивног чујмо
Божествене лире глас,
Спасоносно како зове
Красног чувства силе нове
Да развије сваки нас.

— — — — — — — — —

Нејма сумње ради тога,
Док нам влада: Љубав, Слога,
Име, Језик, Вјера, Бог,
Докле царска милост даје
Да, кад свака звезда сјаје,
И серпски се виси рог.

И од песме је речитија покајничка изјава Боројевићева коју је на 206а стр. истога броја *Серпског народног листа* дао у облику следећег *Писма учреднику:*

Будући да већ укору одолети не могу, који ме овде од више страна шиба, од како се једна моја песма у Илирској Даници чита; премда ја сам од свега тога до данас још ни једне речи читао нисам, а то ради великог посла с којим сам за сада оптерећен: тако имам чест молити Вас да би под ону моју Вами послану песму „Сванутак“ ово изјасненије додати благоволили:

Да не би тко, читајући Даницу илирску число 25, помислио да сам ја моју ћуд променио и Илир постао, ускоравам дати на знање да она моја песма „Одзив на Свету одлуку“ ништа друго не сведочи него само то, да сам ја пре девет месеци, кад сам ону песму у Загреб послао, онако исто и мислио и чувствовао, како год што од оног времена, то јест од како сам Серпски народни лист, Серпски љетопис и књиге Мушицкога читати почео, у кругу просвештени никако другчије него непосредствено серпски мислим, чувствујем и припознајем, да сам онда кад сам ону и више онакови песама писао у заблужденију био, у које ме је само дражест к новости, невјежество предмета и љупки позив једног мени почитанија достојног Илира прамамити могла, које ћу све после опширније изјаснити, а за сада не остаје ми друго но врућа жеља и молба да би и остали Сербљи, који се у оваковом положенију наоде, мојем примеру следовали и опет с дјелом и словом Сербљи називали се, као што и јесам

у Госпићу, 17. (29.) јунија 1840.

Ник. Бороjевић

Ова Бороjевићева изјава, коју И. Мамузић не спомиње у своjој расправи *Ilirizam i Srbi,* Rad 247, Zagreb 1933, 1—91, употпуњуje Мамузићева излагања о заоштрености илирско-српских трења; чак, сме се, мислим, закључити да су укор и шибе, о којима Бороjевић говори, песника *Odziva* сусреле баш у самоме Госпићу а нису дошле из удаљенога средишта антиилирства око Т. Павловића (треба само обратити пажњу на брзину Бороjевићева иступања: *Odziv* је штампан у броjу од 20. јуна по новом, а он своју палинодијску изјаву пише већ 17. јуна по старом, тј. 29-ог по новом: подстицај за њу одиста није могао доћи из Пеште). Тешко би било веровати да С. Враз (јер из Мамузићевих излагања се види да је заправо Враз онај „почитанија достојни Илир" о коме Бороjевић говори у своjој изjави) и други Илирци не би знали за Бороjевићево „писмо учреднику", све када и не би било доказа о противном: они су морали пратити писање свога главнога противника. Има и података како су бар неки хтели реаговати на Бороjевићеву изjаву и промену става. Тако је Анте Кузманић писао из Задра 31. марта 1841. Гају: „Onomadne posla sam vam jedan moj članak protiv Boroeviću, moleći vas da mi ga što berže na svetlo iznesete." Гај није штампао у *Danici* Кузманићев чланак против Бороjевића, можда и стога што се по Кузманићеву писму донекле да закључити у каквом је тону и са каквим смером чланак могао бити писан, а Гај ваљда није хтео да по сваку цену ствари заоштрава: „Gospodine moj dragi", писао је Кузманић, „Riščani su naši mertvi neprijatelji. S Vlahom do po zdele, a od po, njom u glavu — nećemo mi nigda na lepe s njima izaći. Mi katolici moramo se složiti, tu istinu ja ćutim vele u sercu mome." Иначе, извесне Кузманићеве примедбе самим Илирцима, па и Теодору Павловићу, у погледу чистоте народног језика, биле су веома умесне: „Nego radite", писао је он Гају, „da izadje kod vas što god laganiji jezik, jer više putah desi se da je verlo teško razumiti — — — Deržimo se tverdo slavnoga narodnoga jezika, obzirajmo se na narodne pesme. Ja, kad štijem peštanske novine, kad god smijem se a kad god ljutim se, zašto onaj jezik izlazi na vražju a ne na Božju. U Biogradu bolje pišu." (в. *Gradja za povijest književnosti hrvatske,* Zagreb, 6, 1909, 118). Ако је Кузманићев чланак кретао сва ова сложена питања, донекле је и разумљиво што му је Гај ускратио приступ у *Danicu*. Извесно је међутим да би у осветљењу свих горњих околности које Мамузић не излаже ваљало аналисати и преписку Бороjевић —Враз, нарочито ону после Бороjевићеве изjаве, а чије одломке Мамузић саопштава (в. нарочито 61—2 стр. његове расправе).

Бороjевић, кога Мамузић не без сваке основе назива „илирским одбеглицом", одиста се, како је обећао, бар још једанпут вратио на питање своjих неспоразума са Илирцима. Тако је у *Серпском народном листу* од 13. јула 1846, стр. 219аб, штампао чланчић *Југословјанско књижество,* који је исто толико правдања свога става колико и одбрана од напада. Бороjевић ту прво наводи текст из часописа *Das Ausland* бр. 11. из 1845. год. где се, без икакве сумње по илирским инспирацијама, казуje следеће: „Бороjевић појавио се је у *Danici* год. 1839. и 1840. с неколико лепих песама и надасмо се од њега да ће се изобразити за правог песника у европеjском смислу, а кад тамо, ступи после у узки круг сербства и обуче се у широку и народну, од сербских песника тако омиљену спавајућу аљину, те прави страшне стихове." Бороjевић је на то између

осталог одговорио и ово: „...треба да се ми Сербљи својски постарамо границе нашег церковног и простог језика определити, за овај писмена и правопис по његовом изворном и природном својству, онако како је најлакше, уредити, и само по тим правилима свој књижевни језик развијати, па онда, колико могуће буде, и о томе мислити и радити, да се и општи југославјански језик за литературу подигне. — Тамо овај обзир занео је приложника горереченог чланка неке моје песме тесним кругом серпства корити, као што је и мене истог на то побудио да се, кад сам ствар здраво промислио, нисам могао првом усхиштењу неких младих родољуба одмах и без сваког увета у наручја бацити, него сам се још морао тој бурној наглости противити и зато, као што известитељ вели, другда и ‚страшно' певати; за које су ме, као што мислим, исто њиова, свакојаком тумачењу изложена следства, довољно оправдала." — Чини ми се да је Боројевић још дуго времена после ових догађаја осећао потребу да објашњава не само своју некадашњу сарадњу на *Danici ilirskoj,* него и своју сумњичаву опрезност према вуковском језичком и правописном радикализму; јер не знам како би се друкчије могли објаснити и овакви његови стихови у песми са карактеристичним називом *Неодважност,* а још карактеристичнијим мотом из Еразма, објављени у *Седмици* за 1856. год., стр. 153а:

Певао сам песму даворију,

Да прогласим нову историју
Свију наших на перу јунака,
Борећи се за зору скорију;
Но кад видим слова свакојака
у наглости која начинише,
Да се лакше пише, теже дише,
Промукне ми и за оно герло
Што је збиља верло.

Мамузићева тврдња да је Боројевић писао чистим народним језиком (наведена студија, стр. 62) само је делимично тачна: песма *Славеносрпски језик* није химна вуковском народном језику: Боројевић је, и теоријски и практично, пре био за средњи слог Мушицкога: против краснохаотических макаронизама, како је писао Мушицки, али и без потребне одлучности да сасвим одбаци архијерејску торжественост ризе речи, како је говорио такође Мушицки. До краја своје позне активности (последњи његови стихови које знам јесу они публиковани у новосадској *Даници* 1866—9) он није примећивао никакав несклад између поезије Мушицкога и језичких идеја Вукових: његове утилитаристичке, просветилачке и дидактичноморализаторске идеје непрестано су замућивале бистрину његова погледа на основно питање наше књижевности око год. 1847; и такав је остао до краја, такав био у целини.

ТВРДИЦА (стр. 205). Прештампано из *Серпског народног листа* ч. 2, од 15. јануара 1842, стр. 16б.

ТЕРПСИХОРИ (стр. 207). Прештампано из *Серпског народног листа,* ч. 7, од 19. фебруара 1842, стр. 55а—56а; песма датирана: Госпић, 5. јануара 1842.

ЧУДНОВАТИ ЉУДИ (стр. 209). Прештампано из *Серпског народног листа,* ч. 28. од 15. јула 1843, стр. 217а.

ОБИЛИЋ (стр. 210). Објављен у *Серпском народном лис*ту, 10. јула 1843, ч. 23, стр. 177а—178б. — Још једном, а сасвим друкчијим поводом, Бороjевић је писао о Обилићу: 31. марта 1846, поново у *Серпском народном листу,* са горчином се жалио у једном чланчићу што се међу странцима тако мало, и тако погрешно, зна о јунаку његове песме. Чланак у целини гласи:

АУСТРИСКИ МУЦИУС СЦЕВОЛА

Под овим именом стои у Аустриско-грађанском у Бечу изданом календару за т. г. на страни 175, под насловом „Мале отечествене знаменитости“, следујућа верстица:

Кад је Турски цар Амурат књазу од Сербије Булеу (Buleus) рат навестио и кад су се обе војске код Саве на равници Кохована (Cohovan) сусреле, учинио је штитоноша овог књаза, један Херват, именом Мило Кабиловиц (Milo Cabilowiz) јуначко дело које заслужује да му се име овом благородном Римљанину узпореди; т. ј. приближио се је под изнетом бегунца к султану и пробо га је своим ножем кроз перси.

Ето како изпорчено и учен Немац у самом Бечу и најновијег времена предмете наше историје (!) саобштава, и колико је нуждно да се јунак нађе кои би ју просто и разговетно тако саставио, да је и превода у друге језике достојна; ја мислим да би се тог посла наш Стојачковић пожељеним успехом подуватити могао.

НЕМАРНОМ ЧОВЕКУ (стр. 215). Прештампано из *Серпског народног листа,* ч. 29. од 20. јула 1844, стр. 225а.

КАРНЕВАЛ (стр. 217). Прештампано из *Серпског народног листа,* ч. 2. од 13. јануара 1844, стр. 16б.

БАЛ (стр. 219). Прештампано из *Драгољуба* 1845, стр. 153—4. — Веома оштра Бороjевићева критика (у *Карневалу* и *Балу)* биће да је слика специјалних друштвених прилика и српскога положаја у њима у Граници, односно ужем Бороjевићевом завичају. Познато је како је омладински покрет (Л. Костић и другови) вешто и са успехом организовао игранке, покладне забаве и балове ради пропаганде својих идеја. Међутим, чести балови већ четрдесетих година међу Србима, баш када Бороjевић пише своје две песме, имали су изразито националистички карактер. Података о томе је много, и веома живописних. *Народне новине* (тј. некадашње Павловићеве *Серпске народне новине),* ч. 13. од 19. фебруара 1842. доносе овај допис из Новог Бечеја: „Досада смо сваких фашанга преко *Новина српских* нашој браћи на знање давали како се балови са српским играма весело проводе, а одсад нам треба јављати да смо не само српски играли, певали и веселили се, но у том весељу и за корист народњу бринули се. Познато је да смо ми ове године на више фундација наше прилоге највећом готовостију приносили, ничим мање опет смо и за нашу Матицу бринули се и трудили

да међу прочом браћом последњи не останемо. Позиву пастира нашег, пароха г. Ј. Чокерљана сљедујући, дали смо један српски бал, из којег ни отличније земљеделце искључили нисмо, да и они жар народности у својим прсима осете. За умилити и растопити срца наша, измислио је проповједник наш једно за свачије око врло пријатно представленије, које је у највећој тајности до оног часа чувано било. Свирац (гајдаш) је српско коло свирајући бал отворио. Затим музика почетак је узела, а за њоме опет свирац, и тако мењајући се до пред зору скупа остадосмо. Десетог часа ноћи био је унесен један постамент и пред њим украшена столица, ми сви на две стране раздељени жељно изгледасмо шта ће сљедовати. Свирајући маршу отворише се двокрилна врата, кроз која спровод један од седам мушких и пет женских лица, на подобије римских богиња обучених, у салу уђу, стану до постамента и ту најважнија женска, као Минерва одевена, на престол седне, на високи постамент подигнута буде. Код подножија њеног стојала је кошница, у руци десној имала је свјетилник а у левој књигу *Летопис,* јербо је представљала Матицу српску. С десне и леве стране на постаменту стајала су два детета, *Новине српске* и *хорватске* држећа. Поред кошнице седило је такође дете, *Народни лист,* а поред њега девојчица звездом на глави украшена, котарчицу цвећа и *Даницу* загребачку у рукама имајући. Пред постаментом стојале су возрастне дјевице, једна је држала српску *Голубицу,* друга *Пчелу* у руци, свака другојачије обучена и накићена, покрај њих на две стране раздељени стојали су четверо мушких, који су оделом четири чина народна представљали, тј. духовенствоблагородство, грађанство и земљеделство. Затим Матица узвиси глас свој и овако нам беседити почне: ‚Ја сам Српска матица, мене је мати народност родила…'" Пошто је у целини донео овај дуги не незанимљиви родољубиви говор алегорично представљене Матице (у којем се велича Гајева *Даница,* „кад ми котарчицу пуну мирисног и разновидног хрватског цвећа, које на нашој гори расте, у крило просипа"), извештај се завршава овако: „По свршетку слова овог узвисио је мили парох наш Чокерљан глас свој, и не само да је сузе из очију наших измамио, но и на већи прилог Матице српске нас побудио. Затим су три дјевице, које су *Пчелу, Голубицу* и *Даницу* представљале, ову песму отпевале:

ПЕСМА СРПСКОЈ МАТИЦИ

у сванућу целог света

И развитку српског цвета.

Матица нам процветала,

Родољупцем буди хвала!

Сви народи подранише,

Нас за собом оставише,

Ускоримо напред поћи,

Бојећи се мрачне ноћи!

Неслога нас Турком дала,

Ње ради нам слава пала!

Слога ће нас узвисити,

Прву славу повратити.

Од дремања сви устајте,

Сложно српске руке дајте,

Војевати ми нећемо.

Већ Матици да идемо.

Њу нам треба помагати,

На њен олтар жртву дати.

Да нам сине сјајно сунце

И озари српско лице!

Дајте! Нос'те! Шаљ'те тамо

Гди надежду сви имамо

Да ће српство процветати,

Народности славу дати.

На овоме бечејског балу скупљено је за Матицу српску 720 форината и 50 крајцара прилога.

Тих и сличних балова било је, нарочито почетком четрдесетих година (а очевидно на подстицај Теодора Павловића), на све стране, и као да су свуда имали карактер националног окупљања и пропагирања родољубивих осећања. Било их је и у ужем завичају Бороjевићеву. Тако дописник *Народних новина* из Карловца, у ч. 22. од 22. марта 1842. јавља следеће: „Хотећи се и ми у време наших месојеђа нашки провеселити, сложимо се, скупимо нужни трошак и добивши допуштење од магистрата овдашњег, устројимо српски бал. Но кад смо цедуље за такови печатати дати хотјели, цензура нам, која се у францишканском конвенту налази, то забрани. У тим опстојателствама дамо писмену нашу молбу на магистрат и овај нам наново дозволи, с тим условијем да овом намјереном весељу друго какво име а не бал наденемо. Тако смо ми дакле 5-ог марта по рим. држали *музикалну вечерњу забаву*. У почетку овог увеселенија до десетог часа ноћи свирани су на велико задовољство свију присуствујућих разни прекрасни комади из опера, а кад се око десет сати све друштво искупи, развесељена младеж не може жељи срца противстати и започне прави бал. На овом је балу, осим најодличнијег ондашњег грађанства, скупљено било цело окружно и варошко племићство, сви окружни чиновници, а особито генералитет и штаб, овде налазећи се сви чиновници код меничног права и цео магистрат. Разговор народним језиком и о народности вођен оживљавао је цело вече и весеље. Тако се на радост онога који је труд на себе примио и целу ствар водио рећи може да је овај бал, откако се памти, један од најкраснијих, највеселијих и најнароднијих био.” А у Панчеву је, на пример, током фебруара 1842. била три српска бала (5, 12. и 19. фебруара; В. *Народне новине,* ч. 22. од 22. марта 1842. стр. 89бв), на којима је „чисти приход опредељен... на дар милој Матици српској”; извештавајући о утиску који је такав бал начинио, дописник завршава: „О балу самом укратко се рећи може да је тако великољепан био и тако лепо за руком испао, да су се иноверци, који су на овом балу били, нашој слоги чудили и да је један велики господин рекао: „Не би веровао да су Срби и сами по себи у стању овако лепо друштво саставити.” Дописник из Сегедина *(Народне новине,* ч. 18. од 8. марта 1842, 72а) обавештава да су Сегединци те зиме држали четири бала, са првенственом намером и задатком „да би се благо опште у свако време и на сваком месту, колико је могућно, потпомоћи, и тако љубов к народности и делом засведочити могла.”

РЕЧ У СВОЈЕ ВРЕМЕ (стр. 221). Прештампано из *Серпског народног листа,* ч. 41. од 24. октобра 1846, стр. 321а.

ПОКЛАДНИЦА (стр. 222). Прештампано из *Седмице* од 19. јануара 1858, стр. 17аб.

ПИТОМИЦА (стр. 225). Прештампано из *Седмице* од 9. фебруара 1858, стр. 41аб. — Тужбе на незнање српског језика код Срба у ово доба су честе и тешке; честе су и осуде што Срби радо говоре туђим, дабогме најчешће немачким, језиком, Павловићеве *Народне новине,* ч. 62. од 13. августа 1842, стр. 250б, пишу иронично, између осталог и следеће: „... та има наших племића који би из свију других језика еминенцију, само из свога матерњег трећу класу у класификацији добили.”

ПРСТЕН (стр. 227). Прештампано из *Серпског народног листа,* ч, 38, од 24. септембра 1838, стр. 299аб; потпис: Милутин.

ИДЕАЛУ (стр. 229). Објављено у *Серпском народном лис*ту од 23. новембра 1842, ч. 43, стр. 335а; потпис: *С. Милутин.*

ВАРАЛИЦИ НАДИ (стр. 231). Објављено у *Серпском народном листу* од 28. маја 1842, ч. 21, стр. 161аб. Потпис је, као најчешће у овог песника: *С. Милутин,* тј. Срб-Милутин. Као да је песма тада одмах запажена (да би се убрзо потпуно заборавила): њена огорчена последња два стиха навео је П(авел) Н(иколић) у својој нимало охрабрујућој анализи наших тадашњих политичко-културних прилика: Павловићеве *Народне новине,* ч. 60. од 6. августа 1842, стр. 243в.

СИВА МАГЛО... (стр. 233). Из посмртних хартија песникових објавио Андра Гавриловић у чланку *Девет прилога историји српске књижевности у деветнаестом веку,* ГНЧ XXIV, Бгд 1905, 159.

МОЈ ГРОБ (стр. 234). Из посмртних хартија песникових објавио Андра Гавриловић у чланку *Девет прилога историји српске књижевности деветнаестог века,* ГНЧ XXIV, Бгд 1905, 159—60.

ПЕСМА (стр. 236). Текст је узет из Суботићеве *Лире,* Пешта 1837, 93—4. У своме *Животу,* Нови Сад 1901, I, 113—5, Суботић прича како је *Песма* настала: он ју је написао као гимназист, за један ђачки „мајалес" на Стражилову, „уз коју ће се пити тамо" (тј. на Стражилову), „кад се о ручку напитнице (буду) оглашавале". Поводом штампања Суботићеве *Песме* у првом издању ове *Антологије* Коста Петровић је у чланку *Опис Стражилова из 1836. године (Зборник МС за књижевност и језик* II, 1954, 196—7), по подацима из матрикула старе карловачке гимназије, утврдио „да је овај ђачки мајалос на Стражилову био 1834. године, кад је Суботић био у шестом разреду гимназије", па додаје још и ово из Суботићеве аутобиографије: „У Карловци још не бејаше никад ђачког мајалоса. Мајалос испаде прекрасно и донесе управитељу само признање и похвалу." К. Петровић даље закључује: „Када је приређивање мајалоса ушло у традицију, не може се поуздано утврдити", али одмах потом саопштава на латинском писани школски задатак из 1835/36. год. у карловачкој гимназији (Descriptio vallis dictae Strazsilovo), који као да оправдава његову тврдњу да „свакако у вези с тим (мајалосем) почињу се ускоро јављати у свескама ђачким задаће у којима ученици описују карловачку околину па и Стражилово." Из тога би излазило да је култ Стражилова у Карловцима почео баш некако у доба Бранкова доласка онамо. — У вези са Суботићевим песмама уопште већ је *Седмица* 1858, 279б, писала: „Многе његове песме усвојио је народ и пева их као своје, а многа се заори при чаши винца или у другој којој прилици"; зато је и Суботић могао год. 1882. писати поводом ове исте *Песме:* „Ова се одржала и до данас. У сваком скоро веселом друштву чути је и њу." То је било несумњиво тачно, јер ју је некако баш у то доба цитирао као веома познату и Змај, у алузији на савремене политичке прилике (в. *Стармали* од 10. маја 1880, 98б). — У тексту ове песме како га је Суботић објавио у *Животу* I, 114 има још и седма строфа, која гласи:

Многа љета, многаја.
На многаја љета,
На многаја, многаја,
На многаја љета.

То је свакако познији додатак, а без сумње настао спонтано у карловачком култу црквеног пјенија, пошто га нема у *Лири* нити у Суботићевим сабраним *Делима*. — О овој песми Свет. Вуловић пише следеће (Глас XIII, 24, примедба бр. 1): „Суботићева позната песма *Зашто да се ја бринем, зашт' да се печалим* итд. веома је духом налик на чувену у своје време у немачкој литератури песму Hölty-јеву Wer wollte sich mit Grillen plagen, So lange uns Lenz und Jugend blühn? итд. Тешко је сад погодити да ли је она Суботићева песма нехотична репродукција или намерна имитација ове песме." — Песма је преписивана и прештампавана: неоштећено је прештампана у *Banater Liederbuch,* Темишвар 1863, 93, а прилично искварена код Јеремије О. Карапића, 1854, 131—2; одштампана је и у Дежелићевој *Pjesmarici,* Zagreb 1865, 699—700, бр. 559, под наслоном *Napitnica,* а без имена аутора, са ситнијим изменама: испретуран је ред двеју последњих строфа, а место не свима јасноga *матеjца* стављен је обичнији и опширнији *шиљерац,* и оваква замена баш одговара Суботићевој замисли. Уз реч *матеjцем* Суботић је у *Лири* додао следеће објашњење, заиста потребно: „Име једног грунта карловачког". А Матеј, заправо Велики Матеј и Мали Матеј, јесу локалитети у карловачким виноградима, на живописној питомини Карловцима ближе падине фрушкогорског обронка између Карловаца и Чортановаца, одмах изнад садашње железничке станице Карловачки Виногради.

Ево како се песма певала:

Nedostaje slika sa notama iz pogovora

СРПКИЊА (стр. 237). Песма је први пут штампана у *Серпском народном листу* од 3. новембра 1837, ч. 45, стр. 356аб, потом прештампана у збирци *Босиље*. Стихотворна списанија Јоана Суботића, Будим 1843, 15—6. Овде је прештампан текст из *Босиља,* а између двеју редакција, поред ситнијих разлика (у тексту из 1837. свугде је м. познијег Србин Србљин; м. Лепог, доброг Србљина, Дичног Србљина — Лепог, красног Србина, Правог Србина; итд.), најзначајнија је измена друге строфе, која у тексту из 1837. гласи:

Мати ми је Српкиња,
Српског оца уд;
Оца ми је дојила
Српске мајке груд:

Срб Србина родити,
Српска сиса дојити
Мора новог Србљина,
Новог Србљина.

Песма је била веома популарна; често се сусреће по рукописним песмарицама и штампаним лирама. О тој песми и времену када је настала Јаков Игњатовић пише следеће: „Јован Суботић већ увелико пише песме, понајвише еротичне, углађене, пуне рефлексија, види се да је много читао, особито немачке ауторе, али не сме ни код њега фалити да отпева штогод о српској идеји. Његова песма *Ја сам млада Српкиња* таква је, и код Срба начинила је tour de monde, у свакој кући се певала, тако је погодила опште осећање." (Јаков Игњатовић, *Рапсодије из прошлог српског живота*. Мемоари, Нови Сад, Матица српска 1953, 31) Павловићеве *Народне новине* од 3. децембра 1842, ч. 94, 385а, забележиле су како је ову песму „на дан миропомазанија књаза Александра свако грло у Београду певало". Исте те новине у ч. 10. од 8. фебруара 1842. у једном допису из Жабља доносе ово: „Ови дана давали су овдашњи Србљи бал, на ком су се јавни знаци показали да се љубов к народности српској по целом Српству све већма и већма распростире. Бал је речени право српско весеље био. На њему су сви присуствујући без различија вјероисповједанија српским језиком зборили; на њему се српска народна игра, српско коло, играла; на њему су српским духом списане песме, *Ја сам млада Српкиња, Ја сам Србин, српски син,* од Српкиња певане; на њему су, што је најважније, разговори о напретку Српства и српског књижества вођени...". Др Милорад Живанчевић, доцент Универзитета, љубазно ми је саопштио да је Милош Поповић, пишући у варшавском панславистичком часопису *Dennica-Jutrzenka* допис о српској књижевности (1843, св. III, 138—44), приказивао између осталога и Суботићево *Босиље*. „Прекрасне, већином лирске песме", вели за њих Поповић, а да би пољски читаоци осетили и дух ове поезије, он у оригиналу и у руско-пољском преводу саопштава две песме, *Српкињу* и *Србина,* „које су већ постале народне, те се у песми певају." — Песма је прештампана у *Забавној песмарици* Јеремије О. Караџића, Београд 1854, 93—4, а има је и по многобројним лирама, београдским н новосадским. Биће да су се убрзо јавиле и њене различите прераде, адаптације и имитације. Тако је неки песник П. Н. у *Драгољубу,* Пешта 1846, 61—2, објавио следећу песму, која је ропска копија Суботићеве:

МЛАДА СРПКИЊА

Ја сам ружа пролећа,

Мој је живот мај;

у том ми је сва срећа

Кад ја стварам рај;

Нит' на небу чека нас

Од те среће бољи час, —

Вели млада Српкиња,

Славна Српкиња.

Сјајно лице месеца

Ноћи гони мрак,

Нежна земљи Даница

Љупки спушта зрак,

Сунце више што сија,

Ружа све руменија, —

Вели млада Српкиња,

Славна Српкиња.

Нашто сунцу небесном

Живи топли жар?

Танко чувство срцу мом,

Мили неба дар?

Да вам сродно дише груд,

Па милине биће свуд, —

Вели млада Српкиња,

Славна Српкиња.

Лептир цвету пролећа

Љуби нежни лик,

Љубит сласт је још већа

Анђелски облик;

Нека лептир љуби цвет,

Ја ћу сродни млади свет, —

Вели млада Српкиња,

Славна Српкиња.

Ова П. Н.-ова песма прештампана је такође у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, Београд 1854, 250—1.

Суботићева песма је најзад прерађивана и прилагођавана и провинцијалним и националним потребама. Тако је у III св. *Slavonskih varoških pesama* Slavoljuba Slavončevića, Zagreb 1852, 97—9, штампана њена, да тако кажем, славонска верзија, са оваквим почетком:

Ja sam mlada Slavonka
Milka me zovu... itd. —

и са сличним изменама скроз. У Дежелићевој *Pjesmarici,* Zagreb 1865, 390—2, бр. 309, она је штампана под насловом *Slavjanka,* без потписа писца и са минималним изменама (свугде је м. Српкиња — Славјанка, м. Србин — Славјан, м. српство — славјанство, итд.); друга строфа почиње овако:

Mati mi je hrvatskog
Oca moga ud,
Hrvatska ga gojila
Majke bijela grud,
Zato i ja roditi,
Hrvatskog odgojiti
Moram... (itd.)

Постоји чак и словеначка варијанта ове Суботићеве песме. Дежелић ју је штампао на стр. 609—11, под бр. 498. своје *Pjesmarice;* она гласи:

SLOVENSKA DEKLICA

Sem slovenska deklica,
Milka mi j' ime,
Sem obraza bistrega,
Hrabro 'mam srce.
Ljubi moj je čvrst rojak,
Lep slovenski je junak,
Ljubi moj je Slave sin,
Krepki sin planin.

Mati me slovenska je
Nježno dojila,
V sladkem domoljubji me
Je odgojila.
„Bog vas živi večni čas!"
Pela zmiraj bom na glas:
„Bog vas živi, mamica,
Vrla Slovenka!"

Kadar se možila bom

S toboj, moj junak,
Mora strašnih topov grom
Tresti zemlje tlak.
In na grada razvalin'
Te objamem, sin planin!
Dam ti roko, ljub' junak,
Hrabri korenjak.

Sem roda slovenskega,
Kaj je „slava", znam;
V srcu mi do „slavnega"
Divji snuje plam.
Sinček moj pa mora bit
Naroda, svobode štit.
Mora Slave bit vojak,
Srčni korenjak.

Kadar pride boja dan,
Venc mu plela bom,
In če pade bojnih ran —
Padel je za dom.
Potlej grob bom venčala.
O junaku vriskala,
Padel v bran je naroda —

Srečna Slovenka!

О овој словеначкој верзији Суботићеве песме словеначки књижевник Миле Клопчич, у писму од 21. марта 1954, љубазно ми је саопштио следеће податке које је добио од проф. Павела Калана. Текст горње словеначке верзије објављен је у новинама *Slovenija,* од 4. августа 1848, на стр. 40, са потписом *Јериша,* а мелодија те исте песме у музичкој ревији („која је штампала саме композиције за пјевање", пише Клопчич) *Slovenska gerlica,* св. 2. за 1848, стр. 8—9. Песма је први пут јавно певана на другој беседи коју је 19. јуна 1848. у Љубљанском гледишу приредило Slovensko družtvo У Блајвајсовим *Kmetijskim in rokodelskim novicama,* у броју од 28. јуна 1848, има о томе следећи извештај:

Slovensko, izvirno ilirsko pesem *(jaz sim mlada ilirka)* je pelo v zboru veliko častitih gospodičen, ki so se nam z ljubeznjivim petljem nježne pesmice tako prikupile, da jih moramo v imenu vsih rodoljubov prositi, de bi jo nam pri pervi besedi zopet zapele.

Аутор словеначке верзије ове песме, Фран Јериша (у радовима за децу потписивао се и Детомил), родио се 3. априла 1829. у околини Љубљане (Šmartno pod šmarno goro), студирао право у Бечу, где је умро 2. септембра 1855, од колере; писао је песме за омладину, као и родољубиве, а преводио је краће ствари са разних језика.

Приликом штампања оваквих адаптација и прерада песме су, наравно, као што је то већ и иначе уобичајено код оваквих збирки, редовно непотписане. Оне су без потписа прештампане и у књизи *Banater Liederbuch,* Темишвар 1863, где су чак штампане три њене верзије: на стр. 41. она са почетком Ја сам млада Славонка (са потребним изменама у томе смислу), на стр. 130. Суботићев оригинал, а на стр. 161. са почетком: Ја сам млада Илирка, уз доследно спроведене нужне замене током читаве песме. Штампање ове последње верзије у *Tamburašima ilirskim* дало је Теодору Павловићу повода да протестује против оваквог начина присвајања туђих песама, а „наочиглед сочинитељу": „Та није ли доста жалости, браћо", обраћао се он Илирцима у *Серпском народном листу,* 1842, 118, „што нам ви братском руком та мила чеда наша српска небратски у римско одело облачите, те ји у њему једва познати можемо? Зашто да ји јошт и покрштавате или боље рећи римска им имена издевате и у место српски, илирскима називате." (Наведено: д-р Марко Малетин, *Теодор Павловић, Гласник Историјског друштва у Новом Саду,* IX, 1936, 293.) Међутим, и сам Павловић је са сличним преиначењима доносио у своме листу неке песме илирских песника, уз објашњење, додуше, да то чини „по оном истом праву којим илироманi име српско промењују на илирско". (Навенено: И. Мамузић, *Станко Враз и српска књижевност. Зборник радова Института за проучавање књижевности,* Бгд 1952, књ. 2, стр. 293—4).

СРБИН (стр. 239). Песма је први пут штампана у *Серпском народном листу* од 11. јула 1840, ч. 28, стр. 217, са следећом посветом: „Благородној госпожи Јелисавети племенитој от Младеновић, супруги благородног господина Трифона от Младеновић, великог судца благородни у Дистрикту иришком, дар за њена надежде пуна четир сина, учтивејше подноси песму ову Др. Јоанн Субботич." Песма је потом прештампана у збирци Суботићевој *Босиље,* Будим 1843, 78—9, без горње посвете. Разлике у текстовима нема. — Као и Суботићева песма *Српкиња,* и ова је доживела судбину популарних песама онога доба: била је преписивана и прештампавана, прерађивана и подражавана, а знамо и да се певала, и то веома брзо пошто је објављена. Поред онога што је о томе речено поводом песме Суботићеве *Српкиња,* потребно је рећи још и следеће. У *Серпским народним новинама* за 184 1. год., ч. 12. од четвртка 13. фебруара, 45в—46а, у допису из Турског Бечеја извештава се како је у овоме месту, у карневалско време, приређена свечаност, а углавном из љубави према месном пароху Јовану Чокрљану, који се био вратио у Бечеј из Шибеника, "гди је професором Богословије био"; тада су га мештани „особито.. дочекали, и између прочег са наштампаним стихотворенијем поздравили га". Даље дописник казује ово: „А да би и возљубљеног свог пароха, који јавна увеселенија не походи, участником свог дружевног весеља учинили, не штедећи великог трошка, држали су у његовом пространом квартиру два бала, гди музиканти нису толико посла имали колико свирац, окол' којег је до 30 маска у српско-народном оделу играло. Ту су први пут код нас *песму Србљина* (види *С. нар. лист* 1840. г., число 28) певали, а на г. парохово предложеније закључили да сваки једноплеменик наш у друштву српском српски говори; који би се заборавио и туђу реч проговорио плаћа 3 кр. каштиге, који новци се на благодјетелне намере обраћати имају." — Популарна, песма је прештампана у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, Бгд 1854, 249—50, затим у збирци *Banater Liederbuch,* Темишвар 1863, 8, као и по многобројним лирама, редовно без имена песникова. Доживела је и три имитације. Тако је Милош Поповић-Фрулица штампао у *Пештанско-будимском скоротечи* од 2. августа 1842, ч. 10, стр. 52а, без потписа, следећу своју песму, уневши је доцније у збирку својих песама *Мач и перо,* Бгд 1846, 21—2 (тој књизи Змајев *Стармали* из 1880. год. дугао се да јој је прави наслов *Мачије перо лоша Поповића):*

Ја сам верни српства син,

Милош именом,

Мом ћу српству старат се

Казат временом:

Што је српско љубити,

Српства благо грлити,

Света да је задаћа

Срба Милоша.

Мати ме је Српкиња
Срба родила,
Срб ми отац улио
Чувства премила:
Српско име хранити,
Српску славу множити,
Дужност да је вечита
Срба Милоша.

С српским млеком посисʼо
Ја сам српства дух,
Српству зато обраћам
Мој ја српски слух:
По дедова примеру
Језик, име и веру
Српске груди чувају
Срба Милоша.

Док се мени зелени
Српског луга стан,
У туђинском презирем
Рају љубве сан:
Српству верно служити,

Крв за српство пролити

Завет свети остаје

Срба Милоша.

А песник П. Н., који се већ прославио песмом *Млада Српкиња,* имитацијом Суботићеве *Српкиње,* штампао је у *Драгољубу,* Пешта 1846, 63—4, своју имитацију Суботићева *Србина:* у истоме *Драгољубу* где су објављене П. Н.-ове обе имитације, Суботић је штампао своју *Иванъску ноћ,* тако да је морао читати обе ове песме. П. Н.-ова песма гласи:

МЛАДИ СРБИН

Ја сам чедо пролећа,

Име ми се цвет,

Сласт ми срце осећа

Кад ме воле свет;

Рај за други не зна груд,

Него мила бити свуд,

Вели славног рода син,

Славни српски син.

Чиста роса зорице

Цвета крепи лик,

Мени поглед Милице

Даје нов облик;

Нека роса крепи цвет,

Мени прија Милкин свет,

Вели славног рода син,

Славни српски син.

На част сунцу даница

И њен светли стас,

Мени све је Милица

И срца јој глас;

Данка нема чувства жар,

Красне Милке мили дар,

Вели славног рода син,

Славни српски син.

Волем српске Милице

Верни бити друг,

Неґ' у туђе краљице

Светли дођи круг;

Љупки Милке поглед сам

Свети раја ствара храм,

Вели славног рода син,

Славни српски син.

Песма А. Андрића *Преображени Србин,* штампана у бр. 45 *Danice ilirske* за 1848 год., а коју наводи И. Мамузић у расправи *Ilirizam i Srbi,* Rad 247, Zagreb 1933, 42, исто је онолико Андрићева колико и Суботићева (цитирам по Мамузићу):

Ja sam Slave slavni sin,
Ime mi je Srb,
Prvi mi je sada čin
Srpski steći grb,
I pod grbom zemlje sve,
Koje dušman nogom tre:
Veli pravi srpski sin,
Pravi srpski sin!

Без много критичности, наравно, у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића прештампане су две имитације Суботићева *Србина:* Милоша Поповића *Моја песма* на стр. 204—5, и *Млади Србин* П. Н.-ов на стр. 249—50.

Као доказ популарности Суботићеве песме да наведем још ово. У причи Богобоја Атанацковића *Ефросина* (в. *Пештанско-будимски скоротеча* за 1844, ч. 38—9; наводим по Целокупним делима у издању Српских писаца, 28) главни јунак, Урош, рецитује (нешто искварене) стихове из Суботићеве песме *Србин:* „Али слушај само", казује једна личност Атанацковићева. „Урош је данас био овде, донео ми је књиге и читао ми је, само да си га чула, свака реч му је пламен била, још и сад ми зује у ушима речи:

Мени дајте Српкињу,
За њу живим, мрем за њу.

Кад је ово читао, очи је своје на мене подиг'о, као да је казати хтео: Ти си та Српкиња!"

САБЉА-МОМЧЕ, ЦВЕТ-ДЕВОЈЧЕ (стр. 241). Песма је први пут штампана у *Летопису Матице српске* 1842, књ. 56, стр. 47—62, са ознаком да је написана у Пешти, августа 1841; прештампана је у збирци *Босиље,* Будим, 1843, 103—24, одакле је узет текст за ову књигу. Песма је убрзо запажена: у *Серпском народном листу* од 11. марта 1843, стр. 76б—79б, неки П. штампао је чланак *Преглед песме: Сабља момче, цвет девојче.* То је, поред неких ситнијих замерки, углавном похвална критика која се завршава речима: „О богатству и красоти н народности мисли и речи, главни и прилагателни нарочито, о лакости, течности, природности, живости, танкости, сили израженија, о вкусу у избору, немам довољно речи признаније моје да изразим. Поета српски, рекао би, само се у овој одежди с поуздањем задобитка уваженија и љубови пред народом нашим показати сме." Ипак је Суботић и на овакву критику одговорио чланком у *Серпском народном листу* од 28. октобра 1843, 339а—341а, 4. новембра 1843, 345б—347а, бранећи се од приговора свога критичара. Обухвативши и *П-ову* рецензију и Суботићев одговор, Ђорђе Малетић је написао опширан чланак *Нешто о балади г.*

Јоан. Суботића Сабља момче, цвет девојче у *Подунавци* за 1843. год., 11. децембра, 107аб, 18. децембра, 201аб, 24. децембра, 204б—205б, 29. децембра, 207а—208б; чланак је сухо доктринаран, па ипак својим на махове наивним и крутим моралистичким рационализмом, без много осећања за поетско, занимљив, типичан по стање наше тадашње критике по ономе на чему, и како, инзистира (без и најмање алузије на Биргерову *Ленору).* Колико је песма могла бити популарна, сведочи можда и ситан податак да је неки недаровити Б. И. П. Б. штампао у *Подунавци* 1844, 173а, песмицу *Зумбул-момче, карамфил-девојче* у којој иначе једино наслов подсећа на Суботића. На ову баладу — или *сказкопјев,* како је то тражио речник Друштва српске словесности, *Подунавка* 1844, 196б — није могао не вратити се у своме преопширном *Животу* Суботић. Он ту у потпуности пређуткује горње две критике на песму као и свој одговор на прву од њих, а о самој песми казује следеће: „Задаћа ове песме јест светиња дане речи и после гроба" *(Живот* II, 8); затим: „Садржај песме црпен је... сав из народног истинског живота и народних обичаја у подобним приликама. *Сабља-момче* постане пријатељем ондашње омладине" *(Живот* II, 9; у овом ставу Суботић се свакако присећао неких примедаба својих критичара.). Најзад, поводом ове као и поводом неких других својих песама, Суботић је писао, на свој охоли начин: „Тако ми се чини да што се тиче народног језика и духа, тај се нигде неће наћи у оно доба тако скрожђу чист и значајан као баш у мојим песнама" *(Живот* II, 45), — што је, уосталом, умногом и тачно. — Као што је познато, Змај је врло рано написао своју пародију Суботићеве баладе, *Чемер-деку, Пелен-баку,* која је први пут објављена у календару *Месечару* за 1860. год. Занимљиво је да се међу пренумерантима *Босиља* на стр. 168. чита да је један од 37 новосадских пренумераната благородни Павел от Јоаннович, сенатор и вармеђе сремске соседатељ — дакле отац Змајев —, а књигу да је претплатио „за сина Јоанна." Несумњиво је дакле да је Суботићеву баладу Змај могао читати већ као дечко од десетак година. Радо би се данашњи читалац препустио домишљању о томе како је дечакЗмај доживљавао утварну језу од прекогробних сусрета у старој песми: но ћути о томе зрели Змај; ако је „језе" и било, он ју је потиснуо друкчије: у његовом младићком начину реаговања на славну баладу има нешто од ироничног и хитрог обрачуна његове романтично нестрпљиве и националистичкореалистичке генерације са мистичним сентиментализмом оцена. — Истине ради, међутим, ваља рећи да је Змај, поводом педесетогодишњице Суботићева књижевна рада, писао о Суботићу веома похвално, чак и са признањима према песми *Сабља-момче, Цвет-девојче* (в. *Невен,* 1884, 201аб—202аб, 219аб—221аб); у свој бечки дневник Змај је у суботу, 26. јануара 1884. забележио ово: „Увече на прослави 50 год. рада јон. Суботића, са Мацом" (в. *Зборник МС за књижевност и језик* VI—VIII Нови Сад 1959, 133).

ЕМБРИОНУ (стр. 255). Штампано у књизи *Дјела Јована Суботића,* књ. I. Пјесне лирске, Карловци 1858, стр. 281—3; испод песме је назначено да је написана 5. априла 1841. На ову песму први је скренуо пажњу Миодраг Павловић у своме чланку о Душану Срезојевићу (в. *Летопис Матице српске* август—септембар 1963).

ОБЛАЦИ (стр. 257). Текст је преузет из књиге *Дјела Јована Суботића,* књ. I. Пјесне лирске, Карловци 1858, стр. 194— 5; онде је означено да је песма написана 17. децембра 1856.

ГРИНЦИНГ (стр. 258). Циклус од 20 песама *Бечке елегије,* рађен под очевидним непосредним утицајем Гетеових *Римских елегија,* штампан је у књизи *Дјела Јована*

Суботића, књ. I. Пјесне лирске, Карловци 1858, стр. 166—193. Песма *Гринцинг* је на стр. 169—72.

ДОРНБАХ (стр. 261). Штампано на стр. 172—3. *Дјела* I.

ХЕКСАМЕТЕР (стр. 262). Штампано на стр. 174. *Дјела* I.

БАДЕН (стр. 263). Штампано на стр. 185—7. *Дјела* I.

ЛАКСЕМБУРГ (стр. 265). Штампано на стр. 188—9. *Дјела* I.

ПРАТЕР (стр. 267). Штампано на стр. 189—90. *Дјела* I.

ЉУБОПЕВАЦ (стр. 268). Песма је први пут штампана у *Пештанско-будимском скоротечи* од 9. јула 1842, ч. 3, стр. 13а; овде је дат тај текст, само што је Живковићево *боравитћу* из ст. 2. строфе IV, и *битће* из последњег стиха последње строфе транскрибовано као *боравићу, биће.* — Милан Ћурчин, који је приредио до сада најбоље и најпотпуније издање Живковићевић стихова *(Песме* Васе Живковића, Бгд 1907, С. Б. Цвијановић, стр. LXVII+217+IX), поводом ове песме пише у одељку Напомене, 187—8: да је песму Живковић написао у Панчеву 1839. године, да ју је 16. новембра 1841. читао у Вршцу у Српској слози банатској, да ју је врло рано компоновао Н. Ћурковић и да је песма млого певана, а написана је Јелени Костић, „која се удала за Васу Ћирковића у Ковин 11. фебруара 1843. У њу се загледао Ж. кад се вратио из Пеште о распусту, и њој је испевао још више песама." У Ћурчинову издању су и ноте за ову песму: в. прилог на стр. I. — Песма је, без потписа писца и под насловом *Ti plaviš, zoro,* штампана у Дежелићевој *Pjesmarici,* Zagreb 1865, стр. 353—4, бр. 277, овако искварена:

Ti plaviš, zoro krasna!

Tvoj sjajni blista zrak,

Svi sretni tebe slave,

Ja ljubim groba mrak.

Ti plaviš, ljeto krasno,

Čuje se svieta klik,

Ja, tužan, suze lijuć,

Tvoj rujni kunem lik.

I bježim - kuda? - ne znam,

Usamljen tražim lug;

Рокоја nigdje nemam,

Plač mi je vjerni drug.

Ah srce ne muči me.

Ah, daj mi samo mir,

Jer ljubit ja ne smijem

Nit dočekati pir.

Ah, težko je umrieti

Kad ništa ne boli,

Još težje je ljubiti

Što srce ne voli.

Ah, da su suze moje

Na kamen padale,

Ta kamen bi se razpo

Na dvoje, na troje.

У збирци *Banater Liederbuch,* Темишвар 1863, 74, налази се и ова Живковићева песма: она онде има свега пет строфа, и пре је искварени текст из Дежелићеве збирке него оригинала; у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, Бгд 1854, 136—7, штампане су, не сасвим верно, само прве три строфе Живковићеве. Само прве три строфе њене штампане су и у књижици *Тамбурица,* или најодабраније и најновије српске љубавне, јуначке и веселе песме. Скупио н издао ЦИЂ. Бгд 1854, 5. — М. Ђурчин, стр. 187, свога

издања, наводи три строфе ове песме на немачком, у преводу Св. Манојловића: оне се разликују од оригинала, а рађене су према некој загубљеној првобитној верзији *Љубопевца*.

ЦВЕТ (стр. 270). Песма је први пут објављена у *Пештанско-будимском скоротечи* од 22. октобра 1842, ч. 33, стр. 201а; овде се штампа према томе тексту. У издању М. Ђурчина песма има наслов *Због*ом, према једном песниковом рукопису; ст. 4. строфе II код Ђурчина гласи: Свет и невин прах; у ст. 3. строфе IV м. тужан стоји: тужно. — Мотиву ове песме вратио се Живковић још једном а са мање успеха: у *Подунавци* од 20. октобра 1845. штампао је песму *Гробни цвет,* која гласи:

Ничи, ничи, ирине бели,

И развијај диван цвет,

Ја ћу тебе тужан плести

У зелени венца сплет.

Ничи, цвете, чело главе

Запушћеног гроба тог.

Где почива драга дева,

Цело благо срца мог.

Моја нега нек те снажи

И сунашца топли зрак,

Зора нек те росом пои,

Ноћце крепи тихи мрак.

Ти си залог од љубави

И последњи драге дар,

Ах, у теби једном гледим

Лика њеног дивни чар.

Ничи, крине, рад' утехе,

И развијај рајски цвет.

Да мирисом љупким красиш

Мог зеленог венца сплет.

Уз ову песму, *Подунавка* је донела следећу белешку: „Ово је једна од они песама коју су Панчевци у даваном овде у Београду концерту певали." М. Ћурчин, који нигде не бележи да је ова нова верзија Цвета штампана, зна да је она израђена за потребе компоновања (композитор је Никола *Ђурковић*; ноте в. код Ћурчина). Текст *Гробнога цвета* који објављује Ћурчин, 189—90, нешто се разликује од текста у *Подунавци*. Из Ћурчинових коментара се види да је песма написана оној истој Јелени Костић којој је посвећена и песма *Љубопевац*. И *Гробни цвет* је била популарна и радо певана песма; прештампана је у *Забавној песмарици* Јер. О. Караџића, Бгд 1854, 9.

МЛАДОЈ НЕВЕСТИ (стр. 271). Песма је први пут објављена у *Зимзелену* за 1848, III, Суботица, 78—9; овде је оданде прештампана. Једино је, према М. Ћурчину, у ст. 3. строфе IV м. вриском штампано *с вриском*. — Фемка, о којој песма говори, удала се за Николу Бибића, сина меленачког пароха Павла Бибића, а Никола је био „један од најбољих пријатеља Живковићевих; спријатељили су се у Вршцу као богословци, па су се касније и дописивали" *(Песме* Васе Живковића, Бгд 1907, 192). Песму је компоновао сам В. Живковић, а ноте в. код Ћурчина. У познатој сцени Сремчева *Поп-Ћире и поп-Спире* на Јулиној свадби песму пева сама невеста.

У нови (стр. 273). Песма је први пут објављена у *Подунавци,* бр. 18. за год. 1857, стр. 137, са потписом *ивковић*. Онде је ст. 2 строфе VII: Ја протрну: „Биће Л....!" — што сам ја попунио; о тој Ленки, која се као удовица 1859. год. удала за Стеријина брата, в. подробније код М. Ћурчина, 194—5. У Ћурчинову издању ст. 1. строфе IV гласи: Прозори су отшкринути — не знам откуд. — Ј. Скерлић је мислио на ову песму и на још неке с њом тесно везане када је писао о плаховј, чулној страсти Живковићеве љубавне поезије из ових година, о свештенику који је заборавио на своју веру, грађанину који је прелазио преко свих обзира и конвенција моралних и друштвених и говорио језиком романа Жорж Сандове, као романтичарски љубавник (в. *Писци и књиге* V, Бгд 1911, 42—3).

ПЕВАМ ПЕСМУ НА КОЈУ МЕ ОВО ТАМНО ОБЛАЧИТО ВЕЧЕ ПОБУЂУЈЕ (стр. 275). Песма, патриотска и симболична, објављена је у познатом фрушкогорском дневнику М. С. Српкиње (У Фрушкој Гори 1854. од М. С. Србкиње, Земун, II, 1862, 77—8), у следећем контексту (тако да сам јој наслов ја дао, а према речима које стиховима непосредно претходе):

Августа 14, увече.

Данас сам била права кућаница, и то сеоска кућаница.

Моја мајка отпутовала је своме оцу и брату на сутрашње свечарство, повела је собом и К(атицу), тако сам сама све уређивала и наређивала по кући, слуге на посао оправила, увече с вечером дочекала, бутер правила, сир сирила, краве и телад да се наране и затворе надгледала, — једним словом била сам права кућаница, па штета што од моји гонитеља, који на мене вичу, није који данас видио... те би се љуте бриге, која га без нужде мори, опростио.

Али, мој свете! који се и духом и умом и чувством по праху превијаш, треба да знаш да само не треба време узалудно пропуштати, па онда има на полезно располагање довољно часова. Ето, данас сви, и то не мали послови дома нашег точно су израђени били, и опет сам ја имала времена мало и читању посветити, а сад ево певам, али не вама, него „брађи што разуму чувство“, што наш песник Малетић вели, певам песму на коју ме ово тамно облачито вече побуђује...

Да би се ово место тачно разумело, ваља подсетити на једно друго, у истоме дневнику, стр. 33: На празник Св. Илије Милица је забележила како су јој тога дана мати и сестра отишле у цркву, оставивши на њој бригу око доготовљавања ручка. „Добро, добро, немојте ви да ручате каквијех стихова”, нашалила се с њима песникиња. Па у дневнику, у узбудљиво доба кримскога рата, бележи даље овако: „Е, богами! право имају људи што на, ‚Списатељку’ вичу! У мојој кући мало не бијаше данас за ручак стихова! Ја код огњишта, донесоше ми се новине, — сад све на страну, морам видити шта је на бојноме пољу — — — — — Јулчика сирота опомиње печење да треба к ватри метати. Остави ме на миру! одговарам ја. Стрпа тепсију са тестом у пећ, сад да видим шта је у *Седмици* — — — — — Могло је оно тесто изгорети, ја сам га заборавила!” Очевидно, њој није годио овај живот „теставних руку”, и она се на њега чешће жали.

НА СМРТ ЈЕДНОЈ ЛЕПОЈ СЕОСКОЈ ДЕВОЈЦИ (стр. 277). Текст је узет из књиге *Песме* М. С. Србкиње, II, Земун 1855, 108—9. Први је на њу скренуо пажњу Ј. Скерлић, *Писци и књиге* I2, Бгд 1912, 44—5.

ПУТНИЦИ (стр. 278). Песма је штампана у *Славјанци,* Будим 1847, 101—15. Већ тада, песник је био тешко болестан: отишао је кући, своме оцу, и умро 1. децембра исте године, „у Фрушкој Гори, међ светињом српском”, како је писао узбуђени Светозар Милетић. Одиста, рана смрт Павла Поповића Шапчанина дубоко је потресла омладину у чијој средини је он радио. „Чим је грозни глас о његовој смрти амо стигао” — писао је Јован Ђорђевић Светозару Милетићу 5. јануара 1848 — „прва је моја мисао била да му цела Младеж Српска величанствен споменик подигне, који би и доцнијем нараштају јасно зборио: Овде лежи млади Српски Пјесник којега је Младеж умела ценити!” (*Јавор* 1892, 561). Светозар Милетић је већ раније, 13. децембра 1847, писао Јовану Ђорђевићу: „Збиља! да другу *Славјанку* ‚Сени Павла Поповића’ посветимо —

мислим да би све ово на ободрење других младића служило кад виде како се врлина награђује" *(Јавор* 1892, 547). У *Серпским народним новинама* од 25. јануара 1848, ч. 8, стр. 30б—31а, има допис из Пожуна са потписом Учећа се младеж српска (писац је вероватно Светозар Малетић), где се реферише о томе како је „на Богојављење... пожунска омладина одржала вече у славу вечне памети премилог покојника са предавањем о Павлу Поповићу Шапчанину." „Ако... геније" — пише се онде — „позив свој или посве или већом страном испуни, опет колико толико утехе — ал је неизлечима рана кад млад народ младог генија изгуби, који тек што зраком на њега сине одма и премине, као што га је род српски и цео народ славјански изгубио у Павлу Поповићу Шапчанину." Допис завршава овако: „Закључили смо споменик му што скорије дићи, при чем смо и пештанске младежи одјек добили и све друге позивамо да се у тој намери нами придруже. Споменик овај бити ће у том да сва дела његова најдаље до идуће године такође трошком младежи српске издамо, а од наше стране овогодишњу *Славјанку* сени његовој да посветимо." Као што је познато, нити је друга свеска *Славјанке* посвећена сени Павла Поповића Шапчанина, пошто није ни изишла, нити му је подигнут споменик, нити су му издана целокупна дела: вероватно су и догађаји 1848/49, као и прилике непосредно после њих омели сва ова зарицања; једино је после неких 28 година штампано предавање Светозара Милетића о песнику *Путника (Животопис Павла Поповића Шапчанина, Јавор* 1876, 193—8), и то је било све. Светозар Милетић је ту између осталог писао и следеће: „Као истинито генијални пјесник сишао се он у дубљину духа славјанског, и из ње звјезду појезије славјанске открио, и у небесном одушевљењу вјером и надом окриљен, скинуо је ово чедо духа и фантазије, и с њиме се на развале славе народне посадио, и као пророк рађајуће се сунце нове и сјајније славе народа свога поздравио, тим вјечног духа и његову правду прославио. Фантазија је његова млада као јутро рано, обајателна као вече чаролијско, јасна као небо ведро, и красотама у сравњивању као небо звјездама искићена. Особито последње његово дјело, *Путници,* носи на себи печат савршенства ове славјанске епохе његове. Између пјесника којима је млада крила своја крјепио био му је Пушкин, с ког је генијем млога сродства имао." И још даље, у непрекидном претеривању својих младих година: „Кад човек последње дјело његово, *Путници,* прочита н са животом његовим сравни, не само да ту њега као у огледалу налази, но чудесним њеким предосећањем и саму је смрт своју као Пушкин његда предсказао, тако да се са променом неки имена сасвим сходно животопис његов... [завршним стиховима *Путника]* завршити може...". — једном је дотакнуто питање извесног утицаја Павла Поповића Шапчанина на младога Змаја. Јован Максимовић је писао *(Змајева лектира,* Бгд 1906, 4; сепарат из *Српског књижевног гласника,* књ. XVII): „Тако ми је једном Змај саопштио да је у раној младости са великом љубављу читао Павла Поповића Шапчанина, и да су под утицајем Шапчанинове поезије постали и облик и садржина *Пролетњег јутра,* прве песме његове. — Мени се чини" — наставља даље Ј. Максимовић — „да је П. П. Шапчанин н много доцније био предмет Змајеве нарочите пажње. Ево из чега то закључујем. 1883. године, када сам ја, као сарадник и коректор Змајевог *Невена,* чешће одлазио у штампарију Арсе Пајевића, који је као издавач *Невена* и *Стармалог* стојао у живахној преписци са Змајем, — саопшти ми једнога дана покојни Пајевић како му Змај пише и моли га да му набави *Славјанку,* алманах српске омладине из године 1847. У *Славјанци* је, као што је познато, понајвише учешћа био узео П. П. Шапчанин. Ја сам случајно сам имао један, мало оштећен, примерак *Славјанке,* и рекох Пајевићу да ћу му га одмах донети да га пошље Змају у Беч. Двадесет и једну годину доцније кад сам приликом шестонедељног парастоса

Змајевог дошао био у Каменицу и том приликом, са одобрењем Змајеве домаћице Марије, прегледао Змајеву библиотеку н бележио занимљивије појаве у њој, наиђох и на свој примерак *Славјанке,* са мојим дечачким потписом на њој. *Славјанка* се налазила у одељку где су биле Змају најмилије књиге и где се, међу осталим, налазио и примерак Боденштета из којега је Змај преводио песме Мирзе Схафија." У свему овоме има без сумње доста истине: дошавши у Братиславу, млади Змај је онде морао међу српским ђацима још затећи жив култ Павла Поповића Шапчанина, и вероватно му се није могао одупрети. Горњим подацима додајем и следеће. Као што је познато, прва штампана Змајева песма има мото из Хомјакова. Историју тих руских стихова објаснио је Змај у једном писму М. Шевићу, из Каменице, 20. децембра („на појутарје Св. Николе") 1901. год. овако: „ја за Хомјакова нисам знао све дотле док нисам дошао у Пожун. Ту сам у књижници српских ђака на лицеју евангеличком нашао збирку Хомјаковљевих песама — танка жута књижица, у којој не верујем да је било ни 50 песама. То ми је можда била прва руска књига коју сам видео. Мучио сам се да је разумем, пак ми се напокон чинило као да нешто и разумем. једна Хомјакова песма почиње се ту са: ‚ја видјел сон' etc. — — — и ја то одмах зграбих као подесан мото за своју већ готову песму. — То вам је цела историја." Може бити да је Змај овде, ма и нехотице, нешто пређутао: песник који је Хомјакова неколико пута цитирао као мото, и можда баш из исте свешчице из које и Змај, био је Павле Поповић Шапчанин: в. његову песму *Вечерња шетња, Серпски народни лист* од 19. септембра 1846, ч. 36, стр. 281а; затим, *Туговање за Србијом,* исти лист од 2. марта 1847, ч. 9, стр. 65. И форма ових двеју песама важна је ради правилне анализе Змајева *Пролетњег јутра.* Ипак, скрећем пажњу на већ ранију констатацију Свет. Вуловића који је *(Глас* XIV, 173) у тој песми запазио утицај Бранка. Несумњиво је да Змајева прва песма заслужује, из многих узрока, опрезнију и свестранију експертизу.

ПОГОВОР ПРВОМ ИЗДАЊУ

Свет. Вуловић, набрајајући песнике предбранковског времена, нашао је за вредно да поброји њих познатијих укупно 44. Од тих имена, у ову *Антологију* ушло је само њих 12, а осим њих још 11 других које Вуловић не спомиње; то су: Захарија Орфелин, Јован Рајић, Јован Авакумовић, Доситеј Обрадовић, Лука Милованов, Еустахија Арсић, Михаило Витковић, Јевтимије Јовановић, Владислав Стојадиновић Чикош, Сава Мркаљ, Спиридон Јовић, а сем тога и песме грађанске лирике. Неки од песника које Вуловић спомиње нису ушли у *Антологију* стога што доба њиховога главног певања пада после Бранка, не пре њега; такви су Јован Илић, Љубомир П. Ненадовић, Стеван Владислав Кађански. Други опет нису представљени у *Антологији* стога што, иако у своје време песници од извеснога гласа, немају песама које би, према мерилима којих сам се ја држао, у *Антологију* требало или могле да уђу; такви су песници Вићентије Ракић, Гаврило Ковачевић, Јован Хаџић-Милош Светић, Ђорђе Малетић, Ђорђе Рајковић, Василије Суботић, Данило Стајић и други. Неки из Вуловићева списка спадају у хрватску књижевност: Станко Враз, Иван Кукуљевић Сакцински, Петар Прерадовић, фра Грга Мартић.

Ради олакшања читаочева сналажења у времену и простору, у Садржају сам донео најглавнија биографска дата о појединим песницима, када су била позната или их је било могуће утврдити; она су сва по старом стилу. Уза сваку песму стављена је година када је објављена, односно написана; то није чињено само онда када се ови подаци нису могли утврдити (тако код пет Пачићевих песама, које су све написане свакако у раздобљу између 1816—25; затим, код две Стеријине, које су постале свакако између 1849—54. год.). По правилу, узимане су искључиво песме написане до 1847. године, осим у случајевима када су од већ раније формираних песника (Јован Ст. Поповић, Милица Стојадиновић Српкиња, Васа Живковић), на чије певање Бранко Радичевић није утицао. Кад год је то било могуће, узиман је првобитни текст песме; свега у неколико случајева поступљено је друкчије (код једне песме Доситејеве и једне Васе Живковића; једна Орфелинова штампана је у одељку Напомене по рукописном препису; песме Мушицкога штампане су по пештанском издању из год. 1838, поузданијем но што су текстови истих песама по савременим новинама. О свему томе в. подробније у одељку Напомене). Текстови нису мењани: они су једино транскрибовани на савремено писме, али су им сачуване чак и извесне карактеристичне одлике правописа и графије. Њиховог дотеривања и улепшавања, тј. сваковрсних примамљивих саображавања архаичних облика у овим старинским песмама данас уобичајеними облицима ужасавао сам се у највећој мери; не само да се Бородевићево *смертју* не сме преписати речју *смрћу*, него се, доследно томе, и *смерт*

мора оставити у таквом облику: моја намера није била, а мислим да није ни смела бити, да којекаквим фриволним олакшицама за читаоце или можда другим ситним преварама нашу старију поезију представим бољом но што је уистини била. Једино сам допустио себи нешто слободнији однос према њиховој интерпункцији; ни ту, међутим, нисам ишао предалеко.

Главна моја помоћ у оријентацији предбранковског времена била је наравно *Српска библиографија* Стојана Новаковића (са допунама). Трудио сам се да не пропустим прегледати ниједну књигу, часопис, алманах, календар, новине или било који други спис за који сам слутио да у њему може бити стихова. Притом ми је много помогла непотпуна додуше, али драгоцена Библиотека Матице српске: без ње се уопште не бих смео усудити да предузмем овај посао; у ту сврху добро ми је дошао и год. 1950. штампани Каталог Матичине Библиотеке (рад др Димитрија Кириловића), где су забележене све књиге које та Библиотека има из периода до год. 1847.

Сви којима је познато садашње стање већине наших јавних библиотека разумеће колико сам искрено захвалан онима који су ми за време рада на овој књизи омогућили да последице знатних празнина Матичине Библиотеке бар донекле ублажим употребом њихових потпунијих збирки. Много су ме задужили врло предусретљивим позајмљивањем сваке књиге или публикације коју сам од њих затражио: Милица Продановић, управник Универзитетске библиотеке у Београду; др Душан З. Милачић, управник Народне библиотеке у Београду; Матко Ројнић, управитељ Свеучилишне књижнице у Загребу; др Мирко Рупел, управник Народне и Универзитетске књижнице у Љубљани; др Георгије Михаиловић, лекар из Инђије; Управа Библиотеке Српске православне црквене општине у Панчеву; и др Драгољуб Павловић, професор Универзитета у Београду. Не мање су ме обавезали најразноврснијим обавештењима и услугама: академик Петар Коњовић из Београда; Бошко Петровић, књижевник из Новог Сада; Милан Токин, књижевник из Вршца; Мирјана Михалек, наставница Музичке школе из Вршца; Влада Поповић, првак Опере Српског народног позоришта из Новог Сада; Владимир Тополковић, диригент Опере Српског народног позоришта из Новог Сада; Јован Севдић, академски сликар и рестауратор Завода за заштиту споменика културе Војводине из Новог Сада; Рајко Веселиновић, управник Градског музеја из Панчева; др Марко Малетин, 6. управник Државне архиве из Новог Сада; др Димитрије Кириловић, библиотекар Матице српске из Новог Сада; и др Милан П. Костић, научни сарадник Државне архиве из Београда. Све њих молим да и овде приме моју топлу захвалност.

Нови Сад, 29. јула 1953. године.

ПОГОВОР ДРУГОМ ИЗДАЊУ

Ово, друго издање моје *Антологије старије српске поезије* знатно се разликује од издања из год. 1953. Ево да, како би рекао Вук, дам рачуна у чему су те измене, и откуда је до њих дошло.

У првоме издању било је укупно 73 песме; сада их је 118. До тога проширења није дошло стога што бих сада био спустио критериј при одабирању песама; напротив, критериј је углавном пооштрен, јер сам три песме из првога издања — Стеријина *Маркса Бочариса* и Васе Живковића *Граничарску песму* и *Лепу Мацу* — избацио; него су узроци томе следећи:

1) У *Антологију* сам унео и сатиричне песме, а са разлогом, мислим; на тај начин морао сам унети четрнаест нових песама.

2) Унео сам осам песама Павла Соларића (међу њима две сатиричне); тога песника нисам познавао, — мислим да га нико није познавао. Од сада међутим, надам се, мораћемо и о њему повести рачуна.

3) Јовану Пачићу сам сада дао још више простора, уневше пет његових нових песама. Сматрам да му је и на тај начин једва дато оно место које му, ако не у развоју, а оно у историји наше поезије припада; његов случај је сасвим особен и редак: био је на сами дохват праве поезије, а што му је дело остало као кула у ваздуху, људска је и уметничка драма болна и заборављена. А неисправљива је.

4) Две дивне песме Саве Мркаља, украс овој *Антологији* и српској поезији свога времена, нашао је и објавио др Владан Недић тек год. 1959.

5) Нарочито сам истакао сатиричну поезију Николе Боројевића, иако прилично једнострано оријентисану и несмелу. у своје време, он је по њој био најпознатији; тек сада, међутим, јасније се види његова заборављена и прећутана улога несумњивога претходника Змајева у сатиричној поезији.

6) Потпуније сам представио поезију Јована Суботића, уневши осам његових песама којих у првоме издању није било; тај непроучени и неправедно потцењивани песник заслужује много више уважења но што смо му досад указивали.

7) Сем гога, унео сам — увек са разлогом, мислим — две песме Глигорија Трлајића, две песме Мушицкога, *Оду на рат* Стефана Стефановића, *Песму* Владислава Стојадиновића Чикоша, једну нову песму Стеријину, две песме Милоша Светића, једну Матије Бана, три нове Никанора Грујића, — укупно дакле 48 нових песама.

Све текстове, и старе и нове, поново сам сравнио са оригиналним издањима; у томе правцу поступио сам онако исто као када сам припремао прво издање. У одељак Напомене уносио сам нове податке само у најнужнијем обиму, како књига не би нарасла сувише. Тако је и опсег предговора саображен потребама библиотеке у којој се ова *Антологија* појављује.

Транскрипција старијих и старих текстова — а у овој *Антологији* скоро сви текстови су такви — задавала ми је много недоумица већ и при спремању првога издања; ја сам и 1953. год. добро знао да то питање нисам био решио ни најсрећније нити га спровео доследно кроз читаву књигу. Сâм, тешко да бих то питање ваљано могао решити и сада да ми није помогао др Петар Ђорђић, професор Универзитета из Новог Сада, својом расправом *Осавремењивање предвуковске графике и ортографије (Библиотекар* XIII, 1961, 301—6); он ми је љубазно, у више исцрпних разговора које смо водили у вези са овим питањем, помогао да се у најзамршенијим појединостима ове области снађем, и тиме ме је много задужио. Ја му и овде изражавам своју усрдну захвалност.

Не мање сам захвалан и свима онима који су писали о првом издању моје *Антологије,* а посебно пок. Станиславу Винаверу, Бориславу Михајловићу, Густаву Крклецу, Буру Гавели, др Миодрагу Поповићу, Живораду Стојковићу, Светлани Велмар Јанковић и Боривоју Маринковићу; било да су се слагали са мојим гледиштима било да су их оспоравали, они су ми увек помагали да поузданије остварим и формулишем своја.

Припремајући друго издање ове књиге, помогли су ми најразноврснијим обавештењима и услугама сви којима сам се обраћао за помоћ и савет; стога не смем пропустити да им се и овде захвалим на предусретљивости. На првоме месту не могу пропустити да се и сада, за јавност на жалост већ прекасно, не захвалим пок. др Димитрију Кириловићу, вишем научном сараднику Библиотеке Матице српске, који ми је одмах у децембру 1953. године, чим је моја књига изашла, скренуо пажњу на погрешку коју сам у њу унео тврдњом, узетом из Рајића, да је Козачинскога трагедија приказивана у Сремским Карловцима 1733. године; исправак тога податка у одељку Напомене овога издања његов је.

Задужили су ме најразноврснијим обавештењима и помоћи сем тога: пок. Милан Токин, књижевник и библиотекар Филозофског факултета из Новог Сада; академик др Никола Радојчић из Београда; др Марко Малетин, пензионисани управник државне архиве у Новом Саду; др Владан Недић, доцент Универзитета из Београда; Миле Клопчич, књижевник из Љубљане; др Павел Калан, доцент Универзитета из Љубљане; Теодора Петровић, управник Државне архиве у Сремским Карловцима; Јанош Херцег, књижевник из Сомбора; Светислав Марић, пензионисани професор Више педагошке школе из Новог Сада; др Страхиња Костић, професор Универзитета из Новог Сада; и др Милорад Живанчевић, доцент Универзитета из Новог Сада.

Посебну и сасвим издвојену захвалност дугујем др Георгију Михаиловићу, библиографу из Инђије, који ми је увек гостољубиво стављао на расположење и своју поуздану обавештеност о нашој старијој књизи и своју драгоцену библиотеку, од које је лепша једино његова несрпски несебична не само спремност, него и жеља да помогне, обавести и, када се ради о српској књизи, задовољи и најпробирљивије зановети, туђе као и своје.

И најзад, много су ми помогли проф. Иванка Веселинов, а нарочито Лазар Чурчић, библиотекари Матице српске, који су ми без роптања а са усрдношћу и трпељивошћу које су далеко превазилазиле њихове званичне обавезе, у свако доба, кроз дуги низ година, обезбеђивали никада ничим неометано коришћење фондом Библиотеке без које се оваква испитивања не могу обављати. Њима, као и свима онима чија сам имена овде споменуо, остајем заувек дужник.

Нови Сад, 29. јула 1963.

М. Л.